

ULUSLARARASI KIBRIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ÖĞRETİM VE ARAŞTIRMA
ENSTİTÜSÜ
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

İNSANİ MÜDAHALE SORUNSALINDA YENİ BİR
SÜREÇ: KORUMA SORUMLULUĞU

(Yüksek Lisans Tezi)

Çağatay KOÇER

Lefkoşa – 2019

ULUSLARARASI KIBRIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ÖĞRETİM VE ARAŞTIRMA
ENSTİTÜSÜ
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

İNSANİ MÜDAHALE SORUNSALINDA YENİ BİR
SÜREÇ: KORUMA SORUMLULUĞU

(Yüksek Lisans Tezi)

Çağatay KOÇER

Lefkoşa – 2019

ULUSLARARASI KIBRIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ÖĞRETİM VE ARAŞTIRMA
ENSTİTÜSÜ
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

İNSANİ MÜDAHALE SORUNSAKINDA YENİ BİR
SÜREÇ: KORUMA SORUMLULUĞU

(Yüksek Lisans Tezi)

Çağatay KOÇER

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Özker KOCADAL

Lefkoşa – 2019

ULUSLARARASI KIBRIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

TEZ ONAY SAYFASI

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda, 20168204 numaralı, Çağatay KOÇER' in hazırladığı "İnsani Müdahale Sorunsalında Yeni Bir Süreç: Koruma Sorumluluğu " konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili savunması yapılmış ve adayın çalışmasının jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunmuş ve Uluslararası İlişkiler tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi:

Jüri Üyeleri

İmza

1) Yrd.Doç.Dr. Özker KOCADAL

.....

2) Yrd.Doç.Dr. Turan CAVLAN

.....

3) Yrd.Doç.Dr. Nusret Sinan EVCAN

.....

Prof. Dr. Tahir ÇELİK
Enstitü Müdürü

BEYANNAME

İsim ve Soyisim: Çağatay KOÇER

Tezin Başlığı: İnsani Müdahale Sorunsalında Yeni Bir Süreç: Koruma Sorumluluğu

Danışman: Yrd.Doç.Dr. Özker KOCADAL

Yıl: 2019

Yukarıda başlığı verilen ve tarafımca kaleme alınan bu tez çalışması içerisinde verilen tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik davranışlara uygun olarak elde ettiğimi ve sunduğumu; bu çalışmaya özgün olmayan ve başka kaynaklardan aldığım bilgileri, akademik kuralların ve etik davranışların gerektirdiği şekilde, metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi beyan ederim.

Bu tez çalışması; Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü tarafından saklanılabilir ya da elektronik olarak sunulabilir.

Tarih: 23 Ocak 2019

İmza:

TEŞEKKÜR

Yürüdüğüm bu meşakkatli yolda, karşıma çıkan güçlüklerin ve belirsizliklerin giderilerek faydalı bir çalışma olarak bu tezin hazırlanmasında desteklerini ve yardımlarını sakınmayan herkese teşekkürü bir borç bilirim. İlk olarak, çalışmamın araştırma, oluşturma ve yazımı müddetince kıymetli vaktini ayırarak her an benimle ilgilenen, akademik desteği ile önümü görmemi sağlayan ve bana tezin tamamlanması sürecinde her açıdan rehberlik eden değerli hocam ve tez danışmanım Sayın Yrd.Doç.Dr. Özker KOCADAL'a teşekkür ederim.

Tez çalışmam süresince; farklı bir bakış açısı sağlayarak tezin tarafsızlığını idrak edebilmem amacıyla kendi akademik çalışmalarından zaman ayırarak tezimi okuyup değerlendiren, destekleyici yönlendirmeleriyle tezin gelişiminde katkı sağlayan ve yaşamım boyunca her zaman yanımda olan değerli bir büyüğüm olarak gördüğüm Dr.Lütfi SÜRÜCÜ'ye olan minnetim sonsuzdur.

Son olarak teşekkürlerin en özelini, bu süreçte karşılaştığım zorlukları benimle beraber göğüsleyen, tezi tamamlamam için beni daima motive eden ve ömrümün sonuna kadar yaşayacağım her anımda yanımda olmak istediğim biricik eşim Gökçe'ye ve tez boyunca çok fazla başlarını ağrıttığım canım ailelerime gönderiyorum.

ÖZ

Devletlerin egemenlik hakları ve insan hakları arasında yaşanan tartışmaların ve bu tartışmaların çözülmesine yönelik gerçekleştirilen arayışların uluslararası hukuk alanında hangi seviyeye ulaştığı konusu muğlaktır. Yaşanan tartışmalara çözüm önerisi getirmek adına sunulan kavram olarak ise karşımıza koruma sorumluluğu çıkmaktadır. Bu kavrama uluslararası hukuk açısından bakıldığında gelişme sürecinde olan bir norm olarak değerlendirilmektedir. Bahse konu olan kavramın ortaya çıkışında önemli bir yer tutan Kosova müdahalesi ve bu kavrama atıfta bulunan ilk müdahale olarak Libya müdahalesi dikkat çekmektedir. Bu insani müdahalelerden farklı olarak, Suriye Krizinde yaşanan insan haklarına aykırı olaylara karşı sergilenen tutum ise koruma sorumluluğu kavramının yeniden irdelenmesini gerektirmiştir. Bu çalışma; Kosova, Libya ve Suriye’de yaşanan krizleri ayrı ayrı örnek olay incelemesi şeklinde ele alarak insanları, soykırım, etnik temizlik, katliam, savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlardan korumak için icra edilen uluslararası müdahale kavramının ulaştığı son durumun ortaya konmasını amaçlamaktadır.

İlk üç bölümde insani müdahale ve koruma sorumluluğu kavramları teorik açıdan incelenmiş ve aralarındaki bağ irdelenerek birbirleri arasında yaşanan geçiş süreci değerlendirilmiştir. Müteakiben önceki bölümlerde aktarılan bilgiler doğrultusunda sırasıyla Kosova, Libya ve Suriye krizleri incelenerek Koruma Sorumluluğu kavramının etkileri değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada neticesinde, insanlığa karşı işlenen suçlardan kendi vatandaşlarını koruma yükümlülüğünün, ilgili devlet adına zaten uluslararası hukuk çerçevesinde tanınan bir norm olarak yer aldığını ve BM ile diğer devletler açısından da “gelişmekte olan bir norm” statüsünde bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fakat söz konusu normun hukuki boyutta bir sorumluluğa dönüşerek uluslararası hukuk kuralı sıfatı kazanması için çok daha fazla aşama kat etmesi gerekmektedir. Bu durumun gerçekleşmesi için ise örnek oluşturacak tutarlı ve kararlı uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnsani Müdahale, Kosova, Libya, Suriye, Koruma Sorumluluğu, Arap Baharı, İnsan Hakları, Devlet Egemenliği, Birleşmiş Milletler, UMDEK.

ABSTRACT

It is unclear to what extent the debates between the sovereignty rights of the states and human rights and the search for the resolution of these debates have reached the level of international law. As a concept presented in order to offer a solution to the discussions, there is a Responsibility to Protect us. In terms of international law, this concept is considered as a norm in the process of development. The intervention of Kosovo, which has an important place in the emergence of this concept, and the Libya intervention as the first intervention in question, are noteworthy. Unlike these humanitarian interventions, the attitude against the violations of human rights in the Syrian Crisis necessitated the re-examination of the concept of Responsibility to Protect. This work; Kosovo, Libya and Syria as a separate case study of the crisis in the form of people by the people, genocide, ethnic cleansing, massacres, war crimes and crimes against humanity committed to protect the concept of international intervention aims to reveal the latest situation.

In the first three chapters, the concepts of humanitarian intervention and Responsibility to Protect were examined from a theoretical perspective and the relationship between each other was examined and the transition process between each other was evaluated. In the following sections, the effects of Kosovo, Libya and Syria crisis were examined and the effects of the concept of Responsibility to Protect were evaluated.

As a result of this study, it has been concluded that the responsibility to protect its citizens from crimes against humanity is already recognized as a norm in the framework of international law for the related state and it has the status of developing norm for the UN and other states. However, it is believed that this norm should take more and more steps to become a legal responsibility and gain the title of international law. In order to achieve this situation, consistent applications are needed.

Keywords: Humanitarian Intervention, Kosovo, Responsibility to Protect, Libya, Arab Spring, Syria, Human Rights, State Sovereignty, United Nations, ICISS.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZ	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜMLER	8
BİRİNCİ BÖLÜM	8
İNSANİ MÜDAHALENİN TARİHSEL GELİŞİMİ	8
1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
1.1.1. Haklı Savaş Kavramı	8
1.2. ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE SİYASİ BAĞLAMDA İNSANİ MÜDAHALENİN GEÇMİŞİ	19
1.2.1. XX. Yüzyılda İnsani Müdahalenin Gelişimi	20
İKİNCİ BÖLÜM.....	27
XXI. YÜZYILDA İNSANİ MÜDAHALE VE ULUSLARARASI HUKUKA UYGUNLUĞU	27
2.1. KAVRAMSALLAŞTIRILAMAYAN İNSANİ MÜDAHALE	27
2.1.1. İnsani Müdahalenin Diğer Askeri Müdahale/İnsani Eylemlerden Ayrımı.....	28
2.1.2. İnsani Müdahale Tanımının Çizgilerini Belirlemek.....	31
2.1.3. İnsani Müdahale Kavramı için Ortak Bir Tanımlama.....	41
2.2. ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN İNSANİ MÜDAHALE	41
2.2.1. Devletlerin Egemenliği ve İçişlerine Karışılmaması İlkeleri Kapsamında İnsani Müdahale Kavramının Değerlendirilmesi	42
2.2.2. Kuvvet Kullanma Yasağı ve İnsani Müdahale	45
2.2.3. İnsani Müdahale için Hukuki Referanslar	49
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	55
KORUMA SORUMLULUĞU: KAVRAMIN GELİŞİMİ VE SORUNLARI	55
3.1. KORUMA SORUMLULUĞU KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI.....	55
3.2. KORUMA SORUMLULUĞU KAVRAMININ TEMEL YAPI TAŞLARI..	57

3.2.1. Sorumluluk İçermesi Açısından Egemenlik Kavramı	58
3.2.2. UMDEK (ICISS) Raporunun İçeriği	60
3.2.3. Rapor Sonrasında Dünya Zirvesi'ne Uzanan Süreç	65
3.2.4. Dünya Zirvesi Sonuç Raporu	67
3.3. ULUSLARARASI ALANDA KORUMA SORUMLULUĞU VE TARTIŞMALAR	69
3.3.1. Devletlerin Kavrama Bakış Açıkları	69
3.3.2. Farklı Yaklaşımlar ve Eleştiriler	71
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	76
KOSOVA ÖRNEĞİ: ONAYSIZ GELEN MÜDAHALE	76
4.1. NATO'NUN KOSOVA'YA MÜDAHALESİ	76
4.1.1. Kosova Krizinin Tarihsel Arka Planı ve Savaşa Giden Süreç	76
4.1.2. 1998 – 1999 Kosova Savaşı ve Kosova Savaşına Yönelik Uluslararası Tepkiler.....	82
4.1.3. Onaysız Gelen NATO Müdahalesi.....	87
4.1.4. Kosova Müdahalesi Sonrasında Durum	89
4.2. KOSOVA KRİZİ BAĞLAMINDA MÜDAHALEYE YÖNELİK TARTIŞMALAR	90
4.2.1. Müdahalenin Uluslararası Hukuk Kapsamında Değerlendirilmesi	90
4.2.2. Kuzey Atlantik Antlaşması Bağlamında Müdahalenin Değerlendirilmesi	91
4.2.3. İnsani Müdahale Açısından Müdahalenin Değerlendirilmesi	93
BEŞİNCİ BÖLÜM	95
LİBYA ÖRNEĞİ: ZAMANINDA GELEN MÜDAHALE	95
5.1. NATO'NUN MÜDAHALESİ	95
5.1.1. Libya'daki Kriz Ortamının Başlangıcı ve Gelişimi.....	95
5.1.2. Libya'da Yaşanan İç Savaşa Karşı Uluslararası Tepkiler	97
5.1.3. Müdahaleye Giden Süreç ve NATO'nun Birleşik Koruyucu Harekâtı....	99
5.1.4. Koruma Sorumluluğunun Libya'daki Sınavı	102
5.2. LİBYA KRİZİ BAĞLAMINDA KORUMA SORUMLULUĞU TARTIŞMALARI	105
5.2.1. Müdahale Sonrası Literatürde Yer Alan Tartışmalar	105
5.2.2. BM Açısından Yaşanan Gelişmelere Etkisi	109

ALTINCI BÖLÜM	113
SURİYE ÖRNEĞİ: UYGULANAMAYAN KORUMA SORUMLULUĞU.....	113
6.1. SURİYE KRİZİ.....	113
6.1.1. Krizin Çözülmesine İlişkin Yaşanan Süreç	114
6.1.2. Kimyasal Silah Tehdidi ve Müdahale İhtiyacı	121
6.1.3. İnsan Hakları Çerçevesinde Sınırlı Müdahale	123
6.1.4. Siyasi Çözüm İçin Harekete Geçilmesi	126
6.2. SURİYE KRİZİ BAĞLAMINDA KORUMA SORUMLULUĞU TARTIŞMALARI	128
6.2.1. Literatürde Yer Alan Tartışmalara Yönelik Etkisi	130
6.2.2. BM Açısından Yaşanan Gelişmelere Yönelik Etkisi	132
SONUÇ	137
KAYNAKÇA.....	145

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AfB: Afrika Birliği

AGİT: Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı

ArB: Arap Birliği

BM: Birleşmiş Milletler

BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

BMGnK: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu

BRICS: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika ülkeleri

İŞİD: Irak ve Şam İslam Devleti

KFOR: Kosova Gücü (Kosovo Force)

KrS (RtoP): Koruma Sorumluluğu (Responsibility to Protect)

Md: Madde

NATO: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Paktı)

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

UAD: Uluslararası Adalet Divanı

UCM: Uluslararası Ceza Mahkemesi

UMDEK (ICISS): Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu

YSFC: Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti

GİRİŞ

İnsani müdahale adıyla gerçekleştirilen askeri müdahalelerde amaçlanan husus; hedef ülkenin coğrafi ve siyasi bütünlüğüne zarar gelmeyecek şekilde planlanan bir operasyonla yaşamları tehlike altında bulunan vatandaşların korunarak hayatlarına devam edebilmesini sağlamaktır. Diğer bir ifadeyle müdahale ihtiyacına gereksinim duyan devletin kendisi değil bireylerdir. Bu nedenledir ki gerçekleştirilen müdahaleler sadece tek bir açıdan değil eş zamanlı olarak etik, hukuki ve siyasi açılardan da ele alınmalıdır. Böylelikle insani müdahale kavramı kaçınılmaz olarak hem uluslararası ilişkiler disiplinin hem de uluslararası hukuk disiplinin ortak paydası altında yer almaktadır. Diğer taraftan her iki disiplin açısından da tartışmalara açık olan insani müdahale kavramındaki sıkıntı yaratan ana faktör; bireylerin korunmasını amaçlayan kavramın hedef devlette kendisini askeri müdahaleler şeklinde göstermesinden kaynaklanmaktadır. Her iki disiplin için de esas teşkil eden temel ilkeler arasında yer alan devletin egemenliği ve kuvvet kullanma ilkelerinin insani müdahale kavramıyla uzlaşma sağlayamaması tansiyonu giderek yükseltmektedir.

Bu kavramlar üzerinde uzlaşma sağlanamamasının sebepleri değerlendirildiğinde; pastanın büyük payını çift kutuplu bloklaşmanın yaşandığı soğuk savaş dönemindeki uluslararası ilişkiler sisteminin artık soğuk savaş döneminin sonlanmasıyla birlikte ihtiva ettiği değerlerin gerek hukuki gerek ahlaki gerekse de siyasi açıdan değişim göstererek farklı normlar şeklinde karşımıza çıkması oluşturmaktadır (Pattison, 2010, s. 1). Müteakiben bu değişimin nedeni irdelendiğinde ise; sömürgecilik olgusunun ve soğuk savaş sonrası dönemde birçok bölgede meydana gelen insani krizlerin artması, ayrıca yaşanan bu insani krizlerde bireylerin sahip oldukları temel insan haklarının şiddetli şekilde ihlal edilmesi önemli rol oynamıştır. Yaşanan bu krizler ile ilintili olarak, bireylerin sahip oldukları temel insan hakları konusu ve devletlerin de insan haklarına saygı göstermesi gerekliliği artık uluslararası hukuk açısından üzerine düşülmesi gereken bir boyut halini almıştır.

Belirtilen hususlar doğrultusunda; insan haklarının korunması ve insani hukuk alanlarında yaşanan hızlı gelişmelerin etkileri uluslararası hukuk boyutunda değerlendirildiğinde aşama kat edilen ve önemsenen seviyelere ulaşmaya başlamış

gibi görünmektedir. Ancak uluslararası hukukun en temel ilkeleri arasında yer alan devletlerin egemenliği ve iç işlerine müdahale etmeme ilkelerinde eş zamanlı olarak beliren sorunlar halen karışıklık yaratmaktadır. Çünkü, insan haklarının korunması ve insani hukuk alanlarında meydana gelen bu beklenmedik ivmelenme karşısında çoğu ülke hazırlıksız yakalanarak yaşanan gelişmelere ayak uyduramamış ya da uydurmak istememiştir. Bunun nedeni ise, bazı egemen devletlerin kendi sınırları içerisinde vukuu bulan savaş ve insanlık suçları, tecavüz, soykırım gibi insan haklarının şiddetli ve ağır şekillerde ihlal edildiği durumları söz konusu ilkelere dayandırarak dışarıdan gelebilecek herhangi bir müdahaleden bertaraf olduklarını savunmalarıdır. Diğer bir ifadeyle, devletler, insan haklarının şiddetli ve ağır şekillerde ihlallerinin yaşandığı bu tarz kavurucu ortamlarda vicdanlarını serinletme çözümünü adeta devlet egemenliği ve iç işlerine müdahale etmeme ilkelerinin gölgesi altına sığınmakta aramışlardır. Ancak, daha önceki dönemlerde kendi sınırları içerisindeki vatandaşlar üzerinde gerçekleştirilen insan haklarına aykırı durumları devletin kendi iç işi olarak tanımlama çabası bulunurken, artık değişen uluslararası sistemin de etkisiyle insanları korumak için uluslararası toplum tarafından gösterilen tepkiler askeri müdahaleler boyutuna kadar ulaşmıştır. Meydana gelen bu tepkiler ise, uluslararası hukukun temel ilkelerinden olan devletlerin egemenliğinin başka bir devlet tarafından gerçekleştirilecek olan dış müdahalelerden bağımsız olduğunu belirten ilkelerle ters düşerek ortamın gerilmesine neden olmaktadır. Bu gerilimin oluşumundaki ana faktöre bakıldığında, bir tarafta uluslararası güvenliğinin sağlanmasındaki en kritik faktör devlet (ulusal) egemenliği olmasına karşın diğer tarafta ise bu kritik hususun, insanların hayatlarının ve sahip oldukları temel hakların ihlal edilip görmezden gelinmesi için alternatif bir kılıf olarak görülmesidir (Heselhaus, 2009, s. 64).

İnsan haklarının ihlalinin engellemek için gerçekleştirilen müdahaleler ile uluslararası hukukun temel ilkeleri arasında yer alan devletlerin egemenliği ilkesinin sürekli olarak birbiriyle çatışma halinde olması özellikle soğuk savaş döneminin sona ermesinden sonra yaşanan örneklerde daha sık karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 1990'lı yıllarda gerçekleşen savaş ve insanlığa karşı işlenen suçlara, soykırım, etnik temizlik gibi ağır insan hakları ihlallerine karşın uluslararası toplum sessiz kalmamış ve tepkisini Birleşmiş Milletler (BM) vasıtasıyla göstererek olaylara müdahil olmuş

veya olmamıştır. Örneğin; 1992-1993 yıllarına bakıldığında insani sebeplere dayalı olarak Somali’de gerçekleştirilen ilk müdahale başarısızlıkla sonuçlanmış ve bu müdahale 1994 yılında Ruanda’da meydana gelen soykırıma sessiz kalınmasına bir neden oluşturmuştur. 1994-1995 yıllarına gelindiğinde ise Bosna’da yaşanan insanlık suçları ve gerçekleştirilen etnik temizliğe karşı harekete geçmede geç kalınmıştır. 1998 yılında Kosova’da ise Sırp ile etnik Arnavutların arasındaki çatışmalar şiddetlenerek savaş boyutuna ulaştığında; bu defa da NATO, uluslararası ortamda müdahale etme emri vermeye haiz tek hukuki merci olan BMGK’nın onayı dışında müdahalede bulunduğu için eleştirilere maruz kalmıştır.

Bu tez çalışmasının konusu, devletlerin egemenlik hakları ve insan hakları arasında yaşanan tartışmaların ve bu tartışmaların çözülmesine yönelik gerçekleştirilen arayışların uluslararası hukuk alanında hangi seviyeye ulaştığını belirlemektir. Yaşanan tartışmalara çözüm önerisi getirmek adına sunulan kavram olarak ise karşımıza koruma sorumluluğu çıkmaktadır. Bu kavrama uluslararası hukuk açısından bakıldığında gelişme sürecinde olan bir norm olarak değerlendirilmektedir. Bahse konu olan kavramın ortaya çıkışında önemli bir yer tutan Kosova müdahalesi ve bu kavrama atıfta bulunan ilk müdahale olarak Libya müdahalesi dikkat çekmektedir. Bu insani müdahalelerden farklı olarak, Suriye Krizinde yaşanan insan haklarına aykırı olaylara karşı sergilenen tutum ise koruma sorumluluğu kavramının yeniden irdelenmesini gerektirmiştir. Bu çalışma; Kosova, Libya ve Suriye’de yaşanan krizleri ayrı ayrı örnek olay incelemesi şeklinde ele alarak insanları, soykırım, etnik temizlik, katliam, savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlardan korumak için icra edilen uluslararası müdahale kavramının ulaştığı son durumun ortaya konmasını amaçlamaktadır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için aşağıda belirtilen araştırma sorularına yanıt aranacaktır.

Araştırma Sorusu 1: Uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukuk bağlamında düşünüldüğünde insani müdahale kavramının tanımlanması ve geliştirilmesi sürecinde ne tür saikler veya hedefler güdülmüştür?

Araştırma Sorusu 2: İnsani Müdahale kavramından sonra gelişmekte olan bir norm olarak karşımıza çıkan Koruma Sorumluluğu (KrS), insani müdahale tanımının yeterli olmadığı alanları tamamlamış ve kendisinden beklenenleri karşılamış mıdır?

Yöneltelen araştırma soruları açısından bu tez çalışmasının sonucunda ise insanlığa karşı işlenen suçlardan kendi vatandaşlarını koruma yükümlülüğünün, ilgili devlet adına zaten uluslararası hukuk çerçevesinde tanınan bir norm olarak yer aldığını ve BM ile diğer devletler açısından da “gelişmekte olan bir norm” statüsünde bulunduğu argümanı savunulmuştur. Fakat söz konusu normun hukuki boyutta bir sorumluluğa dönüşerek uluslararası hukuk kuralı sıfatı kazanması için çok daha fazla aşama kat etmesi gerektiğine inanılmaktadır. Bu durumun gerçekleşmesi için ise örnek oluşturacak tutarlı ve kararlı uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca; uluslararası aktörler ve küresel güç odakları, meydana gelen krizlere seyirci kalmakla yetinmekte ve kendilerine sıçrayacak olumsuz eleştirileri önlemek amacıyla masum insanların hayatını hiçe saymaktadır. Hem uluslararası hem de küresel ve bölgesel aktörlerin sadece söylemlerinde yer verdikleri insani müdahale kavramını uygulama noktasına geldiklerinde üç maymunu oynamaları insan hayatının maalesef devlet çıkarlarının yerini alamadığını gözler önüne sermektedir. Bu nedenle insani müdahale çerçevesinde alınacak olan kararlar güç odaklarının siyasi saiklerini değil uluslararası toplumun vicdanını yansıtacak şekilde oluşturulmalıdır.

Mevcut çalışmalara bakıldığında; birçok araştırmacının çalışmalarına başlamadan önce en fazla sıkıntı yaşadığı sorun, incelenecek olan problemin veya konunun tespit edilebilmesi ve bu konunun üzerinde araştırma yapılabilecek hale getirilmesidir. Bu sorunun bir sonraki ve daha karmaşık aşaması ise üzerinde araştırma yapılacak olan konunun yeterli bir ölçüde inceleme sahasının daraltılamamasıdır (Ekiz, 2015, s. 212). Konunun belirlenmesi aşamasında en önemli kriterlerden birisi araştırma konusunun güncel olmasıdır. Bu çalışmanın konusu ve örnek olay incelemeleri belirlenirken bu husus dikkate alınmış ve halen canlılığını koruyan ve gündemde olan insani müdahale kavramının halihazırda devam eden Suriye örneği ile pekiştirilmiştir. İkinci kriter olarak ise; araştırılacak olan konunun orijinalliği karşımıza çıkmaktadır. Burada orijinallikten kastedilen hem konu olarak hem de metod olarak orijinalliktir. İnsani müdahale üzerine yapılan diğer çalışmalara bakıldığında,

sürekli olarak müdahalenin uygulanmasında kısmen problemler yaşanan veya yaşanmayan örneklerden bahsedilmekte ve birbirini tekrar etmektedir. Bu çalışmada ise; diğer araştırmaların aksine sadece insani müdahalenin uygulandığı tek bir örnek olay incelemesine dayandırılmamış, karşılaştırmalı olarak hem insani müdahalenin uygulandığı hem de insani müdahalenin halen uygulanmadığı güncel örnekler seçilmiştir. Böylelikle insani müdahale kavramının görülmeyen ve fark edilmeyen taraflarının ortaya çıkarılması amaçlanarak çalışmaya iyi bir temel oluşturma gayesine gidilmiştir. Üçüncü ve son kriter ise; araştırmanın zamansal açıdan değerlendirilmesidir. Bu çalışma için seçilen örnek olaylara bakıldığında; Kosova, Libya ve Suriye krizlerinin aynı dönemde yer alması konu seçiminde etkili olmuştur. Ancak Suriye’de yaşanan olaylar sürekliliğini ve güncelliğini koruduğu için araştırmada sınırlama olarak zamansal açıdan “31 Aralık 2016” tarihine kadar olan durum değerlendirilecektir.

Bu çalışmada; bilimsel araştırma yöntemleri içerisinde nitel araştırma yönteminin bir türü olan durum (vaka) çalışması metodu kullanılacaktır. Durum çalışmalarına bakıldığında, ortaya konulan bilimsel araştırma sorularına cevap bulmada etkin şekilde faydalanan ve farkındalık yaratan bir metot olarak görülmektedir (Büyüköztürk, 2016, s. 260). Durum (vaka) çalışmaları, McMillan tarafından bir veya daha çok olayın, programın, ortamın, sosyal grubun veya birbirleriyle ilişkili olan sistemlerin derinlemesine araştırılmasını sağlayan yöntem olarak açıklanmaktadır (McMillan, 2000). Durum çalışmaları aynı zamanda örnek olay çalışması olarak da bilinmektedir. Araştırmalarda kullanılan durum çalışmalarıyla; bir olayın oluşumunda etki gösteren detayları tanımlamak ve görmek, bir olay ile ilgili muhtemel açıklamaları geliştirmek ve bir olayı yorumlama hedefleri güdülmektedir (Gall, Borg, & Gall, 1996).

Araştırma esnasında problemin ve kullanılacak olan yöntemin doğru şekilde seçilebilmesi için hangi tür durum çalışması yapılacağına karar verilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada kullanılacak olan durum çalışması türlerinden biri “durum analizi” yani özel bir veya daha fazla olayın değişik bakış açıları kullanılarak araştırılmasıdır (McMillan, 2000). Ayrıca durum çalışmaları, durum analizinin amacına göre de değişiklik gösterebilmektedir. Amaç açısından bakıldığında ise üç

değişiklik görülmektedir: Araçsal durum çalışması, çoklu durum çalışması ve içsel durum çalışması.

Bu çalışma için de tercih edilen çoklu durum çalışmaları; araştırmacı bir konu veya sorun seçer, ancak bu kez konuyu örnekleyebilmek adına birden çok durum çalışmasına yer verir. Konuyla ilgili farklı bakış açılarını ileri sürmek için genellikle çoklu durumlar amaca yönelik belirlenir (Creswell, 2016, s. 99). Çoklu durum yöntemi seçildiğinde; öncelikle her durum ve bu durumları oluşturan alt bölümler ayrıntılı olarak betimlenir. Müteakiben, durumun anlamlandırılması ya da çıkarımların elde edilmesinin yanında “çapraz durum analizi” olarak isimlendirilen durumlar arasında karşılaştırmalı analiz yapılır (Creswell, 2016, s. 101).

İnsani müdahale ve koruma sorumluluğu kavramlarının eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmasında; esas itibariyle gerekli bilgi nitel araştırmalarda veri toplama tekniklerinden olan dokümantasyon yöntemi kullanılarak ilgili kurum ve aktörlerin kamuya açık rapor ve yayınlarının incelenmesini kapsayacak şekilde oluşturulan birincil ve ikincil kaynaklardan edinilecektir. Ayrıca, konuyla ilgili Türkçe, İngilizce lisansındaki akademik çalışmalar, basılı ve görsel yayın organları ile Birleşmiş Milletlerin hazırlamış olduğu kaynaklar bu araştırmada önemli bir yer teşkil etmekte olup ilaveten kütüphane taraması da kitaplar ve çeşitli yayınlar kadar değerlendirilmiştir. Bunlara ek olarak, konuyla alakalı makale, tez ve uluslararası kurum / kuruluşların sitelerinde yer alan raporlara ulaşılması maksadıyla internet ortamı da önemli bir kaynak sağlamaktadır.

Tez altı ana bölümden oluşmaktadır. İlk üç bölümde insani müdahale ve koruma sorumluluğu kavramları teorik açıdan incelenmiş ve aralarındaki bağ irdelenerek birbirleri arasında yaşanan geçiş süreci değerlendirilmiştir. Sırasıyla dördüncü bölümde ise insani müdahalenin eksik kalan taraflarını tamamlamak için 1999 yılında NATO’nun Kosova’ya olan müdahalesinin ardından oluşturulan ve koruma sorumluluğuna geçiş aşamasında milat olarak görülen son örnek olması ve bununla birlikte daha kapsamlı bir kavram tanımlamasına gerek duyulduğunu en fazla gözler önüne seren örnek olması nedeniyle “Kosova Müdahalesi” incelenmiştir. Müteakiben beşinci bölümde yine yakın zamanda tüm uluslararası toplumun dikkatini

üzerine çeken ve koruma sorumluluğu kapsamında incelenebilecek güncel örneklerden olan Libya Müdahalesi ise diğer örneklerle kıyasla daha az ele alınması sebebiyle teze dâhil edilmiştir. Ayrıca altıncı ve son bölümde bu zamana kadar doğru veya yanlış, eksik veya tam, zamanında ya da gecikmeli olarak bir şekilde uygulanabilmiş olan müdahale örneklerinin aksine Suriye Krizinde müdahalenin uygulanmamış olması ve hala da uygulanmaması konuyu farklı bir boyuta taşıyarak bu tez çalışmasını diğer yapılan çalışmalardan ayırmaktadır.

Bu çalışma için önem arz eden ve seçilen örnek durumlara bakıldığında koruma sorumluluğuna geçiş sürecinde önemli bir kilometre taşı olarak görülen son örnek olması ve bununla birlikte daha detaylı bir kavram tanımlamasına gerek duyulduğunu en fazla hissettiren örnek olması nedeniyle Kosova Müdahalesi incelenmiştir. Müteakiben bir diğer örnek durum olan Libya müdahalesi ise koruma sorumluluğunun daha aktif olarak uygulandığı ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin son derece hızlı hareket ettiği örnek bir durum olmuştur. Yakın zamanda tüm uluslararası toplumun dikkatini üzerine çekerek koruma sorumluluğu kapsamında incelenebilecek güncel örneklerden olan Libya Müdahalesi diğer örneklerle kıyasla daha az ele alınması ve KrS'nun ilk ciddi sınavı olması sebebiyle teze dâhil edilmiştir. Ayrıca bu zamana kadar doğru veya yanlış, eksik veya tam, zamanında ya da gecikmeli olarak bir şekilde uygulanabilmiş olan müdahale örneklerinin aksine Suriye Krizinde müdahalenin uygulanmamış olması ve hala da uygulanmaması konuyu farklı bir boyuta taşıyarak bu tez çalışmasını diğer yapılan çalışmalardan ayırmaktadır.

BÖLÜMLER

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSANİ MÜDAHALENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Bu bölümde iki ana konu üzerine odaklanılmaktadır. İlk olarak; insani müdahale kavramının gelişim süreci ele alınarak kavrama atıfta bulunan ve alt yapısının oluşmasında önemli bir rol alan haklı savaş kavramı irdelenecek ve haklı savaş kuramının insani müdahalenin oluşumundaki etkileri incelenecektir. Tarihsel süreç ile ilgili temel olarak 19 ve 20'nci yüzyılda devletler tarafından gerçekleştirilen müdahale uygulamalarına da bu bölümde kısaca değinilecektir.

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.1. Haklı Savaş Kavramı

Tarih boyunca toplumların kendi içlerinde birbirlerine karşı kuvvet kullanma arzusu ve kullanılan bu kuvvetin haklı nedenlerini arama gayesi hep var olmuştur. Özellikle 20'nci yüzyıl öncesi döneme bakıldığında, hangi durumlarda kuvvet kullanımına başvurulabileceğine dair açık bir şekilde ifade bulunmamasından dolayı, herhangi bir savaşın ne tür durumlarda “haklı” olarak addedileceği de tartışmaları beraberinde getirmiştir. Kuvvet kullanma kavramına dair haklı nedenler aramak antik dönemlerden başlayarak günümüze kadar uzanan bir süreci kapsamaktadır. Antik dönem topluluklarıyla ilgili olarak, o dönemde birbirlerine karşı uygulamış oldukları saldırgan davranışlarını haklı çıkarma yolunda iyi bir örnek teşkil etmesi adına Melian Diyalogları gösterilebilir. Peleponnez savaşı sırasında Atinalıların Spartalıları karşı gerçekleştirdikleri eylemleri haklı göstermek adına sarf ettikleri çaba ortadaki savaşın nitekim tüm insanlık tarihinin iyiliği adına yapılmasa da en azından yapılırken ahlaki bir etik içerisinde gerçekleşmesi gerektiğini sorgulatmaktadır (Hehir, 2010, s. 167).

İçerisinde kuvvet kullanımı da barındıran insani müdahale kavramı bugünkü anlamıyla tam olarak ismen kullanılsa da bir şekilde özü itibarıyla tarihte mevcudiyetini göstermiştir. Eğer antik dönemlerden başlayarak günümüze kadar geçen sürece bakılırsa, bir tarafta savaşların ortaya çıkma gerekçelerini irdelleyen filozoflar ve sosyal bilimciler bulunurken, diğer tarafta da savaşlar adına geçerli

sebepleri bulmaya çalışan devlet adamları dikkat çekmektedir. Dolayısıyla geçerli savaş sebebi olarak belirtilen etkenler zamanla devletin menfaati, din veya devletin kendisini tehlike içerisinde hissetmesi şeklinde farklılık göstermiştir. Ancak bu zamana kadar ileri sürülen savaş sebepleri arasında meşruluğu en fazla sorgulanan ise iyilik ve insanlık adına gerçekleştirilen savaş düşüncesidir. 19'uncu yüzyıldan itibaren bu düşünce kendisini insani müdahale olarak göstermiştir.

İnsani müdahale kavramının, tarih boyunca süregelen ve kuvvet kullanma isteği için uygun gerekçeler arayan haklı savaş (Just War) ya da iyilik için yapılan savaş kavramlarından ayrı bir olgu olduğunu belirtmek zor olacaktır. Günümüzde yapılan insani müdahale tanımları bile uluslararası hukuk kapsamında halen netlik sorunları yaşarken, tarihsel süreçte de insani müdahale kavramının değişiklik geçirmesi oldukça normaldir. Eğer sonsuz bir barış sağlanması adına temel teşkil edecekse savaşın haklı olabileceğini ileri süren Cicero'ya göre; savaş vasıtasıyla mutlak barış şartlarına ulaşamayacağını anlayan devlet adamı kesinlikle savaştan uzak kalmalıdır. Diğer bir örnek olarak ise Romalılar savaşa girmeden önce devlet adamları tarafından girecekleri savaşın kutsal ve haklı bir nedene dayandığına dair ikna edilmek istemişlerdir. Romalılar açısından bir savaşın haklı sayılabilmesi için gereken nedenlere bakıldığında ise, devletin birliğinin ve toprak bütünlüğünün bozulması, kutsal yerlerin zarar görmesi, karşılıklı yapılan bir antlaşmaya uyulmaması ve elçilerin dokunulmazlığına karşı yapılan ihlaller yer almaktadır (Keskin, 1998, s. 26).

Haklı savaş olgusunun ortaya çıkışı aslında Hristiyanlıktan sonraki döneme denk gelmektedir. Hristiyanlık inancına göre savaşın ve barışın şekillendirilmesinde temel olarak üç faktör yer almaktadır. Bunlar ise; pasifizm olgusu ile haklı savaş kavramı ve ilaveten dini maksatlı gerçekleştirilen (haçlı seferleri) savaşlardır (Floyd-Thomas, 2011, s. 140). Haklı savaş kavramının temelleri Aziz Augustine tarafından 5'inci yüzyılda atılırken, 12'nci yüzyılda yeniden konuşulmaya başlamış ve 13'üncü yüzyıl itibarıyla Thomas Aquinas sayesinde sistematik bir duruma getirilmiştir (Fixdal & Smith, 1998, s. 286). Pasifist öğretisi Hristiyan inancının erken dönemlerinde önemli bir yere sahipken Hz. İsa döneminde tam anlamıyla etkinliğini sağlayamamıştır. O dönemde Hz. İsa'nın karşılıklı olarak insanlar arasında sevginin ve saygının yer alması gerektiği ve öldükten sonra başlayan hayatın asıl sonsuz yaşam olduğu yönündeki

düşünceleri ağırlık kazanmıştır. Dolayısıyla bu dünya üzerinde her şey gelip geçiciyken herhangi bir konu veya durum savaşmak adına yeterli görülmemiştir. Böylelikle insanlar üzerinde savaş kavramının Tanrı'nın iradesi ile örtüşmeyen bir kavram olduğu yönünde düşünceler hâkim olmaya başlamış ve pasifist düşüncenin temeli atılmıştır (Hehir, 2010, s. 26).

Haklı savaş olgusunun düşünce babası sayılan Aziz Augustine açısından, bir savaşın haklı olabilmesi için üç önemli faktör bulunmaktaydı. Bunlar ise; meşru otorite (legitimate authority), haklı sebep (just cause) ve iyi niyettir (right intention) (Fixdal & Smith, 1998, s. 291). Belirtilen faktörler ışığında, savaşın geçerli bir otorite tarafından başlatılmış olması savaşın haklılık derecesini oldukça etkilemektedir. Bunun sebebi ise, halkın başında devlet yöneticisi olarak bulunan kişilerin yetkilerini tanrıdan alarak onun adına hükmetmesi ve yönettikleri halkın savaşa girmesini yönetici kişinin kendi iradesiyle meşrulaştırabilmesinden kaynaklanmaktadır (Gaffney, 2011, s. 51). Savaşın haklı bir nedene dayandığını halka anlatabilmek için meşru bir otorite aracılığıyla ilan edilmesi gerekmekteydi. O dönemdeki inanışlara göre, Tanrının yeryüzündeki düzenini sağlama ve devam ettirme görevi Tanrı tarafından devletin başındaki yöneticilere verilmişti. Dolayısıyla bir savaşın haklı olup olmaması da Tanrı adına ilahi düzeni bu dünyada kurmakla ve devam ettirmekle görevli olan yöneticinin savaş ilan etmesine bağlı bulunmaktaydı (Hehir, 2010, s. 27).

Haklı savaş olgusu, o dönemde kuvvet kullanma sorunsalını netleştirmek maksadıyla problemi meşru bir boyuta taşıdığı için önemli faydalar da sağlamaktaydı. Bu faydalardan ilki; güç, politika ve etğin de içinde yer aldığı yeni gelişen bu haklı savaş kavramı karşısında Hristiyanlığın ilk dönemlerinden beri etkin olan Pasifizm düşüncesinden sıyrılma durumu gündeme gelmiştir. İkinci faydası ise; insanların üzerinde yaşadıkları dünyanın kusursuz bir ortam olmadığı gerçeği ile yüzleşmelerini sağlamıştır. Genellikle kuvvet kullanma kavramı etik açısından uygun görülme de söz konusu kuvvet başkalarına ve kendimize karşı sorumluluklarımızı yapıp yapmadığımızla ilişkili olarak düşünülmekte ve dolayısıyla savaşın gerçekleştirilmesi değil savaşı uygulayan yöneticinin karakteri ve iyi niyeti sorgulanmaktadır. Üçüncü faydaya bakıldığında ise; iyi niyetler ile netleşmiş sonuçların birlikte yer aldığı bu çelişkili dünya görüşüne dayanan haklı savaş kavramı, ileride yaşanabilecek bir olay

hakkında savaş kararının meşru olup olmadığı yönünde yorumda bulunmadan önce dikkatli bir şekilde düşünme cesareti sağlamıştır (Fixdal & Smith, 1998, s. 288).

Aziz Augustine tarafından geliştirilen haklı savaş kuramına göre kuvvet kullanma etiği üç ana başlık altında incelenmektedir. Bunlar; savaşın ne zaman haklı sebeplerle başlatılabileceğinin anlatıldığı *jus ad bellum*, kuvvet kullanma aşamasında adil idarenin sağlanması için hangi yöntemlerin kullanılacağını açıklayan *jus in bello* ve savaşın bitmesi ile birlikte sonraki dönemlerde adaletin nasıl tesis edileceğine önem gösteren *jus post bellum* olarak belirtilmektedir (Floyd-Thomas, 2011, s. 141). Bunlara göre oluşturulan kriterler, 1991 yılında Richard Miller tarafından düzenlenmiştir (Fixdal & Smith, 1998, s. 286).

Din bilimci Aziz Augustine haklı savaş kavramını tanımlarken bazı zamanlarda İncil'in ve Hz. İsa'nın görüşleriyle çelişen tanımlamalarda bulunmuştur. Hz. İsa, Hristiyanlar için şiddetten uzak durmaları gerektiğini “biri sana tokat attığında sen diğer yanağını dön” sözleriyle ifade ederken, Aziz Augustine ise gerçekte asıl yürekten inanların askerler olduğunu ileri sürmüştür. Savaşmanın son derece dehşet verici bir durum olduğunun altını çizerek, diğer taraftan da kusurlar arasında kalmış olan bu dünya üzerinde toplumu koruyarak düzen içerisinde tutacak olan tek çıkış yolunun askeri güç kullanmaktan geçtiğini belirtmiştir. Dolayısıyla Aziz Augustine, savaşın ihtiyaç halinde yapılması gerektiğini fakat normal şartlarda ideali yansıtmadığı çıkarımında bulunmuştur (Atkins & Dodaro, 2004, s. xxiv).

Bütün bu verilerin ışığında; Aziz Augustine'in haklı savaş kavramını geliştirirken hedeflediği amaç, Tanrı tarafından desteklendiği gibi toprak sınırlarını genişletmek ya da tam anlamıyla hasımla intikam yarışına tutuşmak değildir. Amacı, yaptıkları haksızlıklardan dolayı suçluların cezasını vermek ve bu süreçte haksızlığa uğrayanların onarımını sağlamaktır. Böylece dünya üzerinde barış ve güvenlik tesis edilmiş olacaktır (Dyson, 2006, s. 129).

Aziz Augustine'den sonra haklı savaş teorisine büyük katkı sağlayan önemli bir Hristiyan din adamı ve düşünürü olan Thomas Aquinas (1225-1274) ise teoriyi 13'üncü yüzyılda yeniden yorumlayarak günümüzde de insani müdahalenin temellerini oluşturan 3 temel kriteri oluşturmuştur. Bunlardan ilki, savaş ilan etmeye

yetkili olan bir otorite olmasıdır. Devletin ve halkın refahını, huzurunu ve güvenliğini ancak meşru bir yönetici sağlayabilir ve savaş açma yoluna başvurabilir (Elbe, 1939, s. 669). Aquinas’a göre sahip olunan bu yetki ise, Tanrı’nın dünya üzerindeki temsilcisi olarak görülen Prens tarafından uygulanabilir (Fixdal & Smith, 1998, s. 292). İkinci kriterde ise; halkın başındaki meşru otoritenin yani prensin haklı bir nedene sahip olması gerekmektedir. Bu haklı nedene bakıldığında ise; daha önceden işlenen bir suçtan dolayı cezalandırılması gereken bir devlete yönelik olarak başlatılan savaş olarak ifade edilmektedir (Dyson, 2006, s. 240). Haklı neden kavramı üzerinde Aziz Augustine ile Aquinas’ın ayrıldıkları nokta ise; Aziz Augustine haklı neden kavramının içeriğinde bir suç ararken, Aquinas ise hata aramaktadır (Elbe, 1939, s. 677). Son kriterde ise; meşru otorite sayılan prens savaşı ilanı ederken, haksızlığı sonlandırmak ve iyiliği geliştirmek gibi doğru bir niyet içerisinde bulunmalıdır (Murphy, Humanitarian Intervention: The United Nations in an Evolving Order, 1996, s. 40-41).

Aquinas’ın ortak fayda için gerçekleştirilen eylemlerin meşru sayıldığına dair olan düşüncesi, günümüz insani müdahale sorunsalı adına önem arz etmektedir. Aquinas’a göre, eğer ayırıştırma ya da bütünden kopararak farklılaştırma gibi eylemler bulunuyorsa, orada ortak fayda söz konusu değildir ve burada sadece tek bir tarafın menfaati ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla bu eylem meşru olmadığı gibi dışlanan yani ayırıştırılan grubun isyan etmesine neden olacaktır. Bunun sonucunda, haklı savaş kavramının temel kriterlerinden olan haklı otorite ve haklı neden şartları sağlanamayacağı için haklı savaş durumu oluşmayacaktır. Bu düşünce farklı bir açıdan ele alındığında; tiranlık yönetimine dönüşmüş bir devletin varlığı, ortak fayda çıkarlarına değil ancak devletin başında bulunan egemenin çıkarlarına hizmet edecektir. Bu durumda, söz konusu devleti ortadan kaldırmaya yönelik oluşan ayrılıkçılık, sadece devletin bölünmesi sonucunda insanlar eskiye kıyasla daha az zarara maruz kalıyorsa meşru sayılabilir (Dyson, 2006, s. 250). Buradan da görülmektedir ki; günümüz insani müdahale kavramının eleştirilmesine neden olan etkenlerden “insanların müdahale esnasında eskiye kıyasla daha fazla zarara maruz kalmaları” hususuna Aquinas tarafından da önem gösterilmiştir.

Bu noktaya kadar olan haklı savaş düşüncesinin gelişimi bir bakıma, uluslararası hukuk boyutunda değil de sadece bir din biliminin parçası olarak görülmekteydi. Diğer bir deyişle, Tanrı'nın ifadesi olarak algılanan doğa vasıtasıyla doğal hukuk ve Hristiyan din biliminin bütünleştirilmesiydi. O dönemde gerçekleşen devletler arasındaki savaşlar gibi imparatorluklar içerisinde bulunan prenslerin birbirleri ile olan mücadeleleri de haklı savaş kavramının gelişimini etkilemiştir. Ancak haklı savaş düşüncesinin uluslararası hukuk kapsamında kuvvet kullanılmasına dair yapılan gelişmelere sağladığı katkılar inkâr edilemez boyuttadır (Murphy, *Humanitarian Intervention: The United Nations in an Evolving Order*, 1996, s. 41). Yine aynı şekilde insani müdahale kavramının da, tarih içerisinde sürekli olarak yerini korumuş olan kuvvet kullanma eğilimine yönelik geçerli sebepler arayan haklı savaş ya da iyilik için savaş kuramlarından farklı bir kavram olduğunu iddia etmek zor olacaktır.

1.1.2. Haklı Savaş Öğretisi Işığında İnsani Müdahale

Haklı savaş kuramının şeklini almasında din biliminin çok büyük ve fazla etkisi olmasına rağmen tek etki olmaması da dikkat çekmektedir (Fixdal & Smith, 1998, s. 286). Avrupalı halklar tarafından Hristiyanlık dini kabul edilirken bu “hak” olarak değerlendirilmişti. Dolayısıyla tüm kıtalarda din esaslı kurallar varlığını sürdürmekte başarılı olmuştur. Ancak Hristiyanlığın değişik versiyonlarını ortaya çıkararak gerçekleştirilen Protestan reformları ise bu kalıpların dışına çıkılmasına sebebiyet vermiştir (Hehir, 2010, s. 29). Böylelikle, siyasi ve dini açıdan da din bilimini kapsayacak şekilde Katolik din biliminin geçerliliği sonlanmıştır (Macedo, 2012, s. 3).

Haklı savaş kuramının, Avrupalılar tarafından yeniden laik tabanlı doğal hukuk üzerine yapılandırılmasının sebebine bakıldığında karşımıza, kuvvet kullanımına yönelik kuralların din odaklı görüşlere dayandırılmasından kaynaklanan aşırılıklar göze çarpmaktadır (Murphy, *Humanitarian Intervention: The United Nations in an Evolving Order*, 1996, s. 41-42). 16'ncı yüzyılda gerçekleştirilen reformlar ile birlikte hem sekülerlik ve din arasında hem de Protestanlık ve Katoliklik arasında bir ayrım meydana gelse de bu alanların arasında bir şekilde uzlaşma sağlanmıştır (Fixdal & Smith, 1998, s. 286). Evrensel olarak kabul edilen doğal hukukun etkilerinin haklı savaş

kuramı üzerinde hissedilmesinden sonra; sırasıyla 16 ve 17'nci yüzyıllarda İspanyol Francisco de Vitoria (1483-1546) ile Hollandalı Hugo Grotius (1583-1648) tarafından temelleri atılan devletler hukuku içerisinde yer almaya başlamıştır (Heinze, 2009, s. 2).

Francisco de Vitoria'nın (1483-1546) Haklı Savaş Kuramı

Belirtildiği üzere bu geçiş sürecinde, düşünce olarak alt yapının hazırlanmasındaki önemli isimlerden birisi de Vitoria'dır. Haklı savaş kuramının gelişimi kapsamında orta çağ ile modern dönem arasındaki köprü görevini görmüştür. Ayrıca, doğal hukuk ile haklı savaş kavramını ilişkilendirerek bir norm olarak temelini inşa etmiş ve haklı savaş kavramının uluslararası hukuk içerisinde yer alma ihtimalini meydana getirmiştir (Ereker, 2004, s. 14). De Vitoria düşüncelerini ifade ederken, farklı dinlere inanılmasının, sınır genişletme politikalarının ve yöneticinin sahip olduğu şahsi egoların bir savaş sebebi oluşturmayacağını belirtmiştir (Elbe, 1939, s. 674). Vitoria'ya göre, eğer ortada yapılan bir yanlış varsa, sadece bu haklı savaş sebebi olabilir. Düşman devlet tarafından yapılan bir yanlış sonucunda devletin başındaki doğru otorite tarafından savaş ilan edilirse, savaşacak olan halkın da haklı bir savaşa girdiğine dair inanması gerekmektedir. Sadece yöneticinin istemesi veya yönetici tarafından girilen savaşın haklı olduğunun belirtilmesi, halkı haksız bir savaşa sokmak için yeterli değildir ve halkın da böyle bir savaşa katılmak gibi bir zorunluluğu bulunmamaktadır.

Vitoria'ya göre savunma savaşları ve saldırı savaşları olmak üzere savaşlar iki kısma ayrılmaktadır. Savunma savaşlarının amacına bakıldığında, devletin kendi bekasını ve topraklarını koruması, daha evvelden düşman devlet tarafından ele geçirilen malların geri alınması veya yapılan bir yanlışın intikamının alınması gibi konular dikkat çekmektedir. Saldırı savaşlarında ise; meydana gelen yanlışın tekrar yapılmaması için savaşılır ve bu durumu sağlamak adına gerektiğinde sert tedbirler alınabilir. Her iki savaş çeşidinde de güdülen amaç barış ortamının tesisi ve idamesidir (Acar, 2015, s. 18). Vitoria tarafından ortaya çıkan zararın öcünün alınması savaşmak için haklı bir sebep olarak görülmektedir. Ayrıca verilen her zararın savaşmak için yeterli bir neden olmadığını belirtse de hangi tür zararların savaş başlatmak (*de jure*

belli) için yeterli olup olmadığı konusunda da net bir tanımlama bulunmamaktadır (De Vitoria, 1991, s. 303).

De Vitoria'ya göre insanın sahip olduğu 3 temel hak bulunmaktadır. Bunlardan ilki, doğası gereği insan zihin muhakemesi yapabildiği ve irade sahibi olduğundan dolayı özgürce yaşama hakkıdır. Bir diğeri, yaşarken toplum içerisine karışma ve siyasi bir yapının oluşturulmasında sahip olduğu söz hakkıdır. Sonuncusu ise, maddi varlıkların değiştirilmesi ve düşünce özgürlüğü hakkıdır (Yetkiner, 2012, s. 106). Sahip olunan bu haklar insanın temel hakları olduğu için dolayısıyla devlet tarafından da çiğnenemez. Eğer bir devlet kendi bünyesinde bulunan masum insanları aşağılayarak kurban edilmeye terk ediyorsa, bu duruma başka bir devlet uyararak müdahale edebilir ve uygulanmanın durdurulmasını talep edebilir. Ancak yapılan tüm uyarılara rağmen uygulama devam ettiriliyorsa masumların hakkını savunmak adına bu devlete karşı savaş açılabilir ve bu savaş haklı bir savaştır. Savaşın tek nedeni ise; uygulamanın sonlandırılmasını sağlamaktır (Yetkiner, 2012, s. 105) (Uzun & Uzun, 2009, s. 55). Bunun sonucunda Vitoria, haklı savaş kavramıyla insani müdahale arasındaki bağlantıyı vurgulamaya çalışmıştır.

Diğer bir taraftan da birbirlerine karşı siyasi açıdan herhangi bir üstünlükleri bulunmayan devletlerin bir araya gelerek oluşturdukları uluslararası ortam içerisinde kendi kaderlerinin özgür bir şekilde kendileri tarafından tayin edilebileceğini belirtmektedir (Yetkiner, 2012, s. 104). Bu açıdan Vitoria, müdahale yasağı ilkesini ifade ederek günümüzde halen üzerinde tartışılmakta olan insani müdahale kavramının yeni bir konu olmadığını gösterir. Çünkü insani amaçlı gerçekleştirilen müdahaleler de masum olan insanların haklarının çiğnendiği ve korun(a)madığı durumlarda yapılır.

Hugo Grotius'un (1583-1645) Haklı Savaş Kuramı

Uluslararası hukukun kurucusu olarak görülen ve diğer taraftan da laik temelli doğal hukukun önemli temsilcileri arasında bulunan Hugo Grotius'un (1583-1645) yazdığı *De Jure Belli Ac Pacis (Savaş ve Barış Hukuku)* isimli eserinde savaş hukuku ile savaş esnasında uyulacak kurallar bütünü sistematik bir şekilde ele alınmıştır (Chesterman, 2001, s. 9). Grotius söz konusu eserinde, başkalarının boyunduruğu

altında bulunanlar için yapılacak olan haklı savaş, savaşın haklı görülmediği durumlar, etik karşılanmayan durumlarda uygulanacak olan cezalandırma yöntemleri ve başkaları için savaş gibi farklı birçok konuya değinmiştir (Grotius, 1625, s. IV). Haklı savaş için gerekli olan dine dayalı sebeplerin değişmesinin ardından, hangi şartlarda bir savaşın meşru sayılabileceğini dine dayalı olmayan sebeplerle açıklamaya çalışmıştır. Bu hususta dikkat edilmesi gereken kritik nokta ise; uluslararası hukuk din esaslı bir temelin aksine daha seküler (dünyevi) bir zeminde varlığını sürdürmeye başlamıştır.

17'nci yüzyılda gerçekleşen kutsal savaşların etkisi altında kalarak düşüncelerine yön veren Grotius'a göre, bir savaşın ilan edilebilmesi için kesinlikle laik nedenlerin bulunması gerekmektedir. Otuz yıl savaşları gerçekleşirken, her kesimin birbirlerine özellikle kutsal hakların ve adaletin tesis edilmesi için savaştıklarını belirtmesi yine aynı şekilde Grotius'un fikirlerini etkilemiştir (Hehir, 2010, s. 30). Hristiyanlığın çeşitli mezheplere bölünmesinin ardından din esaslı haklı savaş düşüncesi giderek bir açmaza doğru sürüklenmiştir. Uluslararası sistemin ve devletlerin 17'nci yüzyıla kadar olan süreçte karşı karşıya kaldığı değişim, savaşın haklı olması için gereken nedenlerin sadece dine dayalı olarak değil aksine daha laik esaslı ve somut nedenlerle açıklanması gerektiğini gözler önüne sermiştir. Ayrıca Grotius'un yaşadığı 17'nci yüzyılın özelliği, bu dönemde başta Avrupa olmak üzere uluslararası toplumun kendisini egemen devletlerin bir arada bulunduğu bir topluluk olarak örgütlediği dönem olmasıdır. Bu nedenle Grotius, devletler hukuku olarak da isimlendirilebilecek olan doğal hukukun, savaşın haklı sebeplerine zemin hazırlayabileceğini vurgulamaktadır (Grotius, 2005, s. 189).

Grotius tarafından uluslararası hukuk çerçevesinde haklı savaş olarak tanımlanan ve bu savaşın hangi hallerde meşru olduğunu ifade ettiği fikirleri günümüz insani müdahale kavramına ışık tutmaktadır (Lauterpacht, 1946, s. 1). Çünkü, diğer devletlerin kendi halkına yönelik uyguladığı kötü muameleyi sonlandırmak amacıyla gerçekleştirilen savaşların haklı olduğunu savunmaktadır. Özellikle, günümüz insani müdahale kavramının oluşumunda temel teşkil eden ve bu yönüyle de diğer düşünürlerden ayrılan Grotius açısından; *“başkasına yönelik gerçekleştirilen haksız bir fiilin intikamını almak, kendine karşı gerçekleşen bir haksızlığın intikamını almaya*

yeltenmekten daha onurlu bir davranıştır (Grotius, 1625, s. 182).” Dolayısıyla bu husus; insani amaçlarla gerçekleştirilecek olan bir müdahalenin, kendini müdafaa etme çabasından çok daha fazla önem içerdiği anlamına gelmektedir. Günümüzde gerçekleşen insani müdahalelerin, insanlık onurunun ayaklar altına alınarak yok sayıldığı ileri sürülen durumlarda meydana geldiği için müdahalede bulunan devlet ya da devletler esasen son derece yüce bir hareket tarzı sergilemektedirler. İnsani müdahale terimini günümüzdeki anlamıyla kullanmasa da eserinin 25’inci bölüm VIII’nci paragrafında “*Başkaları hesabına girişilecek savaşın nedenleri*” başlığı altında bu konuya değinmektedir.

Francisco Suarez’in (1548-1617) Haklı Savaş Kuramı

Diğer önemli bir din bilimci olan Francisco Suarez (1548-1617)’in görüşlerinde ise, başlangıçta tüm insanlık adına duyulan kaygının yerini devlet odağına bıraktığı görülmektedir. Suarez, haksızlığa maruz kalan bir devletin uğradığı zararı temin edebilmesi ve varlığını devam ettirebilmesi için savaş açma hakkı olduğunu ileri sürmektedir (Yetkiner, 2012, s. 121). Fakat meydana gelen savaşı önlemek adına üçüncü bir devletin hakemliği sorunu giderebilecek ise, savaştan önce bu yönetime başvurulmalıdır (Yetkiner, 2012, s. 119).

Suarez’i önemli ölçüde diğer düşünürlerden ayıran nokta ise, devletlerin müdahale haklarını kötüye yönelik kullanımını engellemek ve kargaşa ortamının büyümesini önlemek adına çeşitli kısıtlamaların getirilmesi gerektiğini savunmasıdır (Knudsen, 2012, s. 5). Dost bir ülkeye savaş esnasında yardım edilmesinin, savaşa girmeyi haklı duruma soktuğunu kabul eden Suarez; bu durumun ancak yardıma ihtiyaç duyan dost ülke tarafından ya açık olarak ya da ima edilerek bu duruma onayı olduğunu göstermesiyle mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Dolayısıyla, haksızlığa maruz kalan taraf eğer böyle bir talepte ya da arzuda bulunmuyorsa, hiçbir devlet yardım maksatlı müdahale edemez. Çünkü savaş açacak olan taraf ayrım yapmadan tüm kesime değil, sadece kendisine haksızlık yapan devleti hedef alarak savaş kararı almıştır (Meron, 1991, s. 113).

Suarez, uygulanan devlet yönetimlerinde tolerans gösterilmesinin ileriki safhalarda suiistimal yaratabileceği ve ülke çapında kullanılan yetkilerin diğer

devletlere olumsuz örnek teşkil edebileceğini düşünmektedir. Ayrıca, bazı yazarlar tarafından “egemen devlet yöneticilerinin dünya üzerinde herhangi bir yerde meydana gelen haksızlığın intikamını alabileceğine” dair düşüncelere yönelik olarak, bunun yanlış bir algı oluşturduğunu ve bu yanlışın mevcut yetki kullanımını ayırımını olumsuz yönde etkileyerek karışıklığa sebebiyet verdiğini belirtmektedir (Meron, 1991, s. 113). Bu durum için istisna olarak ise; eğer devletin başında bulunan yönetici kişi, halkını zorlayarak onlara putperestliği inanış haline getirmelerini emrederse, başka bir Hristiyan prensin duruma müdahale edebilmesi yönünde haklı bir nedeni oluşabileceğini belirtir (Macedo, 2012, s. 20).

Grotius’dan sonra gelen döneme bakıldığında; haklı savaş kavramı üzerindeki hakimiyet yerini din temelli öğretiden hukuki yaklaşıma doğru terk etmiştir. Vestfalya Antlaşması ile birlikte modern ulus-devlet yapısının oluşumunun ardından, haklı savaş kavramının yapısında, devlet odaklı bir tutum sergilenmeye başlanmış ve milli menfaatler giderek ön planda yer almaya meyletmiştir. Kavramın merkezi doğal hukuk üzerine tesis edilmişken zamanla pozitif hukuka doğru bir geçiş görülmüştür.

18’inci yüzyıl yazarları ile daha önceki yüzyıllardaki yazarlar kıyaslandığında, zaman ilerledikçe egemenlik kavramı daha fazla ağırlığını hissettirmeye başlamıştır. Devletlerin iç işlerine karışılmaması prensibinin rahatlıkla ihlal edilmesini önleyecek şekilde bir düzenleme yoluna gidilmesi hedeflenmiştir. Eğer bir devlet egemeni kendi halkına karşı aşırı boyutlarda zulüm ve haksızlık uyguluyorsa, ilk olarak inisiyatif olarak bu haksızlığa karşı dik durması gerekenlerin yine o masum halkın olduğu ileri sürülmüştür. Ancak olayların giderek büyümesiyle iç savaş durumunun oluşması ve zorda kalan tarafın başka bir yabancı egemenden yardım talep etmesi şartıyla gerçekleşecek olan müdahalenin devletler hukukuna uygunluğunun sağlanabileceği belirtilmiştir. Söz konusu müdahale gerçekleştirilirken, egemen bir devletin başka bir devletin halkını kullanarak durumun suiistimal edilme ihtimali de dikkat çekilen konular arasında yer almaktadır.

18’inci yüzyılın sonları ile 20’nci yüzyılın ortalarına kadar olan süreçte, haklı savaş kavramının ilk bölümü olan *jus ad bellum* kısmına çok fazla vurgu yapılamamıştır (Rengger, 2002, s. 353). Bunun sebeplerinden biri olarak ise; devletler

sisteminin oluşumundaki normların gelişme süreçlerinin, haklı savaş kavramının tam anlamıyla yerine oturmasından sonraki döneme tekabül etmesi olarak görülmektedir. Diğer taraftan, devletlerin yaklaşık olarak 18'inci yüzyıldan itibaren kendi menfaatlerini korumak adına savaşma hakkına ulaştıklarının kabul edilmesi, *jus ad bellum* kısmının sorularının önemini kaybetmesine neden olmuştur (Rengger, 2002, s. 354). Müteakiben bu dönem itibariyle insan haklarında yaşanan gelişmelerle orantılı olarak, haklı savaş kavramının *jus in bello* kısmı seri bir şekilde aşama kat etmeye başlamış ve günümüze dek süregelmiştir.

1.2. ULUSLARARASI İLİşKİLER VE SİYASİ BAĞLAMDA İNSANİ MÜDAHALENİN GEÇMİşİ

1648 yılında imzalanan Vestfalya Antlaşmasıyla birlikte temelleri teşkil edilmiş olan uluslararası sistemin günümüzdeki mevcut konumu, devlet egemenliğı ve iç işlerine müdahale edilmemesi temel ilkelerinin etkisiyle şekillenmeye devam etmektedir. Ancak bu sürecin oluşumundan sonra da farklı sebeplerle devletlerin iç işlerine karışılmış ve devletlerin egemenlik haklarının ihlal edildiğı durumlarla karşılaşmıştır. Bu müdahalelere meşruluk kazandırılmaya çalışılırken, her dönem için farklı bir temel üzerine kurulduğı görülmüştür. Örneğın; 18 ve 19'uncu yüzyıllarda gerçekleştirilen müdahaleler için din esaslı olarak ve azınlık olan insanların haklarının korunması bağlamında yapıldığı öne sürülürken, 20'nci yüzyılda ise müdahaleler için bu sefer insan hakları çerçevesinde gerçekleştirildiğı ileri sürülmüştür.

Dine dayalı insani müdahaleler, yani temelinde dini azınlık olan insanların haklarını savunma amacı güdülen hareketlere bakıldığında özellikle 18'inci yüzyıl süresince; Sardunya'da yer alan Hristiyanların haklarını korumak adına Büyük Britanya ile Hollanda'nın başvurdukları müdahale, İsveç'in Polonya Protestanlarını korumak adına gerçekleştirdiğı müdahale ve Utrecht görüşmeleri esnasında İngilizlerin köle olarak kullanılan Fransız Protestanlarının haklarını savunmak adına Fransız mallarını şahsi menfaatleri doğrultusunda kullanmaları gibi durumlar ön plana çıkmıştır (Knudsen, 2012, s. 13). Ancak, 19'uncu yüzyılda gerçekleştirilen

müdahalelere bakıldığında ise, bunların Avrupa içerisinde değil de daha çok Avrupa'ya yakın olan bölgelerde icra edildiği görülmektedir.

19'uncu yüzyıl incelendiğinde ise Avrupa Uyumu kavramı dikkat çekmektedir. Avrupa Uyumu; 1815 Viyana Kongresi ile birlikte temelleri atılarak Avrupa kıtasındaki devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerini diplomatik yollarla devam ettirmelerini amaçlayan ve Avrupa üzerinde bir "birlik" tesis edilmesine yönelik olarak ortaya çıkan bir sistemdir. Bu sistemin diplomasiyi de bünyesine katarak kullandığı askeri yöntemler olumsuz yönde Osmanlı Devleti'ni çok fazla etkilemiştir. Çünkü gerçekleştirilen bu güç kullanma yöntemlerine başvurulurken devletler tarafından diplomatik antlaşmalarla desteklenmiş ve amaç olarak Osmanlı Devleti içerisinde bulunan Hristiyan azınlıkların haklarının savunulması belirtilmiştir. Dolayısıyla amaç dini olarak ifade edilince, gerçekleştirilen müdahale de insani değil dini bir eylem olarak gösterilmektedir (Murphy, 1996, s. 49-51).

19'uncu yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti çok fazla sayıda dini sebeplerle gerçekleştirilen insani müdahalelere tanık olmuş ve bunlardan olumsuz etkilenmiştir. Ayrıca, Osmanlı Devleti'ne karşı gerçekleştirilen güç kullanımlarının neredeyse tamamı insani müdahale kisvesi altında gerçekleştirilmiştir. Bu müdahaleler; Yunanistan Müdahalesi (1827-1830), Suriye Müdahalesi (1860-1861), Girit Müdahalesi (1866 ve 1894), Balkan Müdahalesi (1876-1878), Ermenistan Müdahalesi (1896), Makedonya Müdahalesi (1903-1908) ve Balkan Müdahalesi (1913) olarak sıralanabilir (Köchler, 2001, s. 2). Bu noktadan itibaren tez çalışmasındaki konu bütünlüğünün kaybolmaması adına 20'nci yüzyıldaki insani müdahale kavramının gelişim süreci irdelenecektir.

1.2.1. XX. Yüzyılda İnsani Müdahalenin Gelişimi

19'uncu yüzyıl süresince din temelli bir yapı üzerinde karşımıza çıkan insani müdahale olgusu 20'nci yüzyıla gelindiğinde farklı bir boyutla kendisini göstermiştir. Özellikle bu dönemde gerçekleştirilen müdahalelerin daha önceki dönemlerde meydana gelen müdahalelerden farklı kılınmasında rol oynayan önemli olaylara bakıldığında; birinci ve ikinci dünya savaşları, uluslararası arenada insan haklarının giderek değer kazanması ve 1948 yılında imzalanan Cenevre Sözleşmesiyle birlikte

soykırımın bir suç olarak sayılması gibi konular dikkat çekmektedir. İnsani müdahale kavramının bu dönemdeki gelişimi devletler tarafından kuvvet kullanımının yasaklanmasına yönelik sarf edilen çabalar paralelinde; birinci ve ikinci dünya savaşları arasında kalan dönem, Birleşmiş Milletler Şartı'ndan sonraki Soğuk Savaş dönemi ve müteakiben Soğuk Savaştan sonraki dönem olarak üç bölümde açıklanacaktır.

1.2.1.1. İki Dünya Savaşı Arasında Kalan Dönem (1919-1939)

Başta Avrupa ve müteakibinde tüm dünya üzerindeki kuvvetler dengesini derinden sarsan olayların başında I. Dünya Savaşı gelmektedir. Uluslararası toplum, bir önceki yüzyılda tecrübe ettiği sınırları belirsiz olan savaşa başvurma hakkının meydana getirdiği yıkımlar nedeniyle kuvvet kullanma hususunun devletler tarafından bir çerçeveye oturtulması için harekete geçmiştir. Bu hareketin sonucu kendisini 1919 yılında Milletler Cemiyetinin (MC) kurulmasıyla göstermiştir (Abass, 2012, s. 348). Milletler cemiyeti tarafından oluşturulan misak incelendiğinde, kuvvet kullanma veya savaş ile ilgili olarak herhangi bir yasaklama yoluna gidilmemiş, fakat katlanılabilir düzeye indirmek adına belli kısıtlamalar getirerek bir düzenleme ileri sürülmüştür (SHAW, 2008, s. 1122). Misakta yer alan 10 ile 16'nci maddelere bakıldığında, kuvvet kullanımına başvurulmadan önce taraflar arasındaki anlaşma sağlanamayan hususların Cemiyete bildirilmesinin gerekliliği belirtilirken, maalesef cemiyet üye devletleri yönlendirme konusunda yeterince otoriter bir tutum gösterememiştir (Hehir, 2010, s. 32).

Kuvvet kullanımının düzenlenmesi adına uluslararası toplumun harekete geçtiği bir sonraki girişim ise; 27 Ağustos 1928 yılında 15 devlet tarafından kabul görüp müteakiben 63 devletin üyesi olduğu ve halen yürürlükte bulunan Briand-Kellog Paktıdır. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Frank Kellog ve Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand tarafından kaleme alınana paktın amacı, devletlere savaşmayı yasaklamak ve aralarında meydana gelen uyuşmazlıkları yalnızca barışçıl yollardan çözüme ulaştırmaya zorlamaktır (Abass, 2012, s. 349). Paktın özüne inildiğinde ise; devletlerin dış siyaset amaçlarını gerçekleştirmede savaşa başvurma yöntemini seçmelerini yasakladığı görülmektedir (Murphy, Humanitarian Intervention: The

United Nations in an Evolving Order, 1996, s. 60). Ayrıca savaş konusu üzerinde aşırı hassasiyet gösteren pakt, bu anlamda Milletler Cemiyeti Misakı'nın bir kademe önüne geçerek kesin çizgilerle savaş yasaklamasına rağmen, savaş boyutuna ulaşmayan kuvvet kullanımı ile ilgili herhangi bir açıklamada bulunmamıştır (Keskin, 1998, s. 33).

İki dünya savaşı arasında kalan döneme bakıldığında; Milletler Cemiyeti Misakı ve Briand-Kellog Paktı gibi savaşın önlenmesine yönelik ileri sürülen önemli çalışmalara rağmen maalesef genel bir yasaklama sağlanamamıştır. İkinci dünya savaşına uzanan süreçte ise bu durum mihver devletleri tarafından gerçekleştirilen işgalleri önlemeye yetmemiştir. İşgallerin gerçekleştirilmesine yönelik olarak insani nedenlerin ileri sürülmesi ise insani müdahale kavramının bu işgaller vasıtasıyla kötüye yönelik kullanıldığını bir kez daha gözler önüne sermektedir. 1931 yılında yerel halkı korumak adına Japonya tarafından gerçekleştirilen Mançurya'nın işgali, köleliğin kaldırılması adına İtalya tarafından gerçekleştirilen Etiyopya'nın işgali ve bölgedeki Alman halkının korunmasını sağlamak adına Almanya tarafından gerçekleştirilen Çekoslovakya'nın işgali suiistimal edilen insani müdahalenin başlıca örnekleridir (Murphy, 2005, s. 465).

1.2.1.2. BM Şartı'ndan Sonraki Soğuk Savaş Dönemi (1945-1989)

II. Dünya savaşının başlamasını önleyemeyen Milletler Cemiyeti Misakı savaştan sonra görevini ve yerini BM Şartı'na bırakmıştır. BM Şartı'na bakıldığında giriş kısmı ve birinci maddesinde açıkça ifade edilen saikler oluşturmak ve muhafaza etmek maksadıyla çeşitli uluslararası kişiler birtakım sorumluluklar almıştır. Bu sorumlulukların başlıcaları ise “Kuvvet Kullanımı ve Kuvvet Kullanma Yönünde Tehditte Bulunma” yasağı olarak karşımıza çıkmaktadır (Kuran, 2009, s. 3-29). Diğer taraftan BM Şartı ile tekrar vurgu yapılan önemli konulardan biri de uluslararası hukukun temel ilkelerinden olan devletlerin egemenliği ve iç işlerine karışılmaması hususudur (BM Şartı Md. 2/1 ve Md. 2/7). BM Şartı'nın birinci maddesinde ifade edilen “... herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası iş birliği sağlamak” gayesine (BM Şartı Md. 1/3) yönelik olarak insan haklarının uluslararası hukuk açısından ulus üstü bir konuma

ulaşmasını sağlayan çeşitli girişimler ise dönemin bir başka önemli yönünü sergilemektedir. İnsan haklarına yönelik olarak gösterilen bu önem ise bazı durumlarda önceki belirtilen ilkelerle karşı karşıya gelmesine ve anlaşmazlıkların oluşmasına sebebiyet vermektedir.

BM şartı'nı izleyen Soğuk Savaş müddetince gerçekleştirilen müdahaleler ele alındığında, müdahalede bulunan devletlerin belirttikleri gerekçelerden hiçbiri insani nedenlere dayanmamaktaydı (Tsagourias, 2010, s. 23-24). Aksine, BM şartı'nın 2/4. maddesinde ifade edilen yasağın istisnalarını kapsayacak şekilde ya da o istisna durumlara uyacak şekilde gerçekleştirilen mdahalelerdi. Her ne kadar bu süreç içerisinde çok fazla müdahale gerçekleştirilmiş (ICISS [UMDEK], 2001, s. 49-67) olsa da aslında temellinde gerçekten insani bir sorunu nleme kaygısı taşıyan müdahale sayısı birkaç tanedir. Bunlar içerisinde an fazla atıf yapılanlar ise; 1971 yılında Hindistan tarafından gerçekleştirilen ve Bangladeş'in oluşmasına neden olan Doğu Pakistan müdahalesi, 1978 yılında Vietnam tarafından gerçekleştirilen ve Pol Pot rejiminin yıkılmasına neden olan Kamboçya müdahalesi ile 1979 yılında Tanzanya tarafından gerçekleştirilen ve İdi Amin rejiminin sonlanmasına sebep olan Uganda müdahalesi olarak sayılmaktadır (Finnemore, 1997, s. 177-180). Yine aynı şekilde 1974 yılında Türkiye tarafından adada kaybolan barış ve güven ortamın Türkler lehine yeniden tesis edilmesi için icra edilen Barış Harekâtı da bu kapsamda değerlendirilmektedir (Türkmen, 2005, s. 87).

Yukarıda belirtilen dört olaya bakıldığında, içerdikleri toplu katliamlar nedeniyle bu müdahalelerin insani maksatlarla yapıldıklarına yönelik iddialarda bulunmak mantıklı sayılabilecekken, müdahaleyi gerçekleştiren devletlerin savundukları gerekçe ise meşru müdafaa hakkı bağlamında meşruiyet kazandırma yolunu seçmeleri olmuştur. Bu müdahalelere yönelik olarak uluslararası toplum tarafından çok fazla eleştiri alınmıştır (ICISS [UMDEK], 2001, s. 67). Uluslararası toplumun müdahaleler konusundaki bakış açısı ise; insani müdahalelerin kuvvet kullanma yasağının bir istisnası olacak şekilde yorumlanmasını kabul etmedikleri yönündedir (Murphy, 1996, s. 143). İlginç sayılabilecek bir nokta ise; bazı NATO yesi devletlerin -ki bunlar insani müdahalenin günümüz aktörleri arasındadır- açıkça insani müdahale normunu yok saymasıdır (ICISS [UMDEK], 2001, s. 67). Ayrıca

1945 yılından bu yana birçok çeşitli siyasi, etnik veya dini grupların şiddete ve soykırıma kendi devletleri aracılığıyla maruz kaldığı ve bu duruma yardım etmek için üçüncü bir devletin el uzatmadığı birçok olay (Endonezya [1965], Nijerya [1968], Burundi [1972] vb.) bulunmaktadır (Beyerlin, 1981, s. 213).

19'uncu yüzyıla bakıldığında, bir devletin kendi milletine karşı uygulayacağı şiddet ve zulüm olaylarının önüne geçebilecek hatta yasaklayabilecek herhangi bir uluslararası yaptırım ya da kural bulunmamaktaydı. Fakat genellikle diğer devletler bu tarz yaşanan kötü uygulamalara karşı kuvvet kullanımına yönelik hakları olduğunu ileri sürmüşlerdi. Soğuk Savaş süresince ise karşılaşılan vaziyet tam aksineydi. İnsan hakları hukukunun da uluslararası arenada yükselen konumuyla birlikte bir devletin kendi vatandaşlarına yönelik kötü muamele girişiminde bulunmaları yasaklanıyordu. Fakat diğer devletler tarafından kuvvet kullanımının kapsadığı alanlar küçültülerek insani amaçlara dayalı bir askeri harekate müsaade etmemesi sağlanmıştı (Heraclides, 2012, s. 238).

Bütün bunların ışığında; genel anlamda değindiğimiz soğuk savaş dönemine baktığımızda gerek dönemin devlet uygulamalarında gerekse uluslararası teamül hukukunda tek taraflı olarak gerçekleştirilen insani müdahalede bulunma hakkından söz etmek pek olası değildir. Buradan hareketle, Soğuk Savaş müddetince BMGK kararı olmaksızın insani amaçları ileri sürerek bir askeri hareketin düzenlenemeyeceği kanısına ulaşılabilmektedir. Soğuk Savaş döneminin şartları ve BMGK tam anlamıyla aktif olarak görev yapmaması sebebiyle; Uganda, Doğu Pakistan ve Kamboçya'da milyonlarca insanın hayatlarını kaybetmesini veya Kıbrıs'ta Türklerin maruz kaldıkları katliamları bütün dünya sadece izlemekle yetinmemiş ayrıca bu durumun da söz konusu devletlerin kendi iç işleri olduğunu belirtmiştir. Bu durum da bizlere, uluslararası insan haklarının gelişerek uluslararası ortamda ciddi bir yol kat etmesine rağmen, insani müdahale olgusunun tam anlamıyla kuvvet kullanımı ve iç işlerine karışmama prensiplerini düzenleyebilecek bir seviyeye gelmediğini göstermektedir.

1.2.1.3. Soğuk Savaş Sonrası Dönem (1989-)

Soğuk Savaş boyunca askıya alınmış olan devletlerin kendi iç işlerinde yaşadıkları problemler ve iç savaşlar sürecin sonlanmasıyla birlikte tekrar kendisini

göstermiştir. Gün yüzüne çıkan bu sorunlarla birlikte dünyanın birçok yerinde meydana gelen insani krizler ile neden oldukları şiddet ortamı insanlık adına son derece utanç verici bir durum olarak tarih sahnelerindeki yerini almıştır. Tarif etmenin mümkün olmadığı bu acılara maruz kalan insanların yaşadıkları şiddet ortamının ve insani krizlerin sonucunda insan haklarının uluslararası hukuk içerisindeki önemi ve yeri pekiştirilirken diğer taraftan insan haklarına karşı saygı duyulması hususu da uluslararası ilişkiler açısından önem kazanmaya başlamıştır.

20'nci yüzyılın sonlarına doğru gelinmesiyle, önceliğini tamamen toprak parçasının yani devletin sınırlarının korunması olarak belirleyen uluslararası hukuk, artık önceliğin insan hayatının korunması olduğu gerçeğiyle karşı karşıya gelmektedir. Uluslararası toplum ise bu noktada, karşılaşılan insani krizlere müdahale edilip edilmemesi gerekliliği arasında yasal açıdan bir tereddüt yaşamaktadır. Nitekim, dikkatli bakıldığında uluslararası güvenliğin en temel unsurları arasında yer alan ulusal egemenlik kavramı dikkatleri çekerken diğer taraftan insanların sahip oldukları hakların kolaylıkla ihlal edilebilmesi için kılıf olarak görülebilmektedir (Heselhaus, 2009, s. 64).

Uluslararası toplumun yaşadığı tereddütten kaynaklanan ve müdahale edilip edilmemesiyle ilgili olan ikilem özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde kendisini daha sık göstermiştir. 1990'lı yıllarda karşımıza çıkan insan haklarının çiğnenmesi, etnik temizlik, insanlığa karşı işlenen suçlar, soykırım gibi ağır insan haklarının ihlal edildiği durumlara karşı BM değişik şekillerde müdahale etmiş ya da etmemiştir (Pattison, 2010, s. 2-3). Uluslararası toplumun içine düştüğü bu ikilemin nedenine bakıldığında ise iki temel prensip arasında meydana gelen ve devam eden yüksek tansiyondan kaynaklandığı görülmektedir (Reisman, 2007, s. 241). Bu prensipler; devletin yönetimine karşı dışarıdan yani diğer bir devlet tarafından gelebilecek olan müdahaleyi bertaraf etmek ve ağır insan hakları ihlallerinin yaşandığı durumlarda devletin kendi halkını koruyarak çözüm bulması şeklinde açıklanabilir.

İnsani müdahale olgusunun bu bölüme kadar anlatılan tarihsel gelişiminden sonra çalışmanın müteakip safhasında öncelikle belirli kriterler irdelenerek insani müdahalenin tanımı üzerinde durulacaktır. Tanımlamanın oluşturulmasıyla birlikte

yukarıda belirtilen ikilemin aydınlatılabilmesi adına uluslararası hukukun temel ilkelerinden olan devletlerin egemenliği ve iç işlerine karışılmaması ile kuvvet kullanımı arasındaki bağlantı araştırılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

XXI. YÜZYILDA İNSANİ MÜDAHALE VE ULUSLARARASI HUKUKA UYGUNLUĞU

2.1. KAVRAMSALLAŞTIRILAMAYAN İNSANİ MÜDAHALE

İnsani müdahale kavramının temelinde yer alan başka bir sorun sahasını da kavramın net olarak tanımlanamaması oluşturmaktadır. Çünkü insani müdahale kavramının tanımıyla ilgili olarak ortak bir payda altında buluşulabilmiş net bir ifade yoktur. İnsani müdahalenin hukuki boyutunu tartışmadan önce çalışmada bir başlangıç noktası oluşturmak adına kavramın tanımlanmasına ihtiyaç duyulmuştur. Nitekim insani müdahale ile ilgili sorun sahalarını irdeleyip tartışabilmek için öncelikle açık bir tanımlamanın yapılması şarttır.

Her devletin egemen ve birbirleriyle eşit oldukları devlet düzeninin kabul edilmesiyle birlikte aslında birbirlerine karşı hem iç hem de dış işlerine müdahale etmeme hususunda mutabakat yapmış olmaktadırlar. Çünkü aksi bir durum gerçekleştirildiğinde orada söz konusu olan bir müdahale varlığı belirlemektedir. Müdahale kelimesinin çeşitli tanımlamaları değerlendirildiğinde söz konusu devletin kendi gücüne sığınarak başka bir devletin iç ya da dış işlerini, tavırlarını, tutumlarını etkileyecek şekilde halihazırdaki şartları değiştirmek veya devam ettirmek maksadıyla ona karışması olarak açıklanmaktadır. Bu konumda dışarıdan müdahale eden devlete bakıldığında kendi üstünlüğünü kabul ettirmeye çalışan baskın bir tutum sergilediği görülmektedir (Bozkurt, 2004, s. 255). Başka bir tanımlamada ise herhangi bir uluslararası örgütün, devletin veya devletler grubunun diğer bir devlet ya da devletler grubunun yürüttüğü iç işleri ve uygulamalarına yönelik olarak genel yetki kullanımına müsaade ettirecek şekilde bilinçli olarak uyguladığı eylemler olarak açıklanmıştır (Coady, 2002, s. 10). Tanımlamalarda da görüldüğü üzere buradaki ilginç nokta müdahale edilen devletin rızasının olup olmadığı ile ilgili en ufak bir belirti bulunmamasıdır.

Tanıma yönelik gerçekleştirilen ilk eleştiri ise “insani” sıfatı ile ilgilidir. Bir sonraki bölümde inceleyecek olduğumuz Koruma Sorumluluğu normunun

geliştirildiği Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu (UMDEK) tarafından “İnsani Müdahale” teriminin yerine “insanları koruma amaçlı müdahale” terimini kullanmayı tercih etmiştir. Bu tercihin sebebi ise; insani örgüt, ajans ve çalışanların terimin başında bulunan “insani” sıfatının askerileştirildiği yönünde şiddetli itirazlarda bulunmalarından kaynaklanmaktadır (ICISS [UMDEK], 2001, s. 9). Fakat insani müdahale terimi yerleşik bir terim olduğundan dolayı günümüzde de kullanılmaya devam etmekte ve bu çalışmada da aynı şekilde kullanılacaktır.

Geçmişte ya da doktrinde her zaman olmasa da insani müdahale kavramının sorumluluk alanına dahil edilmeye veya insani müdahale kapsamında değerlendirilmeye çalışılan birtakım kavramların ayrıştırılması maksadıyla çalışmaya nelerin insani müdahale sayılmadığı vurgulanarak başlanacaktır.

2.1.1. İnsani Müdahalenin Diğer Askeri Müdahale/İnsani Eylemlerden Ayrımı

Birbirleri ile ilişkili olarak görünseler de aslında insani müdahale ile aralarındaki çizginin belirtilmesi gereken ilk kavram olarak insani eylem ya da insani yardım hususu dikkat çekmektedir (Vukas, 2005, s. 236).

Söz konusu kavramlara bakıldığında daha çok yardım gönüllüsü olan kişiler ve kurumlar tarafından ya da sivil toplum kuruluşları ve örgütleri tarafından kullanılmaktadır. Bu kurum ve kuruluşların düşünce yapısının temelinde olayın haklı veya haksız olarak değerlendirilmesinin yerine insanların ihtiyaç duydukları yardıma odaklanma fikri hakimdir. Bunu gerçekleştirirken de kendilerine siyasetten uzak, yandaş ve taraflı davranmayan, bağımsız bir tutum sergilemeyi tercih etmişlerdir (Hehir, 2010, s. 12-14). Dolayısıyla icra ettikleri yardım faaliyetleri müdahaleden ayrı olarak sadece ihtiyaç ve yardım bekleyen insanların sorunlarının çözülmesine yönelik gerçekleştirilmiştir.

Sınır ötesinde icra edilen yardım faaliyetleri insani müdahaleden ayrı tutularak farklı bir boyutta incelenmelidir. Zira gerçekleştirilen faaliyetlere bakıldığında, muhtaç olan insanlara yiyecek ve sağlık maddelerinin temin edilmesi maksadıyla sınırları aşan aktörlerin olduğu dikkat çekebilir, ancak bu hareketler söz konusu

devletin rızası alınarak icra edilmektedir ve zorlayıcı bir tarafı bulunmamaktadır (Heinze, 2009, s. 8).

İnsani müdahale ile diğer askeri eylemlerin arasındaki farklara değinmeden önce, müdahale kavramına yönelik tanımlamalardan birini yapan Teson’a göre; insani müdahale aslında zorlayıcı müdahalenin içerisinde yer almaktadır (Teson, 1996, s. 326). Diğer bir ifadeyle güç kullanımını gerektirmektedir ve askeri müdahalenin bir türü olarak görülmektedir. Buradan hareketle insani müdahalenin güç kullanımını gerektiren diğer askeri eylemlerden farklı bir kavram olduğu net bir şekilde açıklamakta fayda olacaktır.

İnsani müdahale ile aynı konumda gösterilmemesi gereken ilk önemli askeri eylem ise BM sorumluluğunda gerçekleştirilen Barışı Koruma harekâtları olarak dikkat çekmektedir. Barışı korumanın tanımına bakıldığında ise; *“mevcut çatışmaların kontrol altına alınmasıyla birlikte gerekli düzenlemelerin yapılarak ortaya çıkan çözüm yönteminin takip edilmesi veya muhtaç kişilere sağlanan insani yardım faaliyetinin korunması amacıyla karşılıklı rızaların alınarak bölgede bulunan BM varlığı”* olarak ifade edilmektedir (BMBKHD, 1997, s. 12).

Barışı koruma harekâtlarının içeriğini; taraf devletlerin karşılıklı olarak silahlı kuvvetlerinin ayrıştırılması (tarafların uzlaşma sağlaması ile araya girme), mevcut anlaşmaların kontrolü, geri çekilmelerin takip edilmesi gibi faaliyetler oluşturmaktadır. Bu faaliyetler icra edilirken, her iki taraf devletin de mevcut anlaşma hükümlerine riayet edip etmediğinin kontrolü, ateşkes antlaşmasını takip etmek, askerden soyutlanmış olan bölgeler ile tampon ve ayrım bölgelerinin belirlenmesi ve korunması gibi amaçlar güdülmektedir (BMBKHD, 1997, s. 20).

Barışı koruma harekâtında görev alan unsurlar güçlü bir tarafsızlık ortamında çalışmak için planlanmışlardır. Gerçekleştirilen harekâtlarda askeri boyut arka planda kalırken asıl vurgu arabuluculuk ve taraf devletler arasındaki uzlaşmanın sağlanarak barışın tesis edilmesi üzerine inşa edilmiştir. Bu nedenle birçok soruna karşı silahlar sadece meşru müdafaa için kullanılmaktadır (Gibbs, 2009, s. 6).

Sonuç olarak, insani müdahale ile Barışı koruma hareketleri kıyaslandığında Barışı korumaya yönelik askeri eylemlerde belirli derecede bir askeri imkân, tarafsızlık, karşılıklı olarak taraf ülkelerin rızası, savunma odaklı angajman kuralları gibi hususlar söz konusuyken insani müdahalede ise durum aksinedir. Barışı korumada görevli unsurlar hafif silahlı olarak arabuluculuk görevini üstlenirken, insani müdahale gerçekleştiren devletler ise silahlı çatışmada yer alan hedef devlet askerleriyle aynı güçte ve daha fazla askeri güç unsurunun kullanılmasını gerekli kılmaktadır (Heinze, 2009, s. 9). Dolayısıyla insani müdahale ve Barışı koruma hareketleri arasında hem amaç ve içerik yönünden hem de yöntem yönünden aşikâr derecede farklılıklar yer almaktadır.

Amaç olarak birbirleri ile örtüşmeler de insani müdahaleden farklı bir statüde gösterilen diğer bir askeri müdahale çeşidi de yurtdışında yaşayan ve başka bir ülke topraklarında hayatları tehlikede bulunan vatandaşlarını kurtarmak adına ilgili devlet tarafından hedef devlete karşı gerçekleştirilen müdahale türüdür (Ronzitti, 1985, s. XIV). Daha önceki dönemlerde gerçekleştirilme maksadı itibariyle insanları koruma amacı güdülerek icra edilmesinden dolayı insani müdahale kapsamına sokulmaya çalışılan bu müdahale çeşidi, BM şartında belirtilen kuvvet kullanma yasağının istisnalarını oluşturan meşru müdafaa (BM Şartı Md. 51) ve korunma statüsünde değerlendirilmektedir (Heinze, 2009, s. 8). Kısacası bir devletin yurt dışındaki vatandaşlarına karşı gerçekleştirilen saldırılar o devlete karşı yapılmış sayılmaktadır. Bu müdahale türünün meşru müdafaa statüsünde konumlandırılması ise bahse konu eylemi insani müdahaleye kıyasla daha az karmaşık hale getirmektedir (Ronzitti, 1985, s. 21).

İçinde bulunduğumuz dönemin uluslararası ilişkilerine baktığımızda, yurt dışında herhangi bir ülkede meydana gelen insan haklarının çiğnenmesi durumunda zorlayıcı devlet uygulamalarına dönük olarak iki çeşit hukuki yaptırımdan bahsedilebilmektedir: Bunlardan ilki *“kendi vatandaşı konumunda olmayan kişiler adına insani müdahale”* ve diğeri *“kendi vatandaşlarını kapsayacak şekilde genişletilmiş olan meşru müdafaa”* yöntemidir (Pease & Forsythe, 1993, s. 298). Buradan hareketle, ayırım yaratan hususun korunacak olan insanların milliyetlerine bağlı olduğu çıkarımı yapılabilmektedir.

2.1.2. İnsani Müdahale Tanımının Çizgilerini Belirlemek

İnsani müdahalenin diğer askeri müdahalelerden ve insani yardım faaliyetlerinden ayrı bir durumunun olduğunu belirttikten sonra insani müdahale kavramının kendisinin ne olduğu ile ilgili bölüme geçebiliriz. Bu kısımda gerçekleştirilecek olan araştırmanın amacı, insani müdahalenin hukuki boyutta nasıl olması gerektiği değil hukuki vasıflara sahip olan bu kavramın dış hatlarını oluşturabilmektir. Sırasıyla müdahaleyi gerçekleştiren aktörlerin kim oldukları tespit edilecek ve müteakiben müdahalenin içeriği ve meşruiyet kazanması için gerekli şartlara değinilecektir. Takip eden kısımlarda ise müdahalede rol alan aktörleri kısıtlayıcı durumların neler olduğu vurgulanacak ve bütün bu hususların neticesinde uygun bir kavram tanımlamasına ulaşılmaya çalışılacaktır. Eş zamanlı olarak insani müdahale kavramıyla ilgili doktrindeki tartışmalara da bu kısımda yer verilecektir.

2.1.2.1. İnsani Müdahale Sorumluluğunda Aktörler Tartışması

İnsani müdahale sürecinde kimin müdahalede bulunabileceğiyle ilgili olarak iki farklı grup bulunmaktadır. İlk gruba bakıldığında devletler veya devletler grubunun müdahil olabileceği savunulurken (Holzgrefe, 2003, s. 18), ikinci grupta ise bunlara ilaveten devlet dışı aktörlerin de eklenebileceği savunulmuştur (Kabia, 2009, s. 13). Devlet dışı aktörler ifadesiyle vurgu yapılan kesim ise Birleşmiş Milletler ile Uluslararası Örgütler veya Bölgesel Örgütler olarak belirtilebilir (Murphy, 2005, s. 465).

Konuyla ilgili farklı bir düşünceye sahip olan Pattison'a göre ise; dış müdahiller (external agents) olarak belirtilen grubun Birleşmiş Milletler 'den başlayarak diğer devletlere kadar uzandığını ve hatta bu durumun içerisine özelleştirmiş askeri firmaların da eklenebileceğini belirtmiştir (Pattison, 2010, s. 28). Böylelikle, insani müdahalenin gerçekleşme ihtiyacı hasıl olduğunda ve uluslararası toplumun müdahaleyi gerçekleştirmek adına gereken kaynaklarda zorluk yaşadığı veya isteksizliğin olduğu durumlara bir çözüm alternatifi olarak özelleştirmiş askeri ve sivil güvenlik firmalarının kullanılabileceği fikri ileri sürülmüştür (Pattison, 2010, s. 1). Bu düşüncesine ilave olarak Pattison söz konusu firmaların insani müdahaleye yönelik olarak 3 çeşit görevde yer alabileceğini belirtmektedir.

İlk verilen görevde insani müdahalenin bu firmalar tarafından birebir gerçekleştirilmesi ve onlar tarafından üstlenilmesi beklenmektedir. İkinci verilebilecek olan görev ise, müdahalede bulunan diğer bir müdahilin açıklarını kapatarak eksik kalan yönlerini doldurmak ve ona takviye birlik sağlamak olarak belirtilmektedir. Son görev olarak ise, başka müdahiller gibi doğrudan hedef devletle karşı karşıya gelecek şekilde değil aksine daha çok asıl müdahile yardım sağlayacak şekilde destekleme görevinde kullanılmasıdır (Pattison, 2010, s. 7).

Ayrıca Pattison'un düşüncelerine göre, söz konusu özel firmaların müdahalelerin asıl aktörleri olan devletler, BM ve bölgesel örgütlerin yerine kullanılması değil onların desteklenme aşamasında tamamlayıcı rol üstlenen bir unsur olarak kullanılması gerektiğini ifade etmiştir (Pattison, 2010, s. 5). Bahsedilen özel askeri ve güvenlik şirketlerinin kendilerine verilen görevlerden ilki olan *doğrudan insani müdahaleyi gerçekleştiren unsur olarak kullanılmaları* her ne kadar uluslararası ilişkiler açısından alternatif bir yol olarak tartışmaya açık bir konuyken uluslararası hukuk açısından meşruiyeti çelişkili bir konudur (Topal, 2011, s. 967 ve 1015). Buradan hareketle, zaten konu olarak anlaşmazlıklar içerisinde bulunan bir yönteminin başka bir uzlaşma sağlanamayan konuya çözüm sağlaması adına ileri sürülmesi "*kim müdahalede bulunabilir?*" sorusunu oldukça içinden çıkılmaz bir hale sokmaktadır. Fakat üçüncü görev olan destekleme faaliyetlerinde kullanılmaları ise özellikle birleşik ya da müşterek olarak sınır ötesinde düzenlenen hareketlerde son derece etkili olabilir. Dolayısıyla bu tür firmaları insani müdahalelerde asıl aktör olarak kullanmaktan ziyade, uluslararası hukuka uygun şekilde mevcut askeri müdahalenin gidişatını olumlu yönde etkileyecek bir araç olarak kullanmak daha faydalı olacaktır.

Konunun daha net anlaşılabilmesi adına, insani müdahale olgusunun tekrar önem kazanmasında etkisi çok büyük olan ve 1990'lı yıllarda birçok insanın yaşam haklarının çiğnenerek maruz kaldığı insani kriz ortamlarının sona erdirilmesi maksadıyla gerçekleştirilen müdahaleler incelenerek bunları kimlerin gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Tablo-2'de incelenen insani krizlerdeki müdahillere bakıldığında çoğunluğu ikinci grup olarak bahsettiğimiz devlet ve devletler topluluklarına ilaveten devlet dışı aktörleri de hesaba katan kesimin fazla olduğu görülmektedir (Roberts, 2006, s. 80-86).

**Tablo-2 1990 – 2000 Yılları Arasında Gerçekleşen İnsani Krizleri
Önlemeye Yönelik Müdahaleler**

Yer	Tarih	Aktör/Aktörler	BMGK Onayı	Hedef Devletin Rızası
Kuzey Irak	1991	ABD Liderliğindeki Koalisyon	Yok	Yok
Bosna-Hersek	1992-1995	NATO	Var	Var
Somali	1992-1993	ABD/BM Liderliğindeki Koalisyon	Var	İktidar Yok
Ruanda	1994	Fransa	Var	Var (Hutu Hük.) Yok (Tutsi Hük.)
Haiti	1994	ABD Liderliğindeki Koalisyon	Var	Yok (De Facto Hük.) Var (Sürgündeki Hük.)
Sierra Leone	1997	ECOWAS	Müdahaleden Sonra Onay	Yok (Darbe Hük.) Var (Devrik Hük.)
Kosova	1999	NATO	Yok	Yok
Doğu Timor	1999	Avustralya Liderliğindeki Koalisyon	Var	Var (Uluslararası baskı sonucu)

Tablodan da anlaşılacağı üzere gerçekleşen sekiz müdahalenin yarısı devletler ve devletler grubu tarafından icra edilirken geriye kalanlardan üç tanesi bölgesel örgütler desteğiyle icra edilmiştir. Bir müdahalede ise ülkenin kendi ulusal komutası vasıtasıyla müdahaleyi gerçekleştirmesine yetki tanınmıştır. Netice olarak *müdahil olan aktörün bir devlet ya da devletler topluluğu olabileceği gibi devlet dışı aktörlerin de müdahalelerde rol alabileceği* sonucuna varılmaktadır. Bu kısımda dikkat edilmesi gereken husus ise; tespit edilen noktanın müdahaleyi gerçekleştirme hakkına kimin sahip olabileceği değil, mevcut şartların oluşması durumunda müdahale etme potansiyeline kimlerin sahip olabileceğidir.

2.1.2.2. Gerçekleşen Müdahale Eyleminin Araçları Nelerdir?

Müdahaleyi gerçekleştirme potansiyeline sahip olanları belirleyebilmek adına “kim?” sorusuna yanıt aradıktan sonra bu kısımda müdahalenin türünden

bahsedebiliriz. Bununla ilgili olarak, Teson tarafından yapılmış olan müdahale tanımlamasını irdelemek konu üzerinde fayda sağlayacaktır.

Teson'a göre; müdahale kelimesi anlam olarak farklı yorumlanabilmektedir. Kendisi müdahalenin; yumuşak müdahale, katı müdahale ve zorlayıcı müdahale olarak üç çeşit anlam ifade ettiğini savunmaktadır. Yumuşak müdahaleden kasıt, herhangi bir devletin iç işlerine yönelik olarak tavsiye verme, inceleme ya da çalışma gibi basit ve sade karışmaları tasvir etmek için kullanılmaktadır. Katı müdahale ise kuvvet kullanımı olmayacak şekilde ekonomik alanda ya da başka alanlarda cebri yaptırımların tedbir maksadıyla uygulanması olarak görülmektedir. Zorlayıcı müdahale ise, kuvvet kullanımını gerekli kılan müdahale şeklidir (Teson, *Collective Humanitarian Intervention*, 1996, s. 326). Teson'un yaptığı bu tanımlama baz alındığında yapılan birçok insani müdahale tanımına göre, insani müdahalenin kuvvet kullanımını kapsayan askeri bir operasyonel faaliyetin icra edilmesini gerekli kılan zorlayıcı bir müdahale olarak belirtilmektedir.

Gerçekleştirilen müdahalenin zorlayıcı olarak bir özellik kazanabilmesi için ortada bir direnişten söz etmek gerekmektedir. Burada belirtmek istenen husus, hedef devlet tarafından sergilenen bir rıza gösterme durumunun olmaması şartıdır. Çünkü aksi halde devlet egemenliğine yönelik bir müdahale olarak değil de adeta hedef devletin müsaade ettiği barışı koruma maksatlı bir askerî harekât olarak yorumlanacaktır. Fakat maalesef ortada korunması sağlanacak bir barış ortamı olmadığından dolayı askeri hareketin niteliği zorlayıcı özellikte devam edecektir.

Yukarıda örneklerle detaylandırılan Tablo – 2'ye bakıldığında; 1990'lı yıllarda insanların korunması amacıyla gerçekleştirilen müdahale uygulamalarının iki şekilde de yani hem hedef devletin rızası doğrultusunda hem de hedef devletin rızasına başvurulmadan gerçekleştirildiği görülmektedir (Welsh, 2006, s. 3). Aynı tabloda dikkat çeken diğer bir husus ise; hedef devlet ve BMGK arasındaki ilişkidir. Hedef devlet tarafından rıza gösterilmeyen müdahalelere bakıldığında BMGK'nın da yetkilendirme yapmadığı fark edilmektedir (Wheeler, *The Humanitarian Responsibilities of Sovereignty: Explaining the Development of a New Form of Military Intervention for Humanitarian Purposes in International Society*, 2006, s. 48).

Bunun nedeni olarak ise, hedef devletin göstereceği en ufak bir rıza durumunda gerçekleşecek müdahale için yasal zeminin kolay bir şekilde oluşması ihtimali gösterilebilmektedir (Scheffer, 1991-1992, s. 265). Fakat burada önem arz eden nokta ise; gerçekleştirilen müdahalelerden bazıları uluslararası hukuk açısından tanınmasa bile tamamı insani krizlere yol açan diktatörlere, milislere, suç örgütlerine veya çeşitli gruplara yönelik olarak icra edilmiş olmasıdır (Pattison, 2010, s. 26-27).

1991 yılında Irak'ın kuzeyine ve 1999 yılında da Kosova'ya gerçekleştirilen müdahalelere bakıldığında, hedef devletlerin rızası olmadan tek taraflı olarak gerçekleştirilen ve BMGK'nın onayının bulunmadığı müdahaleler olarak görülmektedir. Somali'deki müdahalede ise müsaade talep edilecek aktif bir iktidar olmadığından dolayı durumlar biraz farklılık göstermektedir. Haiti'deki duruma bakıldığında ise rıza gösteren iktidar hem uluslararası hukuk tarafından tanınan bir hükümet özelliği taşıırken hem de diğer taraftan sürgün edilmiş olan devrik bir hükümet olma özelliğini taşımaktadır. Sierra Leone bölgesinde ise, gerçekleşen isyanların kontrolden çıkmasıyla katliamların önünde geçmek için Güney Afrika kökenli özel bir askeri firma ile anlaşarak çözüm yolu aranmıştır. Ayrıca seçimle başa gelen fakat darbe ile devrilen iktidar lideri ülkesini terk etmeden önce Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'ndan yardım isteyerek müdahalede bulunmalarını talep etmiştir. Endonezya ise uluslararası toplum tarafından çok fazla baskı görünce Doğu Timor'a icra edilecek olan müdahaleye izin vermiştir (Roberts, 2006, s. 83).

Mümkün olduğu takdirde, hedef devletin rızasının alınarak müdahalenin gerçekleştirilmesi, rızaya dayalı olmayan bir müdahaleye nazaran daha öncelikli olarak amaçlanmalıdır (Scheffer, 1991-1992, s. 265). Ancak Tablo-2'ye bakıldığında, gerçekleşen durumlarda merkezi otoritenin belli bir derecede rızasının olması genel bir rıza gösterildiğini ifade etmez. Hedef devletin tamamı, bütün yönlerden rıza gösterse bile müdahaleyi gerçekleştiren kuvvetler genellikle söz konusu ülkenin düşmana ait belli bir kesiminde askerî harekâtı icra etmek mecburiyetinde kalmışlardır. Dolayısıyla gösterilen rızanın durumu da bölgeye ve zamana bağlı olarak değişiklik göstermektedir (Roberts, 2006, s. 83). Bu noktadan hareketle tanımımızı oluştururken rıza hususu ile ilgili kısmı *“insani kriz ortamının oluşmasına neden olanların rızasına gerek duyulmadan”* şeklinde belirtebiliriz.

2.1.2.3. Müdahalenin Meşruiyeti İçin Gereken Şartlar Nelerdir?

Hedef devletin herhangi bir rıza göstermesine ihtiyaç duyulmadan, söz konusu devlete karşı askeri güç vasıtasıyla müdahale gerçekleştirmeyi gerektiren kriz ortamının nasıl bir çerçevede olması gerektiğı konusu gündemde olan diğerk bir tartışma alanıdır. Hedef devlet nüfusunun etkilendiğı insan haklarının yok sayılması ve çiğnenmesi ile ilgili önem seviyesi yüksek gösterilmeye çalışılmaktadır (Fiala, 2004, s. 25). Bu hususla ilgili olarak ilk etki; mevcut insan hakları ihlallerini önlemek veya durdurmak adına gerçekleştirilecek olan askeri müdahale her ne kadar silahlı çatışma hukuku sınırları içerisinde icra edilirse edilsin, bir ihtimal dahilinde sivillerin hayatları ve malları üzerinde zarara yol açabileceklerine dair olan potansiyeldir. Bu durum daha önceki kısımlarda aktarılan Haklı Savaş kuramının orantılılık prensibi ile ilgilidir. Dikkat çekilmek istenen husus ise; askeri müdahalenin kazandıracığı faydaların meydana getireceğı zararlara kıyasla daha fazla olmalıdır. Ayrıca insan hakları ihlallerinin önem seviyesinin yüksek gösterilmesinin diğerk bir faydası da insani müdahale kavramının suiistimal edilmesinin önlenmesi adına etkili bir adım olmasındandır.

İnsan hakları ihlallerine yönelik olarak artan bu önem seviyesinin hangi raddeye ulaştığını belirlemek için elimizde uluslararası bir mezura olmadığından bu konuda da görüş ayrılıkları söz konusudur. Fakat bu görüş ayrılıklarına bakıldığında insani müdahalenin hukuksal boyutuyla değil daha çok ahlaki boyutu ile ilgili olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili olarak Walzer'a göre; insanların sahip oldukları ahlaki vicdanlarını şoka uğratan fiillere yönelik karşılık verilmesi icap ettiğinde insani müdahale fikrinin haklılığının savunabileceğini ifade etmiştir. Söz konusu fiillerde bahse konu olan vicdanın ise sadece politikacılara ait olan değil, normal kadın ve erkeklerin rutin faaliyetleri esnasında benimsedikleri manevi inanışlarını simgeleyen vicdanın olduğunu belirtmektedir (Walzer M. , 1992, s. 107). Ayrıca Walzer'a göre insanların vicdanlarını şoka uğratan durumlar içerisinde birçok insanın sınır dışına gönderilmesi, köleleştirme hususu ve toplu katliamlar gibi maddeler de bulunmaktaydı (Walzer M. , 1980, s. 217-218).

Diğer taraftan insani müdahale Luban’a göre; Walzer’ın insani müdahalenin haklı sayılabileceği durumlar içinde gösterdiği üç duruma kıyasla daha az seviyede şiddetin uygulandığı durumlarda da geçerli olabilmektedir. Yine Luban’ın düşüncelerine göre; herhangi bir devletin, kendi öz nüfusunun güvenlik haklarının ya da temel yaşam haklarının şiddetli ve ağır ihlalleri neticesinde meşruluğunu yitireceğini ve dolayısıyla bir müdahalenin etik olarak haklılık kazanacağını, hatta acil bir duruma dönüşeceğini belirtmektedir (Luban, 1980, s. 174-175). Ayrıca kendi vatandaşlarına yönelik şiddet içerikli bir yönetim şekli benimseyen ve kendisine yönelik gerçekleştirilen direnişleri kanlı bir yol izleyerek kontrol altına almaya çalışan bir devlet veya iktidarın fiilleri kitlesel katliam ve köleleştirme seviyesine ulaşmasa da bu durumlar insani müdahaleyi haklılaştırmaya yetmektedir (Luban, 1980, s. 180-181).

Bir diğer düşünür olan Teson’un görüşlerine bakıldığında; müdahale için ortam hazırlayan şartların başında hedef devleti yöneten hükümetin uyguladığı tiranlık sisteminin ya da hedef devletin içerisinde bulunan anarşi ortamının geldiğini ileri sürmektedir. Çünkü tiranlık sistemini, insanlığın onuruna karşı yapılan bir darbe ve insanların sahip oldukları temel yaşam haklarının yaygın bir şekilde ihlali olarak değerlendirmektedir. Anarşiyi tanımlarken ise; toplum içerisinde var olan sistematik düzenin tamamen bozulması ve bunun sonucunda da herkesin birbiriyle savaş halini aldığı bir ortam olarak görmektedir (Teson, 2003, s. 96-97). Böyle bir duruma maruz kaldığında dış güçlere yalnızca müdahalede bulunma hakkı değil aynı zamanda müdahale edilmesiyle ilgili yükümlülük de doğmaktadır.

Bu kısma kadar incelenen akademisyenlerin insani müdahalenin hangi koşullarda ortaya çıkabileceğine dair görüşlerine bakıldığında soğuk savaş döneminde yazıldığı görülecektir. Söz konusu dönemde genellikle insani müdahale olgusunun destek görmeyen bir kavram olması düşünüldüğünde yukarıda bahsettiğimiz görüşlerin insani müdahale kavramının ilk oluşum sürecinde önemli bir yere sahip olduklarını söyleyebiliriz. Soğuk savaşın bitiminden sonraki dönemde ise bu durum tam tersine dönmüş ve bu konuyla ilgili en büyük etkiyi yaratan olayların başında Ruanda soykırımı gelmektedir. Ruanda’da meydana gelen olayların özelliğine bakıldığında tam olarak Walzer’ın “insanların sahip oldukları vicdanları şoka

uğratan”, Luban’ın “kendi öz nüfusunun sahip olduğu temel yaşam haklarının şiddetli ve ağır şekilde ihlal edildiği” ve Teson’un Tiranlık sistemini oldukça iyi yansıtan türden olması görülmektedir. Yirminci yüzyılda gerçekleşen bu son soykırımın birlikte insani müdahale olgusuna olumsuz bakanlar bile bu tarz ciddi durumlar karşısında insani müdahale kavramının haklılaştırılabilirliğini tartışmaya başlamıştır (Pattison, 2008, s. 396).

İnsani müdahalenin önemini savunan isimlerden olan Wheeler’ın yüksek öncelikli insani kriz durumu tasvirinde; bu durumun oluşabilmesinin insanların hayatlarının kurtarılması için çarenin yalnızca dış güçlerin yardımına bağlı olmasıyla sağlanabileceğini belirtmektedir. Bahse konu durum, hedef devlet içerisinde yaşanan insan haklarına aykırı durumların vicdanları şoka uğrattığı zaman, meşru yollardan silahlı bir müdahale gerçekleştirmek isteyenlere yükümlülük getirecektir. Ayrıca Wheeler, rutin ve basit kapsamlı olan insan hakları ihlalleri ile “insanlık karşıtı suçlar” başlığı altında yer alan olağan dışı ölümlerle vahşetin aynı statüde tutulmamaları gerektiğini savunmaktadır. Devlet tarafından gerçekleştirilen toplu soykırımların ve insanların toplu şekilde sınır dışına çıkarılmaları da aynı şekilde değerlendirilmektedir. Son olarak bunlara ilaveten kıtlık ve mevcut düzenin bozulmasını kapsayan devlet çökmesi gibi durumları da insani müdahaleyi haklı kılan durumlar içinde belirtmektedir (Wheeler, 2000, s. 34).

Üzerinde durulması gereken son konu ise insan haklarının şiddetli ve yaygın olarak ihlal edildiği durumlardaki mevcut hükümetin vaziyetidir. Müdahalenin söz konusu olabilmesi için ya mevcut hükümetin bizzat kendisinin ihlallerde aktif rol alması gerekir ya da iktidarda bulunan hükümetin haricinde kalan aktörler tarafından ihlallerin gerçekleşmesine müsamaha göstermesi ve bu durumu önlemeye gücünün yetersiz kalması gerekmektedir (Heinze, 2009, s. 7). Bu düşüncenin temelinde olan sorumluluk olarak egemenlik fikrine göre, kendi halkına karşı onların sahip oldukları hakların korunmasına yönelik ilk sorumlu otorite devletin kendisidir. Dolayısıyla gerçekleşen ihlaller devlet dışı aktörler tarafından yapılırsa bile önlenmesi için devlet süratle tedbir almalıdır. Aksi halde dış müdahale için zemin oluşacaktır (Kuwali, 2010, s. 46).

Özet olarak, insani müdahaleden bahsedilebilmesi ve hedef devlet üzerinden müdahale için ortam hazırlayan kıstası ya da tanımlamada yer alacak olan insani kriz ortamını şöyle açıklayabiliriz: Hedef devletin başındaki mevcut iktidarın ya bizzat icracısı olduğu ya taviz gösterdiği ya da önleme konusunda güçsüz kaldığı şiddetli ve yaygın şekilde insan haklarının ihlal edildiği bir ortam.

2.1.2.4. Müdahalenin Gerçekleşmesini Kısıtlayan Etkenler Nelerdir?

Gerçekleşen müdahaleyi insani sıfatıyla değerlendirebilmek için müdahaleyi gerçekleştiren müdahilin insancıl bir amaca yönelik hareket etmesi gerekmektedir. Gerçekleşen herhangi bir müdahale içerisindeki niyeti tanımlarken, müdahilin icra ettiği müdahale neticesinde ulaşmayı istediği hedef olarak bahsedebiliriz (Pattison, 2010, s. 11). Aynı zamanda söz konusu hedef, bir önceki kısımda aktarılan ortamlar içerisindeki mağdur insanların korunmalarına yönelik bir niyeti de kapsamalıdır.

Konu ile ilgili düşüncelere bakıldığında iki farklı yaklaşım dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki; müdahalenin gerçekleştirilmesi ile amaçlanan hususun sadece mevcut kriz ortamının makul seviyelere düşürülerek sakinleştirilmesi gerekliliğidir (Kabia, 2009, s. 13). Bu düşünceye göre, müdahalenin sonucunda ne siyasi ne de ekonomik bir menfaat sağlanmayacağını bilerek devletlerin insani müdahale girişiminde bulunmaları gerektiği sonucunu çıkarabiliriz. Kısacası kurtarma amacına yönelik olarak insanların hayatlarının koruması için müdahalede bulunulmasıdır. Diğer yaklaşımda ise; esas, öncelikli veya temel amacın belirtilen madde olmasının yeterli olacağı ileri sürülmektedir (Heinze, 2009, s. 7). Bu noktada, müdahaleyi gerçekleştiren devletlerin farklı amaçlarının da ortaya çıkabileceğinin kabulü olarak anlam değişebilmektedir.

Müdahale ile ilgili bir diğer uzlaşma sağlanamayan konu ise müdahalede bulunan failin maksadının ne olması gerektiğidir. Müdahale kavramının başında bulunan “insani” sıfatına bakıldığında, icra edilen müdahalenin maksadının son derece iyi niyetli ve hayırseverlik adına gerçekleştirileceği anlamı çıkarılmaktadır. Gerçekleştirilecek olan insani maksatlı müdahaleye göre; müdahale kararı alınırken failin kendi menfaatlerini bir kenara bırakarak çıkarlarından bağımsız bir şekilde hareket etmesi gerektiği sonucu oluşmaktadır. Fakat bu noktada farklı iki iddia ileri

sürülmektedir. Bunlardan ilki; gerçekleştirilen müdahaleler kesinlikle insani kaygılar gözetilerek icra edilmemektedir. Çünkü müdahil devletler, gerçek insani endişeleri taşıyarak değil kendi menfaatlerini gözeterek müdahalede bulunurlar. Diğer savda ise; müdahalede bulunan failin amacı ne olursa olsun, eğer müdahale kriz ortamını sonlandırabiliyorsa bu durum ahlaki açıdan müdahaleyi haklılaştırmaya yetmektedir (Nardin, 2013, s. 2480). Kısacası onlar için yola çıkış maksadı değil müdahale neticesinde elde edilen nihai sonuç önem kazanmaktadır.

İnsani müdahale girişimlerinde beklenen, müdahaleyi gerçekleştiren faillerin hiçbir milli menfaatini gözetmeden ve çıkar elde etme amacına yenik düşmeden müdahalede bulunmasıdır. Böylelikle tarafsızlıklar kolaylıkla tesis edilebilecekken maalesef uygulamaya gelindiğinde ise olaylar bu şekilde gerçekleşmemektedir (Danish Institute of International Affairs, 1999, s. 110-111).

Diğer taraftan insani müdahale karşıtları tarafından müdahaleyi gerçekleştiren devletlerin farklı saiklerinin olabileceğinin kabulü ile ilgili olarak çeşitli eleştiriler dikkat çekmektedir. İnsani müdahalenin gerçekleşme maksadının arkasında saklanan emperyalist tutkuların bulunduğu, bunların ortaya çıkmaması için insani müdahalenin perde görevi sağladığı ya da bir güç gösterisi sergilenmesine yol açtıkları bunlardan bazılarıdır (Fiala, 2004, s. 25). Eski sömürge olan ve gelişmeye devam eden ülkeler açısından bakıldığında insani müdahale olgusu, batılı güç odağı aktörlerin sahip oldukları etki alanını genişletmekte ve onların kritik kaynakları teminine yardımcı olan bir araç şeklinde görülmektedir (Krieg, 2013, s. 46).

Birbirinden farklı olarak iki açıdan değindiğimiz insani niyet konusunun bu şekilde yorumlanmasında idealist ve realist yaklaşımların etkisi fazladır (Krieg, 2013, s. 37-40, 50-56). Bizim de bahsettiğimiz gibi eğer insanların mağduriyetinin giderilmesi amacıyla yaklaşılıyorsa, söz konusu mağdur vatandaşlar açısından iki yaklaşımın da pek bir farkı olmayacaktır. Çünkü mağdur olan insanların tek isteği hayatlarına devam edebilmek ve bu da ancak dışarıdan gelecek olan bir müdahale ile sağlanabilecektir. Diğer taraftan realist yaklaşımın etkisiyle bir devletin harekete geçmesi için kendi çıkarları ile insanları yaşatma kıstasının birbiriyle örtüşmesi gerekecektir. Bu noktada ise bir diğer uzlaşılamayan konu olan müdahalelerde

seçicilik hususu önem kazanacaktır. Dolayısıyla, temelinde insani bir düşünce yapısı olan müdahalenin maksadının saf ve mutlak olarak insani amaçlara yönelik gerçekleştirilmesi daha makul görünmektedir. Bu maksat ise *sadece mevcut kriz ortamının kabul edilebilir seviyelere indirilmesini veya tamamen sonlandırılmasına* yönelik bir saik olmalıdır. Söz konusu hedefe ulaşıldığı takdirde gerçekleşen müdahalenin boyutsal, zamansal ve sonuçsal açılardan kritik noktaları belirlenmiş olacak ve müdahaleyi gerçekleştiren failin hareket kabiliyeti ile sahip olduğu araçları kendisini tahdit etmiş olacaktır.

2.1.3. İnsani Müdahale Kavramı için Ortak Bir Tanımlama

Uluslararası ilişkiler ile uluslararası hukuk açısından farklı olan düşünce akımlarını memnun edecek bir tanıma varmak, her iki disiplinin mevcut kalıpları itibariyle fazlasıyla zordur. Bu zorluğu küçültmek ve tanımlı biraz daha belirgin hale getirmek adına insani müdahale ile ilgili olarak öncelikle nelerin insani müdahale olmadığı belirtilmiştir. Müteakiben müdahaleyi gerçekleştiren faili, müdahalenin içeriğini, müdahale ortamını oluşturan kriz şartlarını ve müdahalelerdeki maksadın ne olduğu aktarılmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak çalışmanın devam eden kısımlarında “insani müdahale” terimiyle ifade edilen eylem şudur: Herhangi bir devlet, devletler grubu veya devlet dışı aktörler tarafından hedef devlette mevcut olan insani kriz ortamını (Bkz. Bu alışma s. 38-41), bu ortamının oluşmasına neden olanların rızasına gerek duyulmadan, kabul edilebilir seviyelere indirilmesine veya tamamen sonlandırılmasına yönelik olarak kuvvet kullanılmasını kapsayan askeri bir harekattır (Holzgrefe, 2003, s. 18).

2.2. ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN İNSANİ MÜDAHALE

Bu kısımda insani müdahale kavramının meydan getirdiği ikilemin sorunsuz bir şekilde anlaşılabilmesi adına uluslararası hukukun temel ilkeleri arasında yer alan devlet egemenliği ve iç işlerine karışmama ilkeleri ile kuvvet kullanma yasağı konuları ele alınarak bu konuların insani müdahale kavramı ile aralarındaki bağlantı irdelenmeye çalışılacaktır.

Devletlerin egemenlikleri ve kendi iç işlerine karışılmaması ile kuvvet kullanımına yönelik olan ilkelere bakıldığında geçmişten beri devletlerin arasındaki anlaşmazlıkların en bariz sebeplerinden biri olduğu görülmektedir. Uluslararası teamül hukukunda göze çarpan bu ilkeler, çeşitli siyasi özellikleri bünyesinde barındıran birtakım uluslararası örgütlerin kuruluş maddelerinde kendilerine yer bulmuş ve burada yazılı duruma gelmişlerdir. Günümüzde ise bu husustaki en güçlü uluslararası yapı olarak Birleşmiş Milletler (BM) dikkat çekmektedir. Devam eden sıralı başlıklarda ise BM şartı açısından bahsedilen üç ilkenin nasıl değerlendirildiği incelenecek, müteakiben devletlerin egemenliği ilkesi ile iç işlerine karışmama ilkesi bir arada yorumlanacak ve son olarak da kuvvet kullanma yasağı konusu irdelenecektir.

2.2.1. Devletlerin Egemenliği ve İçişlerine Karışılmaması İlkeleri Kapsamında İnsani Müdahale Kavramının Değerlendirilmesi

Egemenlik kavramına bakıldığında genel olarak dış egemenlik ile iç egemenlik başlıkları altında iki farklı anlamı ihtiva ettiği düşünülmektedir (Krasner, 1999, s. 3-5). Bizim çalışmamızda kullanacağımız anlam ise hem uluslararası hukuk hem de uluslararası ilişkiler alanlarında geniş oranda bahsedilen dış egemenlik kavramıdır (Gözler, 2010, s. 49). Egemenlik kavramının tanımıyla ilgili olarak en öz anlamda “*devlet bünyesinde bulunan en yüksek irade*” şeklinde belirtebiliriz (Soysal, 2003, s. 171). Bu tanımın dış egemenlik kavramında kendisini bulması ise bir devletin diğer devletler arasında daha düşük statüde olmaması, diğer devletlere bağlı bulunmaması veya kendi dış politikalarında başka devletlerle eşit konumda olması şeklinde gerçekleşir (Pazarcı, 2011, s. 149).

Kısa bir tanımlamadan sonra, egemenlik kavramıyla ilgili olarak 19’uncu yüzyıl öncesinde mutlak bir anlayış mevcutken bu yüzyıldan sonra yerini sınırları olan bir egemenlik anlayışına teslim etmeye başlamıştır. Bu geçiş aşamasının iç ve dış egemenlik kavramları üzerinde kendisini göstermesi ise; iç egemenlik üzerinde mutlak egemenliğin gücünü kısıtlayan anayasalarla, diğer taraftan dış egemenlik üzerinde de önceki bölümlerde bahsettiğimiz kuvvetler dengesi ile teamül hukuku temelinde oluşan uluslararası pozitif hukuk ile gerçekleşmiştir (Oppenheim, 1905, s. 103).

Biraz daha yumuşatılmış olan egemenliğin bu şekli ile birlikte egemen olan devlet, uluslararası hukuk tarafından meydana getirilen sorumluluklar vasıtasıyla sınırlandırılmış ve salt güç olmaktan alıkonulmuştur. Dolayısıyla egemen devlet, diğer ulusların ve devletlerin sahip oldukları haklardan kaynaklanan ve uluslararası alandaki sorumlulukların gereği olan yaptırımlar tarafından kısıtlanmış durumda kalmıştır. Bundan sonra egemen devlet, artık hukuk çerçevesinde müsaade edilen yetkileri rahatlıkla kullanabilen bir iktidar haline gelmiştir (Özman, 1964, s. 75).

Egemenliğin kısıtlanmasına yönelik olarak atılan bir sonraki adım ise Avrupa Uyumı'nun ardından düşünce olarak temelleri hazırlanan ve Birinci Dünya Savaşı'nın sonlanmasıyla birlikte kendisini gösteren uluslararası teşkilatlanmalardır. Günümüzde bu teşkilatlanmaların içerisinde en etkin ve en önemlisi olan hatta sahip olduğu 193 üye ülkeyle birlikte dünyadaki devletlerin neredeyse tamamına yakını bünyesinde barındıran Birleşmiş Milletler örgütüdür. Uluslararası teşkilatlanmayla ilgili olarak, devletlerin sahip oldukları egemenliklerden ödün vermesinde BM'in yapısında bulunan organlara sağlamış oldukları yetkiler ve taahhüt ettikleri sorumluluklar önemli derecede rol oynamaktadır (BM Şartı Md. 18-19). Fakat söz konusu kısıtlamalara rağmen BM şartı ile tasarlanmak istenen egemenlik anlayışına bakıldığında karşımıza Vestfalya barışından itibaren kendisini devam ettirmiş olan Vestfalya tarzı olan egemenlik anlayışı çıkmaktadır (Malanczuk, 1997, s. 11). Diğer taraftan bu hususla ilintili BM Şartında bulunan ikinci maddenin ilk paragrafında da üyelerin, örgütün belirlenen amaçlarına ulaşabilmesi adına ilkelere riayet etmesi istenmektedir. Ayrıca BM Şartı Md. 2/1 de örgütün kuruluşu ile ilgili olarak "*üye ülkelerin egemen eşitlikleri prensibine dayanılarak*" inşa edildiği belirtilmiş ve kendisini mevcut düzende aktif bir rol sahibi olarak konumlandırmıştır.

Uluslararası hukuk alanında geçmişten beri devletlerin egemenliği ve eşitliği prensibi önemli bir yer sahibi olmuştur (Harp Akademileri Komutanlığı, 2006, s. 141). Bütün devletlerin arasında çeşitli farklar mevcut olabilir, ancak bu durum ulusların birbirleriyle eşit olarak toplumun birer parçasını oluşturduğu gerçeğini değiştirmez. Çünkü sahip olunan egemenliğin bir yansıması olan bu gerçek, aynı zamanda uluslararası hukukun çerçevesini devletlerin üstünde olan değil devletlerin arasında uygulanan bir hukuk olarak belirlemiştir (Oppenheim, 1905, s. 20). BM Şartında yer

alan bir diğerk önemli ilkeye baktığımızda, devletlerin sahip oldukları egemenlikleri neticesinde kendilerine tanınan her türlü ulusal yetkileri serbest bir şekilde kullanabilecekleri mahfuz alana müdahalede bulunulamamasıdır. İç işlerine müdahale etmeme ilkesi olarak da hafızalarda yer eden bu ilke açık bir şekilde Birleşmiş Milletlerin kendisini ve üçüncü taraf olan devletleri sınırlandırarak kendisine BM Şartı Md. 2/7 ‘de yer bulmuştur.

Birleşmiş Milletler Şartında yer alan bu önemli iki ilkeye dikkatli baktığımızda; BM’in lokomotif olarak görev yaptığı uluslararası toplum düzeni, egemenlik yetkilerinin ortaya çıktığı tek kaynak olarak devleti işaret etmektedir. Bununla birlikte, devletlerin her biri kendi sahibi oldukları egemenliklerine saygı gösterip birbirlerinin iç işlerine karışmadıkları müddetçe uluslararası düzenin korunması bir o kadar mümkün olacaktır. Dolayısıyla söz konusu ilkeler uluslararası toplum düzeninin sağlanmasında teamüllere dayalı olarak oluşturulmuş kuralların temel aldıkları öncü ilkeler olmuştur (Ayoob, 2002, s. 81).

Yukarıda belirttiğimiz öncü ilkelerin başında gelen devletlerin egemen eşitliği ilkesinin hem güvencesi hem de neticesi olan iç işlerine müdahale edilmemesi ilkesiyle ilgili kritik hususlardan biri müdahale sözcüğü ile neyin ifade edilmeye çalışıldığıdır. Bu noktada ifade edilen aslında bir devletin kendisine ait “*iç yetki sahasına*” hangi konuların girip girmediğidir. Bununla ilgili olarak BM Şartında iç yetki sahasından bahsedilmiş olsa da ne tür konuları ihtiva ettiği ve bunların seviyelerinin tespit edilmesiyle sorumlu olan birimlerden bahsedilmemiştir (Çelik, 1965, s. 267). Dolayısıyla bu konuların değişmeden kalan sabit bir listesini sunmak mümkün değildir. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi, uluslararası hukukun etki sahası nasıl devamlı değişerek güncellenmek durumunda kalıyorsa, müdahalede bulunulmaması ilkesiyle ilgili olarak da hangi konuların yasak hangilerinin serbest olduğunu ayıran çizgi de sürekli olarak değişmektedir (Jamnejad & Wood, 2009, s. 346).

İnsani müdahaleyi çıkmaza sokan anlaşmazlık büyük oranda egemen devlet ile halkının arasında yaşanan insan haklarına dayalı ilişkinin uluslararası ortama taşınmasından kaynaklanmıştır. İnsan kriz ortamına mahal veren bir takım insan haklarının ihlal edilmesi, bilhassa soğuk savaşın ardından, artık devletin kendi iç yetki

sahasında değerlendirilmemektedir. Dolayısıyla Md. 2/7’de belirtilen “müdahale etmeme” kavramı bu tarz durumlarda geçerliliğini kaybetmektedir. Başka bir açıdan bakıldığında eğer ki müdahale kelimesi kuvvet kullanımını ihtiva ederse karşımıza neler çıkmaktadır? Bu cevap bir sonraki kısımda BM Şartı Madde 2/4’de belirtilen kuvvet kullanma yasağı kapsamında aranacaktır.

2.2.2. Kuvvet Kullanma Yasağı ve İnsani Müdahale

Kuvvet kullanma yasağı ilkesinin daha önceki kısımlarda tarihsel gelişimine dolaylı yollardan değinildiği için ilaveten bir köken araştırmasında bulunulmayacaktır. Yalnızca BM Şartı’nda yer alan şekli ve insani müdahalenin gerçekleşmesinde bu ilkeye istisna oluşturabilecek durumların mevcudiyeti tartışılacaktır.

Günümüz uluslararası hukuku açısından, bütün devletler aralarındaki mevcut temaslar esnasında birbirlerine karşı sair suretlerle kuvvet kullanma tehdidinde veya kuvvet kullanma fiilinde bulunamazlar. Bu husus BM Şartı’nın 2/4. Md.’nde açıkça belirtilmiştir.

Milletler Cemiyeti Misakı ile Briand-Kellog paktına kıyasla kuvvet kullanımıyla ilgili BM Şartındaki bölümlere bakıldığında üç açıdan farklılık olduğu görülmektedir. Bu farklılıklardan ilki, 2/4 maddesine dikkat edildiğinde yalnızca devletleri savaş yoluna başvurmalarından caydırmakla kalmayıp aynı zamanda kuvvet kullanmaya da müsaade etmemektedir. İkinci olarak ise, kuvvet kullanımını yasaklamasına ilave olarak Md. 2/4 ayrıca kuvvet kullanımına yönelik tehditte bulunulmasını da yasaklamaktadır. Son husus olarak, maddenin içeriğinin açıklandığı metinde “*savaş*” tabiri kullanılmamış ve farklı olarak “*herhangi kuvvet kullanımı*” tabiri metne ilave edilmiştir (Abass, 2012, s. 351). Bu açıdan kuvvet kullanımına yönelik ele alınan maddenin çerçevesi son derece iyi oluşturulmuştur. Çünkü uluslararası hukuk boyutunda savaş kavramı teknik ancak belirsiz bir anlam ihtiva etmektedir. Nitekim devletler genellikle teknik açıdan birbirleriyle savaş durumunda olduklarını inkâr etseler de hasmane davranışlar içerisinde bulunabilirler. Bu noktadan hareketle, 2/4 Md.’ye istinaden ortada savaş durumunun oluşma şartlarına bakılmaksızın her çeşit kuvvet kullanımına karşı uygulanabilecektir (Malanczuk, 1997, s. 309). Yasak ilkesinin barındırdığı kuvvet ile kastedilenin ne olduğuna yönelik

yapılan tartışmalar artık günümüzde etkilerini kaybetmiş durumda olup burada kastedilen kuvvetin silahlı kuvvetlerin kullanımına karşılık geldiği bugün çoğu devlet ve uluslararası hukukçular tarafından onaylanmaktadır (Pazarcı, 2011, s. 519).

Bütün sözleşmelerin özelliğinde olduğu gibi BM Şartı da yalnızca kendi taraflarına sorumluluk yükler. Fakat madde 2/4’ de belirtilen kuvvet kullanımına yönelik olan yasak ilkesinin yalnızca BM üyelerine karşı sorumluluk yüklediğini düşünmek hatalı olacaktır. Çünkü bahse konu olan yasak günümüz uluslararası teamül hukukunda kendisine yer bulduğu tüm otoritelerce kabul görmektedir (Taşdemir, 2006, s. 104). Kaldı ki diğer taraftan Şartı’n Md. 2/6 gereğince BM üyesi olarak bulunmayan devletlerin dahi uluslararası ortamın barış ve güvenliğinin tesisi ve idamesi için belirtilen oranda söz konusu ilkeler paralelinde hareket etmesi hususunda ifade içermektedir. Bu noktadan hareketle; barış ve güven ortamının tesis ve idamesi adına BMGK tarafından alınan kararların bazılarında sadece üye devletlere yönelik değil de ilave olarak bütün devletlere hitap edilmesi, kuvvet kullanıma yönelik olan yasağın tüm otoriteleri bağladığının farklı bir göstergesi olarak belirtilebilir (SHAW, 2008, s. 1124).

2.2.2.1. Kuvvet Kullanma Yasağının İstisnaları

Nitekim hem antlaşmalar hukuku hem de uluslararası teamül hukuku açısından bahse konu olan kuvvet kullanımına yönelik olan yasak, dünya üzerindeki tüm devletler tarafından tanınan ve yaptırımlarıyla bağlayan bir ilke olarak görülmekte ve ayrıca evrensel boyutuyla da dikkat çekmektedir (Tezcan, 2009). BM Şartı içerisinde kuvvet kullanımına yönelik olan yasağa istinaden dört şekilde istisnai durum oluşabileceği belirtilmektedir. Kuvvet kullanılmasına dair meşruluk sağlayan bu durumlar ise;

- (1) Meşru müdafaa söz konusu olduğunda kuvvet kullanımı (51. Md.)
- (2) BMGK tarafından alınan kararlara istinaden kuvvet kullanımı (VII. Bölüm)
- (3) Beş daimî üye tarafından BMGK icraata geçmeden kuvvet kullanımı (106. Md.)
- (4) II. Dünya Savaşı esnasındaki düşman devletlere yönelik kuvvet kullanımı (107. Md.)

Yukarıda belirtilen istisnai durumlardan son iki durum güvenliğe yönelik geçici kararlar (XVII. Bölüm) olmasından dolayı günümüzde geçerliliklerini kaybetmişlerdir (Doğan, 2008, s. 139). Bu nedenle belirtilen ilk iki durumda kuvvet kullanma yasağı meşru sayılmayacaktır.

2.2.2.1.1. Meşru Müdafaa Hakkı

BM Şartı içerisinde yer alan kuvvet kullanımına yönelik istisnalardan ilki, silahlı bir saldırıya maruz kalındığı takdirde meşru müdafaa hakkının alt yapısını oluşturan 51'inci maddedir. Bu madde içerisinde bahsedilen silahlı saldırı tanımlanırken, 1945 yılında elde edilen tecrübeler çerçevesinde bir devletin başka bir devlete yönelik olarak gerçekleştirdiği büyük etkiye sahip bir tecavüz şeklinde tanımlanmalıdır (Başeren, 2003, s. 14). Bu şekilde bir silahlı saldırı ile karşı karşıya kalmayan bir devletin sınırları dışında tek başına münferit olarak askeri güç kullanması yasaktır. Kuvvet kullanımının yasaklanması ilkesi meşru müdafaaı bir doğal istisna durumu olarak bünyesinde barındırmaktadır. Ayrıca meşru müdafaa hakkı sınırlandırılmasına karşın kesinlikle yok sayılamamaktadır (Keskin, 2002, s. 158). BM'nin meşru müdafaa hakkı tam anlamıyla devletlerin sahip oldukları egemenlik haklarıyla ilişkilidir. Başka bir ifadeyle, meşru müdafaa hakkı devletlerin sahip oldukları egemenlik hakkının bir neticesidir. Ancak buna karşın sunulan söz konusu hak sınırsız ve sonsuz bir kuvvet kullanma anlamı içermez.

Devletlerin tek taraflı olarak münferiden kuvvet kullanmalarına yönelik olan yetkiye ise 51'inci madde vasıtasıyla sadece Güvenlik Konseyi'nin durumla ilgili tedbir getirene kadar geçen süre zarfında müsaade edilmiştir. Meşru savunma hakkını ileri sürerek yapılan faaliyetler ile alınan tedbirler zaman kaybetmeden Güvenlik Konseyi'ne iletilir ve uluslararası barış ortamının yeniden tesis edilerek güvenliğin sağlanması adına en yetkili organ olan Konsey tarafından alınan kararlara uyulur. Meşru müdafaa hakkının doğrudan kullanımıyla ilgili olarak Güvenlik Konseyi'nin vereceği karara ihtiyaç bulunmamaktadır. Ancak uluslararası teamül hukukunun barındırdığı *gerekliklik ve ölçülülük* ilkelerine ilaveten, “*yalnızca silahlı bir saldırı ile karşılaşıldığında meşru savunma hakkı oluşur*” biçiminde ek bir sınırlama getirilmiştir (Tosun, 2009, s. 106).

2.2.2.1.2. BM Kararları Sonucunda Kuvvet Kullanımı

Kuvvet kullanımına yönelik diğerk bir istisna ise; doğrudan örgüt tarafından gerçekleştirilen ve toplu güvenlik tedbirlerine istinaden kullanılan kuvvettir (Evans & Newnham, 2007, s. 377). Bahse konu olan istisnaya bakıldığında, Şartı'n 2/4 maddesiyle ilintili olarak kuvvet kullanımına yönelik olan yasağın uygulanmasını tesis etmek ve uygulanmadığı durumlarda örgüt tarafından alınacak olan önlemlerin belirlenerek BM'nin başvurabileceğı yolların düzenlendiğı VI. Ve VII. bölümlerde yer aldığı görülmektedir (Keskin, 2002, s. 157).

BM Şartı'nın buyruk kural (jus cogens) maddesini oluşturan 2/4 Md. kapsamında, uluslararası barış ortamının tesis edilmesi ve güvenliğın sağlanmasında başlıca söz sahibi olan organ olarak Güvenlik Konseyi karşımıza çıkmaktadır. VII. bölümde yer alan 39. maddeye istinaden Güvenlik Konseyi, barış ortamının tehdit altında bulunduğu, bozulduğu veya herhangi bir saldırı fiilinin gerçekleştiğini tespit ettiği durumlarda uluslararası barış ortamının yeniden tesisi ve güvenliğın sağlanmasına yönelik tavsiyelerde bulunabilmektedir. Buna ilaveten 41-42. maddeler gereğince de ne tür tedbirlerin alınacağına yönelik kararlar verebilir. 41. madde içeriğinde silahlı olarak alınabilecek tedbirler belirtilirken; 42. maddeye bakıldığında bir önceki maddede alınan tedbirlerin yetersiz kalabilmesi ihtimali belirlediğinde, kara, deniz ve hava kuvvetleri vasıtasıyla her türlü girişime başvurabileceğı ifade edilmektedir. Belirtilen bu tarzdaki zorlama tedbirleri ihtiva eden kararlar, tüm devletler adına bağlayıcılık özelliğı göstermektedir.

Yukarıda değindiğimiz bu iki kritik istisna durum ile birlikte hem devletlerin kuvvet kullanımına yönelik sahip oldukları yetkiler kaldırılmış hem de tek taraflı olarak münferiden kuvvet kullanımı hukuk açısından uygun olmayan bir fiil halini almıştır. Diğer taraftan, hukuka uygun olmayan bu eyleme başvurulara yönelik güç kullanabilecek müşterek bir yetki meydana getirilmiş ve bu yetkinin sahibi olarak da BM görülmüştür (Başeren, 2003, s. 48). Devletlerin tek taraflı olarak kuvvet kullanmalarına müsaade eden hakkın temelinde, 1648 Westfalya düzeni ile birlikte savaş ve barış şartlarının oluşumunda kendilerinin belirleyici oldukları bir egemenlik olgusu yer almaktaydı. Fakat devletler BM Şartı'nı kabul ederek bu tarz bir egemenlik hakkından feragat etmişlerdir. Müşterek kuvvet kullanma ise; tek taraflı kuvvet

kullanımının yarattığı savaş ortamının engellenebilmesi adına uluslararası barış ortamının tesisi ve güvenliğin sağlanması hususlarında beraber hareket etme ihtiyacı doğurmaktadır. Bu husus da devletlerin sahip oldukları klasik boyuttaki egemenlik haklarına bir tehdit koymaktadır.

Bunlara ilaveten, Şartı'n VIII. bölümünde yer alan 52 ve 54. maddelere istinaden BMGK'nın müsaadesi olmak şartıyla bölgesel örgütlerin zorlayıcı tedbirler almasına ve uygulamasına izin verilebilmektedir. Söz konusu durum kuvvet kullanımı açısından Güvenlik Konseyi'nin sahip olduğu otoriteye zedelemeyen, yalnızca daha kısıtlı bir merkezi kuvvet kullanma yönteminin geliştirilmesiyle alakalıdır.

Maddeler vasıtasıyla dış çerçevesi oluşturulan kuvvet kullanma ilkelerine ve BM'nin müşterek güvenlik tedbirleri alma çabalarına rağmen devam eden Soğuk Savaş zarfında 39'uncu madde hükümlerine istinaden her ne kadar durum tespit edilse de müteakiben gereken süreç işletilmemiştir. Bunun altında yatan sebep irdelendiğinde ise karşımıza Soğuk Savaş ve BMGK'nın daimî üyelerinin kullanmaya haiz oldukları veto yetkileri ile görev yapamaz duruma gelmesi çıkmaktadır. Bu süreçte BM tarafından tavsiye niteliğinde alınan kararlar dahi uygulanamamıştır. Dolayısıyla müdahalede bulunulması gereken birçok şiddetli çatışmaya müdahalede bulunulamamıştır. 1990 yılına kadar olan süreçte, BM aldığı müşterek zorlayıcı önleme kararını -Sovyetler Birliği daha BMGK'da bulunmazken- yalnızca 1950 yılında gerçekleşen Kore Savaşı'nda uygulayabilmiştir (Evans & Newnham, 2007, s. 377). BM tarafından Soğuk Savaş döneminden sonra ise Irak'ın Kuveyt topraklarında gerçekleştirdiği işgal sebebiyle tekrar bir zorlama harekâtı gerçekleştirilebilmiştir. 1992 yılında Somali'de gerçekleştirilen operasyon ise bu husustaki son örnektir (Keskin, 2002, s. 162).

2.2.3. İnsani Müdahale için Hukuki Referanslar

İnsani müdahalelere bakıldığında, insani sebepler ve uluslararası barış ortamının bozulması ve güvenliğin tesis edilememesi durumlarına karşın BM'nin ya da bölgesel faaliyet gösteren örgütlerin mevcut bu insani krizin meydana geldiği ülkeye yönelik müdahalede bulunmasını kapsamaktadır (Evans & Newnham, 2007, s. 313). BM Şartı'nı oluşturan maddeler arasında Jus Cogens maddesi olarak belirtilen 2/4'te kuvvet kullanımına yönelik getirilen yasaklama ve bu durumun kendi istisnasını

teşkil eden meşru müdafaa hakkına bir türlü bağlanamaması tartışılan insani müdahale kavramını hukuki açıdan daha fazla çıkmaza sürüklemektedir (Keskin, 2007, s. 55). Mevcut tartışmaların kökenine bakıldığında, insan haklarına yönelik uluslararası arenada giderek artan ilgiyle birlikte gelişen müdahaleci zihniyete karşın klasik egemenlik anlayışının *iç işlerine müdahale etmeme* ilkesi arasında yaşanan problemler dikkat çekmektedir (Sönmezoğlu, 2013, s. 78).

Bu tartışmaların taraflarını ise iki farklı grup olarak ayırabiliriz. Bir tarafta insani müdahaleler gerçekleştirilirken var olan bir hukuki dayanağın olup olmadığını irdeleyen ve devlet egemenliğini temel kabul eden BM Şartı'nın söz konusu müdahalelere imkân vermediğini ileri sürenler bulunmaktadır. Diğer tarafta ise, ağır ve sistematik insan haklarının ihlal edildiği durumlar karşısında derhal müdahalede bulunulması gerektiğini ve bu hususun da BM Şartı'nın çeşitli maddelerine istinaden meşru olduğunu savunanlar bulunmaktadır (Arıboğan, 2002, s. 144). İnsani müdahale kavramını uluslararası hukuk açısından uygun olmadığını savunanlar ile bu kavramı uluslararası hukuk açısından istisnai bir durum hatta zorunlu bir kavram olarak değerlendirenler arasındaki kutuplaşma müteakip başlıklarda irdelenerek konuya açıklık kazandırılmaya çalışılacaktır.

2.2.3.1. İnsani Müdahale Kavramının Uluslararası Hukuk Açısından Uygun Olmadığını Savunan Görüşler

Geçmiş kısımlarda geleneksel açıdan uluslararası hukuk kavramının temelinde üç ana ilkenin bulunduğunu belirtmiştik. Bunlar; klasik anlamda devletlerin egemenliği ve birbirlerinin iç işleriyle ilgili konulara müdahalede bulunulmaması ile diğer devletlerin sınır bütünlüğüne saygı duyulması hususlarını içermekteydi. Diğer taraftan bu ilkelere yer veren BM Şartı'nın 2/4 maddesinde de tek taraflı olarak münferiden kuvvet kullanımının -iki istisna durumu haricinde- yasaklandığını belirtmiştik. İnsani müdahale kavramı da kendi bünyesinde bir kuvvet kullanımına yönelik başvuru taşıdığından BM Şartı md. 2/4 ve bunun istisnai durumları açısından bile uygun olmadığı değerlendirilmektedir. Buna ilaveten 2/7. Maddesinde ise *BM'nin bir devletin kendi iç yetki sınırları içerisinde kalan hususlara müdahale yetkisi sağlamadığına* yönelik yapılan açıklamayla müdahale bariz şekilde reddedilmiştir (Hasgüler & Uludağ, 2005, s. 369).

Bununla birlikte Şart'ın 51. maddesinde de ifade edilen ve meşru müdafaa için gerekli ilk koşul olan “silahlı saldırı” eyleminin insani müdahale fiilleri içerisinde yer teşkil etmediği de ileri sürülmektedir. Bu noktada, müdahalede bulunulması gereken devlet zira üçüncü taraf olan devlet değil, aksine kendi insanlarına yönelik hak ihlaline sebebiyet veren devletin kendisidir. Dolayısıyla bu husus 51. madde hükümlerini taşımadığından uluslararası hukuk açısından geçerli değildir ve hem tek taralı hem de müşterek olarak bir meşru müdafaa gerektirmemektedir (Başeren, 2003, s. 175).

Diğer taraftan BMGK tarafından 1965 yılında kabul edilen 2131 sayılı karara istinaden; *“bütün devletler ne sebeple olursa olsun ister dolaylı yollardan ister doğrudan gerçekleşecek şekilde diğer bir devletin iç veya dış işlerine yönelik müdahalede bulunma hakkına haiz değildir.”* maddesi gereğince insani müdahale kavramı herhangi bir bağlayıcılık sağlamamaktadır (Heywood, 2013, s. 409). Bir teamül olarak insani müdahalenin uluslararası hukuk içerisinde yer ettiğini ileri sürenler bulunsa da konuyla ilgili itirazlar gecikmemiştir.

Uluslararası hukuk bağlamında bir teamülün meydana gelmesi için devletlerin istikrarlı bir şekilde uygulamalarda bulunması ve uygulanan fiilin bir hukuk kuralı olduğuna dair inancın yer etmesi gerekmektedir (Keskin, 2007, s. 56). İnsani müdahale kavramına baktığımızda bu iki unsurun da tam anlamıyla gerçekleşmediği görülmektedir. Devletlerin kararlı bir şekilde insani müdahale uygulamalarında istikrar göstermesi gerekirken aksine keyfi bir tutum sergileyerek uygulamalarda seçici davranmaktadırlar. Nitekim dünya üzerinde meydana gelmiş olan insan hakları ihlalleri göz önünde bulundurulduğunda hepsi farklı derecelerde önemsenmiş ve müdahale edilmemiştir. Bu güce haiz olan devletler tarafından kimi olaylara müdahale edilirken kimi olaylar da kaile alınmamıştır. Bu şartlar altında istikrar gösteren bir insani müdahale uygulamasından söz etmek mümkün olmayacaktır. Diğer taraftan bu hususun bir tür hukuk kuralı şeklinde uygulanması gibi bir zihniyetin olmadığı devletlerin içerisinde bulunduğu tavır ve davranışlardan gözlemlenebilmektedir. Devletlerin insani müdahaleye yönelik bir girişimde bulunmadan önce insani kaygıları güderek yola çıkmaktansa, uluslararası açıdan mümkün olan geleneksel argümanlar ölçüsünde hareket etmeyi yeğlemektedirler. Bu noktadan hareketle insani müdahale kavramı uluslararası hukuk açısından bir teamül oluşturmaktan fazlasıyla uzaktır.

2.2.3.2. İnsani Müdahale Kavramının Uluslararası Hukuk Açısından Uygun Olduğunu Savunan Görüşler

Bu düşüncenin destekçileri, BM Şartı'nın 2/4. maddesinin karşında ileri sürülebilecek olan ve insani müdahale kavramının desteklendiğini içeren hususların BM Şartı'nın bazı maddelerinde belirtildiğini savunmaktadırlar. Savunmalarına ilk olarak Şart'ın 39. Maddesinde belirtilen ifadelerle yani herhangi bir devletin kendi insanlarına yönelik kuvvet kullanması eğer uluslararası barış ortamını ve güvenlik sistemini bozacak veya tehlikeye sokacak durumlar yaratıyorsa oluşan insani kaygılar neticesinde kuvvet kullanımı hakkının oluşabileceğini belirterek başlamaktadırlar (Başeren, 2003, s. 177). Bu duruma karşın BMGK her türlü tedbiri almaya haizdir ve yalnızca kendi başına değil yetki verdiği bölgesel örgütler vasıtasıyla da müdahaleler gerçekleştirebilmektedir. Nitekim daha önceki kısımlarda da belirttiğimiz gibi BM bazı ülkelerin kendi içlerinde meydana gelen çatışmaları da 39. Madde kapsamında değerlendirerek *barış ortamına yönelik tehdit* olarak görmüş ve insan haklarının çiğnendiği kriz ortamlarına müdahalelerde bulunmuştur.

Diğer taraftan BM Şartı'nda belirtilen 55 ve 56'ncı maddelere göre; insan haklarının korunması adına devletlerin bünyesinde müdahale yetkisi barındırmasından da öte bu hususta birer yükümlü oldukları düşüncesini savunanlar aynı zamanda bu konuyu 56'ncı maddeye atıfta bulunarak dile getirmektedirler. Ancak 56. Madde, belirtildiği gibi ihlal edilen insan haklarının yeniden tesisi adına kendi ülke sınırlarının dışarısında kuvvet kullanımına ya da müdahalede bulunmalarına yönelik bir hak sağlamamaktadır (Çevikbaş, 2011, s. 41). BM açısından her ne kadar meşrulaştırılmaya uğraşılsa da 55 ve 56'ncı maddeler bir devletin münferit olarak kuvvet kullanmasına olanak sağlamaz. Devletler ortadaki soruna yönelik yalnız başlarına önlem almak zorunda kalsalar bile bu önlem kuvvet kullanımı içermez (Başeren, 2003, s. 179).

Diğer taraftan Soykırım Sözleşmesi'ne bakıldığında ise ilk maddesinin sözleşmeyi kabul ederek taraf olan devletlerin tamamının uluslararası ortamda meydana gelen soykırım suçunu engellemek ve cezalandırmakla yükümlü olduklarını belirttiği görülmektedir. Ancak yer verilen cezalandırma hususu ile ilgili olarak Sözleşme'nin 6'ncı madde hükümlerine göre sadece Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından yargılanarak gereken yapılabilir ve ayrıca bahse konu devletin de bu

duruma karşı rıza göstermesi gerekmektedir. Bunlara ilave olarak 8. Md. gereğince de mevcut durum BM'nin yetkili mercilerine taşınarak çözüme ulaştırılması gerekliliği belirtilmektedir. Aksi halde farklı bir devletin kuvvet kullanmak suretiyle bu tarz bir cezalandırma yönteminin uygulanmasını sağlamaya yetkisi bulunmamaktadır (Başeren, 2003, s. 180).

Bütün bu mevcut hukuki tartışmalara karşın, insani müdahaleler gerçekleşmekte ve gerçekleşmeye devam edecektir. İnsani müdahale kavramının kesin bir kurala bağlı olmamasından dolayı, hukuki boyutta desteklenen bir müdahalenin icra edildiği durumlarda bile söz konusu müdahale “kural” olarak değil, “istisnai” bir olay bazında ele alınması gerektiği unutulmamalıdır (Tekin, 2011, s. 7).

İnsani müdahale kavramı gerek teorik açıdan gerekse de hukuki açıdan birçok tartışmaya sebebiyet vermektedir. Bu tartışmaların bir sonuca vardırılamama sebeplerine bakıldığında; daha önceki dönemlerde toprakları sömürgeci devletler tarafından işgal edilen Üçüncü Dünya ülkeleri ilk sırada olmak üzere, insani müdahale doktrininin bir hak olarak görülmesi durumunda egemenliklerinin zedeleneyeceğinden kaygı duyan birçok devlet önemli bir yer tutmaktadır. Bu yönüyle sonu gelmeyecek bir tartışmanın içerisinde yer aldığımızı bilmemiz gerekmektedir. Bu tartışmaların yarattığı olumlu yansılardan biri ise; 1990'lı yıllardan bugüne dek uluslararası hukuk alanının gelişimi ve yayılmasına yönelik katkının büyük bölümünü insani müdahale doktrinin oluşturduğu gerçeğidir (Aral, 2005, s. 65).

İnsani müdahale tartışmalarının hukuk açısından uygun ya da hukuka aykırı olduklarına dair bir kanaate varmak uluslararası hukukçuların neticelendirebileceği bir husustur. Ancak söz konusu olan bu tartışmalar devletlerin sahip oldukları egemenlik hakkının yeniden ifade edilmesini mecbur bırakmaktadır. Diğer taraftan insani müdahale eylemlerinin icrası, hukuka uygun veya aykırı olsun, meydan getirdiği sonuçlar itibariyle uluslararası toplum açısından benimsendiği gerçeği de unutulmamalıdır (Başeren, 2003, s. 199).

Yukarıda her yönüyle vurgulamaya çalıştığımız insani müdahale kavramının mevcut devletler sisteminde karşılaştığı en sıkıntılı konu, devletlerin sahip oldukları egemenlik sınırlarının dokunulmaz oluşudur. 1648 yılından beri süregelen ve BM Şartı vasıtasıyla garanti altında bulunan egemenlik kavramı, günümüzde giderek çoğalan insani kriz ortamlarından ve krizlere istinaden uluslararası toplumun giderek artan

hassasiyetinden dolayı zamanı dolmuş bir konu haline gelmiş, irdelenmeye başlanmış ve sorun teşkil eden dokunulmazlık hususu aşılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte devletlerin egemenlik haklarıyla insani kriz ortamlarının karşı karşıya geldiği durumlarda, uluslararası hukuk açısından uygun olsun ya da olmasın, insan odaklı konular uluslararası toplumun vicdanına dokunduğundan egemenlik kavramı üzerinde içerik değişikliği yoluna gidilmesi daha uygun görülmüştür. Bir taraftan bu açmazdan sıyrılmak, diğer taraftan kriz ortamlarına sebebiyet veren devletlerin egemenliklerinde kısıtlamalar koymak ve devletlere egemenlik haklarını kullanırken yükümlülükler getirmek açısından 2000’li yıllarda uluslararası hukuk alanına farklı bir kavram katılmıştır: “Koruma Sorumluluğu”

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KORUMA SORUMLULUĞU: KAVRAMIN GELİŞİMİ VE SORUNLARI

3.1. KORUMA SORUMLULUĞU KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI

Daha önceki başlıklarda da belirttiğimiz gibi, sömürgeciliğin hâkim olduğu ve soğuk savaşın sona ermesinden sonraki zaman diliminde bazı ülkelerde insanlık açısından son derece elzem sonuçların yaşandığı iç savaşlar gerçekleşmiştir. Bahse konu olan bu iç savaşlarda oluşan insani kriz ortamının büyüklüğü kimi zaman soykırım derecesine ulaşmış ya da tasvir edilirken etnik temizlik olarak adlandırılacak olan neticelere varmış olmasına rağmen, bu durum karşısında uluslararası toplum maalesef ya kayıtsız kalmış ya da müdahale etmek için geç kalmıştır.

Birinci bölümdeki araştırmamızın gösterdiği gibi, insani müdahale kavramına yönelik olarak çoğu devlet ve yazar vasıtasıyla gerçekleştirilen itirazlar, uluslararası kamuoyunun barış ortamının tesis edilip güvenli bir şekilde devam ettirilmesi talebine karşın ortaya bir ikilem çıkarmıştır (Abass, 2012, s. 423). Ortadaki bu ikilemin ve devletlerin şahsi menfaatleri doğrultusunda gerek 1994 yılında Ruanda'da ki olaylara gerekse de 1999 yılında Kosova'da gerçekleşen olaylara yönelik BMGK tarafından karar alınamamıştır.

Mevcut bu ikileme yönelik cevap aramak adına, Eylül 2000 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurul (BMGnK)'unda Kanada Hükümeti tarafından Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu (International Commission on Intervention and State Sovereignty)'nun fiilen kurulduğu açıklanmıştır. Kurulan bu yeni komisyona görev olarak, sorun teşkil eden konunun tüm yönleriyle (politik, etik, askeri, hukuki açılardan) ele alınması ve bu esnada da Genel Sekreter ile diğer herkesin sorunun çözümüne yönelik ortak bir paydada buluşabilmesi için fayda sağlayabilecek bir rapor düzenlenmesi faaliyetleri tevdi edilmiştir (ICISS, 2001, s. VII). Çeşitli coğrafyalardan gelerek buluşan ve her biri uluslararası hukuk, askerlik, siyaset, uluslararası ilişkiler gibi farklı uzmanlık alanlarına sahip kişilerden oluşturulan bu komisyon, düzenlediği bu raporla Koruma Sorumluluğu (KrS) terimini hem uluslararası hukuk hem de uluslararası ilişkiler alanlarına kazandırmıştır.

KrS'nin bir sonraki aşaması ise; BM Genel Sekreteri Annan'ın girişimleriyle 2003 yılında oluşturularak uluslararası toplumun içerisinde bulunduğu barış ve güven ortamını tehdit eden unsurları belirlemek ve bu tehditleri bertaraf etmek için uygulanacak muhtemel politika ve kuruluşları düzenlemek maksadıyla ileri sürülen “*Tehditler, İtirazlar ve Değişim hakkında Yüksek Düzeyli Panel*” dir. Panelin sonuçlarına yönelik hazırlanan rapor ise “*Daha Güvenli Bir Dünya: Paylaşılan Sorumluluğumuz*” adı altında 2004 yılında yayınlanmıştır. Söz konusu rapor KrS'yi “gelişmekte olan bir norm” olarak belirtmiş ve komisyonun tanımını yinelemiştir (HRC, 2007, s. 2). Bu rapora istinaden BM Genel Sekreteri olan Annan'ın yanıtı ise “*Daha Geniş Özgürlük: Herkes Adına Gelişim, Güvenlik ve İnsan Haklarına Doğru.*” isimli raporla 2005 yılı Mart ayında Dünya Zirvesi öncesinde yayınlanmıştır (UNSG, 2005, s. Fifty-ninth Session).

BM üyesi olan 192 ülkenin 2005 yılında bir araya gelerek daha geniş özgürlük raporunun konuları ile BM'nin yeniden düzenlenmesine dair reform konularını tartıştığı Dünya Zirvesinde KrS kavramı oy birliğiyle herkes tarafından kabul edilmiştir. Gerçekleşen zirve neticesinde, ülkeler maruz kalınan soykırım, etnik temizlik, savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlarda geçerli olacak olan koruma sorumluluğuna yönelik hususları da içeren Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'ni imzalamışlardır.

2005 yılında gerçekleştirilen Dünya Zirvesi'nde KrS'nin metin kısmı ortaya konulduktan sonra müteakiben kavramı daha icraata dönük bir hale getirme çabalarına başlanmıştır. Bu bağlamda, BM Genel Sekreterliği'ne Ban Ki-moon geldikten sonra Koruma Sorumluluğu kavramını aktif olarak uygulamak istediğini belirtmiş ve 2007 yılı Aralık ayında Koruma Sorumluluğu konusunda Edward Luck'u özel danışman olarak görevlendirmiştir. Kendisine tevdi edilen görevi yerine getirerek konuyla ilgili hazırlanan rapor Luck tarafından 12 Ocak 2009 tarihinde Ban Ki-moon'a sunulmuştur. Luck'un hazırladığı rapora bakıldığında dar anlamda bir somutlaştırma yoluna gidilerek konunun BM Genel Sekreterliği'ne havale edildiği görülmektedir (Arsava, 2011, s. 106).

BM Genel Sekreteri 2009 yılı Temmuz ayında “*Koruma Sorumluluğunu Uygulama (Implementing R2P)*” adlı raporunu resmi olmayan interaktif toplantı esnasında BMGnK’ye sunmuştur (UNSG, 2009, s. Sixty-third session). Resmi olmayan bu görüşmenin ardından BMGnK, KrS’nin ve Genel Sekreterin düşüncesinin en etkin şekilde nasıl tesis edilebileceğine dair karşılıklı görüş alışverişini sürdürmüştür. 02 Ekim 2009 tarihinde BMGnK, KrS’yi değerlendirilmesinin sürdürüleceğini belirten bir kararı kabul etmiştir (The Responsibility to Protect, 2009).

KrS kavramının farklı yönleriyle ilgili 2010 ve 2011 yıllarında iki defa daha BMGnK’da resmi olmayan interaktif toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantıların ilki “*Erken İkaz, Değerlendirme ve KrS*” hakkında, ikincisi ise “*KrS’nin Uygulanmasında Bölgesel ve Alt Bölgesel Tanzimlerin Rolü*” hakkında oluşturulan BM Genel Sekreteri raporlarını baz almaktadır. KrS’ye yönelik gerçekleştirilen interaktif toplantılardan dördüncüsü ise 2012 yılında gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen bu toplantının konusunu “*KrS: Zamanında ve Kararlı Tepki Gösterme*” oluştururken toplamda 58 üye ile bir bölgesel örgüt toplantıya katılım sağlamıştır.

Bu bilgiler çerçevesinde koruma sorumluluğu kavramına yönelik somutlaştırma ve biçimlendirme yetkisinin BMGnK’ye bırakıldığı görülmektedir. BM haricinde günümüzde genellikle batı kaynaklı olan, Oxfam International, Global Centre for the Responsibility to Protect, Refugee International ve Human Rights Watch gibi çok fazla sivil toplum kuruluşu KrS yaklaşımını incelemektedir (Arsava, 2011, s. 106).

3.2. KORUMA SORUMLULUĞU KAVRAMININ TEMEL YAPI TAŞLARI

KrS’nin ortaya çıkışı ve gelişimine yönelik aktarılan bu kısa bilgilerin ardından öncelikle kavramın çekirdeğini oluşturan “*Egemenlik Sorumluluk Gerektirir*” düşüncesi incelenerek devletlerin artık kendi halkının insan haklarını korumada hangi noktaya ulaştığı değerlendirilecektir. Müteakiben devam eden kısımda ise Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu (UMDEK) tarafından hazırlanan raporda KrS kavramının ayrıntılı bir değerlendirmesine yer verilecek ve UMDEK raporunun değerlendirilmesinin hemen ardından bahse konu rapor ışığında KrS kavramının 2005

yılı Dünya Zirvesindeki kabulüne kadar uzanan süreç içerisinde geçirdiği değişikliklerden bahsedilecektir.

3.2.1. Sorumluluk İçermesi Açısından Egemenlik Kavramı

KrS kavramı, Körfez Savaşı'ndan itibaren 2000'li yıllara kadar devam eden çatışmalara ve bunların neticesinde ortaya çıkan insani kriz ortamlarına yönelik BM'nin karar almak zorunda kaldığı fakat genellikle başarısız olarak sonuçlanan durumlara istinaden meydana gelmiştir. İçerisinde kalınan bu dönemin yoğunluğunu vurgulamak adına yapılan araştırmalar incelendiğinde 1990-2000 döneminde 56 adet silahlı çatışma durumu gerçekleşmiş ve bunların içerisindeki 53 adet çatışma ise sadece devlet içi çatışma özelliği göstermektedir (Evans G. , 2002).

1990'lı yıllarda Kanada ve Norveç'in liderliğinde, Ottawa-Oslo ekseninde isimlendirilen ve insani güvenlik başlığını uluslararası güvenlik alanının zeminine inşa eden yaklaşımla birlikte egemenlik kavramını bir sorumluluk açısından ele alan tartışmalar meydana gelmiştir (Eldem, 2015, s. 5). Hak ve özgürlükler açısından insani müdahale kavramı üzerine yapılan tartışmaları faydalı bulmayan Heinze'a göre insani müdahaleye yönelik gerçekleştirilen tartışmalar kavramın aydınlanmasına yeterince katkı sağlamamaktadır. Ayrıca uzun zamandır temel hak ve özgürlüklere yönelik hükümler uluslararası hukuk başlığı altında var olsa da söz konusu hükümler insanların huzur ve güven ortamı içerisinde yaşamalarını yine sağlamamaktadır. Heinze'ın bakış açısına göre, insan hakları kavramı daha çok bireyin nelere sahip olduğunu içerirken, insani güvenlik olgusu bireylerin sahip oldukları bu hakları hangi seviyede kullanabildiklerini içermektedir. Dolayısıyla insani güvenlik olgusunu ileri sürmek ve insani müdahale kavramını bu kapsamda ele almak gerekmektedir (Heinze, 2006, s. 286-287).

İnsani güvenlik olgusunun kurumsallaşma sürecine bakıldığında dönemin BM Genel sekreteri olan Boutros Boutros Ghali'nin bulunduğu girişimler sonucunda gerçekleştiği görülmektedir. 1992 yılında BM Genel Sekreterinin verdiği talimatla birlikte aralarında Francis Deng ve Roberta Cohen'in de özel danışman olarak görevlendirildiği bir grup tarafından geliştirilen ve kendi ülke sınırları içerisinde yerinden edilen insanları (Internally Displaced Persons-IDP) kapsayan bir kavram

olarak “sorumluluk olarak egemenlik” olgusu ileri sürülmüş ve literatürde yeni bir sayfa açmıştır (Cohen, 2010, s. 4).

Soğuk Savaşın bitmesi ve Afrika’daki devletlerin büyük güçler tarafından yönetimlerine müdahaleleri sonlandıktan sonra bu topraklar üzerinde çatışmalar ve nitekim de IDP sıkıntısı meydana gelmiştir. Deng, devlet başkanları ile gerçekleştirdiği görüşmelerde mevcut sıkıntının son derece bıçak sırtı ve iç işlerine yönelik bir konu olduğunu belirtmiş, fakat devletlerin sorun karşısında isteksiz ya da yetersiz kalması gibi durumlarda uluslararası müdahale ihtimalinin daha yüksek olacağını ifade etmiş ve devlet yönetimlerini gerekli önlemleri almaları hususunda ikna için çaba harcamıştır (Deng, 2010, s. 83-84). Deng ve Cohen açısından “sorumluluk olarak egemenlik” kavramının çıkış noktası, IDP durumunda olan bireyler adına güven ve huzur içerisinde bir ortam tesis edilmesinin aslında devletlerin bir sorumluluğu olduğudur. Eğer ki devletler bu sorumluluğu gerçekleştiremedikleri takdirde ise söz konusu ülkelere yönelik uluslararası yardım elinin uzatılması gerekmektedir. Bir sonraki aşamada yani insanların mağdur oldukları ve devletlerin yardım istemekte başarısız ya da isteksiz oldukları durumlarda ise gerçekleşen olaylar karşısında uluslararası toplumun sessiz kalmayarak müdahale etme arayışı içerisinde olmalıdırlar. Buradaki müdahaleler diplomatik ikazlar ve siyasi müeyyideler olabileceği gibi son noktada askeri müdahale olarak da uygulanabilir (Cohen, 2010, s. 4). Bu noktada Deng ise uygulanacak müdahalenin bahse konu devletin kendi temel sorumluluklarını (kaynakların eşit kullanımı, kalkınma gibi) icra etmesini sağlayacak seviyede olması gerektiğini ifade etmektedir (Deng, 2010, s. 84).

Deng ve Cohen tarafından Afrika ülkeleri bazında ve üç aşamalı olarak tasarladıkları “sorumluluk olarak egemenlik” kavramının üye devletlere aksettirilmesi ise dönemin BM Genel Sekreteri olan Annan’ın uğraşları neticesinde olmuştur. 1999 yılı Eylül ayında Genel Kurul’a ilettiği raporunda 21.yy’da insani güvenlik olgusu ile müdahale kavramına parmak basan Annan, küreselleşmenin etkisiyle birlikte devlet egemenliği kavramının farklı bir anlam kazandığından bahsetmiş, Ruanda ve Kosova’da meydana gelen üzücü olaylara istinaden devletleri tekrar egemenlik kavramını irdelemeye çağırmıştır (UNSG, 1999). Ana temasını insan üzerine kuran Annan’ın Milenyum raporunda ise uluslararası barış ortamının tesis edilmesi ve

güvenliğin sağlanması hususunda ortak sorumluluk (shared responsibility) başlığı dikkatleri çekmiştir. Egemenlik kavramı ile insani müdahale arasında meydana gelen ikilemden kaynaklanan ihtilaflara değinen Annan, insani müdahale kavramının egemenliğe karşı bir saldırı hali olarak değerlendirilmesi sonucunda Ruanda ve Srebrenitsa’da yaşanan olaylar gibi benzer durumlarla karşılaşıldığında nasıl bir yol izleneceğini sormuş ve egemenlik kavramı bile olsa hiçbir ilkenin kesinlikle insanlığa yönelik işlenen suçlar karşısında kullanılmayacağını ve buna yönelik önlemlerin alınmasının BM’nin vazifesi olduğunu belirtmiştir.

3.2.2. UMDEK (ICISS) Raporunun İçeriği

Kanada hükümeti aracılığıyla Annan’ın çabaları ve yapmış olduğu çağrılar üzerine kurulan Devlet Egemenliği ve Uluslararası Müdahale Komisyonu (International Commission on Intervention and State Sovereignty- ICISS¹) koruma sorumluluğu kavramının gelişimine yönelik gösterilen en büyük icraatlerden biridir. Eski Avustralya Dışişleri Bakanı olan Gareth Evans ve Cezayirli diplomat Mohamed Sahnoun tarafından komisyonun başkanlık görevi yürütülürken, 2001 yılı Aralık ayı içerisinde komisyon tarafından “Koruma Sorumluluğu (Responsibility to Protect)” isimli rapor sunulmuştur.

Raporda belirtilen insani müdahale tanımlamasına bakıldığında; “sadece insani ve koruyucu sebeplerle, ilgili devletin rızası bulunmadan o devlet aleyhinde harekete geçmek” olarak ifade edildiği görülmektedir (Md. 1.38). Raporda, Deng ve Cohen tarafından tasarlanan yaklaşıma yakın olarak egemenlik kavramı “sorumluluk” açısından ele alınmıştır. Bu noktadan hareketle egemenlik kavramı, vatandaşların sahip olduğu temel insan haklarının korunmasını devletlerin asli sorumluluğu olarak göstermektedir. İç çatışma, isyan, baskı, zorlama gibi durumlar yüzünden vatandaşların ciddi anlamda bir mağduriyeti olduğu takdirde ve söz konusu devletin mevcut durumları sonlandırmak adına yetersiz ya da gönülsüz olması durumunda müdahale yasağı ortadan kalkarak yerini koruma sorumluluğuna teslim etmektedir. Özetle; devletler icra ettikleri tüm faaliyetler esnasında ister olumlu ister olumsuz

¹ Tezin geri kalan bölümlerinde ICISS terimi yerine Türkçe çevirisi olarak UMDEK (Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu) kısaltmasıyla devam edilecektir.

sonuçlansın, öncelikle içeride kendi vatandaşlarına karşı sonra da dışarıda BM'e karşı sorumluluk taşımaktadırlar (Md. 2.15).

Rapor, insani maksatlı müdahale terimi üzerinde farklı bir rota çizerek önceden kullanılan bu terminolojinin yeterince faydalı olmadığını savunmuş ve insani müdahale ile müdahale hakkı kavramları yerine KrS kavramını ileri sürmüştür. Zira hangi sebeplerle icra edilirse edilsin gerçekleşen müdahalenin insancıl bir tutum içermeyeceği aşikardır (Md. 1.39-1.41 ve Md. 2.33). UMDEK'e açısından insani müdahale kavramının yerine KrS kavramına odaklanmak üç açıdan fayda sağlamaktadır. İlk olarak, konunun müdahaleyi icra edenlerin bakış açısıyla değil, yardıma muhtaç olanların bakış açısıyla kavranmasına ve değerlendirilmesine yardımcı olmaktadır. İkinci noktada, vatandaşın korunmasının bir yükümlülük ve devletin asli görevleri arasında yer aldığı vurgusu yapılmaktadır. Son husus olarak ise, sadece icraata geçme ve müdahalede bulunmayı değil, önleme ve tekrar inşa etmeyi de içeren bir kalıp kavram sunmaktadır (Md. 2.28).

Raporun üzerinde odaklandığı ana nokta her ne kadar askeri müdahale gibi görünse de müeyyideler ve cezai yargılama usulleri gibi askeri nitelikte olmayan çeşitli uygulamaların da müdahale kapsamında bulunduğu belirtilmiştir. Bu açıdan askeri müdahalenin dışında kalan zorlayıcı önlemlere bakıldığında iki boyutta incelendiği görülmektedir. Bunlardan ilkinin askeri müdahaleye ihtiyaç duyulmaksızın kriz ortamını çözmek adına yaptırımlara başvurulmasını içeren *önleyici tedbirler* oluştururken, diğerini ise askeri müdahaleye bir seçenek olarak yaptırımların fiilen hayata geçirildiği *tepkisel tedbirler* oluşturmaktadır (Md. 1.38).

3.2.2.1. Koruma Sorumluluğu Kavramının Temel İlkeleri

Komisyon raporuna istinaden KrS kavramını oluşturan üç temel sorumluluk bulunmaktadır. Bunlar; önleme sorumluluğu, harekete geçme sorumluluğu ve yeniden inşa sorumluluğudur. Rapora göre kriz ortamını önlemeye yönelik gösterilecek olan çabanın daha ileriki aşamalarda sergilenecek olan zorlayıcı tedbirlere istinaden daha verimli ve daha az maliyet gerektireceği vurgulanmakta olup, en önemli faktörü önleme sorumluluğunun oluşturduğu belirtilerek kriz ortamlarının önlenmesine yönelik esas sorumluluğun devletlerin kendilerine ait olduğu ifade edilmiştir.

Önlemenin sağlanması için sorun sahasının temeline inilmesi gerekliliğini ifade eden UMDEK'e göre bu sorumluluk demokratik ortamın devamlılığundan kalkınmanın sürekli hale getirilmesine kadar her türlü alanı ihtiva edecek şekilde gerekli tedbirlerin alınmasını kapsamaktadır (Md. 3.21- 3.24). Bazı durumlarda uluslararası toplum, söz konusu sorumluluğun yerine getirilmesi için yardımda bulunmalı ve çatışmanın sebeplerini düzeltebilmek adına bahse konu ülke içerisinde yönetim, hukuk, demokrasi gibi kavramların yeniden tesis edilebilmesi için katkıda bulunmalıdır.

Rapor içerisinde doğrudan önleme yöntemlerinin de uygulanabileceği açıklanmış olup bunlar; siyasi, askeri, ekonomik ve yasal yöntemler olmak üzere dört başlıkta ele alınmıştır. Siyasi yöntemlere bakıldığında; arabuluculuk, kınama, seyahat ve varlık engeli, diyalog, uluslararası faaliyetlerde üyeliğin dondurulması şeklinde önlemler olarak karşımıza çıkmaktadır (Md. 3.26). Ekonomik alanda alınabilecek tedbirlerde ise yatırım ve ticaret girişimlerinde teşvik, kalkınma adına mali destek şeklinde olumlu tedbirler ya da mali müeyyideler, yatırımların geri alınması, uluslararası yardımın iptali gibi olumsuz tedbirler görülmektedir (Md. 3.27). Yasal olarak alınabilecek olan önlemler içerisinde arabuluculuk görevi ve gözlemde bulunma gibi tedbirler bulunurken ayrıca sorumlu olanların Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne sevk edilmesi şeklinde yargılamayı kapsayan önlemler de bulunmaktadır (Md. 3.28- 3.31). Son başlık olan askeri önlemler içerisinde ise önleyici kuvvet sevki gibi tedbirlerin de alınabileceği belirtilmiştir (Md. 3.32).

KrS kavramını oluşturan ilkelerden bir diğeri de harekete geçme sorumluluğudur. Bu sorumluluk alanında zorlayıcı tedbirler bulunurken, bu aşamaya askeri, siyasi ve ekonomik yöntemlerle başvuru gerçekleştirilmektedir. Ekonomik açıdan uygulanan yöntemler içerisinde; devlet liderleri ile yakın çevrelerine, ayaklanmalarda rol alan gruplara ve devlete yönelik mali müeyyidelerde bulunmak, gelir sağlayan faaliyetlere tahdit koymak, uçuş yasağı tesis etmek gibi örnekler yer almaktadır. Siyasi açıdan uygulanabilen tedbirlere bakıldığında ise büyükelçiler gibi diplomatik temsilcileri geri yollamak, uluslararası örgütler içerisinde bulunan üyelik durumlarını askıya almak, seyahat engeli getirmek şeklindeki örnekler dikkat çekmektedir. Son yöntem olan askeri tedbirlerin alınmasına yönelik ise silah ambargosu konması, mevcut askeri iş birliklerinin sonlandırılması tarzında

yaptırımların bulunduğu ifade edilmekte ve bu yöntemlerin yeterli olmadığı durumlarda son çözüm yolu olarak askeri müdahalelerin kullanılabileceği belirtilmiştir (Md. 4.3- 4.9).

Kavramın son ilkesini ise yeniden inşa etme sorumluluğu oluşturmaktadır. Bu açıdan; müdahalede bulunulan devletin tekrar temel sorumluluklarını icra edecek şekilde hazır hale getirilmesi amacıyla uluslararası toplum tarafından sorumluluk alınmalı ve barış ortamının tesis edilmesi, güçlü bir yönetim ile devamlılık içeren bir kalkınmanın oluşturulması için yardım sağlanmalıdır (Md. 5.1). Bu noktada UMDEK, BM Şartı'nın XII. Bölümünde yer alan ve BM'nin vesayetinde bulunan bölgelerde geçerli olan yöntemler adına atıfta bulunmaktadır (Md. 5.22- 5.24).

3.2.2.2. Koruma Sorumluluğu Kavramının Kriterleri

İnsani amaçlarlar gerçekleştirilen müdahalelerin temelinde yatan “Haklı Savaş” kuramının kriterlerini de bünyesinde barındıran evrensellik sağlayabilecek bir kurallar çerçevesi çizmek isteyen UMDEK bunu altı kriterde toplamıştır. Bu kriterler ise; baraj kriteri olarak da belirlenen *haklı neden* kriteri ile önlem kriterleri olarak gösterilen *doğru niyet*, *orantılılık*, *son çare*, *yüksek başarı ihtimali* ve *doğru otorite* kriterleridir. Dolayısıyla nasıl ve ne zaman müdahalede bulunulacağı ile ilgili net kurallar belirlenmiş ve müdahalenin meşruluğu hususunda da bir çerçeve oluşturulmuştur.

Doğru Otorite: Müdahalenin gerçekleştirilmesine yönelik kararın alınması ile uygulanması aşamasına gelindiğinde UMDEK, BM Şartı'nın 24 ve 39'uncu maddelerine istinaden olan sorumluluklarına atıfta bulunmuş; BM Şartı'nın VII'nci bölümünde belirtilen tedbirleri nirengi noktası olarak göstermiştir. Bu açıdan Güvenlik Konseyi ile ilgili olarak birincil otoritenin Konsey olduğu ve Konsey'in alacağı karara bağlı olarak müdahalenin uygulanabileceği belirtilmiştir. Daimî üyelerin sahip oldukları veto yetkisi ile ilgili olarak ise kendi önemli milli menfaatleri söz konusu olmadıkça bu yetkilerini kullanmamaları gerektiği üzerinde de durulmuştur. Buna ilave olarak müdahale kararı alınması için yetkili tek otoritenin Güvenlik Konseyi olmadığı ve BM Şartı'nın 10-11'inci maddelerine istinaden Genel Kurul tarafından “Barış için Birlik” başlığı altında müdahaleye yönelik karar alınabileceği ifade

edilmiştir (Md. 6.1- 6.30). Otorite sorunu kapsamında bölgesel ve alt bölgesel olan kuruluşların görevlerine de yer verilirken; çeşitli hallerde daha yoğun olarak krizin etkisi altında kalan komşu ülkelerin, bölgesel kuruluşlar yardımıyla daha süratli ve etkili önlemler alabileceği ifade edilmiştir. Komşu ülkeler açısından; bölgesel güvenliğin sağlanamaması ve istikrarın kaybolması, aşırı oranda mülteci akını, diğer ülkelerle olan ticaret yollarının tehlike altında kalması gibi milli menfaatlerini doğrudan ilgilendiren durumlarda icraata geçmeleri için diğer ülkeler kıyasla daha çok güdülenebileceği belirtilmiştir (Md. 8.15). Dolayısıyla, BM Şartı'nın 52'nci maddesine istinaden bölgesel kuruluşların da doğru otorite olarak değerlendirilebileceği ifade edilmiştir. Ancak BM Şartı'nın 53'üncü maddesi bağlamında bölgesel kuruluşların harekete geçmek adına Güvenlik Konseyi tarafından verilecek olan yetkiye tabii olmaları hususunda ise çeşitli esnekliklere gerek duyulacağını altı çizilmiştir (Md. 6.31- 6.40).

Haklı Neden: Askeri müdahale fiilinin bir istisnai durum olduğunun altı çizilerek, soykırım amacı güdülsün ya da güdülmesin bir devletin şahsi istekleri doğrultusunda uyguladığı, uygulamaktan sakındığı ya da gerçekleştiremediği politikalarının sonucunda ortaya çıkan toplumsal nitelikteki şiddetli çatışmalar ile öldürme, insanları yerlerinden etme ya da tecavüz gibi değişik suçlarla uygulanmaya çalışılan ve etnik temizlik amacı taşıyan suçların tamamının haklı neden oluşturacağı belirtilmiştir (Md. 4.18- 4.31).

Doğru Niyet: gerçekleştirilen müdahalenin öncelikli amacı kriz ortamını engellemek ya da durdurmaktır. Dolayısıyla tek bir üyeden ziyade çok taraflı müdahale üzerinde karar kılınması veya müdahalenin tesiri altında kalacak grupların rızalarının sorularak alınması en faydalı yöntemler olarak değerlendirilmiştir (Md. 4.33- 4.36).

Son Care: Diplomatik çözüm yolları da dahil olmak üzere çeşitli şekillerde önleme sorumluluğuna dair her türlü tedbirin alındığı fakat yeterli olmadığı şartlarda askeri müdahalenin uygulanabileceği belirtilmiştir (Md. 4.37- 4.38).

Orantılılık: Müdahale içeriği, süresi ve etkisi bakımından ihtiyaçtan fazla olmamalı ve müdahale esnasında uluslararası hukuka uygun olarak davranılmalıdır (Md. 4.39- 4.40).

Yüksek Başarı İhtimali: Mevcut olan insani krizi engellemek veya durdurmak açısından kabul edilebilir seviyede başarılı olma ihtimali bulunuyorsa müdahale tercih edilmelidir (Md. 4.41- 4.43).

UMDEK raporunun çok sık tartışılan konularından bir diğeri ise KrS kararının alınmasını kolaylaştıracak olan kriterlerin eksikliği şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Lyons ve Mastanduno, KrS'nin uygulanması esnasında kriterlerin belirlenmesine vurgu yaparken esas sorunun ilgili devletin kendi insanlarına karşı olan sorumluluklarını tam anlamıyla ifa edemediğine ve bunun sonucunda oluşan şartların askerî harekâtı gerektirecek boyutta olup olmadığına nasıl ve kim tarafından karar verileceği olarak görmektedir (Ayoob, 2002, s. 85). Gallagher ise ilgili devletin açık bir şekilde vatandaşlarına karşı olan sorumluluklarını ifa edememesinin nasıl bir anlam taşıdığını irdelemekte ve bununla ilgili beş kriterden söz etmektedir. Bunları; iktidarın niyetinin ne olduğu, kullanılan silahların çeşidi, gerçekleşen ölümlerin sayısı, mevcut yerlerinden terk edilmeye zorlanan kişi sayısı ve masum grupların (çocuk, kadın, ihtiyar) hedef gösterilme durumu olarak belirtmektedir (Gallagher, 2014, s. 439-440). Yine benzer olarak, yönetimlerin neler yapabileceği ile ilişkili çeşitli otoriteler tarafından farklı fikirler öne sürüldüğünde bunlara yönelik olarak neler yapılabilceği de sorgulanmaktadır (Gholiagha, 2010, s. 365). Hehir tarafından ise, Güvenlik Konseyi tarafından karar alınamadığı takdirde devletler nasıl bir yetkiye istinaden münferit olarak müdahalede bulunabileceğini sorgulamaktadır (Hehir, 2010, s. 225). Raporda tartışmalara sebebiyet veren diğer bir husus ise karar alma sisteminin açıklığa ulaşması durumunda bile alınacak tedbirlerle ilgili karışıklıktır. Zira önleme sorumluluğu ve harekete geçme sorumluluğu açısından belirtilen tedbirlerin neredeyse aynı olması bahse konu kriz ortamının aşamalarını belirlemek ve uygun hareket tarzını sergilemek açısından sorun teşkil etmektedir.

3.2.3. Rapor Sonrasında Dünya Zirvesi'ne Uzanan Süreç

2002 yılı mayıs ayı içerisinde UMDEK'in hazırlamış olduğu rapor BM seviyesinde görüşülmüş fakat ABD, Rusya ve Çin tarafından savunulan karşıt görüşler ile G-77 grubunun egemenlik ve iç işlerine karışılmaması ilkelerine paralel olarak raporda bir takım değişiklik isteğinde bulunulması sebebiyle görüşmeden olumlu bir

netice alınamamıştır. KrS'nin kurumsallaşması adına bir sonraki girişim UMDEK çalışmalarına liderlik eden İngiltere ve Kanada'dan gelmiş, 2003 yılı haziran ayı içerisinde gerçekleşen Hükümetler Zirvesi'ne ait sonuç belgesinde KrS'ye atıfta bulunulmasını talep etmişlerdir. Fakat bu teklife yönelik olarak Almanya, Arjantin ve Şili önde olmak üzere bazı üyeler tarafından ret cevabı verilmiştir (Hehir, 2010, s. 221).

ABD ve koalisyon devletleri tarafından 2003 yılında Irak'a yönelik olarak gerçekleştirilen müdahale de bu açıdan olumsuz bir hava oluşturmuştur. Zira yaşanan Ruanda ve Srebrenitsa olaylarında vaktinde tepki gösterilmemesi, NATO tarafından Kosova olaylarında BM yetkisine başvurulmadan müdahalenin gerçekleşmesine müsaade etmekle eleştirilen söz konusu bu güç odaklarının Irak'ta icra ettikleri askerî harekât haklı görülmemiştir. Bu noktada ise müdahaleyi sahiplenen bu özgürlükçü zihniyetin, insancıl niyetlerle gerçekleştirilen müdahale düşüncesini menfaatleri doğrultusunda keyfi şekilde kullanacağı tereddüdü hasıl olmuş ve KrS normu liberal müdahale zihniyetinin kullandığı bir kılıf olarak görülmüştür (Evans G. , 2006-2007, s. 718).

1999 yılında dikkatleri üzerine çekmeyi başaran Annan, 2003 yılında üye devletlere yönelik olan çağrısını yineleyerek KrS kavramının gelişimine olanak sağlamıştır. 2004 yılında Annan'ın teklifi neticesinde uluslararası topluma sorun teşkil edebilecek olan alanları, güvenlik sıkıntılarını ve BM'nin bu sıkıntılar ile mücadele edebilme seviyesini araştırmak maksadıyla on altı kişiden oluşan bir Yüksek Seviyeli Panel (High Level Panel) teşkil edilmiştir. Panelin gerçekleştirdiği çalışmalar sonucunda meydana gelen rapor ise Annan tarafından 2004 yılı Aralık ayında Genel Kurul'a iletilmiştir. UMDEK önerilerinin tekrar doğrulandığı bu raporda, KrS için bir dayanak oluşturması adına devletlerin BM Şartı'ndan kaynaklanan müşterek güvenlik sorumluluğu ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne istinaden üzerlerine aldıkları yükümlülükler ileri sürülmüştür (Md.29). Kriz ortamlarının engellenmesinin asıl amaç olarak belirtildiği fakat bunun gerçekleşemediği durumlarda çeşitli yaptırımlar vasıtasıyla kriz ortamına müdahalede bulunulabileceği; söz konusu yöntemlerin de sonuç vermemesi durumunda kuvvet kullanılabileceği ifade edilmiştir. Dolayısıyla Şart'ın VII'nci bölümü ve 51'inci maddesinde revizyona gerek olmadığı ve kuvvet

kullanımına yönelik belirtilen düzenlemelerin uygun olduğu; BM dışında farklı bir otorite oluşturma çabasının gereksiz olduğu vurgulanmıştır (Md. 188-202). Raporunda bunlara ilave olarak askeri güç kavramının kullanımına yönelik beş kıstas belirlenmiştir. Bunlar; tehdidin ciddiyeti (büyüklüğü), doğru amaç, son çare, orantılılık ve sonuçların dengesi kriterleridir (Md.207). UMDEK raporundan farklı olarak bu raporda KrS kapsamında müdahalede bulunulabilecek suç başlıkları daraltılmış ve soykırım, etnik temizlik, toplu katliam ve uluslararası insan haklarına aykırı olan durumlar karşısında BM'nin kuvvet kullanabileceği belirtilmiştir (Md. 203)(United Nations, 2004).

Bu raporun da etkisiyle birlikte 2005 yılındaki Dünya Zirvesi esnasında KrS fikrini savunan ülkelerin birincil amacı, Dünya Zirvesi Sonuç Belgesi'nde KrS kavramından bahsedilmesini sağlamaktır. Müteakiben ikinci amaç olarak ise BMGK tarafından alınacak olan kararlarda KrS'nin kabul edilmesini sağlamaktır. Dolayısıyla müdahalenin uygulanması gereken durumlar ile karşılaşıldığında BMGK'nın kararsız ve yorumsuz kalmasının önlenebileceği, ayrıca kritik menfaatleri bulunmayan BMGK daimî üyelerinin kararları veto etmeyeceği fikri ön plana çıkmaktaydı.

3.2.4. Dünya Zirvesi Sonuç Raporu

Koruma sorumluluğu açısından 2005 yılı ise zirve özelliğindedir. Dönemin Genel Sekreteri olan Annan tarafından Milenyum Deklarasyonu'nun incelendiği 21 Mart 2005 tarihinde yayımlanan raporda; Koruma Sorumluluğu kavramı “Onurlu Yaşam Hakkı” olarak tasvir edilen bölüm içerisinde ve insan hakları çerçevesinden değerlendirilerek sorumluluğun temel noktası açısından tekrar önemli bir ifade değişikliğine gidilmiştir. Annan bu raporunda, KrS kavramını desteklediğini belirtmiş ve diğer üye devletlerden de KrS yaklaşımını benimsemelerini istemiştir (Md.132) (UNGA, 2005, s. 34).

2005 yılı içerisinde 170 ülkeden gelen devlet ve hükümet liderlerinin katılımıyla icra edilen Dünya Zirvesi ise Koruma Sorumluluğu kavramının BM seviyesinde benimsenmesi ve bu açıdan bir norm haline dönüşmesi yolunda atılan en ciddi adım olarak görülmektedir. Gerçekleşen Zirve'nin sonuç bildirgesindeki 138. paragrafta bakıldığında, bütün devletlere kendi vatandaşlarını etnik temizlik, soykırım,

insanlığa karşı işlenen suçlar ve savaş suçlarından koruma sorumlulukları olduğu vurgusunun yapıldığı görülmektedir. Belgenin 139. paragrafında ise; BM Şartı'nın VI ve VII. bölümlerinde belirtilen insancıl ve barış odaklı yöntemlerle koruma sorumluluğunun sağlanmasında uluslararası toplumun yükümlü olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, insani ve barışçıl çözüm yollarının sonuç vermediği ve ilgili egemen otoritenin bariz bir şekilde başarısız olduğu durumlarda ise BMGK ve diğer bölgesel örgütlerle ortak bir çalışma içerisinde müşterek hareket için hazır oldukları belirtilmektedir. Silahlı çatışmaların engellenmesi ve sivil halkın korunmasına yönelik olarak BMGK tarafından 28 Nisan 2006 tarihinde oybirliğiyle alınan 1674 numaralı kararda da tekrar 138 ve 139. maddelere atıfta bulunularak söz konusu maddeler üzerindeki yaptırım gücü artmıştır.

KrS kavramının kurumsallaşması yolunda atılan en dikkat çekici adımlardan bir diğeri de Sonuç Bildirgesi'nin 140. maddesi doğrultusunda olmuştur. Bu paragraf ile birlikte üye ülkeler, BM Soykırımın Engellenmesi Özel Danışmanı tarafından ifade edilen misyonu doğruladıklarını belirtmişlerdir. 2007 yılı içerisinde BM Genel Sekreteri olan Ban Ki-moon, dönemin BMGK Başkanı olan Guyama'ya ilettiği mektubunda KrS kavramının geliştirilmesi için müşterek bir çalışma planlanması ve bu çalışmada Edward Luck'un KrS Özel Danışmanı sıfatıyla görevlendirilmesi teklifinde bulunmuştur. Temmuz 2012 tarihine kadar görevleri yürüten Luck'un yerine 2013 yılı temmuz ayında Jennifer Welsh getirilmiştir.

2005 yılında gerçekleştirilen Dünya Zirvesi ele alındığında, KrS kavramının meşruiyeti açısından devrim niteliği taşıyan bir adım olarak değerlendirilmektedir (Doyle, 2011, s. 72,83). Sonuç belgesine göre; 138 ve 139. maddeler koruma sorumluluğu kavramının kapsamını daha belirgin hale getirmiş, roller ve yüklenen sorumlulukları açıklamış, devletlere ve başarısız olmaları durumunda BMGK ile bölgesel kuruluşlara sorumluluk yüklemiştir (Bellamy, 2008, s. 623). Fakat Zirve'de alınan karara yönelik yoğun eleştiriler de mevcuttur. Kararla ilgili olarak; devletlerin daha çok kendi sorumlulukları üzerinde durulduğu, UMDEK raporu ile kıyaslandığında sorumluluk içerisinde geçen suçların gereğinden fazla somutlaştırıldığı ifade edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, uluslararası topluma ait olan sorumluluk alanı daraltıldığı gerekçesiyle Zirve sonucu tartışmalara neden olmuştur

(Bellamy, 2006, s. 145-146). Bununla ilişkili olarak diğer bir önemli nokta ise, hangi şartlar altında uluslararası toplumun kendi sorumluluğunu icra edeceği ile ilgili kriterlerin belirlenmemiş olmasıdır.

3.3. ULUSLARARASI ALANDA KORUMA SORUMLULUĞU VE TARTIŞMALAR

Koruma Sorumluluğu, 2001 yılının aralık ayında tasarlandıktan sonra ilk olarak 2005 yılında gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Dünya Zirvesi'nde ele alınmıştır. 60'ıncısı düzenlenen BM Genel Kurul toplantısında gündem konusu olan Koruma Sorumluluğu kavramı üzerinde çeşitli değişiklikler yapılarak da olsa kabul edilmiştir. Belirtilen Genel Kurul toplantısında Koruma Sorumluluğu'nun desteklenmesi yolunda fikir beyan eden ülkelere bakıldığında; İngiltere, Kanada ve Almanya'nın yanı sıra Arjantin, Kolombiya, İrlanda, Yeni Zelanda, Peru, İsveç, Avustralya, Hırvatistan, Güney Kore, Norveç, Ruanda ve Tanzanya görülmektedir (Bellamy, 2006, s. 143). Diğer taraftan başta ABD, Çin ve Rusya'nın yer aldığı birçok devlet de Koruma Sorumluluğu kavramının kabul edilmemesi yönünde görüşlerini aktarmışlardır.

3.3.1. Devletlerin Kavrama Bakış Açıları

Koruma Sorumluluğu kavramını destekleyen ülkelere birisi de İngiltere'dir. Dönemin dış işleri bakanı olan Jack Straw'un AB adına gerçekleştirdiği konuşmasında, geride bırakılan on yıldan BM'nin kendisine ders çıkarması gerektiğini belirtmiştir. KrS kavramının ileri zamanlarda karşımıza bir kural olarak çıkacağına vurgu yapana Straw, dünyanın bu kavramı karşılarında görmek istemeyenler için son derece küçük olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla uluslararası toplum için Koruma Sorumluluğu kavramının ortak bir değer teşkil ettiğini ve bu yolun izlenmesi durumunda katliamların, etnik temizlik ve insan haklarını ihlal eden suçların önlenmiş olacağını hatırlatmıştır. Bunlara ilaveten AB'nin, KrS kavramının uluslararası toplum tarafından sahiplenilmesinden son derece memnun olacağını altını çizmiştir (Straw, 2005).

Güney Kore adına ise dönemin Dış İşleri ve Ticaret Bakanı olan Ban Ki-moon konuşmalarını gerçekleştirmiştir. Yapmış olduğu konuşmada Ban Ki-moon; Koruma Sorumluluğu kavramı ile birlikte uluslararası topluma, kendi vatandaşlarını korumakla mükellef olan devletlere yönelik yardım etme yükümlülüklerinin bulunduğu hususunun hatırlatıldığını belirtmiştir. Koruma Sorumluluğu kavramının büyük çaplı insan hakları ihlallerini önleyebilecek bir mekanizma olmasından dolayı bu kavramın tüm devletler tarafından kabul görmesini istemiştir (Ki-moon, 2005).

Koruma Sorumluluğu kavramını destekleyen devletlerden bir diğeri olan İsveç adına ise dönemin Dış İşleri Bakanı olan Laila Freivalds konuşmalarını yapmıştır. Konuşması esnasında, maruz kalınan toplu katliamlar, etnik temizlik ve insanlığa karşı gerçekleştirilen suçların durdurulabilmesi için uluslararası toplumun tepki gösterme sorumluluğunun bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca, devletin kendi halkını korumak için yetersiz kaldığı durumlarda BMGK'nın bu sorumluluğu devralması gerektiğini vurgulamış ve Koruma Sorumluluğu kavramının kabul edilmesi gerekliliğini savunmuştur (Freivalds, 2005).

Ruanda adına Charles Murigande'nin yaptığı konuşmasında ise Ruanda'da bulunan BM Kalıcı Yönetimi'nin KrS kavramının kabul edilmesinden memnuniyet duyacaklarını ifade etti. Ruanda'nın üzerinde ısrarlar durduğu nokta da Koruma Sorumluluğu'nun bünyesinde yer alan etnik temizlik, insanlığa yönelik gerçekleştirilen suçlar ve soykırım suçlarını önleme sorumluluğu olmuştur. Ruanda'da meydana gelen üzücü olayların bir daha yaşanmaması adına Koruma Sorumluluğu'na ihtiyaç duyulduğu durumlarda ivedilikle uluslararası topluma bu konunun yansıtılması gerektiğini savunan Murigande, bu tarz durumlarda BMGK'nın icraate geçmesi gerektiğini ifade etmiştir (Murigande, 2005).

Daimî üyeler arasında yer alan Fransa ise, KrS kavramını insanlığa karşı yöneltilen çeşitli tehditler karşısında uluslararası toplumu tepki göstermeleri için çağrıda bulunmasından memnuniyet duyduklarını belirtmiş ve bu maksatla bir insan hakları konseyi oluşturularak KrS kavramının uygulamaya geçmesini istediklerini ifade etmiştir (Dousté-Balzy, 2005).

Kavramı destekleyen ülkelerin yanı sıra kabul etmeyen ülkeler de bulunmaktadır. Daimî üyeler arasında bulunan ve müdahaleci bir devlet olan ABD ise Koruma Sorumluluğu ile ilgili 60. Genel Kurul toplantısında herhangi bir yorum yapmamıştır. Bunun arka planında ise ABD'nin herhangi bir menfaatinin bulunup bulunmadığından emin olamadığı bir müdahale sorumluluğu için erken davranmak istememesidir. Dolayısıyla kısıtlanmak ve hangi şekilde müdahalenin gerçekleştirileceği kararını farklı bir organa ya da kurallar bütününe terk etmek istemeyen ABD'nin 2004 yılından bu yana KrS kavramını desteklemeyeceği biliniyordu (Welsh, 2004, s. 180).

5 Haziran 2007 tarihinde Çin'in hazırladığı bildiriye göre; her devletin kendi vatandaşlarını Koruma Sorumluluğu bulunduğunu ve ülke içerisinde çatışma boyutlarına varacak kadar kriz ortamı büyüdüğü takdirde bunun sebeplerine yönelik çeşitliliği yalnızca ilgili devletin kavrayabileceği ifade edilmektedir. Dolayısıyla ihtiyatsız olarak gerçekleştirilen müdahaleler için izin verilmemeliydi. Sıkıntıların giderek arttığı ve kriz ortamının insanlık adına büyük tehditler oluşturduğu durumlarda ise söz konusu devlet ile komşu devletlerinin fikri alınarak yalnızca BMGK onay vermesi sonucu uluslararası toplum ilgili bölgeye müdahalede bulunabilirdi (Çin Halk Cumhuriyeti, 2007).

Diğer bir daimî üye olan Rusya Koruma Sorumluluğu kavramını düşünce olarak desteklese de Çin'in sergilediği tutuma katılarak BMGK onayı alınmadan herhangi bir müdahalede bulunulamayacağını savunuyordu. Venezuela, KrS kavramının güçsüz devletlere müdahalede bulunma amacı güden güçlü devletler için bir kılıf olduğunu belirtiyordu.

3.3.2. Farklı Yaklaşımlar ve Eleştiriler

KrS kavramına, az zaman içerisinde karşılaştığı bu hızlı gelişim ve değişim sonucunda bazı eleştiriler yöneltilmiştir. Kavramın kullanımı esnasında devlet egemenliği ve iç işlere müdahale etmeme ilkesinin ihlal edilebileceği tereddüdü ve toprak açısından devletin birliğinin zarar görebileceği fikri bu eleştirilerin içinde en yaygın olanlarıdır. Diğer taraftan UMDEK raporu ve 2005 yılında gerçekleştirilen Dünya Zirvesi'nin sonuç belgesinde farklı olarak değerlendirilen askeri müdahale

ihtimali ile bu müdahalenin kim tarafından gerçekleştirileceği sorunu ise farklı bir tartışma alanı oluşturmaktadır.

Askeri müdahaleler meydana gelen insani kriz ortamlarını engelleme amacıyla icra edilseler bile aslında öldürme amacıyla tasarlanan silahları kullanmanın biraz daha sadeleştirilmiş hali olarak düşünülebilir (McCormick, 2011, s. 258). Bu şekilde gerçekleştirilen müdahalelerin yarattığı zorluk olarak ise hem meşruiyeti açısından hem de icra ve karar alma safhasında karşılaşılan pürüzler açısından çözüme yönelik olan süreci yavaşlatabilmesi dikkat çekmektedir. Dolayısıyla sorunu giderek içinden çıkılmaz bir duruma sokabilmektedir. Bunun başlıca nedeni ise müdahalede bulunan devletlerin UMDEK raporunun içerisinde bahsettiğimiz kriterleri kendi menfaatleri açısından ele alarak uygulamaya dökmek istemeleridir. Ayrıca insani maksatlarla gerçekleştirilen müdahalelerin, uluslararası alanda kuvvet kullanımını yeniden yasallaştırabileceği ve dolayısıyla geçmişe doğru geri gidileceği yönünde beliren endişeler de yer alan eleştiriler arasında gösterilmektedir. 2005 yılında gerçekleştirilen Zirvenin sonrasında Koruma Sorumluluğu ile ilgili, BMGK'nın onay vermediği ve rıza gösterilmeyen askeri müdahalelerin yasallaştırılması adına ileri sürülen bir kavram olduğu yönünde eleştiriler de bulunmaktadır (Bannon, 2006, s. 1164-1165).

2005 yılında gerçekleşen Dünya Zirvesi'nin sonuç raporunda belirtilen 138 ve 139. Maddeler, 2001 yılında yayınlanan UMDEK raporunun ciddi bir bölümünü ihtiva etmeden sonuç metninde yer aldığı için ne zaman askeri müdahaleye gerek duyulacağı hususu kısmen muğlak kalmıştır. UMDEK raporunda belirtilen koruma sorumluluğu kavramının altı kriteri arasından yalnızca BMGK'nın belirtildiği “doğru otorite” kriteri Zirvenin sonuç belgesinde yer almıştır. Dolayısıyla kuvvet kullanımına yönelik verilecek olan karar merciinin yalnızca BMGK olduğu neticesi anlaşılmaktadır. BMGK'da meydana gelebilecek olan herhangi bir muhtemel veto sorununda, farklı bir çözüm yolu olarak “Barış için Birlik” başlığı altında karar alınmasıyla ilişkili hiçbir bilgidir bahsedilmemektedir. Diğer taraftan, KrS ile ilgili metinlerde sıkça kullanılan “uluslararası toplum” kavramının belirsizlik içermesi, uluslararası toplum ile kastedilmek istenenin tam manasıyla anlaşılmadığı ve bu eksiğin açıklanarak boşluğun giderilmesi gerekliliği de savunulmaktadır (Weiss, 2001, s. 424).

Askeri müdahale ile ilgili kararda BMGK tarafından onay verilmesini destekleyenlerle, BMGK'nın verdiği onaya gerek duyulmadan şahsi müdafaa hakkının olabileceğini savunanlar tarafından KrS'na farklı eleştiriler yöneltmiştir. BMGK'nın onayını destekleyen grubun endişe duyduğu konu; Güvenlik Konseyi'nin teşkilatı ve yapısı sebebiyle 19'uncu yüzyılda boy gösteren büyük devletler tarafından tasarlanan "Avrupa Uyumı" na geri dönülebileceğidir. Diğer grubun endişesi ise; BMGK'nın vereceği onaya ihtiyaç duyulmadan gerçekleştirilecek olan müdahalenin statüsü uluslararası hukuk açısından bir doktrin mi oluşturacağı yoksa istisnai bir durum (Chesterman, 2001, s. 226-232) olarak mı değerlendirileceğinin belirsizliğidir (Thakur, 2006, s. 260).

Silahlı şekilde gerçekleştirilen dış müdahale ile ilgili nasıl karar alınacağına yönelik geliştirilen diğer bir formül ise kırmızı ışık ve yeşil ışık teorisi olarak belirtilmektedir (Thakur, 2006, s. 260). Kırmızı ışık teorisine göre müdahalenin gerçekleşmesi BMGK tarafından yasaklanmadığı takdirde, yeşil ışık teorisine göre ise BMGK'nın onay vermesi durumunda uygulanması gerektiğidir. Ancak bu noktadaki en büyük risk bariz olarak kırmızı ışık ile yeşil ışığın BMGK tarafından görülememesidir. Örneğin, müdahalenin yasaklanması ya da onaylanması amacıyla Güvenlik Konseyi'nde gerçekleştirilen oylamada veto yetkisine haiz bir üye devlet tarafından 14 oya karşılık 1 oy bile olması durumunda belirtilen teorilerden hiçbirisi aktif olarak devreye giremeyecektir. Nitekim müdahale kim tarafından icra edilirse edilsin BMGK'nın desteğine geresinim duyulduğu aşikardır.

UMDEK raporunda ifade edilen egemenlik anlayışı esasen devletlerin sahip oldukları egemenliğin aynı zamanda yanında sorumluluk yüklediği düşüncesiyle tanışmasına imkân vermiştir. Fakat devletlerin sahip oldukları toprak bütünlüğünün göz ardı edilebileceği kaygısı, devletlerin farklı şekillerde tepki göstermesine ve KrS gibi yeni bir olgunun kabulüne ilişkin işleri ağırdan almasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla UMDEK raporu ilk olarak sorumluluğun devlette bulunduğu altını çizmiştir. Bununla ilgili olarak 2009 yılında dönemin BM Genel Sekreteri olan Ban Ki-moon vasıtasıyla "KrS Uygulama" isimli rapor yayınlandığında Koruma Sorumluluğu kavramına yönelik olarak "egemenliğin düşmanı olmadığını aksine kavramın egemenliğin müttefiki olduğunu" belirtmiştir (Ki-moon, 2009, s. 9).

Koruma Sorumluluğu kavramı; egemenlik ile sorumluluk kavramları arasında bir kutuplaşma olduğu düşüncesinden sıyrılarak değerlendirme yapma gayreti içerisinde bulunmasına rağmen, insani nedenlerle toprak bütünlüğü ya da egemenliğin suiistimal edilebileceği düşüncesini bastırmakta yeterli seviyede başarılı olamamıştır. Kofi Annan'ın döneminde baş danışmanı olan Stephan Stedman “insani müdahaleye meşruiyet kazandırmayı hedefleyen yeni bir norm olarak KrS kavramının Annan'ın gündeminde” yer aldığını belirtmiştir. Ayrıca 2005 yılında gerçekleştirilen Dünya Zirvesi'nin “insani müdahaleye meşruiyet kazandırılması adına yeni bir norm yaratmakta başarılı olduğunu” ifade etmiştir (Stedman, 2007, s. 933,938). Dolayısıyla bazı devletler KrS kavramı ile ilgili tek taraflı icra edilen müdahalelere meşruiyet kazandıran bir Truva Atı olduğuna yönelik kaygılar taşımaktadırlar (Bellamy, 2008, s. 617).

Her ne kadar KrS kavramı bazı devletler adına egemenlik anlayışı ve toprak bütünlüğü kapsamında kaygı yaratsa da Dünya Zirvesinden sonraki dönem içerisinde insani maksatlı gerçekleştirilen ve rızaya dayalı olmayan müdahalelere yönelik sağladığı katkı da diğer bir gerçektir. İlk olarak ifade edilmelidir ki; insani müdahale yaklaşımında hangi durumlarda kuvvet kullanılacağına yönelik bariz bir ayrım bulunmamasına rağmen, KrS kavramı çerçevesinden icra edilecek olan müdahaleler Dünya Zirvesi'nden sonra yayınlanan raporda dört suçla kısıtlanmış bulunmaktadır. Böylelikle insani maksatlarla gerçekleştirilecek olan bir müdahalenin belirsizliklerini giderecek bir yol izlenmiştir. Koruma Sorumluluğu kavramı hem devletlerin hem de uluslararası toplumun sahip olduğu roller ile sorumlulukları belirlemiştir. Diğer taraftan insani sebeplerle müdahaleye yönelik konu teşkil edebilecek durumlar için kullanılan “müdahale hakkı” teriminden farklı olarak devletin kendi halkını “koruma sorumluluğuna” geçiş sağlamıştır.

Bu noktadan hareketle insani müdahale ile KrS kavramı arasındaki bazı farkları kısaca özetleyebiliriz. İnsani maksatlarla gerçekleştirilecek olan müdahalelerde KrS, insani müdahalenin tersine BMGnK'da ve BMGK'da kabul gören ilk resmi yazı olması sebebiyle siyasi ve hukuki çerçeveden BM üyesi devletleri bağlamaktadır (Gierycz, 2010, s. 114). İnsani müdahale kavramının hangi şartlarda uygulanacağı açık bir şekilde ortaya konulmamışken, KrS kavramının uygulama alanı dört suçla

kısıtlanarak yazılı bir metin ile belirtilmiştir. KrS kavramı ilk olarak ilgili egemenin kendi halkını koruması üzerinde durmuş ve başkaları için gerçekleştirilecek müdahalelerden söz etmemiştir. Uluslararası topluma çeşitli sorumluluklar yükleyen KrS kavramı bu açıdan da insani müdahaleden farklılaşmaktadır.

Tüm bu bilgiler ışığında; koruma sorumluluğu kavramı gerçekleşirken 2003 yılında icra edilen Irak müdahalesinin geri planında kalmış gibi görünse de kavramın kabul görme şartlarındaki temel amaç Ruanda, Srebrenitsa ve Kosova olaylarında meydana gelen ikileme bir çıkış yolu aramaktır. Diğer taraftan düzenlenen Dünya Zirve'sinin temel hedeflerinden biri de yaşanan bu krizler karşısında yeterli tepkiyi gösteremeyen veya ilkelerinin ihlal edildiği Birleşmiş Milletlerin, çağın gereksinimlerini karşılayacak şekilde tekrar ele alınmasıdır. KrS kavramına yönelik hükümler, düzenlenen zirveler arasında başarısız olarak atfedilen 2005 Dünya Zirvesi'nin sahip olduğu birkaç başarılı uygulama arasında gösterilmektedir. Ancak Koruma Sorumluluğu kavramının halen gelişmekte olan bir norm statüsünde olduğu hatırlanmalı; yukarıda da belirttiğimiz kaygılar göz önüne alındığında uluslararası hukuk alanında bir kural oluşturması için daha fazla zamana ve çabaya gerek olduğu söylenebilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KOSOVA ÖRNEĞİ: ONAYSIZ GELEN MÜDAHALE

4.1. NATO’NUN KOSOVA’YA MÜDAHALESİ

Tito’nun hayatını kaybetmesiyle birlikte Yugoslavya’da ortaya çıkan sorunlar ve büyük bir ivmeyle artan ekonomik sıkıntıların ardından, 1991 yılında gerçekleştirilen referandum ile Slovenya ve Hırvatistan bağımsızlıklarını ilan ettiler. Bu devletlerin 1992 yılında bağımsız devlet sıfatıyla tanınmasıyla birlikte, yavaş yavaş Yugoslavya’daki birliğin sonuna doğru gelindiği görülmekteydi. Slovenya ve Hırvatistan’ın ardından onlar gibi bağımsızlıklarını kazanmak isteyen Bosnalı Müslümanlar ise karşılarında Bosnalı Sırlar ile onları destekleyen Sırbistan’ı bulmuştu. İki taraf arasında bir iç savaş olarak başlayan çatışma hali, 1995 yılının temmuz ayında Srebrenitsa’daki Bosnalı Müslümanların soykırıma maruz kalmasıyla giderek yerini bir insanlık suçuna bırakmıştı. Uluslararası toplumun dikkatinden kaçmayan bu soykırımın hemen akabinde NATO’nun hava saldırıları neticesinde Sırp hedefleri durdurulabilmiştir. NATO’nun gerçekleştirdiği bu müdahalenin ardından Yugoslavya’daki iç karışıklıklar 1998 yılında bu kez yerini Kosova’da yükselen Arnavut sorunları ile meydana gelen çatışmalara bırakmıştır. 1998 yılının haziran ayında Kosovalı Arnavutlar ile Sırbistan arasında savaşa dönüşen bu çatışmalar, 1999 yılının mart ayında NATO tarafından gerçekleştirilen müdahale sonucunda durdurulmuştur.

4.1.1. Kosova Krizinin Tarihsel Arka Planı ve Savaşa Giden Süreç

Kosova’nın tam anlamıyla olmasa da statü olarak bir cumhuriyet seviyesine ulaşmış olması, bununla eş zamanlı olarak merkezi otoritenin denetiminden daha uzak bir hale gelmesi anlamındaydı. Diğer taraftan bu durum, Kosova’nın Sırp baskısından büyük ölçüde sıyrılmış olduğu anlamına da gelmekteydi. Bu durumun bir neticesi olarak, uygulamalarda Kosovalı Arnavutlar ve Kosovalı Sırların sahip oldukları eşit statü bozulmuştu. Kosova’daki Arnavutlar güç kazandıkça Sırların huzursuzlukları da bir o kadar artıyordu. Savaşa giden süreç incelendiğinde; Tito’nun ölümünün hemen ardından oluşan ve giderek artan gerginlik ortamı ile diğer taraftan Miloseviç

döneminde Sırp milliyetçiliğinin giderek ön plana çıkarıldığı ortamlar dikkat çekmektedir.

Yugoslavya üzerinde birbirinden farklı milletlerin hep birlikte huzur içerisinde “Yugoslav” olarak hayatlarını sürdürebilmeleri adına uğraş veren Tito’nun vefat etmesiyle, önceden planlanarak hazırlanmış olan 8 üyeden oluşan değişimli başkanlık sistemi uygulanmaya başlamıştı. Fakat Tito’nun hayatta olduğu süre zarfında milli kimlik olarak kendisini “Yugoslav” olarak tanımlayan kişilerin sayısı yükselirken bu sayı Tito’nun vefatıyla azalma göstermiş ve “Yugoslav birlik beraberliği” zamanla yok olmaya başlamıştı (Judah, 2008, s. 57). Yugoslav halkı için birlik ve beraberliğin kilit taşı olan Tito’nun vefat etmesiyle, Kosova’da halının altına süpürülmüş olan sıkıntılar tekrar açığa çıkmıştı.

Bu sıkıntıların temelinde önemli bir yer kaplayan süreç olarak ise Sırp milliyetçiliğinin zirveye tırmandığı dönemlerden olan Slobodan Milosevic dönemi dikkat çekmektedir. 11 Şubat 1987 tarihinde YSFC Başkanlığı tarafından hazırlanan Anayasal Değişiklik Teklifi içerisinde Kosova’nın özerkliğinin sonlandırılması hususunun belirtilmesiyle birlikte giderek yükselen Sırp milliyetçiliğine yönelik siyasi destek de sağlanmıştır. Fakat anayasaya göre bu durumun gerçekleşmesi için Kosova Yerel İdaresinin onayı gerekiyordu (Vickers, 1998, s. 228). Bu esnada, Sırp Komünist partisinin başında olan Slobodan Milosevic anayasa değişikliği ile ilgili konuları Kosova Komünist Partisi ile görüşmek için Kosova’da bulunduğu sırada Kosova’daki Sırpların kendisi ile görüşme talepleriyle karşılaşmıştır. Bu isteği dikkate alan Milosevic, 24 Nisan 1987 tarihinde çoğunluk olarak Sırpların bulunduğu Kosova Polje (Fushe)’ye gelerek Kosovalı Sırpların sorunlarına kulak vermiştir (Bideleux & Jeffries, 2007, s. 241).

Milosevic yaptığı görüşmeler esnasında, Kosova’daki ekonomik sıkıntılardan dolayı Sırp ve Karadağlı vatandaşların Kosova’dan ayrıldıklarını ve bu durumun önlenmesi gerektiğini vurgulamış, şartlar ne kadar kötü olursa olsun pes etmemeleri gerektiğini belirterek ne Sırbistan’ın ne de Yugoslavya’nın kesinlikle Kosova’dan taviz vermeyeceğinin altını çizmiştir (Milosevic, 1987, s. 7). Milosevic’in ilk aşamadaki hedefi ise Kosova’daki yerel yönetimi kontrol altına alabilmektir. Bu amaç

doğrultusunda, eyalet yönetimindeki kadrolara zamanla kendi ekibinden kişileri getirdiğinde halkın protestolarına maruz kaldı. Ayaklanmanın başlamasıyla halk farklı bölgelerde yer alan isyancılarla bir araya gelerek ayaklanmanın boyutunu büyütmüştü. Halk gerçekleştirdiği ayaklanmalarda, Sırp tarafından uygulanmak istenen anayasa değişikliğini kabul etmiyor ve kendi istedikleri kişinin yani Azem Vlassi'nin yeniden yönetimdeki yerini alması isteniyordu (Judah, 2008, s. 66). 18 Kasım 1988 tarihinde ise dışarıdan yaklaşık 400 kişilik bir takviye emniyet gücü getirilmesini sağlayan Sırp yönetimi olağanüstü hâl durumu ilan ederek yönetimin kontrolünü ele geçirdi (Silber & Little, 1995, s. 64).

Sırp Meclisi 27 Şubat 1989 tarihinde Kosova'ya yönelik anayasal değişiklikler gerçekleştirerek özel tedbirler aldı ve bunları onaylanması için Kosova Eyalet Meclisi'ne baskı yapmaya başlamıştı (Ramet, 2002, s. 30, 317). Bu baskılara boyun eğmek istemeyen Kosovalı Arnavutlar açlık grevi için hazırlanırken, bunun ayrılma isteği taşımayan Titocu bir eylem olduğunu belirtiyorlardı. Siyasi arzuları ise anayasa ile ilgili hazırlanan değişikliklerin demokratik bir ortamda konuşulmasıydı. Bu faaliyetlere karşı Sırp da Belgrad'da bir araya gelerek protestolarında Kosova'daki kontrolün ele alınmasını ve Azem Vlassi'nin bir an önce tutuklanmasını istediler (Vickers, 1998, s. 234). 2 Mart 1989 tarihinde Azem Vlassi tutuklanırken, OHAL altında bulunan Kosova'da 24 Mart 1989 tarihinde tanklarla takviyeli Sırp emniyet güçlerinin binayı çepeçevre sarması ile birlikte Kosova Eyalet Meclisi yaptığı oylama sonucunda (10 ret, 187 kabul) Kosova'nın kontrolünü Sırbistan'a sunan anayasal düzenlemeyi onayladı (Ramet, 2002, s. 31).

Milosevic'in 28 Haziran 1989 tarihinde Gazimestan'da gerçekleştirdiği tören konuşması ise uluslararası basın tarafından Sırp Milliyetçiliğinin ateşini körükleyen bir nitelikte olduğu şeklinde yansıtıldı. Konuşmasında ayrıca Kosova'nın Sırp için olan önemini hatırlatırken Kosova'nın Sırbistan'ın ayrılmaz bir parçası olduğunun da altını çizmiştir (Miloseviç'in Konuşması, 1989, s. 3). Sırbistan Meclisi; 5 Temmuz 1990 tarihinde Kosova Eyalet Meclisi ile ilgili fesih kararı alırken, protestolara eşlik ettiklerine dair iddialara dayanarak meclisteki 114 vekil için tahkikat başlatmıştır. Böylelikle Kosova hükümeti resmi olarak meşruiyetini kaybetmiş oldu (Ramet, 2002,

s. 31). Fakat 7 Eylül 1990 tarihinde gizli bir şekilde Kacanik'te bir araya gelen eski 111 vekil Kosova Cumhuriyet Anayasasını onaylayarak kabul etti (Judah, 2008, s. 73).

28 Eylül 1990 tarihinde ise Kosova'nın sahip olduğu özerklik Sırp meclisi tarafından ortadan kaldırılmıştı (Vickers, 1998, s. 245-247). Özerkliğin ortadan kaldırılmasının ardından ise Kosovalı Arnavut vatandaşların birtakım seçimler yaparak hayatlarını devam ettirmeleri gerekiyordu. Bunun en bariz örnekleri arasında ise işine devam etmek isteyen Arnavutların, Sırbistan Cumhuriyeti adına sadakat yemini etmeli aksi takdirde işten çıkartılıyorlar ve başka bir işe giremiyorlardı (Bideleux & Jeffries, 2007, s. 533). İstihdam uygulamalarına bakıldığında bunun aslında Yeniden Yerleştirme sistemine ait bir alt kol olduğu fark ediliyordu. Bu sisteme göre, işlerinden ayrılmak zorunda kalan Arnavutların yerine farklı kişilerle doldurmak ve bölge üzerindeki Slav halkın yoğunluğunu arttırmak adına, Kosova'ya dışarıdan Sırp ve Karadağlı insanlar getirilmişti. Bir sonraki aşamada ise Kosovalı Arnavutların toprakları Sırp Yönetimi tarafından ellerinden alınarak sonradan gelen Slavlara paylaştırıldı (Ramet, 2002, s. 317). Arnavutlara karşı Kosova'da sergilenen bütün bu tutum ve davranışların amacına ulaştığı ise Kosova'da bulunan Arnavutların kendi topraklarını terk ederek ayrılmalarıyla beraber göze çarpmaktadır.

Kacanik'te kabul edilen anayasaya istinaden 22 Eylül 1991 tarihinde Kosova Demokratik Birliği'nin liderliğinde bağımsız Kosova Cumhuriyeti'nin kuruluşu ilan ve kabul edildi (Malcolm, 1998, s. 347-350). Sırp Meclisi ise gerçekleştirilen bu faaliyeti yasadışı olarak açıkladı. Bağımsız Kosova Cumhuriyetini bu süreçte yalnız bırakmayan ve tanıyan tek ülke ise Arnavutluk oldu. Bu tanımanın altında yatan gerçek ise; Demokratik Parti Lideri olan Sali Berisha'nın ileri dönemlerde Kosova ile gerçekleştirmek istediği demokratik birleşme arzusundan kaynaklanmaktaydı. 24 Mayıs 1992 tarihinde, Rugova'nın başkanlığını yapmış olduğu paralel Kosova Cumhuriyeti bünyesinde bir seçim gerçekleştirildi. Bu seçimde başkanlık yolunda tek aday olan Rugova ise oyların toplamda %99,5'ine sahip olarak başkan seçildi. Gerçekleştirilen seçimin Sırlar ve Karadağlılar tarafından tepki alarak kabul görmemesi ise Miloseviç'in bu seçimleri yok sayması ve yasadışı olarak tanımlaması adına yeterliydi (Bideleux & Jeffries, 2007, s. 535).

Rugova, Sali Berisha ile birlikte Kosova'daki sıkıntıları uluslararası alanda taze tutabilmek adına Batı ülkelerine giderek görüşmeler gerçekleştiriyordu. 1992 yılında ABD ve İngiltere, Bosna'da gerçekleşen insanlık suçlarını durdurmak ve barışı yeniden tesis etmek için YFC ile gerçekleştirdiği görüşmelere gözlemci olarak Arnavut temsilcilerde katılıyordu. Bosnalı Müslümanlar gibi kendilerinin de aynı durumda bulunduğunu ve benzer bir çözümü hak ettiklerini savunan Kosovalı Arnavutlar maalesef görüşmelerde söz hakkı bulamamışlardı (Vickers, 1998, s. 265). Bu durum ise Kosovalı Arnavutların gözünde uluslararası toplum ile ilişkili bir hayal kırıklığı oluşturmuştu.

1993 yılı baharında, artık eli kolu bağlı bir vaziyette oturarak beklemenin hiçbir fayda sağlamayacağını düşünen Kosova Cumhuriyeti'nin Halk Cephesi örgütü "Birleşmiş Arnavutluk" düşüncesini hayata geçirmek adına hiçbir girişimde bulunmayan Arnavut yöneticilerin yönetimden ayrılması gerektiğini belirtti. 1992-1993 yıllarında gizli olarak gerçekleştirdikleri toplantılar ile buluşan farklı kesimlerin meydana getirdiği Kosova Halk Hareketi, 1993 yılının aralık ayında eylem kolunu oluşturan Kosova Kurtuluş Ordusu (KKO)'nu kurdu (Judah, 2008, s. 76).

Kosovalı Arnavutlar tarafından 1994 yılı ocak ayında YFC'de gerçekleştirilen seçimlere de tepki gösterilince, uluslararası desteği kaybetmemek amacıyla 24 Ekim 1994 tarihinde Âdem Demaji çeşitli insan hakları topluluklarıyla görüşmeler gerçekleştirdi. 2 Kasım 1994 tarihinde ise başkanlığını Lord David Owen ile Thorvald'ın yürüttüğü ve Eski Yugoslavya hakkında gerçekleştirilen bir uluslararası konferansa katılan Rugova tarafından, *"bölge adına tek uygun çıkış yolunun, Arnavutluk ve Sırbistan'a aynı çizgide olan, bağımsız ve tarafsız bir Kosova'nın olduğu"* görüşü ifade edilmiştir (Vickers, 1998, s. 232). Diğer taraftan gerçekleştirilen görüşmeler vasıtasıyla herhangi bir sonuç elde edemeyeceklerini düşünen Arnavut gruplar, 1995 yılı nisan ayında şiddet içerikli gösterilere başlamıştı. Zamanla Arnavut gruplar, toplu eylemler gerçekleştirerek saldırıların şiddetini arttırmışlardı.

20 Temmuz 1995 tarihinde Dayton görüşmelerinin devam ettiği esnada Miloseviç Kosova'ya gelerek uluslararası topluma karşı barış getiren lider imajı sergilemek istiyordu. Bu maksatla Kosova'daki tüm insanların bir arada

yaşayabileceği ve karşılıklı çalışmaya dayalı bir bölge haline geleceğini, ayrıca Kosova’da yaşayan tüm etnik grupların eşit olarak yaşayacağı tek bir yönetim çatısı altında, Sırbistan yönetimine sahip çıkması gerektiğini ifade etmiştir (Kostovicova, 1997, s. 66-70). Diğer taraftan, Kosova’daki sıkıntıların ve Kosovalı Arnavutların tam bağımsızlık taleplerinin Dayton Antlaşması’nda yer almamasıyla birlikte uluslararası topluma karşı Kosovalı Arnavutların güven duygusu giderek kaybolmuştu. Bu hissiyatının yerini yavaş yavaş Bosna’daki gibi şiddete başvurmaları gerektiği düşüncesi kaplıyordu.

Avrupa Komisyonu Başkanlığı’nın 9 Nisan 1996 tarihinde YFC’nin tanınmasına yönelik karar almasıyla (Florence European Council Conclusions, 1996, s. 10) birlikte silahlı olan Arnavutlar kendilerine hedef olarak Sırp polisleri seçerek eylemlerine başlamışlardı. Ancak gerçekleştirilen eylemler esnasında hedefler arasında maalesef siviller de yer almaktaydı. Gerçekleştirilen saldırıları ise KKO bariz bir şekilde üstlenmekteydi. Bu gelişmelere istinaden Sırp yönetimi tedbir olarak bölgede bulunan güvenlik güçlerinin sayısını arttırması gerilimin yükselmesine neden olmuştu.

Tansiyonun artmasına sebep olan bir diğer etken ise Sırp Bilim ve Sanat Akademisi Başkanı olarak görev yapan Alexandar Despic’in yaptığı konuşma esnasında; Kosova’daki nüfusun çoğunluğunu Arnavutların meydana getirmesi sebebiyle, en uygun çözüm yolunun barışçıl şartların tesis edilmesinden sonra Kosova’nın federasyondan ayrılması olduğunu ifade etmesiyle gerçekleşmişti. Bu aşamadan sonra Sırp lar örgütlenme yolunda ivme kazanarak bir araya gelmiş ve Sırp Direniş Hareketi’ni oluşturmuşlardır (Vickers, 1998, s. 304).

KKO, 1997 yılı mayıs ayında Sırp lar ile ortak çalışmalar gerçekleştiren Arnavutlara yönelik de saldırılarda bulunuyordu. Sırp Sosyalist Partili belediye meclisinde üye olarak görev yapan Arnavut vatandaşı Malic Seholi’nin öldürülmesi olayını yine KKO üstlendiğini açıkladı ve verdikleri mesaj ile uluslararası toplumu geçmişte olduğu gibi Kosovalıların taleplerini görmezden gelmemeleri konusunda ikaz etti (Vickers, 1998, s. 307). Diğer taraftan KKO, finansal açıdan sıkıntılar yaşadığını belirterek halktan bariz şekilde destekte bulunmalarını istiyordu. 1997 yılı

kasım ayından itibaren ise Sırp güvenlik güçlerine karşı saldırılarını yoğunlaştırarak Drenica bölgesini “Kurtarılmış Alan” olarak ilan etmiştir (Bideleux & Jeffries, 2007, s. 537). 1998 yılının başında KKO’nun ayaklanma ilan etmesiyle (Ramet, 2002, s. 318) birlikte artık bilinen bir örgüt olarak anıldı.

4.1.2. 1998 – 1999 Kosova Savaşı ve Kosova Savaşına Yönelik Uluslararası Tepkiler

1998 yılında yaşanan Drenica Katliamı, 1990’lı yılların ortalarından itibaren Kosova’da süregelen karşılıklı çatışmaların artık savaş şekline dönüşmesine sebep olmuştu. Sivillere de etki eden bu zararlar karşısında Kosovalı Arnavutlar KKO destek vermekten başka çare bulamamışlardı. Diğer taraftan Kosovalı Sırp’lar da çözüm olarak kaçmayı tercih etmekte bulmuş yoksa katlediliyorlardı. KKO’nun bünyesine katılan Arnavutlarla birlikte sayısı 1998 yılı mart ayı itibariyle birkaç yüzden binlere ulaşmaya başlayınca kendilerine olan inançları pekişmişti (Bideleux & Jeffries, 2007, s. 538).

Özgüven patlaması yaşayan KKO, Sırp’lar ile Arnavutların birlikte yaşadığı Rahovec bölgesini kontrol altına almış fakat bu bölgeyi Sırp güvenlik güçleri dört gün içerisinde tekrar geri almayı başarmıştır. Diğer taraftan Sırp güvenlik güçlerinin Mitrovica-Pec-Pristina bölgelerinden oluşan kritik üçgeni koruyamamasıyla birlikte takviye Sırp askerlerinin bölgeye sevk edilme süreci hızlandırılmıştı (Ramet, 2002, s. 318-319). Bu karşılıklı saldırılar esnasında yanan köyler yüzünden binlerce insan göç etmek durumunda kalmıştır (Judah, 2008, s. 82). Savaşın tam olarak başlaması ise haziran ayında Sırp’lara ait tankların Kosova’ya ilerlemesi ve Arnavut köylerine Sırp’lar tarafından Helikopterden ateş açılmasıyla gerçekleşmiştir (Ramet, 2002, s. 318).

Uluslararası toplumun sergilediği tepkiler arasında yer alan ilk husus ise Temas Grubunun oluşturulmasıydı. 9 Mart 1998 tarihinde Temas Grubu olarak ABD, Almanya, Rusya, İtalya, Fransa ve İngiltere’nin temsilcileri bir araya geldi ve Sırp güvenlik güçlerinin uygulamış olduğu orantısız güç kullanımını ile KKO’nun icra ettiği terörist faaliyetleri kınadı. Yayınladıkları karar bildirgesinde; BM Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından Kosova Misyonu’nun oluşturulma talebi, AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı)’in Sancak ve Voyvodina bölgelerinden

Kosova'ya tekrar gelmesine yönelik olan desteği, Kosova'da insani yardım maksatlı ve barışın yeniden tesis edilmesine yönelik bir sivil toplum meydana getirilmesi için uluslararası bir birimin kurulması teklifi ve Temas Grubu temsilcilerinin durumların gelişimini takip edip gözlemleyebilmeleri adına Pristina'da bulunmaları istekleri yer aldı.

Diğer taraftan müdahale öncesinde ise BMGK'nın Kosova ile ilgili olarak aldığı dört karar dikkat çekmektedir. İlk karar, Yugoslavya'nın özel güvenlik kuvvetleri tarafından Kosova'da bulunan sivilleri de kapsayacak şekilde uyguladığı aşırı kuvvet kullanımının ve başta Drenica olmak üzere birçok bölgede gerçekleşen çatışmaların sonucunda çok fazla kayıplar verilmesinin ardından 31 Mart 1998 tarihinde almış olduğu 1160 Sayılı Kararıdır. Bu karar alınırken Temas Grubu'nun gerçekleştirdiği görüşmelerden de istifade edilmişti. BMGK aldığı bu kararla birlikte; Sırp güvenlik güçlerinin Kosova'da bulunan siviller ile barışçıl gösteriler gerçekleştiren insanlara karşı sergilediği orantısız ve aşırı güç ile birlikte KKO'nun icra ettiği terör faaliyetlerini de kınadı. Temas Grubu tarafından yayınlanan bildirgede bahsedildiği gibi Yugoslavya'nın toprak bütünlüğüne karşı saygı duyulmak şartıyla Kosova'da yaşayan insanların haklarına ve halkın taleplerine göre seviyesine karar verilecek bir özerklik oluşturulması istendi. Ayrıca KKO'nun olduğu kadar Yugoslavya'nın güvenlik kuvvetlerinin de giderek silahlanmasını önlemek adına Yugoslavya'ya yapılan her türlü silah ve uçak mühimmatının satışını sonlandırdı. Bu karar alınırken de BM Şartı'nın VII. bölümü esaslarına alındığı ifade edilmiştir (BMGK, 1998, s. 1).

BMGK tarafından alınan ikinci karar ise 23 Eylül 1998 tarihinde çıkartılan 1199 sayılı karar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu karar alınırken, Kosova'daki sıkıntıların giderek daha kötü bir vaziyet içerisine girdiği ve bu durumun da Kosova'da yaşayan insanların güvenliği ile barışın yeniden tesis edilmesi gayelerini zorlaştırdığı, mevcut tarafların gerekli tedbirleri alarak karşılaşılabilecek insani krizin engellenmesi adına üzerlerine düşeni yapmaları ifade edilmiştir. Böylelikle her iki taraf da şartsız olarak ateşkes sağlamak üzere çağrılmışlardır. Bu noktada daha önce yayınlanan 1160 sayılı karara atıfta bulunularak siyasi çözüm yolları için tarafların karşılıklı olarak elini taşın altına koymaları gerekliliği vurgulanmıştır. Diğer taraftan, bölgedeki durumun

akıbetinin uluslararası kurumlar ve diğer devletlerin gözlemcileri tarafından takip edilebilmesi maksadıyla Kosova Diplomatik Gözlem Komisyonu'nun oluşturulmasına karar verilmiştir (BMGK, 1998, s. 1-4). Alınan bu kararın ardından YFC (Yugoslav Federal Cumhuriyeti)'ye yönelik olarak NATO tarafından kuvvet kullanma sinyalleri verilmiştir.

Güvenlik Konseyi'nin aldığı üçüncü karar ise 24 Ekim 1998 tarihinde çıkartılan 1203 Sayılı Karardır. Bu karar kapsamında daha önceden alınmış olan kararlara atıfta bulunulmuş ve bu kararların icra edilmesiyle ilgili uyarılar yapılmıştır. Tekrar olarak Kosova'da yaşanan durumun bölgedeki insanların güvenliği ve bölge barışının yeniden tesis edilmesi açısından tehdit yarattığı hususu hatırlatılmıştır. Ayrıca Kosova Denetleme Misyonu'nun oluşturulması kararı alınmıştır. Bu kararlar ilgili olarak NATO'nun marifetiyle bir tür havadan izleme misyonu kurulacaktır (BMGK, 1998, s. 1-4).

17 Kasım 1998 tarihinde alınan son karar ise 1207 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararıdır. Bu noktada, önceden alınmış olan kararlarda altı çizilen hususlar tekrar edilerek vurgulanmıştır (BMGK, 1998, s. 1-2).

Alınan bu kararların ortak paydasına bakıldığında; Temas Grubu ile AGİT'in üstlendiği sorumluluğun biraz daha ön plana çıkartıldığı, YFC'nin egemenliği ile toprak bütünlüğü hususlarına herkesin dikkat ettiği ve kararların alınırken BM Şartı'nın VII. bölümü esaslarınca işlem yapıldığını belirten maddelere vurgu yapıldığı görülmektedir. Fakat dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlarda kuvvet kullanımına dair yetkiyi başka bir devlet, devletler grubu ya da uluslararası örgüte vermemiş olmasıdır.

Kosova'da yaşanan sorunlar karşısında uluslararası toplumun sergilediği tepkilerin daha iyi analiz edilmesi açısından Rambouillet Konferansı çok önemli bir yer kaplamaktadır. Bu konferans, 6 Şubat 1999 tarihinde Paris yakınlarında bulunan Rambouillet Şatosu'nda gerçekleştirilmiştir. Barış ortamının yeniden tesisine yönelik bir mutabakata varılması için bir araya gelinen Rambouillet Konferansı'nda aslında YFC'nin dağılma sürecinin daha etkin bir şekilde yönlendirilmesi girişimlerinin gündemde olduğu dikkat çekmektedir. Bu kapsamda, gerçekleştirilen toplantının üç

ana başlık çerçevesinde oluşturulduğu ifade edilebilir: Uluslararası güç odaklarının üstlendiği rollerdeki farklılıklar, uluslararası sistemin sahip olduğu temel değerler karşısındaki mücadele ve uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanımının meşruluğu (De La Gorce, 1999, s. 73).

Diğer güç odaklarının Kosova’da yaşananlara karşı sergiledikleri tutumlar ise bize soğuk savaş sonrası dönemde geline nokta için ışık tutar niteliktedir. Yukarıda değindiğimiz kapsamda ABD’nin hedefi İngiltere’nin de desteğini alarak doğrudan BMGK’ya uğramadan NATO vasıtasıyla Kosova’ya müdahaleyi gerçekleştirmektir. Çünkü ABD, BMGK’ya danışması durumunda Çin ve Rusya tarafından gelecek olan vetonun farkındadır. Rusya ise YFC’ye yönelik gerçekleştirilecek olan her türlü müdahaleyi kabul etmemekteydi. Ancak bu müdahalenin engellenmesinin zor olduğunun farkına vardığında ise hiç olmazsa kontrol gücünü kaybetmemek istemiştir. Dolayısıyla krizle mücadelenin toplu şekilde yani BM, AGİT ve Temas Grubu eşliğinde icra edilmesini talep etmiştir. Fransa’nın tutumuna bakıldığında ise uluslararası arenada öncü güç olma gayesi taşıdığı görülmektedir. Bu çerçevede, ABD’nin Kosova Krizinden BMGK’yı soyutlayarak NATO içerisindeki karar alma sürecinde söz sahibi olma çabalarını sekteye uğratmak istemiştir. İtalya’nın da tıpkı Fransa gibi belirleyici otorite yani diğer bir deyişle karar verici güç olma arzusu taşımakta ve bu yönde hareket etmektedir. Dolayısıyla, Temas Grubu bünyesinde icra edilen karar alma süreçlerindeki etkisini devam ettirmeyi arzulamaktadır (Weller, 1999, s. 212).

Bu noktadan hareketle anlaşılmaktadır ki; Kosova krizine yönelik icra edilen Rambouillet Konferansı ile birlikte Soğuk Savaş ardından geline süreçte büyük aktörlerin kendi içlerinde verdikleri mücadele de bariz şekilde fark edilmektedir. Yugoslavya’ya karşı gerçekleştirilen ilk müdahale bizlere Avrupa’daki güvenlik kavramı oluşumuna yönelik çabaların yetersizliğini göstermişti. Fakat Kosova’da yaşanan sıkıntılar vasıtasıyla bu alanda yeni bir girişimde bulunulmak istenmiştir.

Gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda alınan kararlar müdahaleye uzanan sürecin irdelenmesi açısından önem taşımaktadır. Bir tarafta YFC’nin bulunduğu söz konusu toplantıya İbrahim Rugova yerine KKO lideri olan Hashim Thaci ile KKO’na

yakın mesafede olan Birleşik Demokrasi Hareketi partisi çağırılmıştır. Bu konuyla ilgili kritik nokta ise Rugova'ya kıyasla Thaci'ye karşı bazı şartların daha kolay şekilde kabul ettirilebileceği fikridir (Weller, 1999, s. 227). Bu süreç içerisinde Temas Grubu vasıtasıyla belirlenen üç kritik müzakerecinin de önem taşıdığı görülmektedir. Bunlar; ABD'yi temsilen Christopher Hill, Avrupa Birliği'ni temsilen Wolfgang Petritsch ve Rusya Federasyonu'nu temsilen Boris Mayorski'dir (Weller, 1999, s. 228).

Toplantı neticesinde alınan kararlarda Yugoslavya'nın egemenliği ve toprak bütünlüğüne karşı gösterilen vurgu dikkat çekmektedir. Diğer taraftan her iki taraf da ivedi olarak ateşkes yapmaya davet edilmişlerdir. Kararlar arasında üç yıllık süreyle geçici bir anlaşmaya varılması hususu da yer almıştır. Bunun dışında Kosova adına kapsamlı bir özerlik sağlanması da değerlendirilmiştir. Alınan kararlar içerisinde NATO ve bazı uluslararası kuruluşların YFC topraklarına konuşlanması gibi egemen olan bir devletin onay vermeyeceği tarzda şartlar da belirtilmiştir (Weller, 1999, s. 225). Dolayısıyla YFC mevcut kararlara karşı gelerek kabul etmemiştir. Diğer tarafı temsil eden Thaci ise ilk aşamada bu kararları, BM ve NATO kontrolünde yönetilecek olan Kosova'nın durumunu tahmin edemediği için kabul etmeye yanaşmadı.

Kosova tarafı da alınan kararlara karşı gelerek kabul etmeyince ABD ve diğer müttefikler sıkıntı yaşamaya başlamışlardı. YFC'nin bu koşulları zaten kabul etmeyeceğini adı gibi bilen ABD'nin asıl amacı diğer tarafın anlaşma şartlarını kabul etmesini sağlayarak YFC ile sonuca varmanın diplomatik açıdan olmayacağını göstermekti. Halbuki hesaba katmadıkları Thaci'nin olumsuz olan kararı giderek bu oyunu bozuyordu. Nihayetinde, Kosovalı Arnavutların tarafı verilen sürelerin sonunda üç yıl sürecek olan geçici yönetimden sonra yapılması istenen referandum talebini kararlara ilave ettirerek anlaşmayı kabul etti (Falk, 1999, s. 850). 22 Mart 1999 tarihinde Richard Holbrooke tarafından gerçekleştirilen anlaşma için YFC'yi ikna etme görüşmeleri sonuç vermemiş ve ayrıca Belgrad cephesinden de geçici olarak hazırlanan anlaşmayı kabul etmediğini bildirmiştir (Falk, 1999, s. 848).

Sonuç olarak, 23 Mart 1999 tarihinde dönemin NATO Genel Sekreteri olan Javier Solana, tüm siyasi ve diplomatik gayretlere rağmen hiçbir şekilde sonuç alınamaması nedeniyle Avrupa Yüksek Müttefik Komutanı olan General Wesley

Clark'a müdahale ile ilgili olarak hava operasyonunu icra etmesi için yönlendirdiğini ifade etmiştir (Weller, 1999, s. 236).

4.1.3. Onaysız Gelen NATO Müdahalesi

Müdahale öncesinde BMGK tarafından alınan kararlara bakıldığında, barış ve güven ortamına karşı tehdit unsuru oluşturan durumlarda müdahaleye yönelik izin yetkisine haiz olan BMGK'nın kuvvet kullanımına yönelik bir uygulama için çağrıda bulunduğu görülmemektedir. Başka bir açıdan bakıldığında ise NATO'nun müdahale kararını da tıpkı diğer aldığı kararlar gibi üyelerinin (Yirmi sekiz ülke) oybirliği ile aldığı dikkat çekmektedir. Nitekim Sırbistan, Karadağ ve Kosova'ya yönelik NATO'nun icra ettiği hava operasyonları BMGK'nın onayı alınmaksızın gerçekleştirilmiştir.

NATO'nun icra ettiği hava hareketinin ilk bölümünde hedef olarak öncelikler hava savunma sistemleri ile emir komuta merkezlerine verilmiş bunun yanında elektrik şebeke sistemleri de kritik hedef olarak belirlenmişti. Bu sayede Sırp güvenlik kuvvetleri ile YFC ordusu arasındaki irtibatı, takviye birliklerin gelişini ve cephane ikmalini sekteye uğratmak isteyen NATO hem Milosevic'i durduramamış hem de savaşın hararetini giderek arttırmıştır (Peritt Jr., 2010, s. 46). Kosova'nın, Sırbistan'nın bir parçası olduğunu düşünen askerler, birçok sivilin KKO'na yönelik destekte bulunma ihtimaline karşı evlerini ve köylerini telef ederek saf bir Kosova yaratmak için çaba sarf etmişti.

27 Mart 1999 tarihinde başlayan müdahalenin ikinci bölümündeki hava hareketinin da Sırpı durduramamasıyla birlikte 3 Nisan 1999 tarihi itibarıyla harekatta üçüncü kısma geçildi. Bu aşamada, Sırbistan'daki televizyon istasyonları, alt yapı tesisleri, elektrik santralleri, İç İşleri binası ve YFC güvenlik güçlerine malzeme tedariki sağlayan çeşitli fabrikalar hedef alınarak bombalanmıştır (Bideleux & Jeffries, 2007, s. 548). Müdahale içerisinde daha etkin rol almak isteyen İngiltere ile Fransa, müdahaleye yönelik olarak kara kuvvetlerinin devreye sokulması gerektiği fikrini savunuyordu. Fakat ABD, Almanya, Yunanistan ve İtalya ise bu düşüncüyü kendi vatandaşlarının onaylamayacağını değerlendirdikleri için uygun görmemişlerdi (Bideleux & Jeffries, 2007, s. 547).

6 Mayıs 1999 tarihinde aralarında Rusya'nın da bulunduğu G8 ülkelerinin (ABD, Kanada, Birleşik Krallık, İtalya, Japonya, Almanya ve Fransa) dış işleri bakanları bir araya gelerek Kosova'daki krizin diplomatik yollarla çözümü için gereken ilkeleri belirlemişlerdi. Belirledikleri bu ilkeleri ise; Kosova'da yaşanan şiddet ve zulmün derhal sonlanması, Sırp güvenlik güçlerinin Kosova'dan geri çekilmesi, BM vasıtasıyla belirlenen uluslararası örgüt ve kurumların Kosova'ya giriş yapmaları, BMGK denetiminde geçici bir hükümet kurularak bölgedeki halk adına barış ortamının tesis edilmesi, topraklarını terk etmek zorunda kalana insanların emniyetli ve özgür bir şekilde tekrar geri dönmeleri, Kosova'ya insani yardım maksadıyla gelen örgütlerin girişleri, Rambouillet Konferansı çerçevesinde alınan kararlar ve YFC'nin toprak bütünlüğüne zarar gelmemesi kapsamında geçici bir yönetimin tesis edilmesi, KKO'nun silahlarını bırakması ve Balkanlarda ekonominin refahı için bir taslak hazırlanması şeklinde ifade etmişlerdi (BMGK, 1999, s. 1-2).

Yugoslav Federal Cumhuriyeti'nin egemenliği ile toprak bütünlüğünün korunması ve saygı gösterilmesi hususuna çok kez yer verilen 1160, 1199, 1203, 1207 sayılı kararların dışında 1239 sayılı kararda farklı bir durum göze çarpmaktadır. Bu noktada söz konusu olan sadece YFC'nin değil bölge içerisindeki bütün devletlerin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne karşı hassas olunması gerektiğidir (Bideleux & Jeffries, 2007, s. 553). Bunun altında yatan sebep ise Kosova'da yaşanan sıkıntının kaçan mülteciler vasıtasıyla sınırlarını aşarak Arnavutluk ve Makedonya'ya ulaşmasından duyulan tedirginliktir.

Hava operasyonu genel açıdan ele alındığında; seçilen hedeflerin tam olarak YFC ordusunun takviye alabileceği ya da saklanabileceği alanlardan oluşturulduğu görülebilmektedir. Ayrıca NATO üstlendiği vazife itibarıyla amaç olarak kendisine insan öldürmeyi seçmediği için önceden hava saldırısına maruz kalacak bölgelerin bilgisini vermiş ve tahliye konusunda yardımcı olmuştur (Judah, 2008, s. 89).

Milosevic, 9 Haziran 1999 tarihinde Kumonova Anlaşması olarak isimlendirilen hem askeri hem de teknik hususları barındıran anlaşmayı kabul etti. Bu anlaşma esaslarına göre, Sırp güvenlik güçleri ivedi olarak bölgeden çekilecek, NATO'nun hava harekâtı son bulacak, BMGK kararının yayınlanmasıyla birlikte

bölgeye barış gücü askerleri gelecek ve Sırp güçlerinin geri çekilmesinin sonlanmasıyla da NATO'nun müdahalesi resmi açıdan son bulacaktı (NATO, 1999, s. 1-6). Nitekim 10 Haziran 1999 tarihinde YFC ordusunun çekilmesinin başlamasıyla birlikte NATO'nun müdahalesi de resmi olarak son bulmuştu.

4.1.4. Kosova Müdahalesi Sonrasında Durum

10 Haziran 1999 tarihinde BMGK'nın aldığı karar (1244 Sayılı) neticesinde Kosova'daki geçici yönetimin esasları tam anlamıyla belirlenmişti. Bu karar, Sırp güvenlik kuvvetlerinin Kosova'dan ayrılmasını ve karşılığında NATO öncülüğü ve BM kontrolündeki güçlerin girmesini kapsıyordu (BMGK, 1999, s. 1-8). Bu şartlar altında Milosevic'in yelkenleri suya indirerek anlaşmayı kabul etmesinin iki nedeni olabilirdi. Bunlardan ilki, asıl amacı olan Arnavutların Kosova'dan ayrılmasını sağlayarak kendisine saf bir Kosova oluşturma emeline ulaşmasıyla birlikte BM tarafından kurulacak olan geçici yönetimin çok ciddiye alınacak bir husus olmadığını değerlendirmesi olarak ifade edilebilir. Zaten BM Güvenlik Konseyinde YFC lehine Rusya tarafından veto verildiği için geçici BM yönetiminin uzun soluklu olacağını düşünmüyordu. Diğer neden olarak ise NATO'nun hava harekâtı esnasında elektrik şebekelerinin hedef alınarak imha edilmesinden sonra oy kaybı yaşadığı bölgelerle yeniden ilgilenme arzusu gösterilebilir (Perritt Jr., 2010, s. 51).

BM yönetimindeki barış gücü askerlerinin Kosova'ya girmesiyle birlikte evlerinden uzak kalan binlerce insan için yeniden Kosova'nın kapıları açılmıştı (Judah, 2008, s. 90-91). Fakat Kosova Barış Gücü (KFOR)'nün bölgeye gelmesi, geçmişte zulme maruz kalmış olan Arnavutların intikam tohumlarını yeşertmeleri için uygun bir zemin hazırlamaktaydı. Başta Prizren dahil birçok yerde Sırlara ait evleri yakan Arnavutlar toplamda üç yüzden fazla evi küle çevirmişti. Bölgede meydana gelen zarar giderek artarken nitekim savaştan önce Kosova'da yaşayan Sırların %97'si bölgeyi terk etti (AGİT, 1999, s. 122-123).

Kosova'yı olduğu gibi kontrolünde bulunduran Sırp yöneticilerin bölgeden ayrılmasıyla kanun ve düzen konularında büyük sıkıntılar oluşmuş, Kosova'da bulunan yerel otoritelerin de çökmesiyle sorunlar ikiye katlanmıştı. Sadece Mitrovica'da bulunan Sırp bölgeleri Belgrad'ın yardımıyla varlığını

sürdürebilmekteydi. Ancak buralardaki Arnavut halk halen Sırpların şiddetine maruz kalıyordu (Perritt Jr., 2010, s. 53). Zira bu noktada halen Sırpların sözünün geçmesi ve bu şiddet olaylarına bölgede görevli olan Fransız KFOR'unca müdahale edilmemesi, bizlere Kosova'nın da tıpkı Bosna gibi bölünme ihtimali olduğunu işaret etmekteydi.

4.2. KOSOVA KRİZİ BAĞLAMINDA MÜDAHALEYE YÖNELİK TARTIŞMALAR

Kosova'ya yönelik NATO tarafından gerçekleştirilen müdahale içerdiği özellikler açısından bazı farklılıklar barındırmaktadır. Sırp güvenlik güçlerine yönelik 24 Mart 1999 tarihinde başlatılan bu müdahale 78 gün boyunca devam eden bir hava harekâtıdır (Kay, 2002, s. 151). Bu harekât daha önce icra edilen Bosna müdahalesindeki gibi kısıtlı bir nitelik barındırmamaktadır. ABD öncülüğündeki NATO uçakları, sadece krizin meydana geldiği Kosova'da değil ayrıca Belgrad ve etrafındaki şehirleri de kapsayacak şekilde tüm Yugoslavya topraklarında bulunan hedefleri imha etmiştir. Gerçekleşen bu hava operasyonu neticesinde, bölgesin alt yapısı tamamen kullanılamaz hale gelmiştir. Planlanan hedefler arasında medya kuruluşları, rafineriler, fabrikalar, köprüler ve doğalgaz istasyonları yer almaktaydı.

Bu noktada ABD ilk defa, sadece bir hava harekâtıyla savaştan galip çıkabileceğini sergilemek istemiştir (Strohmeyer, 2001, s. 46). Bunu da gerçekleştirerek hegemon güç olduğunu gözler önüne sermiştir. Diğer taraftan, BMGK sistem dışında bırakarak uluslararası hukuk çizgileri olmaksızın nasıl serbest hareket edebileceğini ve uluslararası hukuka aykırı davranabileceğini göstermiştir. Bu durum da uluslararası arenada birçok tartışmayı beraberinde getirmiştir. Tartışmaların daha iyi kavranabilmesi için NATO'nun gerçekleştirdiği müdahale sırasıyla uluslararası hukuk, Kuzey Atlantik Antlaşması ve insani müdahale kapsamlarında irdelenecektir.

4.2.1. Müdahalenin Uluslararası Hukuk Kapsamında Değerlendirilmesi

Uluslararası hukukun temel mesnetleri arasında yer alan BM Şartı'nın 2'nci Md.'nin 4'üncü fıkrasına istinaden bir devlet diğer bir devletin siyasi egemenliğine ya da toprak bütünlüğüne yönelik olarak BM'nin hedefleri ile örtüşmeyecek biçimde kuvvet kullanma veya tehdidinde bulunmaları açıkça yasaklanmıştır. Bu yasağın

istisnası ise BM Şartı'nın 51'inci Md. kapsamında düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, devletler sadece aralarından birine veya birilerine yönelik silahlı bir saldırı gerçekleşmesi durumunda tek başına veya toplu olarak meşru müdafaa hakkını elde edebileceklerdir (BM, 1945).

Diğer taraftan, BMGK 39'uncu Md.'de ifade edildiği gibi, uluslararası alanda barış ortamının bozulmasına ve güvenliğin tehlikeye girmesine sebep olacak bir saldırı gerçekleşmesi durumunda BM Şartı'nın 7'nci bölümünde belirtilen kıstaslar çerçevesinde silahlı olarak güç kullanımını da kapsayan tedbirleri alabileceğine dair karar verebilecektir. Fakat, kendisine ait hazır bir askeri gücü bulunmadığından 7'nci bölüm kapsamında BM'ye üye olan devletlerden bu askeri gücü talep edebilir. Ayrıca bir devlete veya devletler grubuna güç kullanma yetkisi verebilir. Zira BMGK bölgesel örgütlere de BM Şartı'nın 53'üncü Md.'ne istinaden güç kullanma yetkisi verebilmektedir (BM, 1945).

NATO, açıklanan tüm bu maddelerden farklı davranarak Kosova'ya yönelik gerçekleştirilen müdahale öncesinde BMGK'nin yetkilendirmesini beklemeden hareket etmiştir. Bu yüzden NATO'nun icra ettiği müdahale uluslararası hukuk kurallarına aykırıdır. Fakat, NATO icra ettiği bu harekât ile birlikte yalnızca BM Şartı'nı değil aynı zamanda kendi kurucu antlaşması olan Kuzey Atlantik Antlaşması'nı da ihlal etmiştir.

4.2.2. Kuzey Atlantik Antlaşması Bağlamında Müdahalenin Değerlendirilmesi

4 Nisan 1949 tarihi itibarıyla NATO için kurucu antlaşma statüsünde bulunan Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 1'inci Md.'nde BM Şartı'na atıf yapılarak, karşılıklı taraflara yönelik olarak aralarında geçen sorunu uluslararası barış ve güvenlik ortamını tehlikeli bir hale sokmadan çözmesi ve BM'nin hedefleri ile örtüşmeyecek biçimde kuvvet kullanımında veya bunu tehdit unsuru olarak kullanamayacakları belirtilmektedir (NATO, 1998, s. 523). Halbuki NATO'nun Kosova müdahalesinden önce YFC'yi iki defa tehdit ettiği görülmüştür.

Antlaşmanın 5 ve 6'ncı md.lerine bakıldığında, kuruluş yapısı itibarıyla görev yapılacak alanın amaç ve bölge bakımından kısıtlı olarak tanımlandığı görülmektedir.

İlk olarak 5'inci md. bağlamında, taraf ülkelerden birine karşı silahlı saldırı gerçekleşmesi halinde bu saldırının taraf devletlerin tümüne yönelik olarak gerçekleştiği değerlendirilecektir. Bu tarz bir durumla karşılaşıldığında ise BM Şartı'nın 51'inci md.sine istinaden münferit olarak veya toplu şekilde meşru savunma hakkının kullanılacağı ifade edilmektedir. Bu kapsamda, kuvvet kullanma yöntemi de içlerinde olmak üzere gereken her tedbirin alınarak taraf devletlerin birbirlerine destek olacakları belirtilmektedir. Fakat, bu şekilde bir silahlı saldırıya maruz kalındığı ve bununla ilgili olarak gerekli tedbirlerin alındığı hususunda BMGK'ya bilgi verilmesi öngörülmektedir. Böylelikle BMGK, uluslararası barış ortamını korumak ve yeniden güvenliği sağlamak için gerekli tedbirleri aldıktan sonra, alınan bu önlemleri sonlandırabileceği ifade edilmektedir (NATO, 1998, s. 524). Bu açıdan Kosova müdahalesini tekrar değerlendirdiğimizde bu maddenin de ihlal edildiği görülmektedir. Diğer taraftan, kurucu antlaşmanın 6'ncı md.si gereğince, örgütün coğrafi olarak görev yapacağı alan belirtilmiştir. Bu alan ise taraf devletlerin sınırlarını ihtiva edecek şekilde, Yengeç Dönencesi'nin kuzeyinde yer alan topraklar ve Akdeniz'de bulunan adalar ile kısıtlanmıştır (NATO, 1998, s. 524).

Nitekim, Kosova'ya yönelik gerçekleştirilen bu müdahale ile birlikte hem kurucu antlaşmada belirtilen amaçlar açısından hem de coğrafi açıdan muğlak bir durum meydana gelmektedir. Bu noktadan hareketle, NATO'nun Kosova'da icra ettiği hava operasyonunun kendi kurucu antlaşması olan Kuzey Atlantik Antlaşmasını da ihlal ettiğini söyleyebiliriz.

Aktarılan tüm bu olumsuzluklara ve ihlallere yönelik olarak NATO tarafından bu hususlara bir açıklık getirilmeye çabalanmaktadır. Bu kapsamda, Soğuk Savaşın ardından Sovyetler Birliği gibi bir risk faktörünün ortadan yok olmasıyla birlikte NATO'nun gerçekleştirdiği Kosova hareketinin artık yeni stratejik argümanlar kapsamında ele alınması gerektiği savunulmaktadır. Gerçek anlamda da NATO ilk olarak Stratejik Konsepti 1991 yılı kasım ayında, ardından Yeni Stratejik Konsepti de 1999 yılı nisan ayında kabul ederek sorumluluk sahasını genişlettiği görülmektedir. Bu sayede NATO, taraf devletlere yönelik tehlike oluşturan terörizm, dini ve etnik çatışmalar gibi durumlardan dolayı müdahale gerçekleştirebilecektir (Kay, 2004, s. 261).

Buna karşılık olarak, belirtilen stratejik argümanlardan güç alınarak Kosova müdahalesinin savunulması ile ilgili iki farklı şekilde itiraz edilebilir: İlk olarak, belirtilen stratejik konseptler NATO'nun kurucu antlaşmasına aykırıdır. Antlaşma içerisinde belirtilen görev alanlarına ilave olarak yeni alanlar oluşturulmuş ve bu durumun yapılabilirliği antlaşma maddeleri içerisinde hiçbir suretle yer almamaktadır. Öte yandan, BM Şartı'nın 103'üncü md.sine istinaden, BM Şartı ile diğer antlaşmalardan kaynaklanan yükümlülüklerin zıt düşmesi halinde BM Şartı hükümlerine öncelik tanınacağı ifade edilmektedir (BM, 1945). Aslında bu noktadan hareket ederek, NATO'nun kurucu antlaşmasından kaynaklanan yükümlülükleri ile sonradan kabul ettiği stratejik konseptlerinden kaynaklanan yükümlülükleri arasında zıtlık olması halinde yine BM Şartı'na öncelik verilerek onun hükümleri doğrultusunda davranmak zorunda olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla NATO, uyguladığı konseptlerini de BM Şartı'na aykırı olmayacak şekilde değerlendirmesi ve uygulaması gerekmektedir. İkinci olarak, stratejik konseptleri ileri sürerek müdahaleyi yorumlamak kabul görse bile, NATO'nun yeni sorumluluk sahaları oluşturduğu Yeni Stratejik Konsepti kabul edilme tarihi olarak müdahalenin başlangıç tarihinden daha sonradır. Bu bağlamda düşünüldüğünde de NATO'nun gerçekleştirdiği Kosova müdahalesini hukuki açıdan savunmak pek mümkün görünmemektedir.

Netice itibariyle, NATO'nun Kosova müdahalesine hangi pencereden bakılırsa bakılsın, kurucu antlaşması olan Kuzey Atlantik Antlaşmasına da aykırıdır. Müdahalenin açıklanması için destek alınmaya çalışılan konseptler de kurucu antlaşma ile çatışmaktadır.

4.2.3. İnsani Müdahale Açısından Müdahalenin Değerlendirilmesi

NATO'nun Kosova'ya yönelik gerçekleştirdiği hava operasyonunun uluslararası hukuk açısından uygun olmadığı açık bir şekilde yukarıda belirtilen ifadelerden anlaşılabilmektedir. Fakat, bu müdahalenin ayrıca “insani müdahale” bağlamında yorumlanarak meşru sayıldığı görülmektedir (Charney, 1999, s. 834). Bu yaklaşımlara da çeşitli açılardan karşı çıkmak mümkündür.

Öncelikle, Kosova krizi karşılaşılan bir ilk değildir. Kosova'da yaşananlara benzer birçok sorun dünya üzerinde pek çok bölgede meydana gelmiş ve halen

gelmektedir. NATO'nun yalnızca kendi istediği bölgelere yönelik müdahalelerde bulunması bu gerekçenin inandırıcılığına zarar vermekte hatta yok etmektedir. Zira, insani müdahale kavramı BM Şartı'nda belirtilen kuvvet kullanma yasağına yönelik bir istisna oluşturmaktan ziyade meydana gelen her kriz kendi şartları içerisinde ele alındığından belki bir mazeret nedeni olarak kabul edilebilmektedir. Netice itibariyle de bir hak olarak savunulan ve kullanılan insani müdahalenin dolaylı veya doğrudan şekilde uluslararası hukukta suiistimallerin meydana gelmesine sebep olabileceği inkâr edilemez (Charney, 1999, s. 836).

Diğer taraftan, içinde bulunulan şartların değiştiği, yeni risk faktörleri ile tehdit unsurlarının meydana geldiği ve bu kapsamda da uluslararası toplumun zamanla insani müdahaleyi destekleyerek savunucu olduğu iddia edilmektedir. Fakat, uluslararası toplumun ciddi anlamda devletlerin başka bir devlete yönelik kuvvet kullanması hususunda vicdanı rahat mıdır? Bu konuyla ilgili olarak uluslararası ortam bir kenara NATO içerisinde bile uzlaşma görmek çok zordur. Ayrıca, bir başlık da etik konusunda açılmalıdır. Etik kavramı insani müdahalelerin ifade edilmesinde önem arz eden bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (Kay, 2004, s. 264). Fakat bu tarz gerekçeler suiistimal edilmeye son derece elverişlidirler. Buna ilaveten güçsüz devletler bu tip düzenlemelerden olumsuz etkilenebilirler.

Son husus olarak, NATO tarafından insani sebeplerle gerçekleştirilen Kosova müdahalesine meşruiyet kazandırmaya çalışılırken aslında insan haklarına uygun hareket etmeyenin kendisi olduğu görülmektedir. Bu kapsamda, NATO'nun müdahalesinde ABD uçaklarının öncülüğünde gerçekleştirilen hava harekâtı 15 000 feet irtifadan icra edilerek sivil insanların hayatlarını görmezden gelmiştir (Kay, 2004, s. 264). NATO bünyesinde yer alan askerlerin zarar görmemesini ve onların yaşam haklarının her şeyden önce geldiğini gözler önüne sermiştir.

Bu noktadan hareketle anlaşılmaktadır ki; NATO'nun icra ettiği Kosova müdahalesinin insani gerekçelere sığınarak yapıldığını ispatlama çabaları güven vermemekle birlikte muğlaklığını korumaktadır. Müdahalenin meşru olup olmadığı konusu ise her yönüyle tartışmaya açıktır. Uluslararası hukuk kurallarına uygun hareket edilmeyerek hukukun üstünlüğü olgusuna büyük zarar verilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

LİBYA ÖRNEĞİ: ZAMANINDA GELEN MÜDAHALE

Libya'ya yönelik gerçekleştirilen NATO müdahalesinin bu bölümde örnek durum olarak ele alınmasının sebebi Koruma Sorumluluğu normunun ciddi anlamda verdiği ilk sınav olmasından kaynaklanmasıdır. Bu bölüm içerisinde; öncelikle Koruma Sorumluluğunun uygulanabilmesi adına gerekli kriterlerin meydana gelip gelmediğini tespit etmek maksadıyla Libya'daki durum ortaya konacaktır. Bu noktadan hareketle ise kriz ortamının başlangıcı ve gelişim süreci incelenecektir. Bu sürecin ardından, barışçıl amaçlarla başlayan gösterilerin giderek bir iç savaş boyutuna nasıl geldiği ve bu durumun önlenmesi için uluslararası toplumun sergilediği tutuma yer verilecek; müteakiben müdahale kararının alınmasına uzanan süreç ve NATO bünyesinde gerçekleştirilen harekât incelenecektir. Bir sonraki başlıkta da Koruma Sorumluluğu normunun uygulanıp uygulanmamasına dair yapılan eleştirilere yer verilerek bunların hem literatür çerçevesinde hem de BM çerçevesindeki etkileri ortaya konacaktır.

5.1. NATO'NUN MÜDAHALESİ

2010 yılının sonlarına gelindiğinde Arap coğrafyasında uzunca bir süre devam edecek olan isyan ateşinin ilk kıvılcımı kendisini yakan Tunuslu Muhammed Buazizi tarafından çakılmıştır. 1969 yılında -o esnada albay rütbesinde olan- Muammer Kaddafi tarafından kurulan “Özgür Subaylar Hareketi” neticesinde sahip olduğu neredeyse yarım asırlık iktidarı artık sonlandırmak isteyen halkın başlattığı gösteriler ise bu ateşin yayılarak Libya'ya sıçramasına neden olmuştur. 15 Şubat 2011 yılında Bingazi'de yüzlerce insanın sokaklara çıkması ile başlayan protestolarda çok fazla sayıda insanın Kaddafi güçlerinin uyguladığı şiddet sonucu hayatlarını kaybetmesi Libya'da yeni bir insani krize neden olmuş ve ülkedeki şiddet olaylarını sonlandırmak adına uluslararası müdahale icra edilmiştir. Gerçekleştirilen müdahalenin ardından muhalifler arasında baş gösteren güç kavgaları ülke adına yeni bir kriz ortamı hazırlamış ve muhtemel bir ikinci müdahaleyi de gündeme taşımıştır.

5.1.1. Libya'daki Kriz Ortamının Başlangıcı ve Gelişimi

“Arap Baharı” olarak tabir edilen ve ilk olarak Tunus’ta meydana gelen direniş hareketleri, çoğunlukla Kuzey Afrika bölgesi ve Orta Doğu’da bulunan farklı Arap ülkelerine sıçrayarak kendi kurallarını baskılayan ve zorlayıcı bir sistem içeren hükümetlere karşı isyanın tetikleyicisi olmuştur. Kendi sistemlerini sürdürmek isteyen baskıcı liderler, halkın yasal arzularını ifade ettikleri direniş hareketlerine sert yöntemlerle karşılık verince olayların boyutunu insanların katledildiği bir iç savaş halini almasına neden teşkil etmişlerdir.

Libya’da meydana gelen isyan hareketini başlatan olay, 15 Şubat 2011 tarihinde Sirenayka² bölgesinin merkezinde bulunan Bingazi’de mevcut rejim karşıtı olarak bilinen avukat Fethi Terbil’in tutuklanmasına yönelik gerçekleştirilen protestolara polis tarafından sert şekilde müdahale edilmesi olmuştur (Ayhan, 2011, s. 9). Bu olaydan sonra meydana gelenler Libya’yı giderek bir iç savaşın eşiğine getirmiş ve rejim ile muhalif kesim arasında sert mücadelelerin yaşanmasına sebep olmuştur. Dönemin devlet başkanı olan Kaddafi’nin muhalif kesimi baskı altına almak adına uyguladığı tedbirlerin şiddetli ve orantısız olması durumun içinden çıkılmaz bir hal almasıyla sonuçlanmıştır. Gerçekleştirilen protestolarda temel neden olarak demokratik sıkıntılar ileri sürülse de yaklaşık yarım asırdır devam eden Kaddafi hükümeti boyunca sistem içerisine alınmayan ve baskı altında kalarak sindirilmeye çalışılan kabilelerin iktidara gelerek başa geçme çabaları önemli sebep oluşturmaktadır. Kaddafi’den sonraki dönemde meydana gelen yönetim şekline bakıldığında da görülmektedir ki; batı kökenli demokratik bir yapının Libya sınırları içerisinde oluşturularak liberal, laik ve demokratik bir yönetim şekli sağlama girişimlerinde hiç bulunulmamıştır.

Kaddafi yönetimi kendisine karşı yöneltilen isyan hareketlerini bastırmak amacıyla sivillere yönelik sert müdahaleler gerçekleştirmiştir. Libya’daki halkın maruz kaldığı ortamdaki gerilimi yükseltecek ifadelerin devlet başkanı seviyesinde belirtilmesi, halk arasında giderek bölünmelere sebep olmuştur. Bu açıdan Libya yönetiminin gruplar arasındaki çatışmaları engellemek ve sivillere, yani kendi halkına,

² Libya’nın doğusu için kullanılan isim.

yönelik koruma sorumluluğunu icra etmenin ötesinde son derece sorumsuzca davrandığı ifade edilebilmektedir.

5.1.2. Libya’da Yaşanan İç Savaşa Karşı Uluslararası Tepkiler

Uluslararası toplumun, o dönemde zaten gündemde olan “Arap Baharı” sebebiyle Kuzey Afrika bölgesine karşı halihazırda ilgili olmasından kaynaklı Libya’da yaşanan gelişmeler de dikkatlerinden kaçmamıştır (Çağırın, 2011, s. 16). Aynı zamanda Libya’da yaşanan gelişmeler BMGK’nın da dikkatinden kaçmamış ve 22 Şubat 2011 tarihinde gerçekleştirdikleri toplantıda bölgedeki yaşanan hareketliliği takip ettiğini ve ihtiyaç duyulması halinde müdahalede bulunabileceği imasında bir sonuç bildirisi yayınlamıştır (Çağırın, 2011, s. 17).

Libya’da meydana gelen olaylara yönelik uluslararası tepkiler giderek artarken, bölgesel örgütlerde tepki gösterme konusunda geri kalmamışlardır. Başka bir ülkenin iç işlerine müdahale edilmemesi gerekliliğini savunan Arap Birliği bile Libya hükümetinin muhalif kesime karşı uyguladığı aşırı güç kullanımından dolayı Libya’nın Arap Birliği’ne olan üyeliğini 22 Şubat 2011 tarihinde askıya almıştır. Bölgesel örgütler tarafından sergilenen bir diğer tepki ise ölümcül silahlar vasıtasıyla orantısız ve aşırı güç kullanımına yönelik kınamada bulunan Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi tarafından gösterilmiştir. Libya’da meydana gelen olayların giderek önlenemez hale gelmesi krizin ulusal olan boyutunu değiştirerek uluslararası barış ve güvenlik ortamına karşı tehdit riski taşıyan bir sorun haline dönüşmesine sebep olmuştur. BMGK bu yöndeki düşüncesi ile beraber BM Antlaşmasının VII’nci bölümünde belirtilen askeri müdahale dışında kalan zorlayıcı önlemlerin alınmasına imkân veren 41’inci md.ye istinaden 1970 sayılı kararını yayınlamıştır (Çağırın, 2011, s. 17).

BMGK tarafından alınan 1970 sayılı kararda Libya yönetiminden istenilen bazı talepler arasında uluslararası insan haklarına ve insancıl hukuka uygun davranılması, şiddet içerikli faaliyetlere ivedi olarak son verilmesi, uluslararası gözlemcilerin giriş işlemlerinde ve gerekli yerlere yardım ulaştırılmasında kolaylık sağlanması, basın-yayın ile ilgili getirilen yasakların kaldırılması, ülke sınırları içerisinde bulunan yabancı insanların can ve mal güvenliğine teminat verilerek

ülkeden çıkış yapmak isteyenler için uygun önlemlerin alınması gibi hususlar yer almaktaydı (BMGK, 2011, s. 1-10).

1970 sayılı BMGK kararı içerisinde bulunan zorlama tedbirleri incelendiğinde ise bu tedbirlerin dört farklı başlık altında yer aldığı görülmektedir. Bunlardan ilki, Libya’da meydana gelen olaylar esnasında gerçekleşen hukuk kuralı ihlallerinin tespit edilerek Uluslararası Ceza Mahkemesine bildirilmesidir. İkinci olarak ise Libya’ya karşı silah ambargosunun uygulanmasıdır. Bu sayede ülke sınırları içerisine silah girişi kontrol altına alınarak günden güne kriz ortamının büyümesine neden olan çatışmaların taraflarına sağlanabilecek silah desteklerinin önünün kesilmesi amaçlanmıştır. Bir sonraki zorlayıcı tedbir ise Libya’da yaşanan olaylarda etkisi olduğu değerlendirilen bazı kişilere yönelik seyahat yasağı konulmasıdır. Zorlayıcı tedbirlerden sonuncusu ise Kaddafi ailesinden olan altı kişiye ait şahsi mal varlıklarının dondurulmasıdır (BMGK, 2011, s. 1-10).

BMGK’nın aldığı 1970 sayılı kararla birlikte Libya’dan istenen taleplerin karşılanmasını teminat altına almak için yukarıda belirtilen dört farklı zorlayıcı tedbir uygulanmaya başlanırken diğer taraftan da Libya’nın kendi halkını koruma sorumluluğunun altı çizilmiştir. Buna ilaveten, uygulanan zorlayıcı tedbirler ile Libya’da yaşananlara yönelik Arap Birliği’nin sergilemiş olduğu tutum, 2001 yılı UMDEK Raporu’nun tepki verme sürecinde aktarılan askeri, diplomatik ve siyasi tedbirlerle paraleldir. Ülke içerisine silah girişinin yasaklanması, Arap Birliği tarafından üyelik durumunun askıya alınması, bölgesel ve uluslararası örgütlerin ortadaki sorumluluğu paylaşarak gerekenlerin yapılması konusunda hevesli olmaları koruma sorumluluğunun etkin olarak işlediği düşüncesini oluşturmaktadır. Bu aşamada üzerinde durulması gereken ana nokta ise UMDEK Raporu’nda belirtilen önleme tedbirlerinin değil de tepki gösterme sürecinde belirtilen uygulamaların icra edilmesidir. Bu hususun en önemli sebebini ise Arap Baharı ile Libya’da yaşanan olayların tahmin edilenden daha hızlı şekilde gelişmesi açıklamaktadır. Dolayısıyla koruma sorumluluğu çerçevesinde belirtilen ve sıralama olarak önem göstermeyen ilk basamak atlanarak ikinci yöntemin uygulandığı ifade edilebilmektedir. Çünkü sahip olduğu sorumluluğu yerine getiremeyeceği anlaşılan Libya’nın durumu süratle

görülmüş ve BMGK'nın 1970 sayılı kararının hemen ardından askeri müdahaleye imkân veren 1973 sayılı BMGK kararı alınmıştır (BMGK, 2011, s. 1-4).

Dikkat çekilmesi gereken farklı bir konu da Libya yönetiminde yer alan kişilere karşı uygulanan mal varlığı dondurma ve bu kişilere getirilen seyahat yasağı hususudur. Bu tür zorlayıcı tedbirlerin alınması söz konusu kişileri sonuna kadar direnmeye yönlendirmiştir. Çünkü buna benzer durumlarla karşılaşan yöneticilerin, çatışmaların önüne geçilemeyecek bir hal almasıyla birlikte ülkeden tüm mal varlığıyla beraber ayrılarak hayatlarına kaldıkları yerden devam etme ihtimalleri bulunmaktaydı. Ancak BMGK'nın aldığı 1970 sayılı karar sayesinde daha ilk aşamada bu yöneticilerin mal varlıkları ile seyahat haklarına kısıtlama getirilerek ülkelerine hapsedilmiş ve başka çıkış kapısı bulamayan söz konusu yöneticiler muhalif kesimi bastırmak adına çeşitli yöntemlere başvurmalarına sebep olmuştur.

5.1.3. Müdahaleye Giden Süreç ve NATO'nun Birleşik Koruyucu Harekâtı

Libya'da yaşanan olayların gidişatı ve bölgede aktif rol oynayan örgütlerin çağrıda bulunmaları neticesinde 17 Mart 2011 tarihinde BMGK tarafından alınan 1973 sayılı karar yürürlüğe girmiştir. Kararın alınması esnasında, Libya'daki hükümetin kendilerine belirtilen yaptırımlara riayet etmemesi ve sivil ölümlerin sayısının daha fazla artmadan önlem alınması hususlarının etkili olduğu açıklanmıştır.

Diğer taraftan 1973 sayılı BMGK kararının alınması hem Güvenlik Konseyi içerisinde birtakım uzlaşmazlıklara sebebiyet vermiş hem de uluslararası toplum tarafından çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. 10 üye devlet tarafından alınan karar kabul edilirken; Çin, Almanya, Brezilya, Rusya ve Brezilya tarafından çekimser oy kullanılmıştır. Libya'ya gerçekleştirilecek olan müdahale ile ilgili olarak; Almanya ve Brezilya bu şekilde uygulanacak bir yöntemin mevcut kriz ortamını daha büyük bir tehlikeye çevirebileceği kaygısı taşıırken, Hindistan ise kuvvet kullanımına yönelik uygulamalardaki belirsizlikleri ve müdahalenin erken alınan bir karar olmasını eleştirmiştir. Alınan bu kararlar birlikte ilerleyen dönemlerde daha geniş kapsamlı müdahaleler için zemin hazırlandığını belirten Rusya'nın yanı sıra şartlar ne olursa olsun kuvvet kullanımına yönelik olumsuz tavır sergileyen Çin ise bölgedeki örgütlerin isteklerini göz önünde bulundurarak veto hakkı yerine çekimser olarak

kalmayı seçtiğini belirtmiştir (Morris, 2013, s. 1272). İki daimî üyenin yanı sıra Avrupa'nın güçlü ülkeleri arasında yer alan Almanya'nın ve gelişen ekonomilerin bu tavrı karar ile ilgili uluslararası toplum açısından meşruiyet tartışmalarını getirmiştir.

Ayrıca Rusya ve Çin gibi iki büyük gücün veto haklarını kullanmamaları ABD, Fransa ve İngiltere'nin dünya siyasetinde sergiledikleri aktif rolü gözler önüne sererken, ABD'nin öncülük ettiği grubun artık müdahale yetkisi için BMGK'nın onayına gebe kalması 2003 yılındaki Irak müdahalesinin ardından işlerin nasıl boyut değiştirdiğini göstermektedir. Soğuk savaş döneminin sonrasında gerçekleştirilen hareketlerde finansör olarak yer alan Almanya'nın bu sefer ABD ve AB'ye üye olan devletlerden farklı davranması dış politikada aldığı inisiyatifin işaretidir. Hindistan'ın oylamada gösterdiği çekimser tutumu ise uluslararası sistem içerisinde değişikliklerin meydana geleceği yönünde değerlendirmeler yapılmasına sebep olmaktadır (Çağırın, 2011, s. 48).

2011 yılında alınan 1973 sayılı BMGK kararının hemen ardından Kaddafi açıklama yaparak tüm operasyonlar için durdurma kararı aldığını belirtmiş, dönemin Dışişleri Bakanı olan Musa Kusa tarafından ise sivillerin korunması hususuna dikkat edildiği ve mevcut hükümetin ülke sınırları içerisinde bulunan tüm yabancılar ile yabancı kaynaklı yatırımları korumayı amaçladıkları ifade edilmiştir. Bunun dışında BM vasıtasıyla yapılan ateşkes davetini kabul edeceğini bildiren Libya'ya yönelik olarak hareketin yine de gündeme getirilmesi, gerçekleştirilecek olan müdahale açısından doğru niyet ilkesi ile son çare ilkesi bağlamında tereddüt oluşturmuştur.

19 Mart 2011 tarihinde Fransa'da gerçekleştirilen uluslararası zirvede mevcut rejime yönelik askeri müdahale kararı alınmış ve hareketin maksadı; Kaddafi hükümetine bağlı güçler tarafından, daha çok Bingazi ve etrafındaki bölgelerde, Libyalı muhalif kesime karşı icra edilecek olan saldırıları engellemek ve mevcut rejimin BM kararına istinaden gerçekleştirilen uçuş yasağına yönelik direnme kabiliyetlerini zayıflatmak olarak belirtilmiştir. Aynı gün içerisinde Fransa öncülüğünde koalisyon güçlerinden oluşan birlikle Şafak Yolculuğu Operasyonu resmen başlamıştır. Koalisyon güçleri ile başlayan hava harekâtı BM'nin isteği üzerine NATO'ya geçmiştir. 22 Mart 2011 tarihinde NATO tarafından gerçekleştirilen

toplantıda, Libya'ya yönelik silah desteğinin engellenmesi amacıyla donanmanın kullanılması kararlaştırılmış ve bu karar 23 Mart tarihinden itibaren uygulanmaya başlanmıştır (Sak, 2015, s. 142).

24 Mart 2011 tarihinde ise BMGK tarafından alınmış olan 1973 sayılı karara istinaden Birleşik Koruyucu Harekât icra edilmiştir. Gerçekleştirilen bu harekât ile ilgili olarak NATO'nun üstlendiği görevler arasında, Libya sınırları içerisine yabancı asker, malzeme ve silah girişini önlemek, hava taarruzları vasıtasıyla gerçekleşen bombalamaların sivillere zarar vermesini önlemek maksadıyla uçuşa yasak bölge oluşturmak ve Libya'da yaşanan sivil halka karşı gerçekleştirilecek silahlı saldırıları engellemek maksadıyla hava ve deniz operasyonları icra etmek bulunuyordu. NATO tarafından 14 Nisan 2011 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda, rejim unsurları sivil bölgelerden tam olarak ayrılincaya ve sivil halka insani yardım desteği ulaştırılincaya dek operasyonun sürdürülmesine karar verilmiştir.

Kamuoyunun 20 Ekim 2011 tarihinde Muammer Kaddafi ile oğlu olan Mutassım Kaddafi'nin öldürüldüğü sahnelerle tanık olması ve Kaddafi'nin ölümü Libya için yeni bir dönemin başlangıcı olmuş; müteakiben muhalif kesimin sesi olan Ulusal Geçiş Konseyi (UGK) 23 Ekim 2011 tarihinde sekiz aydır devam eden çatışmaların son bulduğunu ilan etmiştir. BMGK tarafından 27 Ekim 2011 tarihinde Libya'ya yönelik icra edilen kuvvet kullanımının ve uçuş yasağının sonlandırıldığını açıklayan 2016 sayılı karar alınmış ve 31 Ekim itibarıyla NATO'nun görevi son bulmuştur (BMGK, 2011, s. 1-3). NATO ve UGK açısından başarılı olarak addedilen harekât ile ilgili 8 Mart 2012 tarihinde yayınlanan rapora göre harekât süresince sivil halkın zarar görmemesi maksadıyla operasyon çok dikkatli bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Hayatlarını kaybeden sivillerin de bulunduğunu kabul eden komisyon, bu durumlarla ilgili çok fazla bilgilerinin bulunmadığını belirterek net bir sonuca varamamıştır.

Libya'ya yönelik gerçekleştirilen uluslararası müdahale çeşitli açılardan tartışılmış ve bunların başında da BM'nin taraflı bir politika izlediğini savunan fikirler gelmiştir. Müdahalenin üzerinden iki yıl geçtikten sonra dönemin KrS Özel Danışmanı olarak görev yapan Welsh, 2011 yılında kaleme aldığı makalesinde 1973 sayılı BMGK

kararını, geleneksel tarafsızlık özelliğiyle bilinen BM'nin tarafsız davranmaya yönelik bir sapması şeklinde tanımlamıştır. Welsh bu kararda yer alan “*içerisinde sivillerin yer aldığı bölgelerin korunması*” ifadesinin rejim güçlerini bu bölgelerden uzak tutmak anlamında yorumlandığını belirtmiştir (Welsh J. , 2011, s. 259). Libya'da yaşanan kriz ile aynı döneme denk gelen Bahreyn, Suriye ve Yemen'deki çatışmalarla ilgili müdahale kararı alınmaması ise çifte standart şeklinde değerlendirilmiştir.

Müdahale esnasında NATO'nun sergilediği tutum ve davranışlar da bu iddiaları desteklemiştir. 1973 sayılı karara istinaden sivillerin korunması amacıyla operasyonu yürüten NATO'nun Kaddafi destekçilerine vermiş olduğu ağır zarar sebebiyle muhalif kesimin yanında olmak ve koruma görevinden ziyade *silahlı hizmet veren bir muhalefet ordusu* şeklini almasıyla suçlanmaktadır (Buckley, 2012, s. 87). Yine aynı dönemde icra edilen Fildişi Sahili'ne yönelik müdahale düşünüldüğünde - ki burada BMGK'nın 1962 sayılı kararıyla birlikte Alassane Outtara'nın başkanlığı ile ilgili tanınma talebinde bulunulması BM'nin taraflı davrandığı iddialarını oluşturmuştur- Libya'nın izlenilen tarafsızlık politikası için tek istisna olmadığı aşıkardır.

5.1.4. Koruma Sorumluluğunun Libya'daki Sınavı

Libya'da meydana gelen ve sivil halkın sistematik olarak devlet tarafından uygulanan şiddet sonucu yaşamlarını kaybettiği olayları durdurmak maksadıyla Libya hükümetine kendi halkını koruma sorumluluğu bulunduğu, BMGK'nın 1970 sayılı aldığı karar içerisinde hatırlatılmış ve krizin bir parçası değil sorunu çözüme ulaştıran taraf olması beklenmiştir. Ancak beklenen hareket Kaddafi tarafından sergilenmeyince tüm bu olanlara uluslararası toplum sessiz kalamamış, bölgesel örgütlerin de desteğiyle birlikte BMGK'nın öncülüğünde koruma sorumluluğu görevini üstlenmiştir. Libya'da meydana gelen olaylar ve müteakiben BMGK tarafından alınan 1970, 1973 ve en son 2009 sayılı kararlar; 2001 yılındaki UMDEK raporunda, 2005 yılında gerçekleştirilen Dünya Zirvesi'nde ve 2009 yılında Ban Ki-moon tarafından oluşturulan Koruma Sorumluluğunu Uygulama isimli bildirisinde belirtilen KrS çerçevesinde ele alınabilmektedir.

2001 yılındaki UMDEK raporunda belirtilen ve doğru otorite, haklı neden ile diğer önleyici kriterler olarak değindiğimiz altı kriter bağlamında Libya müdahalesi değerlendirildiğinde bahse konu kriterlerin en azından teorik de olsa gerçekleştirildiği görülmektedir. KrS çerçevesinde düzenlenebilecek olan askeri bir müdahale için onay ve yetki sahibi organ olarak BMGK öngörülmekteydi (ICISS, 2001, s. 47). Libya'ya gerçekleştirilen askeri müdahaleyi doğru otorite olarak almış olduğu 1973 sayılı karar ile onaylayan BMGK, KrS açısından gerçekleştirilecek olan bir müdahale için teorik olarak gereklilik gösteren bir koşulu sağlamıştır.

2001 UMDEK raporunda, haklı neden kriteri ile ilgili olarak büyük çaplı yaşam kayıplarının meydana gelmesi yeterli bir sebep olarak görülmekteydi (ICISS, 2001, s. 32-33). Ancak 2005 yılında gerçekleştirilen Dünya Zirvesi'nin akabinde yayınlanan sonuç bildirisinin 139'uncu paragrafında; BM vasıtasıyla gerekli önlemlerin alınması için "savaş suçları, insanlığa karşı gerçekleştirilen suçlar, soykırım ve etnik temizlik" olarak dört maddeye indirilen eylemlerden herhangi birinin meydana gelmesini içermekteydi (BMGnK, 2005, s. 30). Libya'daki mevcut yönetimin sivillere yönelik ateş açtığı, havadan operasyon yaptığı ve önemli şehirler arasında yer alan Bingazi gibi bir bölgeyi bombardımana uğratma amacını güttüğü düşünülürse büyük çaplı hayat kayıplarının meydana geldiği yorumu yapılabilir (Kareem & Kirkpatrick, 2011). UMDEK raporunda ifade edilen büyük çaplı hayat kayıpları şartı karşılandıktan sonra, dönemin BM İnsan Hakları temsilcisi olan Navi Pillay tarafından protestoculara yönelik uygulanan şiddet boyutunun insanlığa karşı gerçekleştirilen suçlarla aynı oranda olduğunun belirtilmesiyle (Çağırın, 2011, s. 17) de yukarıda bahsettiğimiz dört ana suç kısıtlanan haklı nedenlerden biriyle aynı durumda bir suçun meydana geldiği söylenebilmektedir.

Doğru niyet, son çare, orantılılık ve yüksek başarı ihtimali gibi dört kriterin daha bulunduğu önleyici kriterler ile ilgili yapılan yorumlardan ilki olan doğru niyet açısından; müdahale gerçekleştirilirken yaşanan insani krizi durdurmak maksadıyla icra edilmeli ve ilgili ülke topraklarına el koyma gibi bir hedef olmamalıdır. Diğer taraftan müdahalede yer alan devletlerin sayıca fazla olması, tek taraflı gerçekleştirilecek olan müdahalelere kıyasla haksız kazanımları engelleyebilecek dengeleyici bir faktör olarak değerlendirilmektedir (ICISS, 2001, s. 36). BMGK

tarafından alınan 1973 sayılı kararda ifade edildiği gibi hiçbir kuvvetin Libya'ya ait topraklarda işgalde bulunarak en ufak bir hak iddia etmeyeceği ve yalnızca sivil halkın korunmasına yönelik amaç güdülmesi (BMGK, 2011, s. 3), Libya müdahalesinde aranan doğru niyet kriterinin bu şekilde karşılandığı söylenebilmektedir.

BMGK'nın aldığı 1970 sayılı karara istinaden uygulanan seyahat engeli, silah ambargosu, mal varlığı dondurma gibi tedbirlerin ve Kaddafi ile yapılan görüşmeler neticesinde mutabakata varılamaması üzerine son çare olarak askeri müdahale çözümüne başvurulmuştur. Gerçekleştirilen askerî harekât esnasında, rejim güçleri tarafından sivil halka saldırılarda kullanılmak üzere oluşturulan komuta kontrol birimlerinin hava operasyonlarında hedef olarak seçilmesi orantılılık kapsamında ele alınabilir. Libya'da gerçekleştirilen müdahale, Irak ve Afganistan'da olduğu gibi hava kuvvetleriyle takviyeli ve aynı zamanda güçlü kara unsurlarıyla birlikte girilerek uzun süre içeride kalınan bir müdahale olmamıştır. Nitekim Libya yönetiminin sahip olduğu ve sivil halka yönelik kullandığı askeri imkanların elverişsiz hale getirilmesi ve mevcut rejimin yıkılmasıyla askeri müdahale ivedi olarak sonlandırılmıştır.

Darfur'da meydana gelen olayları durdurmak maksadıyla askeri müdahale çözümünü seçmeyi olumsuz kılan şartlar Libya'da oluşmamıştır. Bu sebeple gerçekleştirilen askeri müdahale karşımızda başarılı bir ihtimal olarak yer almaktadır. Çünkü Libya'ya yönelik gerçekleştirilecek olan muhtemel bir askerî harekât bölgedeki tansiyonu düşürerek, krizin çözümüne yönelik katkı sağlayacağı düşüncesi hakimdir. Sonuç itibarıyla gerçekleştirilen hava operasyonları neticesinde Kaddafi hükümeti yıkılmış ve özgür bir Libya kurulması için fırsat doğmuştur. NATO'nun müdahalesine karşı koyan son şehirlerden biri olan Sirte'nin düşmesinin ardından BMGK, aldığı 2016 sayılı kararla birlikte Libya'ya yönelik uyguladığı yaptırımları kaldırmıştır. Diğer taraftan BMGK'nın aldığı 2009 sayılı kararla birlikte Libya'daki yeni ekonomik ve siyasi sürece katkı sağlaması maksadıyla BM Libya Destek Misyonu'nu (UNSMIL) kurması KrS kapsamında değerlendirilen yeniden inşa etme sürecine destek olmaktadır.

5.2. LİBYA KRİZİ BAĞLAMINDA KORUMA SORUMLULUĞU TARTIŞMALARI

5.2.1. Müdahale Sonrası Literatürde Yer Alan Tartışmalar

Libya'ya yönelik gerçekleştirilen askeri müdahalenin başarılı olarak değerlendirilmesinin sivil halkın korunmasını amaçlayan politikaları olumlu açıdan etkilediğini belirtmek mümkündür. Yine 2011 yılında alınan 1996 sayılı karara istinaden Güney Sudan bölgesinde bir barışı sağlama harekâtı icra edilmiş, 2014 sayılı alınan karar ile birlikte de Yemen hükümetine karşı kendi vatandaşlarını koruma sorumluluğu olduğu hatırlatılmıştır. 2011-2014 yılları arasında kalan sürece bakıldığında Libya'daki kriz ile birlikte başlayan dönemde BM Güvenlik Konseyi tarafından KrS yönelik yapılan atıflar artmıştır. 2011 yılından önceki dönemde yalnızca dört yılda bir kez atıf alan norma, 2011-2014 yılları arasında alınan 26 kararda atıf yapılmıştır. Bu durumla ilgili olarak; BM Güvenlik Konseyi içerisinde KrS kavramının yorumlanmasına yönelik herkesçe kabul gören ortak bir lisan geliştiğini ve kavramın üye devletler açısından daha kabul edilebilir bir hal aldığını ifade edebiliriz (Gifkins, 2016, s. 152). Aynı şekilde, 1973 sayılı alınan kararın Rusya ve Çin tarafından veto edilememesiyle ilgili olarak da KrS kavramının düzenleyici bir norm özelliği taşımasının devletlerin üzerinde önemli etkilere sahip olduğu ifade edilmektedir (Glanville, 2006, s. 189).

Libya müdahalesine yönelik iyimser görüşler olduğu gibi aksi yönde KrS'nin temel değerlerine uygun olmadığını ileri süren düşünceler de mevcuttur. Egemen devletlerin sınırları içerisinde sivil savaşa kadar uzanan kriz ortamı oluştuğunda, uluslararası hukuk kurallarını işaret ederek uluslararası toplumun müdahalede bulunması, meydana gelen her iç krizde uluslararası müdahalenin uygulanabileceği endişesini doğurmaktadır. Bahse konu olan bu kaygı BM Şartı'nın ilkeleri arasında yer alan *"bu antlaşmaya ait hiçbir hüküm, BM için hiçbir devletin iç işlerine karışma yetkisi tanımadığı gibi üye devletleri de bu tür iç işlerini ilgilendiren konular bağlamında çözüm sağlamaya zorlayamaz."* (BM, 1945, s. Md.2) açıklamasıyla hafifletiliyor gibi görünmektedir. Ancak, BM Şartı'nın ilgili maddesinin akabinde belirtilen *"fakat söz konusu ilke (devletlerin kendi iç işlerine yönelik müdahalede bulunulmayacağı ilkesi) Yedinci Bölümde açıklanmış olan zorlayıcı tedbirlerin*

alınmasını hiçbir şekilde engellemez.” ifadesi BMGK yetkisiyle kararlaştırılan her türlü zorlayıcı önlemin, egemen devletlerin kendi iç işlerine müdahale edilmemesi açısından yorumlanmasını sıkıntıya sokmaktadır. Özellikle Libya’ ya yönelik icra edilen askeri harekate olanak tanıyan 1973 sayılı karar içerisinde yer verilen “gerekli bütün tedbirlerin alınması” ifadesi Güvenlik Konseyi’ne devamlı olarak BM Antlaşmasının Yedinci bölümüne istinaden kuvvet kullanmasını sağlayabilecektir (Henderson, 2011, s. 767). Eğer BMGK tarafından benzer şekilde farklı bir olay için “gerekli bütün tedbirlerin alınması” ibaresinin yer aldığı bir karar alındığı takdirde, kendiliğinden kuvvet kullanımına ilişkin çıkış kapısı da aralanmış hatta onaylanmış olacaktır. Bununla birlikte, BMGK tarafından alınan 1973 sayılı karara istinaden “Libya toprakları üzerinde hiçbir işgal kuvvetinin konuşlanmaması” gerektiğinin altı çizilirken, Libya’da ve ileri dönemlerde gerçekleşebilecek benzer müdahale ihtimallerinde hedef ülke toprakları üzerinde kara birlikleri konuşlandırmadan yalnızca hava hareketiyle müdahalenin icra edileceği görüntüsü verilmektedir.

KrS’nin asıl maksadı kendi halkını koruyamayan devletlere yönelik çeşitli yaptırımlar gerçekleştirerek sivillerin korunması temelinde şekillenmektedir. BMGK tarafından 1973 sayılı kararın çıkarılmasında da ana faktör sivil halkın korunmasıdır. Ancak burada zihinleri bulandıran husus, Kaddafi rejimine karşı direniş sergileyen silahlı muhalif kesimin de sivillerin korunması bağlamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceğidir. Zira uluslararası insancıl hukuk kurallarına bakıldığında sivillere yönelik yapılan saldırılar yasaklanırken, isyancılara karşı gerçekleştirilen saldırılara izin verilmektedir (Payandeh, 2012, s. 386). Bu kapsamda BMGK tarafından alınan kararda yalnızca sivillerin korunması temel hedef olarak güdülmüş ve gerekli durumlarda muhalif kesime karşı da saldırı gerçekleştirilebileceği teorik anlamda hatırlatılmıştır. Ancak alınan 1973 sayılı kararda geçen “*sivillerin ve Libya yönetimi tarafından saldırı riski taşıyan sivil yerleşim alanlarının korunması*” ibaresi yalnızca sivillere yönelik değil, özellikle rejim güçleri tarafından saldırı tehdidi altında kalan sivil yerleşim alanları ifadelerinin geçmesi muhalif kesimin çoğunlukta olduğu Bingazi ve etrafındaki bölgeleri kast etmektedir. Buradan hareketle Konsey’in, uluslararası insancıl hukuku göz ardı ederek muhalif kesime de koruma sağlayan bir karar aldığı ifade edilebilmektedir. Böylelikle BM, Libya’da yaşanan çift taraflı bir

çatışmayı sonlandırmayı hedefleyen üçüncü bir taraftan ziyade mevcut taraflardan birini desteklemek maksadıyla olaya müdahale etmiş görüntüsü sergilemektedir. Dolayısıyla Güvenlik Konseyi'nin aldığı 1973 sayılı kararıyla birlikte sivillerin korunması maksadıyla insani girişimlere imkân tanınan, ancak isyancılar ile destekçilerine yönelik herhangi bir tedbir almaya müsaade etmeyen ve bu sebeple devletlerin meşru olmayan bir yolla sivil savaş içerisinde yer almasına olanak veren bir metin biçiminde olduğu yorumları yapılmıştır (Merkel, 2011, s. 2).

Libya müdahalesi ile birlikte ülke içerisinde rejim değişikliği amaçlanıp amaçlanmadığı sorunsalı, askeri müdahaleyi icra edenlere yöneltilen diğer bir eleştiri olmuştur. Libya'daki kriz rejim güçleri ile rejim karşıtı muhalif kesim arasında yaşanmaktaydı. Bu açıdan bakıldığında ise gerçekleştirilen müdahalenin muhalif kesimi güçlendirerek yeni bir rejim için alt yapı hazırladığı söylenebilir. Diğer taraftan BMGK'nın aldığı 1973 sayılı kararın herhangi bir rejim değişikliği amaçlamadığı, ana gayenin sivillerin korunması olarak belirlendiği dönemin Arap Birliği (ArB) Genel Sekreteri olan Amr Musa tarafından açıklanmıştır (Chulov, 2011, s. 1-3).

Ancak BMGK tarafından alınan 1970 sayılı kararda, “halkın istediği meşru taleplerin karşılanması” hususundan bahsedilmiş ve 1973 sayılı alınan karar içerisinde de “halkın istediği meşru taleplere yönelik bir çözüm arayışı” bulunmasının altı çizilmiştir. Halkın talep ettiği bu meşru isteklerin rejim değişikliğine yönelik olması halinde belirtilen talep sağlanması için BM vasıtasıyla uluslararası toplumun gayret sarf etmesi gerekmektedir. Bu durum ise rejim değişikliğini hedefleyen, Güvenlik Konseyi onaylı bir askeri müdahalenin icra edilmesi demektir ki, teorik anlamda KrS bağlamında ele alınması mümkün olmayan, bir devletin kendi iç işlerine doğrudan müdahalede bulunmak olcaktır.

Rejim değişikliği sorunsalıyla ilgili olarak üzerinde durulması gereken diğer önemli bir konu ise halkın isteğini görmezden gelen, baskıcı rejimler yaratan ve kendi insanına karşı şiddet ve zulüm uygulayan sistemlere yönelik direnç göstermeden sivil vatandaşlara nasıl koruma sağlanacağıdır. Geçmiş zaman içerisinde hem insani müdahale hem de koruma sorumluluğu açısından ele alınacak müdahaleler incelendiğinde, bunların hedef ülkenin başında bulunan mevcut yöneticiler ile rejim

sistemine yönelik icra edildiği görülecektir. Müdahalenin odağında bulunan devletlerin demokratik olmayan ve karizmatik liderlik açısından örgütlenmiş siyasi unsurları bünyesinde barındırdığı düşünülürse, otoriter rejime boyun eğen sivil halkın askeri hareketlerle korunmaya çalışılması, hedef ülkedeki mevcut rejimi ve yönetim kadrosunu değiştirmeden mümkün görünmemektedir. 2001 UMDEK raporunda belirtilen ve önleme tedbirleri başlığı altında açıklanan refahın eşit şekilde paylaştırılması, toplumun her kesiminden bireyin kolaylıkla sesini duyurabildiği adil ve demokratik ortamların oluşturulması, kendi insanına karşı zor ve şiddet kullanarak zulmeden baskıcı liderlerin ortaya çıktığı sistemleri daha en baştan engelleme gayretidir. Böylelikle KrS, askeri operasyona, hatta siyasi ve ekonomik yaptırımlara gerek duymadan sivilleri koruyabilecektir.

Aslında Libya harekâtına katılan devletler gerçekleştirilen müdahalenin saik olarak rejim değişikliğini güttüğünü kabul etmişlerdir. Dönemin ABD Başkanı olan Obama, Fransa Cumhurbaşkanı olan Sarkozy ile dönemin İngiltere Başbakanı olan Cameron tarafından yayınlanan bir mektupta, 1973 sayılı karar alınırken Libya'nın mevcut devlet başkanı olan Kaddafi'nin zorla yerinden edilmesinin amaçlandığı fakat Kaddafi gibi kendi halkına zulmederek katleden bir liderin ülke yönetiminin başında bulunduğu Libya ile ilgili de geleceği hayal etmenin mümkün olmadığını vurgulamışlardır. 26-27 Mayıs 2011 tarihinde Fransa'da toplanan G8 zirvesi tarafından yayınlanan bildiride ise uluslararası toplumun ana hedefinin Libya'daki mevcut rejimi değiştirmek olduğunu ve Libya'daki mevcut hükümetin kendi vatandaşlarını koruma sorumluluğu görevini yerine getirememesinden dolayı tüm meşruiyetini kaybettiği ifade edilmiştir (Wintour & Willsher, 2011, s. 1-3).

Diğer taraftan yine benzer şekilde NATO'nun Libya'da gerçekleştirdiği sivilleri koruma amaçlı operasyonda yetkilerini aştığı ve rejim ile ilgili değişikliğe zorladığı şeklindeki iddialar BRICS ülkeleri tarafından belirtilmektedir. 1973 sayılı BMGK kararı ile ilgili olarak Brezilya, çekimser kalmaları hususunun sivillerin korunmasına yönelik bir tereddüt yaşadıkları için değil, aksine kuvvet kullanımına ilişkin şiddetin sonlandırılması ve sivillerin korunmasına yönelik hizmet edeceğinden endişe duyduklarını belirterek en uygun çözüme ateşkes sağlanarak ulaşılabileceğini ifade etmiştir (Bellamy & Williams, 2011, s. 844).

Libya müdahalesinin ardından kuvvet kullanımına yönelik kaygıları giderek artan BRICS ülkelerinin bu tavrını belirten Thakur'a göre askeri bir operasyon gerçekleştirebilecek yetenekte olan Batılı güçlerin ilerleyen dönemlerde kendilerine yönelik keyfi müdahaleler icra etmesinden çekinen bu ülkeler uluslararası sistemin kendi menfaatlerini savunacak şekilde dönüştürmek istemektedirler (Thakur, 2015, s. 192). Ayrıca 1973 sayılı alınan kararın batılı devletler tarafından suiistimal edildiği de ileri sürülmektedir. Bu durum, güç odakları arasındaki KrS'ye yönelik ortak kanaati sonlandırmakla kalmamış, Latin Amerika, Afrika ve Asya'da bulunan birçok devlet tarafından KrS için batı emperyalizminin yeni kılıfı olarak değerlendirilmesine sebep olmuştur (Nuruzzaman, 2013, s. 65). Bu noktadan hareketle liberal olarak anılan KrS, insancıl bir çatı altında Batı'nın menfaatleri adına kullanılmakta ve bu yapılırken de engellenmesi gereken suçlara özellikle sebebiyet verilmektedir.

5.2.2. BM Açısından Yaşanan Gelişmelere Etkisi

Libya olayını önemli hale getiren etkenlerden biri bölgesel aktörlerin ve komşu devletlerin sergilediği tavırlar ve karar sürecinde oynadıkları rol olmuştur. Kosova müdahalesinde de karşılaşılan bu durum Libya örneği ile birlikte giderek önem kazanmış; Afrika Birliği (AfB) ile Arap Birliği'nin (ArB) başı çektiği bölgesel örgütler tarafından Kaddafi rejimine yönelik yapılan kınayıcı bildiriler BM için atacağı adımlarda destek sağlamıştır. Bu etki kendisine BM'nin koruma sorumluluğu ile ilgili gündeminde yer bulmuştur.

Dönemin BM Genel Sekreteri olan Ban Ki-moon tarafından 27 Haziran 2011 tarihinde sunulan KrS'nin uygulama raporunda, koruma sorumluluğu kavramının temelinde bölgesel ve alt bölgesel olarak yapılan anlaşmaların yer aldığı ifade edilmiştir. Ayrıca KrS'nin evrensel bir olgu olduğu fakat her bölgenin karşılaşılan krizleri çözme yöntemleri ile sürelerinin farklılık gösterdiğini ve bu kriz ortamlarının barışçıl yollarla çözülebilmesi adına BMGK'dan önce bölgesel kurum ve kuruluşlar ile bir araya gelinmesi gerektiği açıklanmıştır (Md. 8). Yine rapor içerisinde, bölgesel aktörlerin anlaşmalar vasıtasıyla açıklık, karşılıklı anlayış, hesap verebilirlik ve benzeri normları teşvik etmesinin ve üye devletlerin de belirtilen bu kavramlara bağlı kalmalarını sağlaması açısından önem taşıdığı ifadeleri yer almaktadır (Md. 21, 23,

34). Olumsuz bir durumda ise bölgesel aktörlerin yaptırım gücü hatırlatılmış ve Arap Birliği tarafından Libya'nın üyelik durumunun askıya alınması emsal karar olarak gösterilmiştir (BMGnK & BMGK, 2011, s. 10). 12 Temmuz 2011 tarihinde yapılan BMGnK toplantılarında da kriz durumlarında BM ile bölgesel kurumlar arasında sağlanacak iş birliğinin KrS uygulanması kapsamında son derece önem taşıdığı vurgulanmıştır.

BRICS ülkeleri tarafından Libya müdahalesine yönelik yapılan eleştiriler sadece norm tartışmaları ile kısıtlanmamış, müdahaleni hemen ardından BM seviyesinde yeni bir kavram ortaya çıkmıştır. Brezilya'da dönemin Dışişleri Bakanı olan Patriota'nın liderliğinde Brezilyalı siyasiler tarafından tasarlanan “korurken sorumluluk kavramı” değerlendirildiğinde KrS'ye yönelik hazırlanan bir reform teklifinden fazlası olarak izlenim yaratmaktadır. Brezilya tarafından 2011 yılında Genel Kurul'a iletilen mektupta, eğer sivillerin korunması amaçlanıyorsa bunun uluslararası toplum tarafından en yüksek şekilde sorumluluk alınarak yapılması gerektiği ifade ediliyordu. Mektupta bahsedilen diğer bir konu ise KrS kullanılırken sivillerin korunması amaçlandığı gibi bunun yanında rejim değişikliği gibi farklı amaçlar açısından da kullanıldığına dair endişelerinin bulunduğu ve bu endişeler sebebiyle uluslararası toplumun tepki gösterirken zorlandığı hususudur. Bu sebeple KrS bağlamında bile olsa kuvvet kullanmanın sadece BMGK kararıyla ve BM Şartı'nın Yedinci Bölümü kapsamında uygulanabileceği belirtilerek, UMDEK raporundan farklı olarak hem bölgesel aktörlere hem de BMGnK'ya müdahale yetkisi tanınması desteklenmemiştir. Diğer taraftan BM seviyesinde yapılan vurgunun dışında KrS'nin uygulanması ile ilgili olarak önleme sorumluluğu ve tepki gösterme sorumluluklarının sırasıyla uygulanmasının önemli olduğu hatırlatılmıştır (BMGnK & BMGK, 2011, s. 1-4).

Brezilya tarafından iletilen mektup içerisinde dikkat çeken diğer bir konu ise kolektif sorumluluk kavramı ile kolektif güvenlik kavramının ayrımının yapılmasıdır. Bu sayede kolektif sorumluluk kavramı zorlayıcı önlemlere başvurulmadan da gerçekleştirilebilir. Uygulanan askeri müdahaleler her ne kadar meşru ve yasal olsa da çok fazla hayat kaybına ve maddi zarara sebebiyet vermekte; müdahalenin gerçekleştirildiği alanlarda terör olaylarının meydana gelmesi, mağdur durumda

bulunan sivillerin giderek sıkıntılarının artması ve kendini tekrarlayan bir şiddet çemberinin oluşması gibi olumsuz durumlarla karşılaşmaktadır. Bundan dolayı ilk olarak diplomatik çözüm yolları aranarak başvurulmalı, müdahale ihtimali ortaya çıktığında ise kuvvet kullanımının yaratacağı şiddet boyutu asgari seviyede tutulmalı ve ne olursa olsun kriz ortamından daha büyük sonuçlar doğurmasına neden olunmamalıdır (BMGnK & BMGK, 2011, s. 1-4).

Brezilya'nın sunduğu reform teklifi gelişmekte olan diğer ülkeler tarafından olumlu tepkiler almış; KrS yönelik şüphe barındırdıkları bilinen çeşitli Arap ve Güney Amerika devletleri yapılan toplantılar esnasında belirttikleri açıklamalarla söz konusu teklife destek olmuşlardır (Tourinho, Stuenkel, & Brockmeier, 2016, s. 141). Diğer taraftan Libya'da gerçekleştirilen müdahalenin aktörleri olan ABD, Birleşik Krallık ve Fransa ile müdahale kararı alınırken çekimser kalan Almanya'nın da yer aldığı bazı devletler bu teklife şüpheyle bakmıştır (Benner, 2013, s. 4). Özel danışman olan Luck, KrS uygulamasını geliştirecek bu teklife olumlu yaklaşmış ancak birçok insanın yaşamı söz konusu olduğunda felsefi münakaşalara ihtiyaç duyulmadığı belirtmekten de çekinmemiştir (ICRtoP, 2012, s. 1-3). Benzer nitelikte, Soykırımın Önlenmesi Özel Temsilcisi olan Deng tarafından yapılan açıklamalarda da bu hususun yeni bir konsept olmasından ziyade KrS uygulanmasını olumlu yönde geliştirecek bir yöntem olarak yorumlanmasının daha faydalı olacağını belirtmiştir (Deng F. M., 2012, s. 2).

Libya müdahalesi KrS'nin askeri müdahale faktörünü ön planda sergilemesi açısından da önemli kabul edilmiş; hatta bazıları tarafından bu özelliği sebebiyle eleştirilmiştir. Libya'ya yönelik gerçekleştirilen müdahale ile birlikte artık askeri müdahalelerin tercih edilmesinin kolaylaşarak önünün açıldığı ve bunun da daha barışçıl çözüm yolları arayarak sunmayı engellediği ileri sürülmüştür (O'Connell, 2011, s. 16). Aslında bu durum, harekattan sonra yayınlanan uygulama raporunda da kendisini bariz olarak göstermektedir.

25 Temmuz 2012 tarihinde sunulan “KrS: Zamanında ve Kararlı Tepki” isimli uygulama raporunda dönemin Genel Sekreteri olan Ban Ki-moon KrS'nin üçüncü ve son sütununa dikkat çekmiştir. Rapor içerisinde, krizlerin müdahaleye gerek kalmadan engellenmesinin hem önem hem de maliyet açısından daha uygun olduğunu belirtirken

kimi zaman da bazı durumlara karşı harekete geçmenin gerekli olduğunu belirtmiştir. Başta Libya müdahalesi olmak üzere rapor içerisinde BM'nin krizlere yönelik tepki gösterdiği ve çekimser kaldığı durumlar için özeleştirilmesini önem içermektedir. Rapor açısından, her olay birbirinden farklı dinamikler barındırdığı için bu durum seçiciliğe ya da çifte standarda sebep olabileceği belirtilmiştir. Bundan dolayı krizle mücadelede BM'nin diğer kuruluşlarla gerçekleştireceği iş birliğinin altı çizilmiştir; Kenya ve Kırgızistan'da yaşanan krizlerde bölgesel aktörlerle birlikte yapılan önleyici tedbirler örnek olarak sunulmuştur.

Ban Ki-moon sunduğu raporda, birinci ve ikinci sütun olan önleme sorumluluğu ile tepki gösterme sorumluluğu arasında net bir ayrım olmadığını; üçüncü sütunun hedefinin ise devletlerin yasal sorumlulukları çerçevesinde kendi sorumluluğunu tekrar kazanmasını sağlamak olduğunu açıklamıştır. Bu maksatla gerçekleştirilecek olan zorlayıcı müdahalenin bölgeye askeri kuvvet tertiplenmesinden uçuşa yasaklı bölge tesis edilmesine kadar kapsamlı bir çerçevede yorumlanabileceği fakat kuvvet kullanımının sadece BMGK kararı ve BM Şartı'nın 7'nci bölüm 42'nci md.sine istinaden mümkün olabileceği vurgulanmıştır. Raporda barışçıl çözüm yollarından fayda alınabilmesi için gereken zamanın tanınmadığı iddialarını da yanıtlayan Ban Ki-moon, birçok taraf devletin Libya krizinde barışçıl çözüm yollarının tükendiği konusunda hemfikir olmasının ardından kuvvet kullanımına yönelik karar alındığının altını çizmiştir. Bazı üyeler tarafından yapılan kuvvet kullanımına yönelik yetkinin aşıldığı eleştirilerine cevap olarak ise Bağımsız Komisyon'un hazırladığı raporda sivillerin hayat kayıplarının engellenmesi aşamasında NATO tarafından hassas davrandığına yönelik tespitlerin bulunduğunu belirtmiştir. Son olarak Ban Ki-moon tarafından *“Ruanda ve Srebrenitsa'da yaşanan üzücü durumlardan sonra hiç kimse 7'nci bölüm başlığı altında yer alan önlemlerin uygun olmadığını iddia edemez”* şeklinde bir açıklama yapılarak eleştirilere kesin cevabını vermiştir (BMGnK & BMGK, 2012, s. 1-16).

ALTINCI BÖLÜM

SURİYE ÖRNEĞİ: UYGULANAMAYAN KORUMA SORUMLULUĞU

Suriye’de yaşanan kriz ortamı, başladığı tarih olan 2011 yılının mart ayından itibaren Suriye’nin kendi sınırlarını aşan ve bu krizin çözümüne yönelik de yalnızca yerel aktörlerin sergilediği gayretlerin yetemediği bir özelliğe sahiptir. Bu süreci daha iyi anlayabilmek adına öncelikle kriz ortamının meydana çıkışı ve bu ortamdaki ateşin söndürülmesine yönelik atılan adımlar incelenecek, müteakiben kimyasal tehdit konusu ile sınırlı seviyede de olsa gerçekleştirilen müdahaleye yer verilecektir. Bununla birlikte siyasi çerçevede krizin sonlandırılması için bulunan girişimlerden de bahsedilecektir. Son kısımda ise kriz çerçevesinde KrS yöneltilen eleştiriler hem literatür bazında hem de BM bazında ele alınacaktır.

6.1. SURİYE KRİZİ

2010 yılının sonlarına gelindiğinde Arap coğrafyasında gerçekleşen direniş hareketleri bir yılın ardından ocak ayında kendisini Suriye’de göstermiştir. Bir grup gencin 6 Mart 2011 tarihinde duvarlara slogan olarak “Halk Sistemin Değişmesini İstiyor” yazmasından dolayı tutuklanması ve sonrasında meydana gelen rejim karşıtı protestolar Suriye’yi Arap Baharı’nın çözüme kavuşturulamayan vakası olarak betimleyen olaylar silsilesini tetiklemiştir. “Onur Cuması” ya da “Öfke Cuması” olarak isimlendirilen halkın düzenlediği gösteriler bu açıdan aynı dönemde gerçekleşen Libya’daki krizi çağırırsa da ne muhalif kesim ne de uluslararası toplum üzerinden sekiz yıl geçen Suriye’nin bağrındaki iç savaş ateşini söndürememiştir.

15 Mart 2011 tarihinde Şehitler Meydanı’nda buluşan bir grup Suriyeli vatandaş tarafından tutuklanan gençlerin serbest kalmaları için sessiz bir gösteri düzenlenmiştir. 18 Mart’ta ise Suriye’nin güneyinde bulunan Dera şehrinde siyasi açıdan özgürlük talebi ve yolsuzlukların sonlandırılması isteklerine binaen toplanan Suriyeli vatandaşların protestolarına yönelik güvenlik kuvvetlerinin karşılık vermesi neticesinde ise 3 sivil yaşama veda etmiştir. Gösterileri sürdüren halk 25 Mart tarihine gelindiğinde Şam’da yürüyüş gerçekleştirmiş ve yine güvenlik kuvvetlerinin müdahalesi sebebiyle 23 sivil hayatını kaybetmiştir (Al Jazeera Türk, 2013, s. 58).

Suriye hükümeti halkın düzenlediği protestolar karşısında, siyasi reform garantisi ile otoriter ve baskıcı bir yönetim şekli arasında sürekli olarak bocalamıştır. Devlet başkanı olan Beşar Esad görevi bırakmasının mümkün olmadığını belirtmenin yanında aynı dönem içerisinde kendi halkını bariz biçimde tehdit eden Libya lideri Kaddafi'den farklı olarak, garanti ettiği siyasi reformlar ile krizin üstesinden gelmeye çalışmıştır. 29 Mart 2011 tarihinde görevden istifa eden yönetimin yerine on beş gün sonra yeni bir iktidar gelerek 48 yıldır devam eden olağanüstü hâl durumu sonlandırılmıştır. Esad tarafından bu süreç içerisinde gerçekleştirilen en önemli girişimlerden biri de vatandaşlık hakkı bulunmayan ve muhalif kesimde yer alan Kürt nüfusa ait kimlik sağlanmasıdır (Semin, 2011, s. 2). Rejim güçleri tarafından devam ettirilen şiddet şemsiyesi altında gerçekleştirilen siyasi reformlar kriz ortamını yatıştırmaya yetmemiştir. 23-24 Nisan 2011 tarihlerinde gerçekleştirilen gösteriler esnasında 34 kişi, 25 Nisan'da güvenlik kuvvetleri tarafından Dera kentinde başlatılan operasyon sırasında 200 sivil vatandaş hayatını kaybetmiştir (Human Rights Watch, 2011, s. 2-3).

6.1.1. Krizin Çözülmesine İlişkin Yaşanan Süreç

Krizin çözümüne yönelik olarak BMGK üyeleri tarafından gösterilen ilk tepki 28 Nisan 2011 tarihinde gerçekleşmiştir. ABD, Birleşik Krallık ve Fransa Suriye'de meydana gelen şiddet olaylarını kınayarak derhal son bulmasını talep ederken, Rusya ise uygulanan şiddete yönelik duyduğu kaygılarını belirtmiş fakat yaşanan durumun uluslararası barış ve güvenlik kapsamında bir tehdit oluşturmadığını ifade etmiştir (BMGK, 2011, s. 9). BMGK tarafından Libya'da gerçekleştirilen müdahaleye benzer bir uygulamanın Suriye için gerekmediği hususunda ortak görüş oluşturulsa da (BMGK, 2011, s. 1-4) taraf devletlerin krize yönelik tutumları arasındaki uçurum giderek artmıştır. Mayıs ayı içerisinde ABD tarafından Esad ve bir takım Suriyeli yöneticilerin mal varlıklarına ilişkin dondurma kararı alınmış; ayrıca AB tarafından da Suriye'ye yönelik silah ambargosu uygulanması kararlaştırılmıştır (AB Konseyi, 2011, s. 1). 25 Mayıs 2011 tarihinde ise Birleşik Krallık, Almanya, Fransa ve Portekiz tarafından Suriye'deki yönetimin baskıcı tutumunu kınamak amacıyla bir karar taslağı hazırlanmış fakat BRICS ülkelerinin itiraz etmesi üzerine taslağa ilişkin oylama yapılmamıştır (BMGK, 2017, s. 5).

2011 yılı yazında uluslararası toplumun tüm dikkati Libya müdahalesi üzerinde toplanırken Suriye’de yaşanan krizin durumunda herhangi bir farklılık olmamış; bir taraftan siyasi isteklere ilişkin girişimlerde bulunan hükümet diğer taraftan muhalif kesime yönelik şiddete devam etmiştir. 2 Mayıs 2011 tarihinde Suriye’de genel af kararı alan mevcut yönetim, muhalif kesim içerisinde yer alan örgütleri de kapsayacak şekilde, 31 Mayıs 2011 tarihinden önce işlenen çeşitli siyasi suçları da genel af çerçevesinde değerlendirmiştir. Bunun hemen ardından ise Esad çok partili sisteme geçiş aşamasının bir unsuru olması sebebiyle Ulusal Diyalog Komisyonu’nun oluşturulacağını ifade etmiştir (BMGnK, 2011, s. 8-9). Buna rağmen diğer taraftan Mayıs ve Haziran aylarında düzenlenen gösterileri bastırmaya çalışan rejim güçleri birçok vatandaşın hayatını kaybetmesine sebep olmuş (Al Jazeera Türk, 2013, s. 56-57); bu manzara Suriye için uluslararası barış ve güvenlik açısından olmasa da insan hakları açısından BM’de tekrar gündem konusu olmasını sağlamıştır. Özel temsilciler olarak görev yapan Deng ve Luck tarafından 2 Haziran’da yapılan açıklamalarda, Suriye yönetimine halkını koruma sorumluluğu olduğu hatırlatılmıştır. Buna ek olarak, rejim güçleri tarafından halka yönelik gerçekleştirilen saldırıların olduğu ve insancıl hukukun ihlal edildiği belirtilerek bu durumların incelenmesi adına hükümetten izin talep edilmiştir (BM Basın Bülteni, 2011, s. 6). Ağustos ayı içerisinde, İnsan Hakları Yüksek Temsilcisi olan Navi Pillay tarafından Suriye hükümetinin insanlığa karşı işlediği suçlar nedeniyle UCM’ye sevk edilmesi gerektiğine yönelik BMGK’ye çağrıda bulunmuştur (Bakri, 2011, s. 2). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi tarafından 22 Ağustos 2011 tarihinde alınan karara istinaden Suriye’de meydana gelen insan haklarına yönelik ihlallerin araştırılması maksadıyla bağımsız bir komisyon oluşturulmuştur (BMGnK, 2011, s. 6).

BMGK’da Suriye ile ilgili ilk karar tasarısı krizin başlamasından yaklaşık altı ay sonra ele alınmıştır. Birleşik Krallık, Almanya, Portekiz ve Fransa tarafından 4 Ekim 2011 tarihinde sunulan tasarıda Suriye hükümetine vatandaşlarını korumasının temel yükümlülükleri arasında olduğu hatırlatılarak sivillere uygulanan şiddetin durdurulması, olaylarda sorumluluğu bulunan kişilerin ivedi olarak hesap vermesi, rejim tarafından bu karara uyulmaması durumunda ise BM Şartı’nın 41’nci md. si çerçevesinde yaptırım uygulanması değerlendirilmiştir. Fakat Çin ve Rusya “Libya

harekâtına benzer bir NATO operasyonuna” karşı olduklarından dolayı tasarıyı veto etmişlerdir (Miller, 2011, s. 3). Karar tasarısının giriş bölümünde Suriye’de yaşanan kriz ortamını gündeme taşıma gayretleri sebebiyle takdir kazanan Brezilya, Güney Afrika ve Hindistan’ın oylamada çekimser kalmalarının ise büyük bir ironi konusu olduğunu söylemek mümkündür. Oylamanın ardından ABD ve Birleşik Krallık tarafından yapılan açıklamada Çin ve Rusya kınanmış, “Suriye’deki vatandaşların yanında bulunmak yerine silah pazarlamayı tercih ederler” ifadesiyle de ABD elçisi tepkisini göstermiştir (Miller, 2011, s. 4).

BMGK tarafından dikkate değer bir adımın atılamaması sonucunda Suriye’de yaşanan krizin çözümüne yönelik bölgesel aktörlerle iş birliği yapılması konusu gündeme gelmiştir. Libya’da gerçekleştirilen operasyon başta sayılmak üzere son dönemlerde Arap coğrafyasında yaşanan krizlere ilişkin aktif bir siyaset gerçekleştiren Arap Birliği Suriye’deki kriz ortamıyla ilgili başlangıçta sadece diyalog daveti sunmakla kalsa da ağustos ayında Katar ve Suudi Arabistan büyükelçilerini Suriye’den geri çağırarak bu siyasi tutumlarını devam ettireceğinin işaretini vermiştir. 16 Ekim 2011 tarihinde Katar başkanlığında yapılan toplantı sırasında Mısır, Sudan, Umman ve Cezayir temsilcilerinden oluşan bir heyetle birlikte Suriye’ye ziyarette bulunulmasına karar veren Arap Birliği, 26 Ekim tarihinde bu ziyareti icra etmiş ve Arap Eylem Planı hakkında Esad ile görüşmüştür. 30 Ekim tarihinde yapılan görüşmeler neticesinde Suriye ile Arap Birliği eylem planına ilişkin uzlaşma sağlamıştır. Buna göre Arap Birliği’nin 7436 sayılı aldığı karar doğrultusunda; sivil halka yönelik uygulanan her çeşit şiddet unsurunun ivedilikle sonlandırılması, olaylardan dolayı tutuklanan kişilerin serbest bırakılması, silahlı rejim güçlerinin yerleşim alanlarından çekilmesi ile takip ve kontrolün sağlanabilmesi amacıyla basın yayın organlarının Suriye içerisinde dolaşmasına müsaade edilmesi talep edilmiştir. Suriye’deki iktidarın kendilerine tanına süre zarfında diyalog girişiminde bulunmamasından dolayı Arap Eylem Planı sekteye uğramış; 12 Kasım 2011 tarihinde ArB tarafından alınan 7438 sayılı karara istinaden Suriye’nin birliğe üyelik durumu yeniden değerlendirilerek askıya alınmıştır (Küçükkeleş, 2012, s. 8-9). Bu kararın alınması, Arap milliyetçiliğini benimseyen ve bir zamanlar Mısır ile beraber pan-

Arabizm'i canlandırmaya uğraşan Suriye yönetimine ilişkin diğer Arap devletlerinin tavrını ortaya koyması açısından önemlidir.

Birleşmiş Milletler 'in İnsan Hakları Yüksek Temsilciliği tarafından Kasım ayında sunulan raporda; mart ayı itibariyle 3500 sivil vatandaşın hayatını kaybettiği ve mevcut kriz ortamının giderek silahlı iç çatışmaya dönüşeceğine dair kaygılarının bulunduğunu belirtmiştir (BMGnK, 2011, s. 8). Kriz ortamının çözümüne ilişkin girişimlerde bulunmaya devam eden ArB, 16 Kasım'da almış olduğu 7439 sayılı kararı ile birlikte Arap Eylem Planı'nın işleyişini kontrol etmek maksadıyla ArB Suriye Gözlem Misyonu'na yetki vermiştir. Müteakibinde 24 Kasım tarihinde almış olduğu 7441 sayılı karara istinaden de görevlendirdiği gözlem misyonunun Suriye'ye yerleştirilmesi talebinde bulunmuştur. 19 Aralık 2011 tarihinde ise ArB Genel Sekreterliği ile Suriye hükümeti arasında bir protokol oluşturularak askeri ve sivil gözlemcilerin Suriye'ye girişi sağlanmıştır. Suriye'ye ilişkin çeşitli alanlarda yaptırım uygulama kararı alan ArB'nin, yaptırımlar konusunda daha erken karar alan AB ve ABD ile beraber bölgesel bir örgüt olarak böyle kararlar alması, uluslararası toplum tarafından Suriye'deki kriz ortamının büyümesini engellemek adına sorumluluk aldığını göstermesi açısından önemlidir.

19 Ocak 2102 tarihine kadar Suriye'deki çeşitli şehirlerde gözlemde bulunan ArB Misyonu hazırladığı raporunda; Suriye yönetiminin sınırlı sayıdaki durumlar haricinde barışçıl protestolara müdahale de bulunmadığını, hatta rejim karşıtı olarak bilinen bazı silahlı kesimlerin güvenlik kuvvetlerine ve sivillere yönelik saldırılarda bulunduğunu ifade etmiştir. Diğer taraftan Suriyelilerin kriz ortamının barışçıl adımlar atılarak aşılmasını talep ettiklerini ve sadece Arap arabuluculuğunu onayladıkları, uluslararası bir müdahaleye ise sıcak bakmadıkları belirtilmiştir (ArB Suriye Gözlem Misyonu, 2012, s. 1-9). Misyonun hazırladığı rapordan hemen sonra 23 Ocak tarihinde ArB'nin aldığı bir karara istinaden Suriye hükümetinin başında bulunan Esad'ın görevinden ayrılarak yerini yardımcısına bırakması ve ulusal birlik yönetiminin oluşturulması talep edilmiş fakat bu karar Suriye hükümeti tarafından reddedilmiştir (BMGnK, 2012, s. 7). Libya'da gerçekleştirdiği hareketle krizin gidişatına yön veren NATO'nun Genel Sekreteri olan Rasmussen'in o dönemde yaptığı toplantıda NATO'nun Suriye'ye yönelik bir müdahalede bulunma niyetinin olmadığını ifade

etmesi de uluslararası toplumun henüz müdahaleye hazır olmadığını gözler önüne sermiştir (Buckley, 2012, s. 88). Bu yaşananlara rağmen ArB'nin yaptırım uygulama kararı almasından hemen önce Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Temsilcisi olan Pillay tarafından Suriye'de meydana gelen çatışmalardaki tarafların insanlığa yönelik suç işlediklerini belirtilerek uluslararası müdahale çağrısında bulunulmuştur (Bakri, 2011, s. 2). Suriye'de yaşanan krizin birinci yılına girilirken bölgesel örgütler, karar alma mekanizmaları ve müdahale imkânı bulunan örgütler arasındaki fikir ayrılıkları bir bağlamda krizin uzamasına sebep olmuştur.

Uluslararası seviyede yönetim karşıtı muhalif grupların daha yeni olarak tanınmaya başladığı sıralarda BMGK ikinci defa krizin önlenmesine ilişkin bir girişimde bulunmuştur. 4 Şubat 2012 tarihinde Dostlar Grubu üyeleri tarafından BMGK'ya sunulan karar tasarısı içerisinde; çatışan kesimlerin yaptıkları insan hakları ihlallerini bir an önce sonlandırmaları istenmiş, Suriye yönetimi tarafından Arap eylem Planı'na uygun hareket edilmesi, sorumlu kişilerin hesap vermesi ve yapılacak olan insani yardımların Suriye'ye girişine müsaade edilmesi çağrısı yapılmıştır (BMGK, 2012, s. 1-3). Fakat Çin ve Rusya tarafından *“karar taslağında taraflı bir şekilde ülkedeki kriz ortamı ve şiddetin tamamından Suriye lideri Esad'ın sorumlu olarak gösterildiğini”* ileri sürerek tasarıyı veto etmişlerdir (Küçükkeleş, 2012, s. 15).

BMGK'nin çözüm yollarının yine tıkanması üzerine BM'nin desteğiyle birlikte uluslararası toplum tekrar çıkış yolu olarak Arap Birliği'ne yanaşmıştır. 12 Şubat 2012 tarihinde ArB ortak bir misyon oluşturulması teklifiyle BMGK'ye başvurmuş, önceden BM Genel Sekreterliği yağımış olan Kofi Annan 23 Şubat 2012 tarihinde Suriye Özel Temsilciliği görevine getirilmiştir. Mart ayı içerisinde Annan tarafından Suriye'deki kriz ortamının çözümüne yönelik altı maddeden oluşan bir barış planı hazırlanarak sunulmuştur. Bu maddeler arasında; Suriye hükümetine sivil halkın yaşadığı alanlarda ağır silah bulundurmaya ve kullanmaya sonlandırması, ayrıca askerlerini bu bölgelerden geri çekmesi konularında çağrı yapan Annan Suriye halkının yasal isteklerine karşılık bulabileceği bir siyasal sürecin oluşturulması adına ortak çalışma teklifinde bulunmuştur. Bunlara ilaveten ihtiyaç duyulan yerlere insani yardımların götürülebilmesi için gün içerisinde iki saat olacak şekilde çatışmaların durdurulması, barışçıl gösteriler esnasında keyfi olarak tutuklananların salıverilmesi,

gazetecilerin serbest olarak ülke içerisinde dolaşmalarına müsaade edilmesi ve barışçıl amaçla düzenlenen gösteriler ile protesto hakkına saygı duyulması hususları da belirtilmiştir (BMGK, 2012, s. 1).

14 Nisan 2012 tarihinde BMGK tarafından alınan 2042 sayılı kararda, altı maddeden oluşan Annan planının desteklendiği belirtilirken bu planın uygulanmasına ilişkin rapor hazırlanması amacıyla da 30 kişiden oluşan silahsız bir gözlemci ekibi oluşturulmuştur (BMGK, 2012, s. 1-4). Gözlem için görevlendirilen heyet Suriye hükümeti tarafından olumlu karşılanmış fakat gözlemciler tarafından Suriye'nin egemenliğine de saygı duyulması konusunda uyarıda bulunulmuştur. Diğer taraftan 21 Nisan 2012 tarihinde BMGK tarafından alınan 2043 sayılı kararda ise taraflar arasında sağlanan ateşkesin ve barış planının uygulanmasına yardımcı olmak maksadıyla, 90 günlük bir süre müddetince, 300 kişinin görev alacağı ve silahsız askeri gözlemciler ile belli sayıda sivilin bulunduğu bir heyet olan Birleşmiş Milletler Suriye Gözlem Misyonu'nun Suriye'de bulundurulmasına karar verilmiştir (BMGK, 2012, s. 1-3). 12 Nisan tarihinde ateşkesin sağlanmasıyla birlikte BM Suriye Gözlem Misyonu Suriye'ye giriş yapmış ve kısa bir süre olsa da çatışma ortamının sakinleşmesini sağlamıştır (BM İnsan Hakları Konseyi, 2012, s. 20).

BM tarafından bulunulan girişimlerin yanı sıra kriz ortamının çözümüne yönelik çok taraflı çeşitli platformlar da oluşturulmuştur. 2012 yılı haziran ayında dönemin özel temsilcisi olan Annan tarafından yapılan davet üzerine Cenevre'de gerçekleştirilen "Suriye Eylem Grubu" toplantısına BM daimî üyeleri ile Avrupa ve Arap Birlikleri'nin yanı sıra Türkiye, Kuveyt, Katar ve Irak da katılım göstermiştir. "Cenevre Görüşmeleri" ya da "Cenevre Konferansı" olarak da adlandırılan toplantının sonuç bildirgesinde BMGK tarafından alınan 2042 ve 2043 sayılı kararlar ile birlikte siyasi bir çıkış yolu oluşturup sunan Annan planı tekrar onaylanmıştır (BM Haber Merkezi, 2012, s. 1-5). Bu karar Suriye'de yaşanan krizin çözümüne yönelik henüz bir müdahalenin gündemde olmadığını göstermesi ve Suriye'de düşünülen siyasi geçişin kılavuzu olması açısından önemlidir.

Cenevre Toplantısı'nda Suriye hükümeti ile muhalif kesimden temsilcilerin bulunmaması ve krizin başladığı günden beri Esad rejiminin yanında olan İran'ın

toplantıya çağrılmaması ise çözüm olasılıklarına yönelik şüphe oluşturmuştur (Al Jazeera Türk, 2014, s. 2). Zira BM Gözlem Misyonu'nun oluşturulması ve Annan Planı barışın tesisi için yetmemiş, çatışmaların şiddetli şekilde sürmesi üzerine 2012 yılı temmuz ayında Uluslararası Kızılhaç Örgütü'nün yaptığı açıklamada Suriye'de yaşanan krizin bir iç savaş olduğu belirtilmiştir (Al Jazeera Türk, 2012, s. 1). Bu açıklamadan hareketle artık Suriye sınırları içerisinde uluslararası savaş hukuku kurallarının geçerli olduğu, sivillere yönelik tarafların gerçekleştireceği her türlü şiddet eyleminin Cenevre Sözleşmeleri 'ne istinaden savaş suçu olarak sayılacağı ve sorumlu olan kişilerin uluslararası mahkemelerde yargılanabilmesine imkân vereceğinden dolayı oldukça önem taşıdığını söyleyebiliriz. Suriye'deki kriz ortamının gittikçe daha kötü bir hale geldiğini belirten Annan uluslararası toplum tarafından bu sürece müdahale edilmesi gerektiğini hatırlatmış; planlarının çözüm sağlama konusunda yeterli olmaması üzerine görevinden istifa ettiğini belirtmiştir (BM İnsan Hakları Konseyi, 2012, s. 4).

19 Temmuz 2012 tarihinde Birleşik Krallık'ın liderliğinde Fransa, Portekiz, ABD ve Almanya tarafından hazırlanarak BMGK'ye iletilen S/2012/538 sayılı tasarıda BM Suriye Gözlem Misyonu'nun yetki süresinin tekrar uzatılması, Suriye hükümetinin ivedi olarak Annan planını uygulayarak girişimde bulunması ve insan haklarına ilişkin yapılan ihlallerin sorumlularının bir an önce hesap vermesi talep edilmiş; Suriye'nin belirtilen kararlara uymaması durumunda BM Şartı'nın 41'inci md.sine istinaden gerekli önlemlerin alınacağı belirtilmiştir (BMGK, 2012, s. 7). Ülkeler ve bölgesel aktörler açısından Suriye'ye ilişkin çeşitli yaptırım uygulamaları bulunsada BMGK vasıtasıyla bu şekilde bir kararın alınması bizlere uluslararası toplumun artık harekete geçtiği düşüncesini canlandıracağı için Suriye krizi adına bir kırılma noktasıdır. Diğer taraftan Güney Afrika ve Pakistan'ın çekimser oy kullandığı karar tasarısı Çin ve Rusya tarafından reddedilmiş, bu devletler sadece BM Suriye Gözlem Misyonu'nun yetkisinin uzatılacağı, siyasi içerikli olmayan "teknik" bir karar tasarısına onay verebileceklerini ifade etmişlerdir (BM Basın Bülteni, 2012, s. 1).

BMGK'nın yaptığı oylama neticesinde sadece uluslararası toplumun içinde bulunduğu ayrışmanın yansıması görünmüştür. Zira 2012 yılı sonunda ArB ve Dostlar Grubu Beşar Esad'ın görevi bırakması çağrısında bulunurken, Rusya Dışişleri Bakanı

olan Sergey Lavrov tarafından “*Esad’ın geleceğini kendi halkı belirlemeli. Esad’ın yönetimi bırakması durumunda şiddet olayları daha fazla artar.*” ifadelerinde bulunularak mevcut iktidarın yanında olduğunu göstermiştir (NTV, 2012, s. 2). AB ise 2013 yılının mayıs ayında aldığı karara istinaden Suriye’deki isyancılara ilişkin uyguladığı silah ambargosu kararını kaldırmıştır (Al Jazeera, 2014, s. 2). Suriye’deki mevcut kriz ortamının sonlandırılması için gerekli imkân ve kabiliyete sahip güçlerin ülkesel ve bölgesel seviyede ayrışması sadece söylem olarak kalmamış, bariz şekilde uygulamalarla da desteklenmiştir.

6.1.2. Kimyasal Silah Tehdidi ve Müdahale İhtiyacı

2013 yılında rejim güçleri tarafından sivil halka yönelik ağır ve kimyasal saldırılar düzenlenmesi Suriye’de yaşanan krizin boyutunu ve uluslararası toplumun gündem maddesini değiştirmiştir. İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün yayınladığı rapor kapsamında 2012 yılı temmuz ayından itibaren Suriye’deki rejim birlikleri tarafından sivillere yönelik msket bombası kullanılmıştır. Ekim ayı itibariyle ise düzenlenen bombardıman saldırılarının yoğunluğu artmış ve raporun yayınlandığı 2013 yılı başına kadar 35 defa msket bombası ile sivillere saldırılmıştır (İnsan Hakları İzleme Örgütü, 2013, s. 4). 2014 yılındaki İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından yayınlanan rapora göre ise rejim güçleri asgari olarak 152 bölgede düzenlediği saldırılarında msket bombası kullanmıştır (İnsan Hakları İzleme Örgütü, 2014, s. 1).

2012 yılından bu tarafa Suriye’deki olaylar esnasında kimyasal silah kullanıldığına ilişkin haberler alınsa da uluslararası toplum asıl manada Guta’da gerçekleştirilen saldırı ile şoka uğramıştır. 21 Ağustos 2013 tarihinde Şam’a yakın bir bölge olan Guta’da rejim güçleri tarafından sivil halka yönelik kimyasal silah kullanıldığı haberleri ileri sürülmüştür. Bu olay esnasında 500 ila 1400 kişinin hayatını kaybettiği belirtilirken, 1980’lerden itibaren yaşanan en ağır ve ölümcül nitelikteki kimyasal saldırı olduğu ifade edilmiştir (ICRtoP, 2015, s. 3). Dönemin özel temsilcileri olan Welsh ve Dieng tarafından saldırı sonrasında gerçekleştirilen açıklamada yapılanların bir savaş suçu niteliğinde olduğu belirtilmiş ve BM ile taraf devletlerden bu durum ile ilgili gereken önlemleri almaları istenmiştir (BM Basın Bülteni, 2013, s. 1). Yine dönemin ABD Başkanı olan Barack Obama tarafından kimyasal silah

kullanılması hususunda ABD'nin kırmızı çizgilere sahip olduğunu, Fransa ise ihtiyaç duyulduğu anda Suriye'ye yönelik reaksiyon gösterilmesinin *kendileri adına bir onur ve sorumluluk olduğunu* ifade etmiştir (BBC Türkçe, 2013, s. 1-2).

14 Eylül 2013 tarihinde Rusya ve ABD arasında yapılan Cenevre Görüşmesi'nin ardından Suriye'de bulunan kimyasal silahların ortadan kaldırılmasına yönelik yol haritası belirlenmiş; 2014 yılı ortasına kadar bu silahların ortadan kaldırılarak yok edilmesi planlanmıştır (OPWC-UN Joint Mission, 2013, s. 3). Suriye ise kendisine yönelik bir müdahalenin gerçekleşme olasılığı gündem konusu olur olmaz Kimyasal Silahlar Konvansiyonu'na üye olmuştur. BMGK tarafından 27 Eylül 2013 tarihinde ve 2118 sayılı alınan kararda; söz konusu silahların Kimyasal Silahlar Yasaklanması Örgütü denetiminde imha edilmesi istenmiş ve bu karara uyulmaması durumunda BM Şartı'nın VII'nci bölümü çerçevesinde hareket edileceği belirtilmiştir (BMGK, 2013, s. 4). Söz konusu olan kimyasal silahlar 2014 yılı içerisinde Suriye'den çıkarılmış ve BMGK'nın aldığı 2118 sayılı karar uygulanmış fakat mevcut rejim sivil halka varil bombaları ile birlikte saldırmayı sürdürmüştür (İnsan Hakları İzleme Örgütü, 2015, s. 1). 22 Mayıs 2014 tarihinde BMGK'de rejim güçlerinin kimyasal silah kullanması hususunun Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne (UCM) sevk edilmesi değerlendirilmiş fakat tasarı Çin ve Rusya tarafından bir kez daha veto edilmiştir (İnsan Hakları İzleme Örgütü, 2014, s. 2). Bu tasarı Rusya ve Çin tarafından Suriye'ye yönelik yaptırım uygulanmasını sekteye uğratan dördüncü tasarı olmuştur.

Ocak 2014 tarihinde BM ve ArB adına dönemin Suriye Özel Elçisi olarak görev yapan Lahdar Brahimi, Cenevre'de gerçekleştirilecek olan barış görüşmeleri için 30 devlet davet etmiştir. Bu sefer Suriye'de karşı karşıya gelen her iki kesiminde masada yer alması için mevcut rejim ile muhalif kesim görüşmelere çağırılmış fakat bir önceki görüşmede olduğu gibi yine İran'a davet götürülmemiştir. 22 Ocak itibarıyla başlayan bu görüşmelerde de krizin çözümüne yönelik aşama kat edilememiş, sadece Humus bölgesine insani yardım ulaştırılması maksadıyla ateşkes kararı alınmıştır (BBC Türkçe, 2014, s. 1). Mayıs ayı içerisinde görevi bırakacağını açıklayan Lahdar Brahimi'nin yerine Steffan de Mistura getirilmiştir. Gerçekleştirilen ikinci Cenevre görüşmeleri de krizin siyasi açıdan kolay bir şekilde çözülemeyeceğini gözler önüne sermiştir.

6.1.3. İnsan Hakları Çerçevesinde Sınırlı Müdahale

2000’li yıllara girildiğinde Irak sınırları içerisinde El-Kaide ile ilişkili bir örgüt olarak kurulan ve 2006 senesinde kendisini Irak İslam Devleti adıyla tanıtan IŞİD’in zaman içerisinde Suriye’de de yayılmaya başlaması hem bölgesel hem de akabinde uluslararası güvenliği derinden etkilemiştir. 2013 yılına gelindiğinde örgüt, Suriye’de bulunan ve diğer bir terör örgütü olan El-Nusra Cephesi ile yan yana beraber olduğunu açıklamış ve adını “Irak ve Şam İslam Devleti” şeklinde değiştirmiştir. Fakat bu bir araya gelme iddiası El-Nusra terör örgütü tarafından reddedilmiştir (BBC, 2015, s. 2). Bu beraberliğin olumsuz olarak yansıtılması IŞİD’in Suriye üzerindeki iddialarını sonlandırmamış; tam tersine Suriye ve çevre ülkelerde meydana gelen terör eylemleri, bölgede mevcut olan iç savaş ortamının sebep olduğu kriz ve güvenlik sıkıntısını daha da büyötmüştür.

Suriye’de yaşanan bu insani kriz ortamını önlemeye yönelik ilk somut girişim 2014 yılı başında uluslararası toplum tarafından gerçekleşmiştir. BMGK’nın 22 Şubat 2014 tarihinde aldığı ve 2139 sayılı kararında, Suriye’deki krizin her iki cephesinin özellikle de mevcut rejimin şiddet uygulamalarını sonlandırması, insani yardım maksatlı malzemelerin gereken yerlere seri ve emniyetli biçimde ulaştırılmasında kolaylık gösterilmesi istenmiştir (BMGK, 2014, s. 3). Bu karara istinaden Türkiye vasıtasıyla belli bir oranda insani yardım gerçekleştirilse de Suriye hükümeti tarafından ulaşımın engellenmesi üzerine BMGK yeni bir karar alma yoluna gitmiştir. 14 Temmuz 2014 tarihinde BMGK’nın aldığı 2165 sayılı karar doğrultusunda BM ve üyeleri tarafından Suriye için sınır ötesi insani amaçlı yardım sağlanması kararlaştırılmıştır (BMGK, 2014, s. 3). Alınan bu kararı, 2139 sayılı karardan daha önemli ve farklı kılan nokta ise Suriye hükümetinin onayı beklenmeksizin harekete geçilmesinde mutabakat sağlanmasıdır. Ayrıca bu kararda, Suriye hükümetine yükümlölükleri hatırlatılmış ve sivil vatandaşların bulunduğu bölgelerin bombalanması yasaklanmıştır. Diğer taraftan Suriye ise gerçekleştirilen bu insani yardım hareketinde kendi rızasına başvurulmadığını ileri sürerek bunun saldırı niteliği taşıdığını savunmuştur (ICRtoP, 2015, s. 4). İnsani yardım amacıyla düzenlenen hareketlerin süresi 2014 yılı aralık ayında alınan 2191 sayılı karar doğrultusunda uzatılmıştır.

2013 yılı başlarından itibaren Suriye topraklarındaki hakimiyetini korumayı ve arttırmayı amaçlayan IŞİD, 2015 yılı mayıs ayında Suriye'nin yarısını kontrol eder duruma ulaşmıştır (John, 2015, s. 12). IŞİD tarafından Ankara, Paris ve Beyrut'ta düzenlenen bombalama olayları da dahil olmak üzere birçok masum insanın ölümüne neden olan terör olayları gerçekleştirilmiştir. Buna yönelik örgüt ile ilgili uluslararası barış ve güvenlik ortamı için tehdit unsuru olduğu konusunda BM seviyesinde kararlar alınmıştır. 2011 yılı başından itibaren uluslararası toplumun gönülsüz olduğu askeri operasyon IŞİD'e karşı icra edilmiştir.

ABD tarafından 8 Ağustos 2014 tarihinde terör tehdidinden korkup Sincar Dağı'na kaçan Yezidilerin tahliyesini ve Musul'daki IŞİD çemberinin sonlandırılmasını sağlamak maksadıyla terör örgütü IŞİD'e karşı hava operasyonları düzenlemiş; sadece ağustos ayı içerisinde Irak'a yönelik 209 hava harekâtı, Suriye'ye yönelik ise 39 hava harekâtı gerçekleştirmiştir (BBC Türkçe, 2014, s. 2). 15 Ağustos 2014 tarihinde BMGK tarafından 2170 sayılı karar alınmıştır. Bu karar doğrultusunda; El-Kaide, El-Nusra ve IŞİD terör örgütleri ile bunlarla ilişkili olan kişi ya da grupların gerçekleştirdiği terörist faaliyetlerin uluslararası barış ve güvenlik ortamını bozarak risk oluşturduğu ifade edilmiş ve BM Şartı'nın VII'nci bölümüne istinaden taraf devletlerin uluslararası hukuktan kaynaklanan sorumlulukları çerçevesinde bahse konu örgütlerle mücadele etmek adına her türlü tedbiri alması talep edilmiştir (BMGK, 2014, s. 3). 2011 yılından itibaren koruma sorumluluğu bağlamında zorlayıcı önlemleri almaktan imtina eden BMGK üyeleri çıkardıkları 2170 sayılı kararla birlikte Suriye sınırları içerisinde IŞİD'e yönelik icra edilecek olası bir harekâtı oybirliği ile onaylamışlardır.

2170 sayılı karara istinaden, 2014 yılı Eylül ayında ABD liderliğinde IŞİD'e karşı olarak uluslararası koalisyon kurulmuş ve içerisinde Fransa, Rusya, Avustralya, İngiltere ile Kanada'da yer almıştır. Oluşturulan koalisyon hedefini; “bölgedeki ortaklarına askerî açıdan yardım desteğinde bulunmak, yabancı teröristlerin örgüte katılmasını engellemek, IŞİD'in ekonomik kaynaklarını kesmek ve yaşanan insani kriz ortamına çözüm sağlamak” şeklinde tanımlamıştır (U.S. Department of State, 2014, s. 2). Hava operasyonuna katılmaları maksadıyla bölgedeki aktörlerle temas kuran ABD'nin uğraşları sonucunda Eylül ayı itibarıyla 10 Arap ülkesi de IŞİD'e karşı

oluşturulan uluslararası koalisyona katılma kararı almıştır (Spencer, 2014, s. 1). Bu sayede, 2015 yılı Ekim ayında “Kararlı Çözüm Harekâtı” olarak isimlendirilen hava operasyonu çerçevesinde IŞİD’e yönelik gerçekleştirilen saldırıların sayısı ve sıklığı arttırılmıştır.

20 Kasım 2015 tarihinde BMGK tarafından alınan 2249 sayılı karar ile birlikte sivil nüfusa karşı gerçekleştirdiği terör eylemleri ve bölgede meydana getirdiği tahribat sebebiyle El-Nusra Cephesi ve El-Kaide terör örgütlerinin “uluslararası barış ve güvenlik ortamını tehdit ettiği” belirtilmiştir. Diğer taraftan IŞİD’in Irak toprakları haricinde kalan sınır bölgelerinde kendi güvenliğini oluşturması Iraklı vatandaşlara yönelik doğrudan bir risk taşıdığı ve Suriye’de halihazırda yaşanan kriz ortamının da bu risk faktörünü tetikleyeceği ifade edilmiştir. Alınan karar içerisinde, belirtilen bu sebeplere dayanılarak taraf devletlerden Irak ve Suriye topraklarında IŞİD’in yarattığı terör ortamının engellenmesi adına BM Şartı’na uygun olan gerekli bütün önlemlerin alınması çağrısı yapılmıştır (BMGK, 2015, s. 2).

Güvenlik Konseyi’nin 2249 sayılı aldığı karar içerisinde dikkat çeken hususların başında, uluslararası barış ve güvenlik ortamının tehdit edildiği vurgulanmasına rağmen BM Şartı’nın VII’nci bölümündeki maddelere atıfta bulunulmamasıdır. Bu durum olası bir askeri hareketin yasal olup olmayacağına yönelik ikilem oluşturmuştur. 26 Kasım 2015 tarihinde parlamentoda gerçekleştirdiği konuşmasında eleştirileri yanıtlayan dönemin Birleşik Krallık Başbakanı olan David Cameron; Suriye’de IŞİD’e yönelik icra edilecek bir operasyonun Irak’ın müşterek savunma hakkına bağlı olduğunu ve bu karar alınırken BMGK üyelerinin ortak payda altında buluşarak alındığını belirtmiştir (Moynihan, 2015, s. 2). Kararla ilgili dikkat çeken başka bir husus da üyelere yönelik yapılan çağrı içerisinde “kapasiteye sahip olanlar” şeklinde bir ifadenin yer almasıdır. 2249 sayılı kararın gerek BM Şartı’nın VII’nci bölümünde belirtilen kolektif güvenlik maddesine resmi şekilde bir atıf yapmaması gerekse de taraf devletlerin sadece bir kısmını kapsıyor gibi görünmesi tıpkı Libya harekâtı örneğine benzer şekilde önceden tasarlanan bir “gönüllüler takımı” bulunup bulunmadığı sorusunu akıllara getirmiştir. Fakat aralık ayı itibariyle Suudi Arabistan liderliğinde Afrika ve Ortadoğu’dan 34 ülkenin katılımıyla

oluşturulan bölgesel koalisyonun terör örgütü IŞİD'e yönelik gerçekleştirilen mücadelede yer alması hareketin uluslararası boyutunu güçlendirmiştir.

6.1.4. Siyasi Çözüm İçin Harekete Geçilmesi

IŞİD'E karşı sürdürülen harekât devam ederken Suriye'deki krize yönelik siyasi anlaşmayı sağlama girişimlerine 29 Ekim 2015 tarihinde Viyana'da gerçekleştirilen görüşme ile devam edilmiştir. Daha önce Cenevre Görüşmeleri'nde bulunan ülkelere ilaveten İran'ın da katıldığı bu görüşmeye Suriye hükümeti ve muhalif kesimden bir grup çağırılmamıştır. Dönemin Fransa Dışişleri Bakanı olan Laurent Fabius'un görüşmelerin ardından yaptığı açıklamada *“Biz Suriye'nin geleceğine baktığımızda Esed'in yerinin bulunmadığını düşünüyoruz. Fakat İran başta olmak üzere bazı ülkeler farklı düşünüyor.”* cümlelerini sarf etmesinden yola çıkarak gerçekleştirilen bu toplantının da ülkelerin düşünce ayrılıklarının gölgesinde kaldığını söyleyebiliriz (Anadolu Ajansı, 2015, s. 1). 14 Kasım tarihinde Uluslararası Suriye Destek Grubu olarak tekrar toplanan ülkeler, Viyana görüşmesinden sonra yapılan açıklamada Suriye'deki mevcut hükümet ile muhalif kesim arasında mutabakat sağlanması için görüşmelere başlanması ve daha önce Libya'da tasarlandığı gibi bir geçiş hükümetinin oluşturularak yönetime devam ettiği süre zarfında da seçime gidilmesi yolunu sunmuştur (Al Jazreera, 2015, s. 2-3). 18 Aralık 2015 tarihinde BMGK'nın 2254 sayılı aldığı karar içerisinde Cenevre'de ve Viyana'da gerçekleştirilen görüşmelere atıfta bulunularak Suriye halkının kendi geleceğini seçme ve karar verme hakkı olduğuna yer verilmiş ve tasarlanan çizelge doğrultusunda yeni siyasi geçiş aşamasının uygulanması tekrar doğrulanmıştır (BMGK, 2015, s. 2-3). Esad ise 2016 yılının Nisan ayında yaptığı bir toplantıda Suriye'nin siyasi çözüm rotasında muhalif kesimin de bulunacağı yeni bir hükümetin oluşturulmasının mümkün olduğu fakat geçiş hükümetinin mevzu bahis olamayacağını net bir şekilde belirtmiştir (Reuters, 2016, s. 1). BMGK tarafından alınan 2254 sayılı karara bakıldığında konsey üyelerinin ise hala siyasi nitelikte bir çözüm yolu üzerinde uzlaşmaya varmalarını göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca söz konusu kararda bir defa daha Suriye hükümetinin koruma sorumluluğuna yönelik atıfta bulunulmuştur.

Ocak ayı içerisinde Cenevre’de gerçekleşen üçüncü görüşmeler esnasında rejim güçlerinin Halep’in kuzeyinde bulunan muhalif gruplara karşı ilerlemeye başlayınca bu görüşmeler de askıya alınmıştır. ABD ve Rusya’nın çabalarıyla 27 Şubat 2016 tarihinde çatışan tarafları durdurmak maksadıyla ateşkes sağlanmış ve özel temsilci olarak görevlendirilen Steffan de Mistura’nın çağrısı üzerine mart ayında üçüncü defa Cenevre de görüşme kararı alınmıştır. Ancak Suriye hükümetinin Esad ile ilgili iktidarda kalması yönündeki direnç ile muhalif kesimin Esad’ın görevi bırakması yönünde sergilediği ısrarlar (BBC Türkçe, 2016, s. 1) daha toplantı başlamadan uzlaşmaya varılma ihtimalinin düşük olduğunu göstermiştir. Rusya, ABD ve İran arasında da Esad’ın ilerideki durumuna yönelik bir mutabakat sağlanamaması da görüşmelerin yol almasını engellemiştir. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı olan John Kerry tarafından görüşmeler esnasında yapılan bir açıklamada Esad’ın mevcut görevine devam etmesinin barış sürecinin geleceği açısından mümkün olmadığını belirtmiş ve İran ile Rusya’ya yönelik “*Barış istiyorsanız, Esad gitmeli*” mesajıyla çağrıda bulunmuştur (Reuters, 2016, s. 2). Suriye’deki muhalif kesimin Yüksek Müzakere Komitesi vasıtasıyla temsil edileceği görüşmede tarafların tekrar masaya oturup oturmayacağına ilişkin yorumlar yapılırken Suriye rejimi muhalif kesim ile yüz yüze görüşmeyi kabul etmemiş ve BM öncülüğündeki barış sürecinden ayrı olarak seçime gitmiştir (BBC Türkçe, 2016, s. 1). Ulusal Seçim Komisyonu’nun yaptığı açıklamalar doğrultusunda Esad’ın başkanı olduğu Baas Partisi oyların büyük bir kesimini almış ve 250 koltuklu meclisin 200 tanesine sahip olmuştur (France 24, 2016, s. 1).

13 Nisan tarihi itibarıyla tekrar başlayan görüşmeler, rejim güçlerinin İdlib ve Halep şehirlerine saldırmasıyla birlikte ateşkesin bozulduğunu belirten muhalif kesimin Cenevre Görüşmeleri’nden ayrılması üzerine durdurulmuştur (Deutsche Welle, 2016, s. 1). Özel Temsilci olan Mistura tarafından mayıs ayı içerisinde yapılan açıklamalarda da Halep bölgesinde yaşanan çatışmalar sebebiyle barış görüşmelerinin kısa dönemde gerçekleştirilemeyeceğini ifade etmiştir (Reuters, 2016, s. 1). Suriye’de yaşanan iç savaşın sekizinci yılına girilirken BM’nin ortak çözüm bulmak için araya girdiği siyasi görüşme süreci başlamadan sonlanmıştır.

6.2. SURİYE KRİZİ BAĞLAMINDA KORUMA SORUMLULUĞU TARTIŞMALARI

2011 yılı mart ayı itibariyle Suriye’de meydana gelen kriz ortamına KrS normu çerçevesinde askerî harekât gerçekleştirilmese de krizin çıkışından bu tarafa BM seviyesinde yapılan açıklamalardan fark edileceği gibi Suriye bu bağlamda ele alınması gereken bir durumdur. Zira KrS normunun etkin olabilmesi adına gereken tüm şartlar Suriye’de henüz daha kriz ortamının ilk sinyallerinin alındığı anda oluşmuş ve resmi açıdan varlığı bildirilmiştir.

Suriye topraklarında yüz binlerce masum insanın hayatını kaybetmesi, milyonlarca insanın yerlerinden ayrılmak zorunda kalması, bu ortamda özellikle ağır ve kimyasal silahların bulundurulması ve kullanılmasının İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Birleşmiş Milletler raporları ile teyit edilmesi birincil yükümlülüğü bulunan Suriye hükümetinin başarısız olduğunu gözler önüne sermiştir. 2005 yılında gerçekleştirilen Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi’nde yer alan 138 ve 139’uncu paragraflarına istinaden nu noktada Suriyeli vatandaşları koruma yükümlülüğünün uluslararası toplum tarafından üstlenilmesi beklenmiştir. Ayrıca, Özel Danışman olarak görevlendirilen Dieng ve Welsh tarafından 2016 yılı şubat ayı içerisinde yapılan toplantılarda, Suriyeli vatandaşların korunmasına ilişkin aslında bunun hükümetin asli yükümlülüğü olduğu fakat mevcut hükümetin bu yükümlülüğü bariz şekilde yerine getirmemesi sebebiyle Suriye halkı adına uluslararası toplumun zamanında ve kararlı önlemler almakla sorumlu olduğunu belirtmiştir (BM Basın Bülteni, 2016, s. 1). BMGK tarafından çıkarılan kararlarda da Suriye hükümetinin koruma yükümlülüğüne açıkça atıfta bulunulmuştur (BMGK, 2015, s. 3). Buna karşın BMGK, Suriyeli vatandaşları korumak adına insani yardım amacıyla alınan kararlar ile siyasi çözüm tekliflerinden ileriye gidememiş; BMGnK ise Güvenlik Konseyi’nde ortaya çıkan görüş ayrılıklarını kınamakla kalmıştır (BBC, 2012, s. 1).

Suriye’ye yönelik beklenen müdahalenin gerçekleştirilmemesi insan hakları kapsamında eleştirilirken (Aaronson, 2014, s. 56-61), Libya’da meydana gelen krizin üzerinden bir ay gibi kısa bir süre geçmesinin ardından KrS normuna istinaden müdahalede bulunulması iki farklı durumun bu açıdan karşılaştırılmasına neden olmuştur. Libya’ya yönelik müdahale gerçekleştirilmeden önce sadece bir karar olayın

ciddiyetini anlamak için yeterli görülmüşken, yalnızca 4 Haziran 2012 ile 29 Haziran 2015 tarihleri arasında İnsan Hakları Konseyi ve BMGnK tarafından Suriye'ye yönelik toplam 18 tane karar alınmış fakat müdahale gerçekleşmemiştir. Zira bu kararlar alınırken defaten KrS'na atıfta bulunulmuş (BMGnK, 2015, s. 2); kimyasal silahlı tehditler de dahil olmak üzere (BMGnK, 2015, s. 2) insanlığa karşı işlenen suçlar ile savaş suçlarının meydana geldiği kabul edilmiştir (BMGnK, 2012, s. 2).

Uluslararası toplum tarafından KrS çerçevesinde Libya ve Suriye krizlerinde farklı politikaların izlenmesi iki ülkenin sahip olduğu jeopolitik faktörlerin bir etkisi olarak değerlendirilmektedir. Kriz öncesi dönem incelendiğinde, büyük bir kısmı Arap olan Suriye nüfusu içerisinde Kürt, Ermeni, Çerkez, Türk azınlıklar ile birlikte Filistinli ve Iraklı mültecilerinde yer aldığı görülmektedir. Yine aynı şekilde nüfusun geneli Sünni iken Nusayri, Durzi, Yezidi, Hristiyan ve Yahudi inançlarına ait gruplar da bulunmaktadır (Kızıl, 2013, s. 4). Diğer taraftan Libya nüfusuna bakıldığında ise neredeyse tamamına yakını Arap-Berberi kökenli olan Müslümanlardır (Project, 2016, s. 1). Libya'daki bu durum muhalif kesimin Kaddafi karşısında bir araya gelmesini kolaylaştırırken, Suriye'deki muhalif kesim ise Esad karşısında birleşememiştir. Mezhepsel ve etnik farklılıklardan dolayı bir araya gelemeyen muhalif grupların varlığı, müdahale imkanına sahip olan ülkeler için bile tedirginlik yaratan bir durum olarak değerlendirilmiştir.

Müdahalenin ardından Suriye'deki gidişat ile ilgili diğer bir kaygı da muhalif kesime ilişkindir. Muhalif grupların kendi içlerinde ideolojik açıdan farklılık bulunmasına ilaveten hala güçlü olduğu düşünülen Suriye hükümeti ile ordusunun karşısında idari ve askerî açıdan imkân kabiliyetlerinin kısıtlı kalması olası bir müdahalenin başarı ile sonuçlanması durumunda irdelenmesine sebep olacaktır (Landis, 2012, s. 74-77). Diğer taraftan Bağımsız Komisyon'un yayınladığı ikinci ve dördüncü raporlara istinaden Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) ile diğer silahlı grupların işledikleri insanlığa karşı suçların kesinlik kazanması geçiş aşaması ve Suriye'nin kriz sonrası durumuna yönelik olumsuz argümanlara sebep olmaktadır (BMGnK, 2012, s. 2).

Suriye’de yaşanan kriz ortamının müdahale ile sonlandırılmamasında küresel ve bölgesel oranda güç dengelerini koruma girişimlerinin de payı bulunmaktadır. Kendi sınırları içerisinde ayrıştırılmış bir sistem uygulayan Kaddafi yönetiminde bulunan Libya’nın tersine Suriye’nin hala Ortadoğu’da güçlü bir duruşa sahip olduğu değerlendirilmektedir (Zifcak, 2012, s. 86). Bununla birlikte bölgede güçlü bir başka dinamik olan İran, uzun süredir Şii mezhebine mensup oldukları bilinen Esad ailesinin iktidarda bulunduğu Suriye’yi krizin meydana geldiği ilk aşamadan itibaren desteklemiş ve müdahale seçeneğine karşı çıkmıştır (Buckley, 2012, s. 82). Diğer taraftan, bölgede aktif rol oynayan güçler arasında yer alan Katar ve Suudi Arabistan’ın Esad karşıtı izledikleri siyasetlerinde ise İran’dan gelebilecek tepkiler sebebiyle müdahaleye çok sıcak bakmadıkları ileri sürülmüştür (Landis, 2012, s. 78). Katar ve Suudi Arabistan bu sebeplerden dolayı İran ve Suriye karşısında yalnız kalmaktan çekinmekte ve ABD tarafından Suriye’ye yönelik daha sert bir siyaset izlenmesinde ısrarcı davranmaktadırlar (Katz, 2013, s. 2).

Küresel pencereden bakıldığında ise Çin ve Rusya’nın öncülüğünü yaptığı ve bu gelişen ekonomilerin bir araya geldiği grup ile ABD, Fransa ve Birleşik Krallık tarafından oluşturulan grup arasındaki güç dengelerini kurma girişimleri dikkat çekmektedir. İnsani yardım ulaştırılması ve kimyasal tehditlerin ortadan kaldırılması gibi kritik hususlarda diğer üye ülkelerle iş birliği yapan Çin ve Rusya’nın Esad aleyhinde gerçekleşen durumların kınanması ve çözümün siyasi yollardan uzlaşma sağlanarak bulunması konuşlarında ısrarcı davrandığı görülmüştür. Libya’da gerçekleştirilen müdahale sonucunda rejim değişikliğinin meydana gelmesine tepkili olan Çin ve Rusya, Suriye adına da aynı düşüncelerle bir müdahale gerçekleştirileceği tereddüdüyle hareket etmiştir (Morris, 2013, s. 1275).

6.2.1. Literatürde Yer Alan Tartışmalara Yönelik Etkisi

KrS normunun gerekli kıldığı şartları taşımasına rağmen uluslararası toplum tarafından 2011 yılının başından itibaren süregelen Suriye krizini sonlandırabilecek bir müdahalenin hayata geçirilememesi norma yönelik tartışmaların da fitilini ateşlemiştir. Bu tartışmalar incelendiğinde, Libya harekâtı ile zirveye çıkan normun Suriye vakasıyla birlikte öldüğü ileri sürülmüştür (Bellamy A. , 2012, s. 12); birçok

kişi tarafından Suriye’de yaşanan eylemsizlik durumu yeni dönem müdahaleciliğinin ıkmazı olarak yorumlanmıştır. Kökeni liberal anlayışa dayanan KrS normunun, eski dönem kolonyal devletlerin önceden neden oldukları suçlar için şimdilerde bunun önüne geçme mazereti olarak görülürken (Anderson T. , 2015, s. 2); KrS’nin sadece müdahalede bulunanların menfaatleri ön plana çıktığı durumlarda konusunun açıldığı eleştirisi de yapılmıştır (Carment & Landry, 2014, s. 52). Diğer taraftan, Batı’nın Suriye’ye ilişkin bir müdahalede bulunmayışı insan hakları ve etik gibi normların iktidar savaşlarına yenildiğini, realizme karşı liberalizmin boyun eğdiğini, evrensel değerler karşısında riyakarlığın ve istikrarsızlığın ön plana çıktığını bir kez daha göstermiştir. Bu istikrarsızlık durumu ise KrS normunun mevcut sistemi değiştirmek adına yetersi olduğunu ispatlamıştır (Cunliffe, 2016, s. 236).

Suriye’de yaşanan krizin ardından KrS’ye yönelik eleştirilerde bulunanlar gibi normun hala geçerli ve hayatta olduğunu belirtenler de mevcuttur. KrS normunun yalnızca askeri operasyondan ibaret olmadığı belirtilirken; Suriye’de dört yıl müddetince süren çatışmalar esnasında, uluslararası toplum tarafından bölgedeki vatandaşların korunmasına yönelik askerî harekât haricinde yapılması gereken her şeyin tam olarak yerine getirilmemesi normun bir ihlalidir. Fakat devletlerin bu yükümlülüğü icra etmemiş olması normu geçersiz veya başarısız olarak göstermemektedir. Ayrıca, Suriye krizine ilişkin atılan somut adımlara dirsek çıkartan devletlerin yaptığı açıklama girişimleri ve bundan dolayı resmi olarak yapılan kınamalar aslında KrS normunun etkili olduğuna işaret etmektedir (Glanville, 2006, s. 7). Ayrıca, Suriye krizinin KrS normunu geçersiz olarak nitelendiremeyeceğini savunanlar açısından kriz süresince uluslararası toplum tarafından sergilenen tutumların görmezden gelinemeyeceği ifade edilmektedir. Suriye’deki ortam değerlendirildiğinde, her ne kadar uluslararası toplum üstlendiği sorumlulukları yerine getirmede başarısız olarak damgalansa da devletlerin kriz ile ilgili müdahalede bulunma yönünden gördükleri baskı ve sergiledikleri çabalar KrS normunun aktif olarak işlediğini göstermektedir (Ralph & Souter, 2015, s. 68). Yine benzer şekilde, Suriye’de yaşanan kriz ortamının sonlandırılammaması KrS normunun değil bu normun uygulanmasından sorumlu olan aktörlerden kaynaklandığı ileri sürülmektedir (Adams, 2015, s. 3).

İnsan Hakları Konseyi ve BMGK tarafından alınan kararlar, başkan konuşmaları ve toplantı sonuç raporları irdelendiğinde, 1973 sayılı kararın alınmasının ardından BM kararlarında KrS normuna daha çok yer verilmiş, yaptığı konuşmalarda KrS normuna değinen devletlerin sayısı giderek artarken, bu normu reddeden devletler sayıca azalmıştır. Bu eleştirilere bakıldığında KrS normunun önleyici tedbirlere ilişkin bölümünün daha çok benimsendiği söylenmektedir (Powers, 2015, s. 1258). KrS normunun “orta yaş bunalımına” yakalandığı iddia edilirken (Gallagher, 2015, s. 256); BM seviyesinde KrS normunun temel ilkelerine yönelik ortak bir kanaatin bulunduğu belirtilerek toplantıların Suriye gibi sıkı şartlar altında normun nasıl uygulanabileceği bağlamında gerçekleştirilmesini olumlu bir sonuç olarak yansıtmaktadır (Evans G. , 2013, s. 1-4).

Suriye’de yaşanan insani krizin yansımalarını değerlendirerek uluslararası toplum tarafından Suriyeli vatandaşların korunması yükümlülüğünü daha geniş açıdan yorumlayanlar ve bu yükümlülüğün uygulanmasına ilişkin yeni kriterler belirleyerek literatüre katkı sağlayanlar da olmuştur. Bir görüşe göre, devletlerin Suriye’ye sağlanan insani yardım desteklerinin çoğaltarak ve mültecilere barınma hakkı vererek de KrS normunu uygulayabilecekleri iddia edilmektedir. Bu tür kriz ortamlarında KrS’nin devletlerin vicdanına bırakılması ve bireysel uygulamalarla gerçekleştirilmesi yerine bütün uluslararası toplum tarafından sorumluluk alınması gerektiği belirtilmekte; mültecilerin kayıt altına alınması ve yeniden yerleştirilmesi şeklindeki aşamaların koordinesinin Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Temsilciliği liderliğinde yürütülmesi teklif edilmektedir (Bellamy A. , 2016, s. 2). Konu Suriye’ye geldiğinde ülke içerisinde bulunan vatandaşların korunması gibi aynı şekilde ülke sınırları dışında bulunan Suriyelilerin de korunması önem kazanmaktadır. Çünkü böyle bir durum, Suriyelileri sığınmacı olarak KrS çemberinin dışında bırakmak ve birtakım gruplara bariz şekilde koruma sağlamamak şeklinde yanlış anlaşılmakta ve bu da KrS normuna zarar vermektedir (Ralph & Souter, 2015, s. 68-69).

6.2.2. BM Açısından Yaşanan Gelişmelere Yönelik Etkisi

BM seviyesinde yaşanan gelişmeler incelendiğinde de KrS’ye yönelik tartışmaların ve tekliflerin sürdüğü görülmektedir. Daimî üyeler tarafından kullanılan

veto silahı sebebiyle Suriye'ye ilişkin somut bir adım atılamamasını eleştiren ve isim olarak kendilerini “Small5” şeklinde ifade eden Kosta Rika, Lihtenştayn, Singapur, Ürdün ve İsviçre tarafından 2012 yılı mayıs ayında BMGnK'ya iletilen karar tasarısında BMGK'da şeffaflık olmadığı yönünde eleştiri yapılmış ve kritik durumlarda veto hakkının kullanılmaması ile ilgili teklifte bulunulmuştur (BMGnK, 2012, s. 4-5). Daimî üyelerin uyguladığı baskı neticesinde karar tasarısı geri çekilse de BMGK ile ilgili değişiklik teklifinin bir işareti olması açısından bu öneri kritik bir gelişmedir.

Suriye kriziyle beraber BM seviyesinde özeleştiride bulunulduğunu ve mevcut durum çerçevesinde her yıl farklı bir odak noktasının ön plana çıktığını görmek mümkündür. 2013 yılının temmuz ayında dönemin genel sekreteri olan Ban Ki-moon tarafından “Devlet Sorumluluğu ve Önleme” adıyla hazırlanan uygulama raporu BMGnK'ya sunulmuştur. Bu rapor içerisinde; Kenya, Sudan ve Fildişi Sahili'nden sonra Suriye'de de yaşanan krizin altında devletlerin başarısız olduğu siyasi uygulamaların bulunduğunu ve meydana gelen olaylarda krizlerin daha erken aşamada önlenmesinin ne derece önemli olduğunun altı çizilmiştir (BMGnK & BMGK, 2013, s. 16-17).

11 Eylül 2013 tarihinde icra edilen BMGnK toplantısında; kriz ortamlarının önlenmesi açısından önemli sayılabilecek bir girişim olarak ulusal boyutta KrS temsilcilerinin oluşturulması fikri ileri sürülmüş ve bazı üyeler tarafından BMGK Suriye krizine ilişkin yeterince hassasiyet taşımadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Bu noktadan hareketle, Libya krizinde vakit kaybetmeden çıkartılan ve uygulanan müdahale kararının tersine Suriye, Bahreyn ve Yemen'de askeri hareketin icra edilememesi BM seviyesinde KrS normuna yönelik yaklaşımın değiştiğini ve kriz ortamlarının çözümüne doğrudan müdahalede bulunmak yerine önleyici nitelikteki tedbirlerin alınmasının desteklendiğini göstermektedir.

Suriye'deki olaylar esnasında hem insanlığa yönelik suç hem de savaş suçu işlendiği birçok kez vurgulamasına rağmen gerekli tedbirleri almamakla BM tarafından bu yükümlülüğün içeriğinin ve müdahale ihtiyacı doğuran durumların netleştirilmesi adına çalışmalar yapıldığı da görülmüştür. 2014 yılında toplu suçların

tespit edilmesi ve engellenmesi adına bir taslak oluşturulmuş ve bu taslak içerisinde; belirtilen suçlardan hangilerinin bu kapsamda değerlendirileceği ile bu suçların işlenmesi durumunda BM tarafından hangi imkân kabiliyeti vasıtasıyla reaksiyon gösterileceğine karar verilmek istenmiştir. Uluslararası hukuk çerçevesinde kabul gören soykırım, insanlığa yönelik işlenen suçlar ile savaş suçlarına ilave olarak etnik temizlik maddesi de bu çerçeveye dahil edilmiştir. Bu suçların tespit edilmesine ilişkin 14 adet risk faktörü ve söz konusu risklerin oluşumunu belirlemek adına somut göstergeler sunulmuştur (BM, 2014, s. 9-24). Fakat 2014 yılında oluşturulan bu analiz çalışmasına ve müdahale isteklerine rağmen Suriye'deki iç savaşı sonlandırmak adına henüz kayda değer bir girişimde bulunulmaması bu çaba ve gayretlerin işlerliğini sorgulamamıza sebep olmaktadır. Zira Suriye'de yaşanan krize müdahalede bulunulmamasının esas nedeni işlenen suçlar hakkında tereddüt yaşanması değildir.

KrS'nin kabul edilişinin üzerinden tam on yıl geçtikten sonra 13 Temmuz 2015 tarihinde yayınlanan yedinci uygulama raporu içerisinde; on yıllık süreçte KrS çerçevesinde gerçekleştirile(meye)nlerin kritiği yapılmış ve müteakip on yıla yönelik KrS'nin öncelikleri belirlenmiştir. Bunlar;

- (1) İnsanları toplu suçlardan korumak adına ulusal, küresel ve bölgesel boyutta siyasi taahhüt,
- (2) Önleme tedbirlerini KrS normunun odak noktası haline getirmek,
- (3) Hem zamanında hem de kararlı bir cevap verilebilmesi adına alternatifleri tam belirlemek ve genişletmek,
- (4) Suçların veya kriz ortamının yeniden oluşabilme ihtimalini belirlemek,
- (5) Toplu suçları engellemek ve ona tepki vermek maksadıyla bölgesel hamleleri değerlendirmek,
- (6) Soykırım suçunun engellenmesi ve KrS için çalışan uluslararası nitelikteki ağları güçlendirmektir (BMGnK & BMGK, 2015, s. 16).

Rapor içerisinde üçüncü sütuna yönelik olarak kararlı ve zamanında bir cevap verilmesinin sadece kuvvet kullanılmasını içermediğini, askeri olmayan çözüm yollarına da başvurulabileceği belirtilmiştir. Bu açıdan üçüncü sütunda başarı sağlamak için beş ön koşul yer almaktadır. Bunlar; tarafsız ve doğru olarak elde edilen

bilgiler sayesinde ne tür araçların kullanılabileceğini bilmek, daha iyi sonuç elde edilebilecek olan yöntemi tespit ederek en doğru kararı almak, daha çok suçun işlenmesini engellemek maksadıyla bütünü kapsayan bir yaklaşım uygulamak, askeri hareketin onaylanmaması durumunda BMGK'nın yetkisi doğrultusunda ve süreli kararlar almak, BMGK'nın tutarsız davranışlarının önüne geçmek ve bölgesel aktörler ile komşu ülkelerin BMGK ile birlik olmasını sağlamaktır (BMGnK & BMGK, 2015, s. 15-20).

2016 yılı şubat ayında BMGnK Başkanı'nın teklifiyle yapılan yüksek seviye panelde Suriye'deki iç savaşın yansımaları görülmektedir. KrS'nin son on yıl içerisindeki uygulamalarının kritiğinin yapıldığı toplantıda mevcut olan iç savaş ile beraber mültecilere ve diğer bir tehdit unsuru olan devlet dışı silahlı dinamiklere yer verilmiştir. KrS Özel Danışmanı olan Welsh tarafından normun toplu suçları belirlemek ve bu suçlara tepki vermek adına uygulanabilir bir kapsamda olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca Fransa ve Meksika tarafından soykırım, insanlığa yönelik işlenen suçlar ile savaş suçları gündeme geldiğinde veto hakkının kullanılmamasına ilişkin teklifte bulunulmuş; Rusya, İran, Suriye ve Çin'in de bulunduğu bazı ülkeler tarafından ise normun suiistimal edilebileceği kaygısı belirtilmiş ve mevcut durumlarını korumuşlardır (ICRtoP, 2016, s. 1-3).

Yukarıda aktarılan bilgiler ışığında, Suriye'deki kriz ortamı daha uzun süre varlığını hissettirecek niteliktedir. Çünkü krizin her iki tarafı da incelendiğinde ne mevcut rejim tarafından verilen reform sözleri tutularak geri manevra sergilenmekte ne de muhalif kesim bu icraatların hayata geçirilmesini sağlayacak imkân ve kabiliyete sahiptir. Diğer taraftan Suriye'de yaşanan bu kriz ortamında koruma sorumluluğu normunun tam olarak uygulanması ise mümkün görünmemektedir. Bunun altında yatan etkenleri birkaç maddede özetleyebiliriz. Bu etkenlerin başında Suriye'ye yöneltilen apaçık bir Rus desteğinin bulunması söylenebilir. Çünkü tarihsel arka plan itibarıyla süregelen bir samimiyete sahip bu iki devlet arasında oluşan yakınlık önemli bir ayrıntıdır. Ayrıca Rusya tarafından Suriye'deki kriz ortamı bir ülkenin kendi iç sorunu olarak yorumlanmakta ve bu krizin uluslararası güvenliği riske atacak bir seviyede olmadığı savunulmaktadır. Zira Suriye'ye yönelik icra edilmesi planlanan bir hareketin altında emperyalist saiklerin yer alabileceği kaygısı Rusya'yı tedirgin

etmiştir. Dolayısıyla Rusya, sonucunda rejim değişikliğine sebep olabilecek bir risk içinde bulunmaktan kaçınmaktadır.

Diğer bir etken olarak ise Libya’da gerçekleştirilen müdahale neticesinde mevcut rejimin yıkılarak yerine kalıcı bir düzenin sağlanamaması örneği gösterilmiş ve aynı şekilde Suriye’de de yönetim konusunda istikrarın sağlanamayacağı endişesi ileri sürülmüştür. KrS’nin uygulanamamasına yönelik bir başka etken de NATO müdahalesi ile ilgilidir. Bu müdahaleler teoride mümkün görünse de pratik açısından sıkıntı doğurmaktadır. Suriye’ye icra edilecek olan bir NATO müdahalesinde birçok devletin zıtlaşması ve hatta bölgesel tansiyonun yükselmesi bile ihtimal dahilindedir. Nitekim Rusya müdahaleye karşı çıkacak ve İran’da hemen dibinde Batılı bir askerî harekât istemeyecektir. Bunlara ilaveten askeri operasyonların maliyet olarak da sorun oluşturduğu ve bunun nasıl karşılanacağı ayrı bir soru işaretidir. Şu anki durum itibariyle ne yazık ki Suriye adına siyasi veya askeri bir çözüm yolu mümkün görünmemektedir. Bu durumun değişebilmesi için muhalif kesim tarafından kriz yaklaşımları tekrar irdelenmeli ve klişeleri tekrar edip yerinde saymaktansa sorumluluk alınarak somut adımlar atılmalıdır.

SONUÇ

Günümüzde taşıdığı anlam itibariyle insani müdahale kavramı geçmişte yer almamasına rağmen uluslararası ilişkilere nüfuz eden bir olgu olarak günümüze kadar ulaşmıştır. İnsani amaçlarla gerçekleştirilen müdahaleler, uygulanacak olan kuvvetin meşrulaştırılması ihtiyacını da yanında taşımaktadır. Tarihin her noktasında kuvvet uygulayacak güç, gerçekleştireceği icraatın alt yapısını oluşturacak haklı ya da meşru bir neden bulma arayışına girmiştir. Antik döneme bakıldığında topraklarını savunmak ya da barış sağlamak maksadıyla meşrulaştırılmaya çalışılan savaşlar, Hristiyanlığın ön plana çıkmasıyla birlikte haklı savaş kavramını gün yüzüne çıkarmıştır. Bu kavramın en dikkat çekici özelliği ise gerçekleştirilecek olan savaşın haklı bir neden içermesinden dolayı kaynaklanmasıydı ve o dönem içerisinde de bu sebep dini açıdan meşru sayılan bir amaca yönelik olmalıydı. Hristiyanlık bünyesinde çeşitli mezheplerin ortaya çıkmasıyla birlikte dinen meşru sayılan şeyler de değişikliğe uğramış ve nitekim haklı savaş olgusunun aşınmasına sebep olmuştur.

Devletlerin ulusçu ve laik özelliklerle bütünleşmeleriyle beraber içerik olarak haklı savaş olgusu da bambaşka bir hal almış ve bu kavram Grotius tarafından dünyevi temeller üzerine oturtularak tekrar yorumlanmıştır. Antik dönemlerde iyilik amacıyla gerçekleştirilen savaşlar ya da Hristiyanlıkla beraber değişime uğrayan haklı savaş kuramı insani müdahale olgusunun düşünce olarak temelini hazırlamıştır. İyilik amacıyla veya haklı nedenlerden ötürü başvuru olan savaşları insani maksatlarla gerçekleştirilen savaşlardan ayrı tutmak teorik çerçevede zor olacaktır. Tabi ki günümüzde taşıdığı anlamıyla paralel olan bir insani müdahaleye tarihte rastlanılmamıştır. Ancak insani müdahale kavramı içinde bulunduğumuz zaman itibariyle de anlam değişikliğine uğramaktadır ve bu kavramın tarihsel arka planına bakarak ileriki dönemlerde daha başka bir anlam taşıyan insani müdahale kavramıyla karşılaşma olasılığından bahsedilebilmektedir.

Geçen zaman içerisinde çeşitli değişimlere maruz kalarak farklı meşruiyet temellerine inşa edilmeye çalışılan insani müdahale kavramı, en kritik değişimini ise 21'inci yüzyıl itibariyle yaşamaya başlamıştır. Tam da bu noktada insan haklarının ihlal edildiği durumlara karşı bazı devletlerin kendisinde “müdahale hakkı” bulunduğu

düşüncesinden sıyrılılarak tüm devletlerin sivil vatandaşları “koruma yükümlülüğü” bulunduğu zihniyetine dönülmüştür. Koruma Sorumluluğunun insani müdahaleden ayrıldığı nokta ise insan haklarının çiğnendiği ve ölümlerin meydana geldiği olaylara yönelik uygulanacak müdahaleyi belirli kurallar ve ölçütler açısından sistematikleştirmesi olmuştur.

Bu çalışmada, insani müdahale kavramından sonra gelişmekte olan bir norm olarak karşımıza çıkan Koruma Sorumluluğunun, insani müdahale kavramının eksik kaldığı alanları doldurarak kendisinden beklenenleri karşılayıp karşılayamadığı araştırılmıştır. Öncelikle insani müdahalenin tam olarak oluşturamadığı kapsam yani dış çerçeve açısından değerlendirdiğimizde; Koruma Sorumluluğu bağlamında gerçekleştirilen tüm yaptırımlara rağmen engellenemeyen büyük çaplı ölümlerin önüne geçmek adına son çare olarak tercih edilecek askerî harekât ihtimali, özellikle 2005 yılındaki Dünya Zirvesi sonuç belgesiyle birlikte etnik temizlik, insanlığa karşı işlenen suçlar, soykırım ve savaş suçları olmak üzere dört başlığa indirgenmiştir. Böylelikle insani müdahale kavramında yaşanan hangi durumlarda müdahale edilebileceğine yönelik muğlaklık sorunu çözülmüştür. Bununla birlikte müdahale kararını kimin, ne şekilde vereceği ve kararın alınması esnasında neleri göz önünde bulunduracağı gibi hususlar KrS’de daha net olarak görülmektedir.

Diğer taraftan geleneksel anlamda devletlerin benimsediği egemenlik anlayışında bariz bir değişikliğe sebep olan KrS; devlet egemenliği olarak üzerinde durulan bu gücün kendi halkına zulmetmek için kullanılan bir ruhsat olmadığını, tersine egemenlik olgusunun devletlere kendi vatandaşlarını korumaları adına bir yükümlülük doğurduğunu vurgulamaktadır. Bundan dolayı artık klasik egemenlik anlayışı öne sürülerek herhangi bir devletin sınırları içerisinde vukuu bulan etnik temizlik, soykırım, savaş suçları veya insanlığa karşı işlenen suçlar gibi hukuksuzlukların yalnızca ilgili devletin iç işlerini kapsayan sorunlar olmasının önüne geçilmiştir. Nitekim bu şekilde de egemenliğin klasik anlamdaki yorumu terk edilmiştir.

İnsani müdahalenin eksik kaldığı başka bir alan ise doğru otorite olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsani müdahale kavramının BM Antlaşmasına uygun olarak

icra edilmesinin tek istisnai durumu BMGK tarafından onay verilmesiydi. Fakat hukuki açıdan BMGK'nın sürekli üyelerinden birisi tarafından veto hakkı kullanılması durumunda, doğru niyet ile haklı bir sebebe sahip olursa bile, müdahalede bulunulamaz. Ama diğer taraftan KrS ile bu otorite sıkıntısı aşılmaya çalışılarak; BMGK tarafından onay alınamayan durumlarda BMGnK'ya ve eğer buradan da bir netice elde edilemezse bölgesel aktörlere başvurulmasının müdahalenin meşruiyetini sağlamlaştıracağı kanaatine varılmaktadır.

İnsani müdahalenin tam anlamıyla dolduramadığı diğer bir boşluk ise müdahaleden sonraki süreçtir. Bu sürece yönelik insani müdahale kavramının herhangi bir vizyonu bulunmayıp, genellikle müdahil devletler tarafından hedef bölgede yeniden bir sivil otorite sağlanana kadar kalınmaktadır. Fakat bu süreç içerisinde müdahaleyi gerçekleştiren aktörün ne kadar aktif olacağı muğlaktır. KrS ise müdahaleden sonraki süreçte müdahil olan aktörleri sıkıntının temeline inilmesi ve çıkış yolu bulunarak barış inşasının sağlanması, bunun hemen ardından da devlet inşası ile görevlendirir. Zaman içerisinde hem barış ortamının sağlanıp sağlanmadığını hem de yönetimin aktif olarak işleyip işlemediğini kontrol etmek şartıyla müdahaleciler bölgenin sorumluluğunu yerel ve sivil otoriteye devrederek görevini sonlandırır.

Bu olumlu gelişmelerden sonra insani müdahaleye kıyasla koruma sorumluluğunun insan hakları bağlamında çok daha etkin ve yapıcı bir rol oynadığı aşikardır. Ancak Koruma Sorumluluğu ile ilgili şu hususa dikkat edilmelidir: UMDEK raporundan 2005 yılında gerçekleştirilen Dünya Zirvesi sonuç belgesine kadar geçen süre zarfında normun müdahalecilik anlayışında giderek azalan bir grafik seyredilmiş ve KrS normu BM Antlaşması ile onun uygun gördüğü sisteme uydurulmuştur. Böylelikle Zirve raporuna istinaden Koruma Sorumluluğunun ev sahibi ülkeye yönelik olarak sorumluluk yükleme şartı kabul edilmiştir. Fakat bu kavramın uluslararası topluma yönelik olarak sorumluluk yüklemesinde ise boşluklar bulunmakta ve tam anlamıyla sorumluluk çağrışımı oluşturmamaktadır. Başka bir ifadeyle; Dünya Zirvesi'nde alınan sorumluluk kavramı, UMDEK raporunda olduğu gibi ilgili devletin kendi vatandaşlarını korumasına ilişkin bir sıkıntı yaşandığı durumlarda doğrudan devreye sokulmamaktadır. Bunun yerine uluslararası toplum, duruma göre değişiklik

göstererek kendisine sıra geldiğinde oyuna dahil olan yedek oyuncu konumunda bulunmaktadır.

Koruma Sorumluluğu ile ilgili yaptığımız tüm bu değerlendirmeler neticesinde; insanlığa karşı işlenen suçlardan kendi vatandaşlarını koruma yükümlülüğünün, ilgili devlet adına zaten uluslararası hukuk çerçevesinde tanınan bir norm olarak yer aldığını ve BM ile diğer devletler açısından da “gelişmekte olan bir norm” statüsünde bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fakat bu zamana kadar KrS normu, insanlığa karşı işlenen suçlara müdahalede bulunulması açısından BM’ye hukuki olarak herhangi bir maddi sorumluluk doğurmamıştır. Söz konusu normun hukuki boyutta bir sorumluluğa dönüşerek uluslararası hukuk kuralı sıfatı kazanması için çok daha fazla aşama kat etmesi gerektiğine inanılmaktadır. Bu durumun gerçekleşmesi için ise örnek oluşturacak tutarlı ve kararlı uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır.

İnsani müdahale kavramından Koruma Sorumluluğu normuna geçiş sürecinde milat olarak belirttiğimiz ve NATO tarafından Kosova’ya yönelik gerçekleştirilen müdahalenin, KrS normunun oluşturulmasına dair olan etkileri incelendiğinde ilk dikkat çeken unsur otorite sorunudur. BMGK tarafından onay alınmadan müdahalenin icra edilmesi, bu müdahalenin insani yönünden ziyade hukuki yönünün tartışılmasına sebep olmuş; gerçekleştirilen müdahalenin meşru görülmemesine ilaveten BM Antlaşmasını ihlal etmesi sebebiyle de hukuka aykırı olarak değerlendirilmiştir. Fakat KrS normunun doğru otorite kriterine istinaden BMGK’nın yetersiz veya geç kaldığı durumlarda BMGnK’ye, eğer oradan da bir netice elde edilemezse bölgesel aktörlere yüklediği sorumluluğun, Kosova’nın yer aldığı coğrafi konumla ilgili olarak NATO marifetiyle icra edilmesinde prensip olarak doğru bir otorite olduğundan bahsedebiliriz.

NATO’nun müdahalesine “sorumluluk” çerçevesinde bakıldığında ise NATO’nun, Avrupa’da bulunan fakat NATO’ya üye olan devletler arasında yer almayan Sırbistan’da meydana gelen bu zulüm karşısında kör taklidi yapmadığı söylenebilir. Sırbistan’ın kendi vatandaşlarına karşı sahip olduğu yükümlülükleri icra etmemesi ve hatta çatışan taraflardan biri olması sebebiyle NATO üyelerinin bu

sorumluluğun uluslararası topluma ve bölge itibariyle de kendilerine düştüğünü ileri sürerek müdahaleyi gerçekleştirdiklerini belirtmek, Koruma Sorumluluğuyla beraber, uygun olacaktır. Bu müdahale esnasında güdülen niyet Sırbistan'ı bölerek parçalamak ya da Kosova'yı ayırarak Sırbistan'ın toprak bütünlüğüne kastetmek değil; yalnızca buradaki kriz ortamını ve insan haklarının daha fazla ihlal edilmesini önlemektir. Zira müdahaleden sonraki döneme bakıldığında müdahil devletlerin sivil otoritenin sağlanması görevinde yer aldığı görülmektedir. Bu durum KrS kriterleri ile paralellik göstermektedir.

Diğer bir örnek olay incelemesi olan Libya müdahalesinde ise durum biraz farklıdır. Libya müdahalesi, Koruma Sorumluluğu çerçevesinde gerçekleştirilmesi gereken tedbir ve yaptırımların hızlandırılmış olarak uygulandığı bir vaka olmuştur. KrS bağlamında meşru otorite olarak belirtilen BMGK, hedef ülkeye farklı yaptırımlar uyguladıktan sonra askeri müdahaleyi son çare olarak tercih etmiştir. Bundan dolayı en azından teorik çerçevede Libya müdahalesinde BMGK'nın rızasının olduğundan bahsedebiliriz. Ayrıca BMGK'nın aldığı kararlar uluslararası ve bölgesel aktörler tarafından da desteklenmiştir. Bu krizin çözümünde askerî harekât yöntemi mantıklı olasılıklar dahilinde yorumlanmış ve Libya'daki sorunu engelleme ihtimali olduğu için bu yöntem tercih edilmiştir.

Gerçekleştirilen müdahale esnasında Libya hükümetinin askeri imkân ve kabiliyetlerinin hedef olarak gözetilmesi ile askeri tesislerin hedef alınmasından yola çıkarak bu müdahalenin öncelikli amacının kendi vatandaşlarına zarar veren bir rejimin askeri kapasitesini etkisiz hale getirmek olduğunu ifade edebiliriz. Libya'da mevcut iktidarın düşmesi ve Muammer Kaddafi'nin öldürülmesiyle birlikte yeni bir sürece girilmiş ve KrS normunun yeniden inşa sütununa uygun olarak BMGK tarafından düzen kurulmasını kolaylaştırıcı tedbirler de alınmıştır. Bu çerçeveden değerlendirildiğinde KrS normunun izleri bu örnek durumda görülmektedir. KrS bağlamında belirtilen ve özellikle UMDEK raporunda altı çizilen haklı neden kavramı da Libya'da meydana gelen pek çok sivilin hayatını kaybetmesi sebebiyle ortaya çıkmıştır. Yine hükümet destekli saldırılar sonucunda meydana gelen ölümler de bu kapsamda ele alınabilmektedir. Ancak Koruma Sorumluluğu açısından müdahale ihtiyacı doğuran durumlardan birinde gerçekleştirilen bu müdahale esnasında mevcut

rejimin değiştirilmesi gibi bir saik gdlmemesine rağmen askerî harekât daha çok mevcut rejimin düşmesini hedeflemiş ve Kaddafi'nin öldürülmesine sebep olmuştur.

Libya müdahalesinin KrS çerçevesinde en kritik neticelerinden biri BM'nin insanlığa karşı işlenen suçlar ile mücadele ederken uluslararası hukuk ve sistem sınırları içerisinde kalarak bunu gerçekleştirebilme potansiyelinin bulunduğunu ispatlamasıdır. Farklı bölgelerde halihazırda yaşanan ve insanlığa karşı işlenen suçlar olarak yorumlanabilecek krizler ele alındığında, KrS normunun bu potansiyelini her durumda kullanabilme konusunda yetersiz kaldığı da diğer bir tartışma alanıdır. Zira bu durum genellikle hukuksal bir eksiklikten dolayı değil siyasi gücün her durum karşısında harekete geirilememesinden ve BMGK yesi olan devletlerin şahsi menfaatlerinin çatışmasından dolayı kaynaklanmaktadır. Tam da bu noktada Suriye'de yaşanan kriz iyi bir örnek teşkil etmesi amacıyla teze dahil edilmiştir.

Libya kriziyle aynı döneme tekabül eden Suriye'deki kriz ortamı, rejim aleyhtarlığı, özgürlük ve demokrasi arzusu, gösterilerin barışçıl amaçlarla gerçekleştirilmesi açısından birbiriyle ve diğer yaşanan Arap Baharı olaylarıyla benzerlik içerse de bu olaylar farklı şekilde gelişmiş ve iç savaş haline dönüşen kriz maalesef sonlandırılammıştır. Bu durum üzerinde gerek Suriye'deki dinamiklerin gerekse küresel ve bölgesel güç dengelerinin rolü çok fazladır. Sekizinci yılını dolduran Suriye krizi KrS normunun kapsamı ve kriterleri açısından en önemli olaylarından biri olmayı sürdürmektedir.

Suriye'de yaşanan krizin başından günümüze kadar olan süreci değerlendirildiğinde görülmektedir ki mevcut iç savaşın sonlandırılammaması KrS normunun Suriye'de harekete geirilememesinden dolayı değildir. Tam tersine KrS, BM seviyesinde dikkate alınmış ve buna yönelik karar tasarıları da oluşturulmuştur. Kriz ortamının sonlandırılmasına ilişkin bölgesel aktörler ve BM seviyesinde girişimlerde bulunulmuş; gerçekleştirilen Cenevre görüşmeleriyle birlikte siyasi uyumun sağlanması adına rota izilmış ve tüm taraflar için müzakere ortamı oluşturulmuştur. Libya'daki durumun tersine Suriye'de uluslararası toplum tarafından KrS normunun ikinci sütünü icra edilmiş, hükümetin asli sorumluluğunu yerine getirmesi amacıyla hem süre verilmiş hem de gayret sarf edilmiştir.

Suriye krizindeki esas sorun, müdahale imkân ve kabiliyetine sahip olan aktörlerin küresel ve bölgesel seviyede menfaatlerinin çatışmasının mevcut iç savaşın önüne geçmesi; bununla birlikte BM tarafından da binlerce sivilin hayatını kaybettiği ve milyonlarca insanın topraklarından uzaklaştırıldığı bu insani kriz ortamına rağmen mevcut krizi sonlandıracak mekanizmaları harekete geçirmek için uğraşılmamasıdır. Diğer taraftan Libya müdahalesinden sonra NATO'nun yeni bir harekât düşüncesinde bulunmaması, bölgesel aktörlerin ise askeri etkenlerin önemli rol oynayacağına yönelik çağrılardan kaçınması bu süreci etkilemiştir. Suriye'de yer alan dinamikler açısından değerlendirildiğinde ise muhalif kesimin Esad rejimi karşısında bir araya gelememesi, kendi arasında ayrılmış olan bu grupların başka aktörler tarafından ayrı ayrı desteklenerek iyice bölünmesi, Esad rejiminin dağılmış olan muhalefet karşısında küresel ve bölgesel dinamikler tarafından destek görmesi olası bir müdahale seçeneğini zorlaştırmıştır.

Özet olarak Libya'ya müdahale gerçekleştirilmeden önce sadece bir tek karar alınması krizin önem boyutunu idrak etmek için yeterli sayılmışken, Suriye'ye yönelik birçok karar alınmış ve hatta bu kararlar içerisinde defalarca kez KrS normuna atıfta bulunularak hem insanlığa karşı işlenen suçların hem de savaş suçlarının mevcudiyeti kabul edilmiştir. Fakat sivilin korunmasına ilişkin müdahale gerçekleşmemiş ve uluslararası toplum tarafından kendi paylarına düşen sorumluluk çerçevesinde zamanında ve kararlı bir tutum sergilenememiştir.

Bütün bu analizlerin ışığında ve ilk araştırma sorusunu da kapsayacak şekilde bir değerlendirme yapıldığında; devletlerin ulusal çıkarlarını insan haklarından daha ön planda tuttuğu ve insan haklarında yaşanan ihlallerin maalesef günümüzde de devam ettiği bariz şekilde ortadadır. Uluslararası aktörler ve küresel güç odakları, meydana gelen krizlere seyirci kalmakla yetinmekte ve kendilerine sıçrayacak olumsuz eleştirileri önlemek amacıyla masum insanların hayatını hiçe saymaktadır. Hem uluslararası hem de küresel ve bölgesel aktörlerin sadece söylemlerinde yer verdikleri insani müdahale kavramını uygulama noktasına geldiklerinde tutarsız davranmaları insan hayatının maalesef devlet çıkarlarının yerini alamadığını gözler önüne sermektedir. Bu nedenle insani müdahale çerçevesinde alınacak olan kararlar güç odaklarının siyasi saiklerini değil uluslararası toplumun vicdanını yansıtacak

şekilde oluşturulmalıdır. Zira bulunduğumuz dönem itibarıyla insanlığa karşı işlenen suçların uluslararası hukuk kapsamında önlenmesi amacıyla “ihtiyaç duyulan tüm tedbirlerin alınması” için BMGK’nin onayına, BMGK’den onay çıkarabilmek maksadıyla da tüm çözüm önerilerini deneme zorunluluğu dışında başka bir ihtimal mümkün görünmemektedir. Bu açıdan KrS normunun “gelişmekte olan” vasfını koruması çok önemlidir. Bu norm emsal olaylar ve tutarlı uygulamalar sayesinde zamanla kendisine hukuki bir güzergâh oluşturacak ve normun suiistimal edilmesi önlenecektir. Nitekim KrS uygulamalarıyla yüz yüze gelen BMGK tarafından olumsuz cevap verememe baskısı iyice hissedilecektir. Zira bu baskı, vicdan sahibi sivil toplum tarafından tetiklenerek ulusal çıkarlarını insan hayatından üstün görmeyen devletler aracılığıyla sürdürülmelidir.

KAYNAKÇA

Aaronson, M. (2014). Syria and the Crisis of Humanitarian Intervention. R. W. Murray, & A. McKay içinde, *Into the Eleventh Hour: R2P, Syria and Humanitarianism in Crisis* (s. 56-61). Bristol: E-International Relations.

AB Konseyi. (2011, Haziran 23). *EU Extends Sanctions Against Syria*. Kasım 21, 2018 tarihinde https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/123015.pdf adresinden alındı

Abass, A. (2012). *Complete International Law*. New York: Oxford University Press.

Acar, Z. S. (2015, Ocak). NATO'nun Kosova'ya Müdahalesi ve "İnsani Müdahale" Kavramından "Koruma Sorumluluğuna" Geçiş. İzmir.

Adams, S. (2015). Failure to Protect: Syria and the UN Security Council. *Global Centre for the Responsibility to Protect Occasional Paper Series*(5).

AGİT. (1999). *Kosovo/Kosova: As Seen, As Told. Part II. A Report on the Human Rights Findings of the OSCE Mission in Kosovo*. II. Pristina: AGİT.

Al Jazeera. (2014, Ağustos 9). *Timeline of Syria's raging war*. Kasım 21, 2018 tarihinde <https://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2012/02/201225111654512841.html> adresinden alındı

Al Jazeera Türk. (2012, Temmuz 16). *Kızılhaç: Suriye'de iç savaş var*. Kasım 21, 2018 tarihinde <http://www.aljazeera.com.tr/haber/kizilhac-suriyede-ic-savas-var> adresinden alındı

Al Jazeera Türk. (2013, Aralık 27). *Kronoloji: Suriye'de isyandan iç savaşa*. Kasım 21, 2018 tarihinde <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-suriyede-isyandan-ic-savasa> adresinden alındı

Al Jazeera Türk. (2014, Ocak 24). *İlk Cenevre'den bugüne*. Kasım 21, 2018 tarihinde <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/ilk-cenevreden-bugune> adresinden alındı

Al Jazreera. (2015, Kasım 15). *World diplomats propose Syrian elections for 2017*. Kasım 23, 2018 tarihinde <https://www.aljazeera.com/news/2015/11/syria-talks-vienna-elections-151114164744139.html> adresinden alındı

Anadolu Ajansı. (2015, Ekim 30). *Viyana'daki Suriye görüşmeleri tamamlandı*. Kasım 23, 2018 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/viyanadaki-suriye-gorusrmeleri-tamamlandi/457972> adresinden alındı

Anderson, M. S. (1966). *The Eastern Question 1774-1923*. Londra: MacMillan Press.

Anderson, T. (2015, Aralık 13). *“Humanitarian” Military Interventions: “Responsibility to Protect” (R2P) and the Double Game*. Kasım 25, 2018 tarihinde <http://www.globalresearch.ca/humanitarian-military-interventions-responsibility-to-protect-r2p-and-the-double-game/5494940> adresinden alındı

Aral, B. (2005). Egemenlik ve İnsan Hakları Açısından Küreselleşme ve Uluslararası Hukuk. *Akademik Araştırmalar Dergisi*(24), 57-78.

ArB Suriye Gözlem Misyonu. (2012, Ocak 27). *Report of the Head of the League of Arab States Observer Mission to Syria for the period from 24 December 2011 to 18 January 2012*. Kasım 21, 2018 tarihinde http://www.columbia.edu/~hauben/Report_of_Arab_League_Observer_Mission.pdf adresinden alındı

Arıboğan, Ü. (2002). Uluslararası Barış ve Güvenliğin Sağlanmasında Bir Araç Olarak Birleşmiş Milletler ve Temel Sorunları. *Avrasya Dosyası BM Özel*, 8(1), 128-148.

Arsava, F. (2011). Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, XV(1), 101-124.

Atkins, E. M., & Dodaro, R. J. (Dü). (2004). *Augustine: Political Writings*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ayhan, V. (2011). Libya İç Savaşı: Kabileler Arası İktidar Mücadelesi. *Ortadoğu Analiz*, 3(27), 8-14.

Ayhan, V. (2011). Libya Savaşı, Uluslararası Etkileri ve Türkiye'nin Konumu. *Ortadoğu Analiz*, 3(28), 8-18.

Ayoob, M. (2002). Humanitarian Intervention and State Sovereignty. *The International Journal of Human Rights*, Vol.6(No.1), 81-102.

Bakri, N. (2011, Aralık 2). U.N. Says Action Needed to Prevent Civil War in Syria. Kasım 21, 2018 tarihinde https://www.nytimes.com/2011/12/03/world/middleeast/un-says-action-needed-to-prevent-civil-war-in-syria.html?_r=0 adresinden alındı

Bannon, A. L. (2006). The Responsibility To Protect: The U.N. World Summit and the Question of Unilateralism. *The Yale Law Journal*, 115(5), 1158-1165.

Başeren, S. N. (2003). *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları* (1 b.). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi Yayınları.

BBC. (2012, Ağustos 3). Syria crisis: UN Assembly condemns Security Council. Kasım 24, 2018 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-19106250> adresinden alındı

BBC. (2015, Aralık 2). What is 'Islamic State'? Kasım 22, 2018 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-29052144> adresinden alındı

BBC Türkçe. (2013, Eylül 4). Suriye krizi: Obama "Kırmızı Çizgi Tüm Dünyanın" Diyor. Kasım 22, 2018 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/09/130904_suriye_obama_isvec adresinden alındı

BBC Türkçe. (2014, Eylül 26). Kobani: IŞİD-YPG çatışmaları şiddetleniyor. Kasım 22, 2018 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/09/140926_vj_isid_kobani adresinden alındı

BBC Türkçe. (2014, Ocak 27). Suriye Barış Görüşmelerinde Humus Anlaşması. Kasım 22, 2018 tarihinde

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/01/140126_suriye_humus_anlasma
adresinden alındı

BBC Türkçe. (2016, Mart 14). *BM: Cenevre'de siyasi çözüm yoksa, tek alternatif savaş.* Kasım 23, 2018 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/03/160314_suriye_cenevre adresinden alındı

BBC Türkçe. (2016, Mart 16). *Cenevre barış görüşmelerine Şam heyetinden fren.* Kasım 23, 2018 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/03/160316_suriye_ikiligorusme adresinden alındı

Bellamy, A. (2012). R2P-Dead or Alive. HSF-KAS-ISS-SAIIA içinde, *The Responsibility to Protect 2 From Evasive to Reluctant Action? The Role of Global Middle Powers* (s. 11-28). Güney Afrika.

Bellamy, A. (2016, Şubat 16). *Syria is a failure of commitment, not principle.* Kasım 25, 2018 tarihinde https://www.washingtonpost.com/news/in-theory/wp/2016/02/16/syria-is-a-failure-of-commitment-not-principle/?noredirect=on&utm_term=.58a19a2111b0 adresinden alındı

Bellamy, A. J. (2006). Whither the Responsibility to Protect? Humanitarian Intervention and the 2005 World Summit. *Ethics & International Affairs*, 20(2), 143-169.

Bellamy, A. J. (2008). The Responsibility to Protect and the Problem of Military Intervention. *International Affairs*, 84(4), 615-639.

Bellamy, A. J., & Williams, P. D. (2011). The new politics of protection? Côte d'Ivoire, Libya and the responsibility to protect. *International Affairs*, 87(4), 825-850.

Benner, T. (2013). *Brazil as a Norm Entrepreneur: The "Responsibility While Protecting" Initiative.* Kasım 19, 2018 tarihinde https://www.gppi.net/media/Benner_2013_Working-Paper_Brazil-RWP.pdf adresinden alındı

Beyerlin, U. (1981). Humanitarian Intervention. (R. Bernhardt, Dü.) *Encyclopedia of Public International Law*, 211-215.

Bideleux, R., & Jeffries, I. (2007). *The Balkans: A Post-Communist History*. New York: Routledge.

BM. (1945, Haziran 26). *Birleşmiş Milletler Antlaşması*. <http://www.un.org/en/charter-united-nations/index.html> adresinden alındı

BM. (2014, Temmuz). *Framework of Analysis for Atrocity Crimes: A Tool for Prevention*. Kasım 26, 2018 tarihinde http://www.globalr2p.org/media/files/framework-of-analysis-for-atrocity-crimes_en.pdf adresinden alındı

BM Basın Bülteni. (2011, Haziran 2). *Special Advisers of the United Nations Secretary-General on the Prevention of Genocide, Francis Deng, and on the Responsibility to Protect, Edward Luck, on the situation in Syria*. Kasım 21, 2018 tarihinde <http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/pdf/OSAPG%20statement%20Syria%202%20June%202011%20FINAL%20ENGLISH.pdf> adresinden alındı

BM Basın Bülteni. (2012, Temmuz 19). *Security Council Fails to Adopt Draft Resolution on Syria That Would Have Threatened Sanctions, Due to Negative Votes of China, Russian Federation*. Kasım 21, 2018 tarihinde <https://www.un.org/press/en/2012/sc10714.doc.htm> adresinden alındı

BM Basın Bülteni. (2013, Ağustos 23). *Statement by the Special Advisers on the Prevention of Genocide, Mr. Adama Dieng, and on the Responsibility to Protect, Ms. Jennifer Welsh, on the alleged use of chemical weapons in Syria*. Kasım 22, 2018 tarihinde <http://www.unis.unvienna.org/unis/en/pressrels/2013/unisinf487.html> adresinden alındı

BM Basın Bülteni. (2016, Aralık 2). *Statement by the Special Adviser to the Secretary-General on the Prevention of Genocide and the Special Adviser to the Secretary-General on the Responsibility to Protect on the situation in Aleppo, Syrian Arab*

Republic. Kasım 24, 2018 tarihinde <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/PRESS%20RELEASE%20Special%20Advisers%20Dieng%20and%20Simonovic%20on%20the%20Situation%20in%20Aleppo.pdf> adresinden alındı

BM Haber Merkezi. (2012, Haziran 30). *Action Group for Syria Final Communiqué*. Kasım 21, 2018 tarihinde <http://www.un.org/News/dh/infocus/Syria/FinalCommuniqueActionGroupforSyria.pdf> adresinden alındı

BM İnsan Hakları Konseyi. (2012, Haziran 26). *Oral Update of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic*. Kasım 21, 2018 tarihinde <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/CoISyria/OralUpdateJune2012.pdf> adresinden alındı

BMBKHD, B. (. (1997). *United Nations Peacekeeping Handbook for Junior Rank (3rd Draft)*. Turin: Training Centre of ILO.

BMGK. (1998, Mart 31). *BM Güvenlik Konseyi 1160 Sayılı Kararı*. [https://undocs.org/S/RES/1160\(1998\)](https://undocs.org/S/RES/1160(1998)) adresinden alındı

BMGK. (1998, Eylül 23). *BM Güvenlik Konseyi 1199 Sayılı Kararı*. [https://undocs.org/S/RES/1199\(1998\)](https://undocs.org/S/RES/1199(1998)) adresinden alındı

BMGK. (1998, Ekim 24). *BM Güvenlik Konseyi 1203 Sayılı Kararı*. [https://undocs.org/S/RES/1203\(1998\)](https://undocs.org/S/RES/1203(1998)) adresinden alındı

BMGK. (1998, Kasım 17). *BM Güvenlik Konseyi 1207 Sayılı Kararı*. [https://undocs.org/S/RES/1207\(1998\)](https://undocs.org/S/RES/1207(1998)) adresinden alındı

BMGK. (1999, Mayıs 14). *BM Güvenlik Konseyi 1239 Sayılı Kararı*. [https://undocs.org/S/RES/1239\(1999\)](https://undocs.org/S/RES/1239(1999)) adresinden alındı

BMGK. (1999, Haziran 10). *BM Güvenlik Konseyi 1244 Sayılı Kararı*. <https://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm> adresinden alındı

BMGK. (2011, Şubat 26). *BM Güvenlik Konseyi 1970 Sayılı Kararı*. Ekim 1, 2018 tarihinde [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970\(2011\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970(2011)) adresinden alındı

BMGK. (2011, Mart 17). *BM Güvenlik Konseyi 1973 Sayılı Kararı*. [https://undocs.org/S/RES/1973\(2011\)](https://undocs.org/S/RES/1973(2011)) adresinden alındı

BMGK. (2011, Ekim 27). *BM Güvenlik Konseyi 2016 Sayılı Kararı*. [https://undocs.org/S/RES/2016\(2011\)](https://undocs.org/S/RES/2016(2011)) adresinden alındı

BMGK. (2011, Nisan 27). *S/PV.6524*. Kasım 21, 2018 tarihinde http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/PV.6524 adresinden alındı

BMGK. (2011, Mayıs 26). *Syria*. Kasım 21, 2018 tarihinde Security Council Report Update Report: <https://www.securitycouncilreport.org/wp-content/uploads/Update%20Report%2026%20May%202011%20Syria.pdf> adresinden alındı

BMGK. (2012, Nisan 14). *BM Güvenlik Konseyi 2042 Sayılı Kararı*. Kasım 21, 2018 tarihinde <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N12/295/28/PDF/N1229528.pdf?OpenElement> adresinden alındı

BMGK. (2012, Nisan 21). *BM Güvenlik Konseyi 2043 Sayılı Kararı*. Kasım 21, 2018 tarihinde <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N12/305/91/PDF/N1230591.pdf?OpenElement> adresinden alındı

BMGK. (2012, Temmuz 19). *S/2012/538*. Kasım 21, 2018 tarihinde <https://www.securitycouncilreport.org/wp-content/uploads/Syria%20S2012%20538.pdf> adresinden alındı

BMGK. (2012, Şubat 4). *S/2012/77*. Kasım 21, 2018 tarihinde <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N12/223/75/PDF/N1222375.pdf?OpenElement> adresinden alındı

BMGK. (2012, Nisan 14). *Six-Point Proposal of the Joint Special Envoy of the United Nations and the League of Arab States*. Kasım 21, 2018 tarihinde https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/SY_120414_SixPointPlan.pdf adresinden alındı

BMGK. (2013, Eylül 27). *BM Güvenlik Konseyi 2118 Sayılı Kararı*. Kasım 22, 2018 tarihinde [https://undocs.org/S/RES/2118\(2013\)](https://undocs.org/S/RES/2118(2013)) adresinden alındı

BMGK. (2014, Şubat 22). *BM Güvenlik Konseyi 2139 Sayılı Kararı*. Kasım 22, 2018 tarihinde [https://undocs.org/S/RES/2139\(2014\)](https://undocs.org/S/RES/2139(2014)) adresinden alındı

BMGK. (2014, Temmuz 14). *BM Güvenlik Konseyi 2165 Sayılı Kararı*. Kasım 22, 2018 tarihinde [https://undocs.org/S/RES/2165\(2014\)](https://undocs.org/S/RES/2165(2014)) adresinden alındı

BMGK. (2014, Ağustos 15). *BM Güvenlik Konseyi 2170 Sayılı Kararı*. Kasım 22, 2018 tarihinde [https://undocs.org/S/RES/2170\(2014\)](https://undocs.org/S/RES/2170(2014)) adresinden alındı

BMGK. (2015, Kasım 20). *BM Güvenlik Konseyi 2249 Sayılı Kararı*. Kasım 23, 2018 tarihinde [http://undocs.org/S/RES/2249\(2015\)](http://undocs.org/S/RES/2249(2015)) adresinden alındı

BMGK. (2015, Aralık 18). *BM Güvenlik Konseyi 2254 Sayılı Kararı*. Kasım 23, 2018 tarihinde [http://undocs.org/S/RES/2254\(2015\)](http://undocs.org/S/RES/2254(2015)) adresinden alındı

BMGK. (2017, Ağustos 2). *Chronology of Events-Syria*. Kasım 21, 2018 tarihinde Security Council Report: <https://www.securitycouncilreport.org/chronology/syria.php?page=5> adresinden alındı

BMGnK. (2005, Ekim 24). *2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bldirgesi*. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/487/60/PDF/N0548760.pdf?OpenElement> adresinden alındı

BMGnK. (2011, Ekim 18). *Report of the Human Rights Council on its seventeenth special session*. Kasım 21, 2018 tarihinde <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G11/169/88/PDF/G1116988.pdf?OpenElement> adresinden alındı

BMGnK. (2011, Kasım 23). *Report of the independent international commission of inquiry on the Syrian Arab Republic*. Kasım 21, 2018 tarihinde <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G11/170/97/PDF/G1117097.pdf?OpenElement> adresinden alındı

BMGnK. (2012, Mayıs 3). *A/66/L.42/Rev.1*. Kasım 26, 2018 tarihinde <http://undocs.org/A/66/L.42/Rev.1> adresinden alındı

BMGnK. (2012, Haziran 4). *A/HRC/RES/S-19/1*. Kasım 24, 2018 tarihinde https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/SpecialSession/Session19/A-HRC-RES-S-19-1_en.pdf adresinden alındı

BMGnK. (2012, Şubat 22). *Report of the independent international commission of inquiry on the Syrian Arab Republic*. Kasım 21, 2018 tarihinde <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G12/106/13/PDF/G1210613.pdf?OpenElement> adresinden alındı

BMGnK. (2015, Eylül 23). *A/HRC/27/L.5/Rev.1*. Kasım 24, 2018 tarihinde <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G14/169/18/PDF/G1416918.pdf?OpenElement> adresinden alındı

BMGnK. (2015, Haziran 29). *A/HRC/29/L.4*. Kasım 24, 2018 tarihinde <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G15/135/76/PDF/G1513576.pdf?OpenElement> adresinden alındı

BMGnK, & BMGK. (2011, Kasım 11). *Letter dated 9 November 2011 from the Permanent Representative of Brazil to the United Nations addressed to the Secretary-General*. Kasım 18, 2018 tarihinde http://www.globalr2p.org/media/files/concept-paper-_rwp.pdf adresinden alındı

BMGnK, & BMGK. (2011, Haziran 28). *The role of regional and subregional arrangements in implementing the responsibility to protect*. Kasım 17, 2018 tarihinde Report of the Secretary-General: <https://undocs.org/S/2011/393> adresinden alındı

BMGnK, & BMGK. (2012, Temmuz 25). *Responsibility to Protect: Timely and Decisive Response*. Kasım 20, 2018 tarihinde http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/66/874 adresinden alındı

BMGnK, & BMGK. (2013, Temmuz 9). *Responsibility to Protect: State Responsibility and Prevention*. Kasım 26, 2018 tarihinde http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/67/929 adresinden alındı

BMGnK, & BMGK. (2015, Temmuz 13). *A vital and Enduring Commitment: Implementing the Responsibility to Protect*. Kasım 26, 2018 tarihinde <http://www.globalr2p.org/media/files/report-of-the-secretary-general-on-the-responsibility-to-protect.pdf> adresinden alındı

Bozkurt, E. (2004). *Devletler Hukuku*. Ankara: Asil Yayın.

Brownlie, I. (1974). *Humanitarian Intervention*. (J. N. Moore, Dü.) Londra: The John Hopkins University Press.

Buckley, C. A. (2012). Learning from Libya, Acting in Syria. *Journal of Strategic Security*, 5(2), 81-104.

Büyüköztürk, Ş. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (20 b.). Ankara: Pegem Akademi.

Carment, D., & Landry, J. (2014). R2P in Syria: Regional Dimensions. R. W. Murray, & A. McKay içinde, *Into the Eleventh Hour: R2P, Syria and Humanitarianism in Crisis* (s. 50-55). Bristol: E-International Relations.

Charney, J. (1999, Ekim). Anticipatory Humanitarian Intervention in Kosovo. *American Journal of International Law*, 93(4), 834-841.

Chesterman, S. (2001). *Just War or Just Peace: Humanitarian Intervention and International Law*. New York: Oxford Press.

Chulov, M. (2011, Mart 22). *Arab League to Reiterate Backing for Libya No-fly Zone*. The Guardian. Kasım 16, 2018 tarihinde

<https://www.theguardian.com/world/2011/mar/22/arab-league-libya-no-fly>
adresinden alındı

Coady, C. (2002). *The Ethics of Armed Humanitarian Intervention*. Washington: United States Institute of Peace.

Cohen, R. (2010, Mart 25). *Reconciling Responsibility to Protect With IDP Protection*. Haziran 19, 2018 tarihinde http://www.brookings.edu/~media/research/files/articles/2010/3/25-internal-displacement-cohen/0325_internal_displacement_cohen.pdf adresinden alındı

Creswell, J. W. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (3 b.). (M. Bütün, & S. B. Demir, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.

Cunliffe, P. (2016). From ISIS to ICISS: A critical return to the Responsibility to Protect Report. *Cooperation and Conflict*, 51(2), 233-247.

Çağırın, M. E. (2011). Birleşmiş Milletler Zorlama Tedbirleri ve Libya. *Ortadoğu Analiz*, 3(27), 15-20.

Çağırın, M. E. (2011). Güvenlik Konseyinin Libya'ya Askeri Müdahale Kararı. *Ortadoğu Analiz*, 3(28), 42-48.

Çelik, E. F. (1955). Birleşmiş Milletler Şartı'nın 2. Madde 7. Paragrafındaki "Müdahale" Kelimesinin Tefsiri. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 20(1-4), 12-27.

Çelik, E. F. (1965). *Milletlerarası Hukuk*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.

Çevikbaş, A. (2011, Kasım). Müttefik Güç Harekâtı İnsani Müdahalelerin Bir İstisnası mıdır? NATO'nun Kosova'ya Yönelik Harekâtının Uluslararası Hukuk ve Askeri Bakış Açılarından Değerlendirilmesi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 10(2), 18-57.

Çin Halk Cumhuriyeti. (2007, Haziran 7). *Çin Halk Cumhuriyeti'nin BM Reformları ile İlgili Raporu*. Temmuz 23, 2018 tarihinde Birleşmiş Milletler Resmi Sayfası: <http://www.china-un.org/eng/smhwj/2005/t199101.htm> adresinden alındı

Danish Institute of International Affairs. (1999). *Humanitarian Intervention Legal and Political Aspects*. Haslev: Gullanders Bogtrykkeri.

De La Gorce, P. M. (1999). L'OTAN et le Kosova (NATO ve Kosova). *Confluences-Mediterranee (Akdeniz Çatışmaları)*, 69-74.

De Vitoria, F. (1991). *Political Writings*. (A. Pagden, & J. Lawrance, Dü) Cambridge: Cambridge University Press.

Deng, F. (2010). JISB Interview: The Responsibility to Protect. *Journal of Intervention and Statebuilding*, 4(1), 83-89.

Deng, F. M. (2012, Şubat 20). *The Responsibility While Protecting (RwP) Talking Points for Remarks By Francis M. Deng*. Kasım 19, 2018 tarihinde <http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/pdf/FD%2021%20February%20remarks%20-%20English.pdf> adresinden alındı

Deutsche Welle. (2016, Nisan 18). *Syrian opposition suspends participation in Geneva peace talks*. Kasım 23, 2018 tarihinde <https://www.dw.com/en/syrian-opposition-suspends-participation-in-geneva-peace-talks/a-19197274> adresinden alındı

Doğan, İ. (2008). *Devletler Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Douste-Balzy, P. (2005, Eylül 18). *Philippe Douste-Balzy'nin BM 60. Genel Kurul Konuşması*. Temmuz 23, 2018 tarihinde Birleşmiş Milletler Resmi Sayfası: <http://www.un.org/webcast/ga/60/statements/fra050918eng.pdf> adresinden alındı

Doyle, M. W. (2011). International Ethics and the Responsibility to Protect. *International Studies Review*, 13, 72-84.

Dyson, R. (2006). *St. Augustine of Hippo: The Christian Transformation of Political Philosophy*. London: Continuum.

Ekiz, D. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (4 b.). Ankara: Anı Yayıncılık.

Elbe, J. V. (1939, Ekim 4). The Evaluation of the Concept of the Just War in International Law. *The American Journal of International Law*, 4(33), 665-688.

Eldem, T. (2015). Koruma Sorumluluğu Normunun Libya ve Suriye Krizleri Bağlamında İşlevselliği. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 11(43), 1-38.

Ereker, F. A. (2004). İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı. *Uluslararası İlişkiler*, 1(3), 1-36.

Evans, G. (2002, 27 02). *The Responsibility to Protect: Humanitarian Intervention in the 21st Century*. The International Crisis Group: <http://www.crisisgroup.org/en/publication-type/speeches/2002/the-responsibility-to-protecthumanitarian-intervention-in-the-21st-century.aspx> adresinden alındı

Evans, G. (2006-2007). From Humanitarian Intervention to the Responsibility to Protect. *Wisconsin International Law Journal*, 24(3), 703-722.

Evans, G. (2013, Eylül 9). *R2P down but not out after Libya and Syria*. Kasım 25, 2018 tarihinde <http://www.globalr2p.org/media/files/opendemocracyr2p-syriaevans.pdf> adresinden alındı

Evans, G., & Newnham, J. (2007). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü* (1 b.). (H. A. Utku, Çev.) İstanbul: Gökkuş Yayımları.

Falk, R. A. (1999). Kosovo, World Order and the Future of the International Law. *American Journal of International Law*, 93(4), 847-857.

Ferrell, R. H. (1975). *American Diplomacy: A History (Third Edition)*. New York: W.W. Norton & Company Inc.

Fiala, A. G. (2004). *Practical Pacifism*. New York: Algora Publication.

Finnemore, M. (1997). Constructing Norms of Humanitarian Intervention. (P. J. Katzenstein, Dü.) *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, 153-185.

Fixdal, M., & Smith, D. (1998). Humanitarian Intervention and Just War. *Mershon International Studies Review*, 42(2), 283-312.

Florence European Council Conclusions. (1996, Haziran 21-22). Ekim 20, 2018 tarihinde http://www.europarl.europa.eu/summits/fir1_en.htm#up adresinden alındı

Floyd-Thomas, J. M. (2011). More Than Conquerors: Just War Theory And The Need For A Black Christian Antiwar Movement. *Black Theology: An International Journal*, 9(2), 136-160.

France 24. (2016, Nisan 17). *Assad's party wins majority in Syrian election*. Kasım 23, 2018 tarihinde <https://www.france24.com/en/20160417-syria-bashar-assad-baath-party-wins-majority-parliamentary-vote> adresinden alındı

Franck, T. M., & Rodley, N. S. (1973). After Bangladesh: The Law of HRI by Military Force. *The American Journal of International Law*, 67(2), 275-305.

Freivalds, L. (2005, Eylül 17). *Laila Freivalds'ın BM 60. Genel Kurul Konuşması*. Temmuz 23, 2018 tarihinde Birleşmiş Milletler Resmi Sayfası: <http://www.un.org/webcast/ga/60/statements/swe050917eng.pdf> adresinden alındı

Gaffney, J. (2011). Just War: Catholicism's Contribution to International Law. *Logos: A Journal of Catholic Thought & Culture*, 4(2), 44-68.

Gall, M. D., Borg, W. R., & Gall, J. P. (1996). *Educational Research and Introduction* (6 b.). USA: Longman Publisher.

Gallagher, A. (2014). What constitutes a 'Manifest Failing'? Ambiguous and inconsistent terminology and the Responsibility to Protect. *International Relations*, 28(4), 428-444.

Gallagher, A. (2015). The Responsibility to Protect Ten Years on from the World Summit: A Call to Manage Expectations. *Global Responsibility to Protect*, 7(3-4), 254-274.

Ganji, M. (1962). *International Protection of Human Rights*. Cenevre: University of Geneve.

Gholiagha, S. (2010). The Responsibility to Protect: Words, Deeds and Humanitarian Interventions. *Journal of International Political Theory*, 10(3), 361-370.

Gibbs, D. N. (2009). *First Do No Harm Humanitarian Intervention and the Destruction of Yugoslavia*. Nashville: Vanderbilt University Press.

Gierycz, D. (2010). From Humanitarian Intervention (HI) to Responsibility to Protect (R2P). *Criminal Justice Ethics*, 29(2), 110-128.

Gifkins, J. (2016). R2P in the Security Council: Darfur, Libya and Beyond. *Cooperation and Conflict*, 51(2), 148-165.

Glanville, L. (2006). Does R2P matter? Interpreting the impact of a norm. *Cooperation and Conflict*, 51(2), 184-199.

Gözler, K. (2010). *Anayasa Hukukuna Giriş*. Bursa: Ekin Basım Yayım.

Grotius, H. (1625). *The Law of War and Peace* (1625). 04 06, 2018 tarihinde Lonang Institute: <https://lonang.com/library/reference/grotius-law-war-and-peace/> adresinden alındı

Grotius, H. (2005). *The Right of War and Peace in Three Volumes (Natural Law and Enlightenment Classics)*. (R. Tuck, Dü.) Indianapolis: Liberty Fund Edition.

Hale, W. (2000). *Turkish Foreign Policy 1774-2000*. Londra: Frank Cass Publishers.

Harp Akademileri Komutanlığı. (2006). *Devletler Hukuku*. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.

Hasgüler, M., & Uludağ, M. B. (2005). *Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler* (2 b.). Ankara: Nobel Yayınları.

Hehir, A. (2010). *Humanitarian Intervention: An Introduction*. New York: Palgrave Macmillan.

Hehir, A. (2010). The Responsibility to Protect: 'Sound and Fury Signifying Nothing'? *International Relations*, 24(2), 218-239.

Heinze, E. A. (2006). Maximizing Human Security: A Utilitarian Argument for Humanitarian Intervention. *Journal of Human Rights*, 5(3), 283-302.

- Heinze, E. A. (2009). *Waging Humanitarian War*. New York: Suny Press.
- Henderson, C. (2011). International Measures for the Protection of Civilians in Libya and Côte d'Ivoire. *International and Comparative Law Quarter*, 60(3), 767-778.
- Heraclides, A. (2012). Humanitarian Intervention in the 19th Century: The Heyday of a Controversial Concept. *Global Society*, 26(2), 215-240.
- Heselhaus, S. (2009). International Law and the Use of Force. A. Schwabach, & A. J. Cockfield içinde, *International Law and Institutions* (s. 60-86). Eolss.
- Heywood, A. (2013). *Küresel Siyaset* (1 b.). (N. Uslu, & H. Özdemir, Çev.) Ankara: Adres Yayınları.
- Holzgrefe, J. L. (2003). Humanitarian Intervention Debate. J. L. Holzgrefe, & R. O. Keohane içinde, *Humanitarian Intervention, Ethical, Legal and Political Dilemmas* (s. 15-52). United Kingdom: Cambridge University Press.
- HRC, H. R. (2007). *The Responsibility to Protect (R2P): Moving to Campaign Forward*. Berkeley: University of California.
- Human Rights Watch. (2011, Haziran 1). *Suriye: Dera'da İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlar*. Kasım 21, 2018 tarihinde <https://www.hrw.org/tr/news/2011/06/01/243073> adresinden alındı
- ICISS [UMDEK]. (2001). *The Responsibility to Protect, Research, Bibliography, Background, Supplementary Volume to the Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty*. Ottawa: IDRC. 05 01, 2018 tarihinde <http://www.responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf> adresinden alındı
- ICISS, I. C. (2001). *The Responsibility to Protect*. Ottawa: IDRC.
- ICRtoP. (2012, Şubat 21). *United Nations Informal Discussion on "Responsibility While Protecting"*. Kasım 19, 2018 tarihinde International Coalitions for Responsibility While Protecting (ICRtoP): <http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/component/content/article/35->

r2pcs-topics/4002-informal-discussion-on-brazils-concept-of-responsibility-while-protecting adresinden alındı

ICRtoP. (2015). *The Crisis in Syria*. Kasım 22, 2018 tarihinde International Coalition for the Responsibility to Protect: <http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/crises/crisis-in-syria> adresinden alındı

ICRtoP. (2016, Şubat 25). *From Commitment to Implementation: Ten Years of the Responsibility to Protect*. Kasım 26, 2018 tarihinde <http://responsibilitytoprotect.org/Weekly%20Intro%20-%2010%20Years%20of%20R2P%20Panel%20Discussion.pdf> adresinden alındı

İnsan Hakları İzleme Örgütü. (2013). *World Report 2013: Syria*. Kasım 22, 2018 tarihinde <https://www.hrw.org/world-report/2013/country-chapters/syria> adresinden alındı

İnsan Hakları İzleme Örgütü. (2014). *World Report 2014: Syria*. Kasım 22, 2018 tarihinde <https://www.hrw.org/world-report/2014/country-chapters/syria> adresinden alındı

İnsan Hakları İzleme Örgütü. (2015). *World Report 2015: Syria*. Kasım 22, 2018 tarihinde <https://www.hrw.org/world-report/2015/country-chapters/syria> adresinden alındı

Jamnejad, M., & Wood, M. (2009). Current Legal Developments, The Principle of Non-Intervention. *Leidan Journal of International Law*, Vol.22, 345-381.

John, T. (2015, Ekim 9). *Timeline: The Rise of ISIS*. Kasım 22, 2018 tarihinde alındı

John, T. (2015, Ekim 9). *Timeline: The Rise of ISIS*. Kasım 22, 2018 tarihinde <http://time.com/4030714/isis-timeline-islamic-state/> adresinden alındı

Judah, T. (2008). *Kosovo: What Everyone Needs to Know*. New York: Oxford University Press.

Kabia, J. M. (2009). *Humanitarian Intervention and Conflict Resolution in West Africa from ECOMOG to ECOMIL*. England and U.S.A.: Ashgate.

Kareem, F., & Kirkpatrick, D. D. (2011, Şubat 25). Qaddafi Massing Forces in Tripoli as Rebellion Spreads. New York Times. Kasım 14, 2018 tarihinde <https://www.nytimes.com/2011/02/24/world/africa/24libya.html?pagewanted=all> adresinden alındı

Katz, M. N. (2013). U.S. Policy toward Syria: Making the Best of a Bad Situation? *Viewpoints*(41). Kasım 24, 2018 tarihinde https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/us_policy_toward_syria_making_best_of_bad_situation.pdf adresinden alındı

Kay, S. (2002, Nisan). Air Power and Allied Action: The Lessons of Modern War. *Contemporary Security Policy*, 23(1), 149-156.

Kay, S. (2004, Ağustos). NATO, the Kosovo War and Neoliberal Theory. *Contemporary Security Policy*, 25(2), 252-279.

Keskin, F. (1998). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*. Ankara: Mülkiyeler Birliği Vakfı.

Keskin, F. (2002). BM ve Kuvvet Kullanma. *Avrasya Dosyası BM Özel*, 8/İlkbahar(1), 149-174.

Keskin, F. (2007). İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 3(12), 49-70.

Ki-moon, B. (2005, Eylül 18). *Ban Ki-moon'un BM 60. Genel Kurul Konuşması*. Temmuz 23, 2018 tarihinde Birleşmiş Milletler Resmi Sayfası: <http://www.un.org/webcast/ga/60/statements/kor050918eng.pdf> adresinden alındı

Ki-moon, B. (2009). *Implementing the R2P*. United Nations Secretary-General.

Kızıl, E. (2013, Ağustos 24). *Suriye'nin Demografik-Etnik Yapısı ve Post Esad Dönemi*. Kasım 24, 2018 tarihinde ORSAM: <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4711> adresinden alındı

Knudsen, T. B. (2012). The History of Humanitarian Intervention: The Rule of the Exception? *Paper for the 50th ISA Annual Convention*. New York.

Kostovicova, D. (1997). Parallel Worlds: Response of Kosova Albanians to Loss of Autonomy in Serbia: 1986-1996. *Keele University European Research Centre*, 66-70.

Köchler, H. (2001). Humanitarian Intervention in the Context of Modern Power Politics. *International Progress Organization Studies in International Relations*(26).

Krasner, S. D. (1999). *Sovereignty: Organized Hypocrisy*. Princeton: Princeton University Press.

Krieg, A. (2013). *Motivations for Humanitarian Intervention: Theoretical and Empirical Considerations*. New York: Springer.

Kuran, S. (2009). *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Kuwali, D. (2010). New Paradigms: Preventing Mass Atrocity Crimes. R. I. Rotberg içinde, *Mass Atrocity Crimes Preventing Future Outrages* (s. 25-54). Washington: Brookings Institution Press.

Küçükkeleş, M. (2012, Mart 21). *Arap Birliği'nin Suriye Politikası*. Kasım 21, 2018 tarihinde <http://file.setav.org/Files/Pdf/arap-birliginin-suriye-politikasi.pdf> adresinden alındı

Landis, J. (2012). The Syrian Uprising of 2011: Why the Asad Regime Is Likely to Survive to 2013. *Middle East Policy*, 19(1), 72-84.

Lauterpacht, H. (1946). The Grotian Tradition in International Law. 23 *British Year Book, International Law*.

Luban, D. (1980). Just War and Human Rights. *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 9(No. 2), 160-181.

Macedo, P. E. (2012). The Law of War in Francisco Suarez: The Civilizing Project of Spanish Scholasticism. (A. M. Femandes, & M. P. Faske, Dü) *Revistada Faculdade de Direitoda UERJ*, 2(2), 1-25.

Magaş, B. (1993). *The Destruction of Yugoslavia: Tracking the Break-up 1980-1992*. London: Verso.

Malanczuk, P. (1997). *Akehurst's Modern Introduction to International Law*. London and New York: Routledge.

Malcolm, N. (1998). *Kosovo: A Short History*. London: Macmillan.

Marriott, J. R. (1940). *The Eastern Question: A Study in European Diplomacy*. Oxford: Clarendon Press.

McCormick, A. (2011). From Sovereignty to Responsibility: An Emerging International Norm and Its Call to Action in Burma. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 81(1), 563-591.

McMillan, J. H. (2000). *Educational Research: Fundamentals for the Consumer* (3 b.). New York: Longman.

Merkel, R. (2011, Mart 22). *Die Militärintervention gegen Gaddafi ist illegitim*. Frankfurter Allgemeine. Kasım 15, 2018 tarihinde <http://www.faz.net/aktuell/feuilleton/voelkerrecht-contrabuergerkrieg-die-militaerintervention-gegen-gaddafi-ist-illegitim-1613317.html> adresinden alındı

Meron, T. (1991). Common Rights of Mankind in Gentili, Grotius and Suarez. *The American Journal of International Law*, 85(1), 110-116.

Miller, D. (2011, Ekim 5). *'They'd rather sell arms than stand with the Syrian people': U.S. envoy storms out after Russia and China veto U.N resolution*. Kasım 21, 2018 tarihinde <https://www.dailymail.co.uk/news/article-2045442/US-envoy-Susan-Rice-storms-Russia-China-veto-UN-resolution.html> adresinden alındı

Milosevic, S. (1987, Eylül 24). *Speech of Slobodan Milosevic at Kosovo Polje*. Ekim 13, 2018 tarihinde <http://www.slobodan-milosevic.org/news/milosevic-1987-3-eng.htm> adresinden alındı

Miloseviç'in Konuşması. (1989, Haziran 28). Ekim 14, 2018 tarihinde <http://emperors-clothes.com/milo/milosaid2.htm> adresinden alındı

Moore, J. B. (1906). *A Digest of International Law*. Washington D.C.: Government Printing Office.

Morris, J. (2013). Libya and Syria: R2P and the Spectre of the Swinging Pendulum. *International Affairs*, 89(5), 1265-1283.

Moynihan, H. (2015, Kasım 26). *Assessing the Legal Basis for UK Military Action in Syria*. Kasım 23, 2018 tarihinde <https://www.chathamhouse.org/expert/comment/assessing-legal-basis-uk-military-action-syria> adresinden alındı

Murigande, C. (2005, Eylül 18). *Charles Murigande'nin BM 60. Genel Kurul Konuşması*. Temmuz 23, 2018 tarihinde Birleşmiş Milletler Resmi Sayfası: <http://www.un.org/webcast/ga/60/statements/rwa050918eng.pdf> adresinden alındı

Murphy, S. D. (1996). *Humanitarian Intervention: The United Nations in an Evolving Order*. Philedelphia: Philedelphia Press.

Murphy, S. D. (2005). Humanitarian Intervention. (D. L. Shelton, Dü.) *Encyclopedia of Genocide and Crimes Against Humanity*, 1, 465-468.

Nardin, T. (2013). Humanitarian Intervention. H. LaFollette içinde, *The International Encyclopedia of Ethics* (s. 2477-2486). Blackwell Publishing Ltd.

NATO. (1998). *NATO El Kitabı*. Brüksel: Basın ve Enformasyon Bürosu.

NATO. (1999, Haziran 9). *Kumonova Antlaşması*. <https://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm> adresinden alındı

NTV. (2012, Kasım 1). *Suriye Ulusal Konseyi Feshedilsin*. Kasım 21, 2018 tarihinde <http://www.ntv.com.tr/dunya/suriye-ulusal-konseyi-feshedilsin,T6hTUuMdUEGsunC5ddjBAQ> adresinden alındı

Nuruzzaman, M. (2013). The 'Responsibility to Protect' Doctrine: Revived in Libya, Buried in Syria. *Insight Turkey*, 15(2), 57-66.

O'Connell, M. E. (2011, Kasım). How to Lose a Revolution. *The Responsibility to Protect: challenges & opportunities in light of the Libyan intervention*, 15-17. Kasım 19, 2018 tarihinde <http://www.e-ir.info/wp-content/uploads/R2P.pdf> adresinden alındı

Oppenheim, L. F. (1905). *International Law A Treatise Volume 1 (of 2) Peace*. London, New York, Bombay: Longman Greenand Co.

OPWC-UN Joint Mission. (2013, Eylül 27). *Decision: Destruction Of Syrian Chemical Weapons*. Kasım 22, 2018 tarihinde Organisation For The Prohibition Of Chemical Weapons - UN Joint Mission: https://opcw.unmissions.org/sites/default/files/old_dnn/ecm33dec01_e_.pdf adresinden alındı

Özman, M. A. (1964). Devletlerin Egemenliği ve Milletlerarası Teşekküller. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21(1-4), 53-121.

Pattison, J. (2008). Legitimacy and Humanitarian Intervention: Who Should Intervene? *The International Journal of Human Rights*, Vol. 12(No. 3), 395-413.

Pattison, J. (2010). *Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect: Who Should Intervene?* Oxford: Oxford University Press.

Pattison, J. (2010). Outsourcing the Responsibility to Protect: Humanitarin Intervention and Private Military and Security Companies. *International Theory*, Vol. 2(No. 1), 1-31.

Payandeh, M. (2012). The United Nations, Military Intervention, and Regime Change in Libya. *Virginia Journal of International Law*, 52(4), 355-403.

Pazarcı, H. (2011). *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Pease, K. K., & Forsythe, D. P. (1993). Human Rights, Humanitarian Interventions and World Politics. *Human Rights Quarterly*, Vol. 15, 290-314.

Perritt Jr., H. H. (2010). *The Road to Independence for Kosova: A Chronicle of the Ahtisaari Plan*. Cambridge: Cambridge University Press.

Pogany, I. (1986). Humanitarian Intervention in International Law: The French Intervention in Syria Re-examined. *ICLQ*, 35, 182-190.

Powers, M. (2015). Responsibility to Protect: dead, dying, or thriving? *The International Journal of Human Rights*, 19(8), 1257-1278.

Project, J. (2016, Nisan 20). *Arab, Libyan in Libya*. Kasım 24, 2018 tarihinde https://joshuaproject.net/people_groups/13169/LY adresinden alındı

Ralph, J., & Souter, J. (2015). Is R2P a Fully-Fledged International Norm? *Politics and Governance*, 3(4), 68-71.

Ramet, S. P. (2002). *Balkan Babel: The Disintegration of Yugoslavia From the Death of Tito to the Fall of Milosevic*. Colorado: West View Press.

Rautsi, I. (1993). *The Eastern Question Revisited: Case Studies in the Ottoman Balance of Power*. Helsinki: Helsinki University Printing House.

Reisman, W. M. (2007). 10th Commission Present Problems of the Use of Force in International Law. (A. Pedone, Dü.) *Annuaire De L'institut De Droit International-Session de Santiago du Chili*, 72, 241-367.

Rengger, N. (2002). On the Just War Tradition in the Twenty-first Century. *International Affairs*, 78(2), 353-354.

Reuters. (2016, Nisan 5). *Kerry: Syria talks to test if Assad can negotiate in good faith*. Kasım 23, 2018 tarihinde <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-kerry-idUSKCN0X224I> adresinden alındı

Reuters. (2016, Mayıs 26). *U.N. envoy tells Security Council no Syria talks for two-three weeks*. Kasım 23, 2018 tarihinde <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-talks-idUSKCN0YH2BD> adresinden alındı

Roberts, A. (2006). UN and Humanitarian Intervention. J. M. Welsh içinde, *Humanitarian Intervention and International Relations* (s. 82-97). New York: Oxford University Press.

Ronzitti, N. (1985). *Rescuing Nationals Abroad Through Military Coercion and Intervention on Grounds of Humanity*. Dordrecht (Netherlands): Martinus Nijhoff Publishers.

Sak, Y. (2015). Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye’de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler. *Uluslararası İlişkiler*, 11(44), 140-158.

SANU Memorandum. (1986).
http://chnm.gmu.edu/1989/archive/files/sanu_memo_e3b3615076.pdf adresinden alındı

Scheffer, D. J. (1991-1992). Toward a Modern Doctrine of Humanitarian Intervention. *University of Toledo Law Review*, Vol. 23, 253-293.

Semin, A. (2011, Nisan 19). *Suriye'deki Olaylar ve Esad'ın Reform Planı*. Kasım 21, 2018 tarihinde http://www.bilgesam.org/incele/1169/-suriye%E2%80%99deki-olaylar-ve-esad%E2%80%99in-reform-planı/#.W_8HupwzbIV adresinden alındı

Seybolt, T. B. (2008). *Humanitarian Military Intervention The Conditions for Success and Failure*. Oxford: Oxford University Press.

SHAW, M. N. (2008). *International Law Sixth Edition*. New York: Cambridge University Press.

Silber, L., & Little, A. (1995). *The Death of Yugoslavia*. London: Penguin Books & BBC Books.

Soysal, M. (2003). Değişen Egemenlik ve Meşruluk. *Anayasa Yargısı Dergisi*(20), 171-181.

Sönmezoğlu, F. (2013). *Uluslararası İlişkilere Giriş* (5 b.). İstanbul: Der Yayınları.

Spencer, R. (2014, Eylül 11). *10 Arab states join the US in battle against Isil*. Kasım 22, 2018 tarihinde <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/saudiarabia/11090799/10-Arab-states-commit-to-share-US-led-fight-against-Isil.html> adresinden alındı

Stedman, S. J. (2007). UN Transformation in an Era of Soft Balancing. *International Affairs*, 83(5), 933-944.

Stowell, E. C. (1921). *Intervention in International Law*. Washington D.C.: John Byrne & Co.

Straw, J. (2005, Eylül 17). *Jack Straw'un BM Genel Kurulu'ndaki Konuşması*. Temmuz 23, 2018 tarihinde Birleşmiş Milletler Resmi Sayfası: <http://www.un.org/webcast/ga/60/statements/uki050917eng.pdf> adresinden alındı

Strohmeyer, H. (2001). Collapse and Reconstruction of a Judicial System: The United Nations Missions in Kosova and East Timor. *American Journal of International Law*, 95(1), 44-63.

Tanner, M. (1997). *Croatia: A Nation Forged in War*. New Haven: Yale University Press.

Taşdemir, F. (2006). *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*. Ankara: USAK Yayınları.

Tekin, S. (2011, Nisan). İnsani Müdahale Kavramı ve Libya'nın Geleceği. *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Analiz*, 4-23.

Teson, F. R. (1996). Collective Humanitarian Intervention. *Michigan Journal of International Law*, Vol. 17, 323-372.

Teson, F. R. (2003). The Liberal Case for Humanitarian. J. L. Holzgrefe, & R. O. Keohane içinde, *Humanitarian Intervention, Ethical, Legal and Political Dilemmas* (s. 93-129). United Kingdom: Cambridge University Press.

Tezcan, D. (2009). *Uluslararası Ceza Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Thakur, R. (2006). *The United Nations Peace And Security From Collective Security To The Responsibility To Protect*. New York: Cambridge University Press.

Thakur, R. (2015). The Development and Evolution of R2P as International Policy. *Global Policy*, 6(3), 190-200.

The Responsibility to Protect. (2009, 11 2). Haziran 15, 2018 tarihinde UN Official Website: <http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/responsibility.shtml> adresinden alındı

Topal, A. H. (2011). Uluslararası Hukuk Açısından Özel Askeri Şirketler ve Şirket Çalışanlarının Statüsü. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60(4), 963-1021.

Tosun, F. (2009, Haziran). Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma ve Karışma Kavramlarının Değişen Anlamı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 5(9), 89-118.

Tourinho, M., Stuenkel, O., & Brockmeier, S. (2016). Responsibility while Protecting: Reforming R2P Implementation. *Global Society*, 30(1), 134-150.

Tsagourias, N. (2010). Necessity and the Use of Force: A Special Regime. (I. F. Dekker, & E. Hey, Dü) *Netherlands Yearbook of International Law, Volume 41*, 11-44.

Türkmen, F. (2005). Cyprus 1974 Revisited: Was It Humanitarian Intervention? *Perceptions*, 10, 61-88.

U.S. Department of State. (2014, Eylül 10). *The Global Coalition To Defeat ISIS*. Kasım 22, 2018 tarihinde U.S. Department of State: <https://www.state.gov/s/seci/> adresinden alındı

UNGA, U. (2005). *In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights For All*. UN Secretary-General. Temmuz 14, 2018 tarihinde http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/59/2005 adresinden alındı

United Nations. (2004). *A More Secure World: Our Shared Responsibility*. Temmuz 10, 2018 tarihinde <https://documents-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/602/31/PDF/N0460231.pdf?OpenElement> adresinden alındı

UNSG, U. N. (1999). *Secretary-General Presents His Annual Report to General Assembly*. United Nations Meetings Coverage and Press Releases. Haziran 19, 2018

tarihinde <http://www.un.org/press/en/1999/19990920.sgsm7136.html> adresinden alındı

UNSG, U. N.-G. (2005). *In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights For All*. UNGA.

UNSG, U. S.-G. (2009). *Implementing the Responsibility to Protect*. UNGA.

Uzun, E., & Uzun, E. (2009). Uluslararası Hukukun Temelleri ve Fransisco de Vitoria. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 5(18), 39-60.

Vickers, M. (1998). *Between Serb and Albanian: A History of Kosovo*. New York: Columbia University Press.

Vukas, B. (2005). Humanitarian Intervention and International Responsibility. (M. Ragazzi, Dü.) *International Responsibility Today*, 235-240.

Walzer, M. (1980). The Moral Standings of States: A Response to Four Critics. *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 9(No. 3), 209-229.

Walzer, M. (1992). *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*. New York: Basic Books.

Weiss, T. G. (2001). Researching Humanitarian Intervention: Some Lessons. *Journal of Peace Research*, 38(4), 419-428.

Weller, M. (1999). The Rambouillet Conference on Kosovo. *International Affaires*, 75(2), 211-251.

Welsh, J. (2011). Civilian Protection in Libya: Putting Coercion and Controversy Back into RtoP. *Ethics & International Affairs*, 25(3), 255-262.

Welsh, J. M. (2004). *Conclusion: Humanitarian Intervention after 11 September*. Oxford: Oxford University Press.

Welsh, J. M. (2006). *Humanitarian Intervention and International Relations*. New York: Oxford University Press .

Wheeler, N. J. (2000). *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*. New York: Oxford University Press.

Wheeler, N. J. (2006). The Humanitarian Responsibilities of Sovereignty: Explaining the Development of a New Form of Military Intervention for Humanitarian Purposes in International Society. J. M. Welsh içinde, *Humanitarian Intervention and International Relations* (s. 29-51). New York: Oxford University Press.

Wintour, P., & Willsher, K. (2011, Mayıs 27). *G8 Summit: Gaddafi Isolated as Russia Joins Demand for Libyan Leader to Go*. The Guardian. Kasım 16, 2018 tarihinde <http://www.guardian.co.uk/world/2011/may/27/g8-gaddafi-libya-russia> adresinden alındı

Yetkiner, H. H. (2012). Grotius Öncesinde İlk Modern Uluslararası Hukuk Düşüncesinin Oluştığı Tarihsel Koşullar ve Erken Klasik Dönemdeki Öğreti. *Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 51-146.

Zifcak, S. (2012). The Responsibility to Protect after Libya and Syria. *Melbourne Journal of International Law*, 13(1), 59-93.